

İçindekiler

Sunuş	2
Kültürel ve Tarihi Mirasımızı Korumak Zorunluluk Olması Yanısıra Sorumluluktur <i>TMMOB Şehir Plancıları Odası Yönetim Kurulu</i>	3
Prof. Dr. Gönül TANKUT	4
Doğal ve Tarihi Çevrenin Korunması: Sorunlar ve Olası Çözümler <i>Gönül TANKUT</i>	9
Prof. Dr. Gönül TANKUT'un Ardından	13
Türkiye'de Kültürel Mirasın Korunmasına Kısa Bir Bakış <i>Melike Z. DAĞISTAN ÖZDEMİR</i>	20
"Koruma Amaçlı İmar Planı" Kavramına Eleştirel Bir Bakış <i>Perihan KİPER</i>	26
Koruma Planlamasında Bir Örnek: Kayakapı Mahallesi <i>A. Ege YILDIRIM</i>	28
1933'den 2003'e Atina Kartasındaki Değişimler, CIAM'dan CEU'ya <i>Pelin GÖKGÜR</i>	35
Son Dönemlerde Çıkarılan Yasalar Çerçevesinde Türkiye'de Doğal, Tarihi ve Kültürel Değerlerin Korunmasında Yerel Yönetimlerin Değişen Rollerini <i>Münevver COŞKUN</i>	42
Sürdürülebilir ve Turizm Eksenli Bir Kentsel Dönüşüm Hedefine Doğru: Eminönü Tarihi Kent Merkezi <i>Sırma TURGUT, Pınar ÖZDEN</i>	49
Alışveriş Merkezlerine Karşı Kent Merkezi <i>Banu AKSEL GÜRÜN</i>	63
Küresel Kent-Bölgeleri: Allen Scott ile Görüşme <i>Çeviren: Özlem ÇELİK - Görüşmeyi Yapan Kişi: Kathleen Lee</i>	75
Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü ve Eğitim Programı <i>Gazi Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü</i>	81
Kalkan'ın Gelişme ve Koruma Sorunları: Tehditler, Olanaklar ve Çözüm Önerileri <i>Çağatay KESKİNOĞLU, Nimet ÖZGÖNÜL, Neriman ŞAHİN GÜÇHAN</i>	87
Özelleştirme-Planlama-Kalkınma İlişkisi Yerel Yönetimlerde Özelleştirilen Mal ve Hizmetlerin Kalkınma Boyutu	105
Planlama Dergisi'nde Yer Alacak Yazılara İlişkin Notlar	111
Planlama Dergisi 2003-2004 Yılları Arası Dizin	112
İmar Hukuku	117
Dergilerden Seçmeler	118
Tez Özetleri	121
Kitap Tanıtımı	124
Basın Açıklamaları	126

Dergiye göndereceğiniz yazıların ve görsel malzemelerin basılı kopyası ile birlikte olanaklı ise bilgisayar ortamında hazırlanmış bir kopyasını da iletiniz.

- Yazı ile birlikte, kısa bir özgeçmişinizi de göndermeyi unutmayınız.
- Yazınızda yer alacak görsel malzeme ve şekillerin; kolaylıkla basılabilecek nitelikte fotoğraf, dia veya baskılı kopya olmasına özen gösteriniz.
- Çeviri yazılar ve fotoğraflar için kaynak belirtmeniz zorunludur.
- Yayın Kurulu, gönderilecek yazıların yayınına ilişkin kararını yazı ile bildirecek; gönderilen yazılar iade edilmeyecektir.
- Yayın Kurulu, gönderilen yazılarda, yazım kurallarına uygun gerekli düzeltmeleri yapma ve dil yanlışlıklarını gidermeye yetkilidir.
- Yazı ve çevirilerin sorumluluğu yazar ve çevirmenlerine aittir. Şehir Plancıları Odası sorumluluk kabul etmez.

**TMMOB Şehir Plancıları
Odası Adına Sahibi**

Erhan Demirdizen

Yayın Sorumlusu

Nevzat Can

Yayın Kurulu

Olgu Çalışkan

Özlem Çelik

Çağatay Keskinok

N. Tunga Köroğlu

Binali Tercan

Basım Tarihi

Ocak 2005

Baskıya Hazırlık

Plar Ltd. Şti.-şerife eren

tel: 0312 432 01 83-93

Kapak Tasarımı

Funda Erkal

Baskı

Kardelen Ofset

Tel: 0312 432 13 78

Dağıtım

TMMOB Şehir Plancıları Odası

Haşay Sokak No:24/17

Kocatepe, 06640/ANKARA

Tel: 0312 417 87 70

Faks: 417 90 55

e-posta: spo@spo.org.tr

Web Adresi: www.spo.org.tr

SUNUŞ...

2005 yılının bu ilk sayısında koruma konusunda yazılara geçen sayının devamı niteliğinde yer verdik. Derginin son hazırlıkları bitmişken koruma konusunda değerli çalışmalarda ve üretimlerde bulunmuş olan Gönül Tankut Hocamızın aramızdan ayrıldığını öğrendiğimizde, bu sayıda kendisine küçük de olsa bir yer ayırmayı düşündük.

Derginin ilk sayfalarını Gönül Tankut'un özgeçmişine, kaleme aldığı bir yazıya ve ardından yapılan konuşmalara ayırdık.

İlerleyen sayfalarda Melike Z. Dağıstan Özdemir'in "Türkiye'de Kültürel Mirasın Korunmasına Kısa Bir Bakış" başlıklı, geçmişten günümüze kültürel mirasın değerlendirilmesine ilişkin yazısı yer almaktadır. Perihan Kiper ise son zamanlarda yasalaşan koruma kanununda yer alan "koruma amaçlı imar planı" kavramını genel planlama sistemi ve kent planlama sürecinde tartışan "Koruma Amaçlı İmar Planı Kavramına Eleştirel Bakış" başlıklı yazısında ele almaktadır.

Ege Yıldırım "Koruma Planlamasında Bir Örnek: Kayakapı Mahallesi" yazısında; kendi haline bırakılmış yarı yıkık yapıları ve doğal öğeleri ile bir yandan şehrin hafızasında yerleşen gizemli bir doku kazanmış, diğer yandan da giderek yok olma sürecine girmiş Kayakapı Mahallesinde yapılan koruma amaçlı plan ve projeleri ele almaktadır.

"1933'den 2003'e Atina Kartasındaki Değişimler, CIAM'dan CEU'ya" başlıklı yazı ile Pelin Gökğür söz konusu Kartalarda yer alan içerik ile birlikte değişimleri değerlendirmektedir. Münevver Coşkun, son dönemlerde yasalaşan Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, Büyükşehir Belediyesi Kanunu, Belediye Kanunu ile gündemde olan Kamu Yönetiminin Temel İlkeleri ve Yeniden Yapılandırılması Hakkında Kanun Tasarısı çerçevesinde doğal, tarihi ve kültürel değerlerin korunması konusunu çok boyutlu olarak ele almaktadır.

Sırma Turgut ve Pınar Özden ise "Sürdürülebilir ve Turizm Eksenli Bir Kentsel Dönüşüm Hedefine Doğru: Eminönü Tarihi Kent Merkezi" başlıklı makalelerinde sosyo-kültürel ve fiziksel çöküntü alanı haline gelmesi ve giderek neredeyse tüm değerlerini yitirmek üzere olması yalnız İstanbul için değil evrensel kültür adına da tehlike ve tehdit olan Eminönü bölgesini stratejik planlama yaklaşımı çerçevesinde analiz ederek çözüm önerileri getirmektedir.

Banu Aksel Gürün "Alışveriş Merkezlerine Karşı Kent Merkezi" başlıklı yazısında Ankara Bilkent Center'da yapılan alan çalışması boyutunda alışveriş merkezi ve kent merkezi ilişkisini sorgulamaktadır. Geçen sayılarda da yer verdiğimiz küresel kent bölgeleri kavramına yönelik olarak Allen Scott ile yapılan söyleşinin çevirisini Özlem Çelik yaptı. Diğer sayılarda da olduğu gibi üniversitelerin eğitim programlarından bu sayıda Gazi Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nün eğitim programına yer veriyoruz.

Çağatay Keskinok, Nimet Özgönül ve Neriman Şahin Güçhan tarafından ortaklaşa kaleme alınan "Kalkan'ın Gelişme ve Koruma Sorunları: Tehditler, Olanaklar ve Çözüm Önerileri" başlıklı yazıda yabancılara mülk satışına izin veren yasal düzenlemelerin sonuçları en çarpıcı biçimde Kalkan örneğinde ortaya konulmaktadır.

YAYIN KURULU

KÜLTÜREL VE TARİHİ MİRASIMIZI KORUMAK ZORUNLULUK OLMASI YANISIRA SORUMLULUKTUR

Doğal, tarihi ve kültürel mirasımız üzerinde yoğun bir yapılaşma ve tahrip edilme baskısı bulunmaktadır. Bunun nedeni olarak da bu tür alanlar üzerinde mülk sahiplerinin haklarının kısıtlandığı, planların yapılmadığı ve zaman aldığı, koruma kurullarının bilimsel ve teknik ölçülere göre sit alanlarını belirlemediği, kurulların hızlı ve etkin şekilde korumaya ilişkin kararlar almadığı, finansman modellerinin geliştirilemediği, yasal düzenlemelerde koruma alanlarına ilişkin yetki ve görev karmaşası bulunduğu gibi bir takım gerekçeler sıralanmaktadır. Söz konusu gerekçeler; konu, alan özelinde tartışıldığı zaman haklılık payları bulunabilir. Ancak bu gerekçelerin altında yatan yaklaşım tarzının sorgulanması da gerekmektedir. Çünkü amaç genelde korumanın nasıl yapılacağından çok koruma yaklaşımının sorgulanmasına, bu alanların olabildiğince kullanıma açılmasının sağlanmasına, bir değişim değeri olarak algılanmasına yol açmaktadır.

Oysa asıl sorun korumanın öneminin, değerinin bir sosyal, kültürel, ekonomik, siyasal güç olduğunun farkına varılmak istenmemesidir. Bu konuda yapılması gereken merkezi ve yerel yönetimlerce izlenen yaklaşımların terk edilerek, kültürel, tarihi mirasımızın korunmasının zorunluluk olduğu ve sorumluluk taşıdığı kabul edilmesidir. Ancak bu durumda yerelden merkeze kadar ortak politika etrafında bir araya gelmek mümkün olacaktır. Günümüzde doğal, kültürel mirasımızın korunması konusunda bir devlet politikası oluşturulmamıştır. Merkezi ve yerel yönetimler, sivil toplum örgütleri ve vatandaşlar koruma konusunda kendilerinden beklenen sorumlulukları yerine getirememektedir. Koruma konusunda farklı yaklaşımların oluşması koruma konusunun çözümünü de kısa zamanda olanaksız hale getirmektedir. Korumanın kullanım açısından engeller oluşturduğu yönündeki yaklaşımlar günümüzde güçlenmiş bulunmaktadır. Koruma artık bir kültür, kimlik, gelecek kuşaklara aktarılması gereken evrensel ve yerel bir unsur olmaktan çıkarılarak rant odaklı bir konuma sürüklenmektedir. Bütün bunlar da ne yazık ki bilgisizlikten, bilinçsizlikten, serbest piyasa ekonomisi bakış açısından kaynaklanmaktadır.

Bakış açısının değişmesi ile birlikte uzun vadeli, kısa vadeli çözümler üretmek mümkün olacaktır. Günümüzde olduğu gibi koruma alanlarının yenilenmesini içeren, yıkılıp yeniden oluşmasını sağlayacak, koruma kurullarını siyasallaştıracak, koruma alanları üzerinde baskıları artıracak düzenlemelere gerek kalmayacaktır. Merkezi yönetimin üst düzeyde kültürel politikalar üretmesi, bu konuda yapılacak düzenlemeler ile yerel yönetimlerin yönlendirilmesi, denetlenmesi gerekmektedir. Koruma sadece belli bir alan üzerinde değil kent hatta bölge ölçeğinde diğer sektörler ile ilişkileri kurularak yaşatılması yönünde düzenlemeler öngörmelidir. Bunun için sadece mevcut fiziksel planlama yaklaşımı ötesinde sosyal, ekonomik, yönetim, finansman boyutunda koruma konusunun ele alınması gerekmektedir.

Planlama boyutunda ise diğer planlarda olduğu gibi alan yönetimi çerçevesinde koruma konusu düşünülmelidir. Koruma alanı içinde yaşayan hane halklarının, işyeri sahiplerinin, sivil toplum örgütlerinin görüşleri doğrultusunda planlama bir süreç olarak tasarlanmalıdır. Planların hazırlanması aşamasında alanın kent bütünü ile ilişkisi kurularak sosyal, kültürel, ekonomik yapı, yapılaşma (parsel-yapı-doku), açık alanlar, mülkiyet, ulaşım ile ilgili detaylı araştırmalar yapılarak fırsatlar, tehditler, zayıf yönler, güçlü yönler yönünde analizler sonucunda sorunların ve olanakların tespit edilmesi gerekmektedir. Bu çerçevede kent ile ilişkisi kurularak alana özgü uygulanabilir hedefler ile hedeflere ulaşmayı içeren stratejilerin belirlenmesi gerekir. Bütün bunları da tasarım boyutunda çalışmalar yanı sıra detaylı raporların oluşturulması ile mümkün olacaktır. Bu tür bir bakış açısı ve açılımı ancak plancılarının liderliğinde, yönetiminde iyi bir ekip çalışması ile olabilecektir.

Prof. Dr. Gönül TANKUT

Şehircilik, tarihi koruma, dersler ve öğren-cilerle dolu bir yaşam... Prof. Dr. Gönül Tankut... Cumhuriyet aydını, Cumhuriyet kurucusu bir babanın ve annenin kızı... Özgüveni olan, yaratıcı bir Cumhuriyet kadını. Kendine güvenen bir aydın, bir düşün insanı. Ülkesini, yurdunu seven bir aydın, bir bilim insanı, bir meslek kadını... Akademik, bilimsel üretimin yanı sıra kamusal ve toplumsal hizmet ve katkı-larla geçen dopdolu bir yaşam.

Kültür varlıklarının korunmasına öncülük etmiş, mimarlık, şehir planlama ve siyaset bilim eğitim-leri ile ülkemizdeki şehirciliğin temelini atmıştır. Mimarlık, şehircilik ve siyaset bilim alanlarındaki eğitimi kendisine bütünsel bir bakış açısı kazandır-mıştır. Ufku her zaman geniştir. Yıllarca Koruma Kurullarında görev almış, ülkemizin kültür varlık-larının korunmasına öncülük etmiştir.

ÖZGEÇMİŞ

1932, İstanbul – Mayıs 2005, Ankara

Yabancı Dil: İngilizce, Almanca, Fransızca

Öğrenim Durumu

Lisans: Eidgenössische Technische Hoch-shule (ETC), Zürih İsviçre, Dipl.Architekt (Y.Lisans)

Y. Lisans: Yale University, USA, Master of City Planning.

Doktora: Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ankara Üniversitesi.

Akademik ünvanları aldığı yıllar ve bulunduğu başlıca görevler

1958 Öğretim Asistanı olarak ODTÜ Mimarlık Fakültesi'nde göreve başlar.

1959 Öğretim Görevlisi

1961 Yardımcı Profesör

1968 Doçent

1979 Profesör

1968-69 ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Başkanlığı

1972-75 ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Başkanlığı

1983-1993 ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Başkanlığı

1993-1997 ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dekanlığı

Alanı: Koruma, Planlama, Kentsel Tasarım, Kentsel Politika

Anabilim Dalı: Şehir Planlama

Diğer Faaliyetler ve Sorumlulukları

* 4. Beş Yıllık Plan çalışmalarına ilişkin olarak, "Yerleşme, Bölgesel Gelişme, Kentleşme, Konut Özel İhtisas Komisyonu-Yerleşme, Bölgesel Gelişme, Kentleşme Alt Komisyonu" ile "Çevre Sorunları Özel İhtisas Komisyonu" Üyeliği.

* Üniversitelerarası Tarihi Çevreyi Korumada Koordinasyon Kurulu Üyeliği, 1975.

- * Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurul Üyeliği, 1979.
- * Bakanlıklar arası Bursa Kenti Tarihi ve Doğal Sit Alanı Planlaması Çalışma Komisyonu Üyeliği.
- * 1982 5.Beş Yıllık Kalkınma Planı hazırlık çalışmaları ile ilgili olarak kurulan Bölgesel Gelişme Konusundaki Özel İhtisas Komisyonu Üyeliği.
- * Ankara İl Trafik Komisyonu Üyeliği (1975-79).
- * Ankara Koruma Kurulu Üyeliği.
- * İTÜ Mimarlık Fakültesi Danışma Kurulu Üyeliği.
- * 1982. 1.Milli Kültür Şurası Mimarlık ve Tarihi Çevre Ana Komisyonu Üyeliği.
- * Çok sayıda doçentlik jürisi üyeliği ve dil sınavı üyeliği.
- * Danıştay ve idare mahkemelerine çok sayıda bilirkişilik hizmetleri.

Kazandığı Ödüller

- * Erzurum Yarışması, satın alma, 1966.
- * Adana Yarışması, mansiyon, 1966.
- * Salzburg American Studies in Europe Ödülü, 1973.
- * Rockefeller Ödülü, 1983.
- * Yunus Nadi Sosyal Bilimler Ödülü, 1991.

Yurtiçi ve Yurtdışı Üyesi Olduğu Bilimsel Kuruluşlar

Türk Sosyal Bilimler Derneği;
Ankara Enstitüsü Vakfı;
ODTÜ Öğretim Elemanları Derneği;

Yayımları

a) Makaleler

- (1963) Ankara'da Gecekondu Problemi, Mimarlık ve Sanat, s: 7-8; 16-18.
- (1963) Şehircilikte Planlama ve Plancının Kimliği, Eğitim Araştırma Dergisi.
- (1971) La Ville Balkanique (kitap eleştirisi), ODTÜ Gelişme Dergisi.
- (1972) Space Allocation for Squatter Housing in Ankara, DGM Journal.

- (1974) Amerikan Gözü ile Yakındoğu Kentleri, Mimarlık, s: 8; 38-39.
- (1975) Boğaziçi Koruma Kararı Üzerine, Mimarlık, s: 5; 30-32.
- (1975) Urban Transformation in the Eighteenth Century Ottoman City, METU Journal of the Faculty of Architecture, 1975, c: 1, s: 2; 247-262.
- (1975) Tarihi Sit Korunması ve Kalkınma İlişkileri, İTÜ MTRE Bülteni, s: 4; 19-21.
- (1979) Antalya Kaleiçi Sit Planlaması, Mimarlık, s: 284; 1979/1; ss: 47-48.
- (1979) Nauplia-Anabolu-Napoli-di-Romania, A Structural Analysis, Art and Archaeology Research Papers Journal.
- (1981) Cumhuriyet Döneminin İlk Toplu İmar Deneyimi, Amme İdaresi Dergisi, c: 14, s: 4 (özel sayı), Aralık 1981; 113-119.
- (1981) The First Attempt at Comprehensive City Planning in the Atatürk Period: Ankara, Turkish Public Administration Annual, vol.8.
- (1988) 20. Yüzyılın Planlı Başkentleri: Canberra, Ankara, Brasilia, İslamabad, ODTÜ Gelişme Dergisi, 15(1-2); 129-150.
- (1988) Ankara'nın Başkent Olma Süreci, METU Journal of the Faculty of Architecture, 1988, c: 8, s: 2; 93-104.
- (1988) Şehircilik, Hukuk ve Yönetim Sorunları, Planlama, 88/2, Aralık 1988; 14-16.
- (1998) Ankara'nın Planlı İmarı ve Şehir Mimarisi, Mimarlık, s: 284; 20-21.
- (1998) Başkentin 75 Yıllık Geçmişi, Liderler Mecmuası, Creative Yayıncılık ve Tanıtım Şti., İstanbul; s: 9; 66-74.
- (2000) Heracles Programı Üzerine, Mimarlık, s: 294, Ağustos 2000, s: 57.
- (2002) Yeni Ufuklara: Kentler, Bilim ve Teknik, TUBİTAK, Aralık 2002 sayısı eki, Olgu Çalışkan, Tolga Levent ve Fikret Zorlu ile birlikte.
- (2003) Doğal ve Tarihi Çevrenin Korunması: Sorunlar ve Olası Çözümler, Bilim ve Ütopya, s:105, Mart 2003, ss:30-31.

b) Kitap Bölümleri

- (1967) Proposed Redevelopment; Medical School of University of Ankara, Environmental Design, Mars Matbaası, Ankara. (Doruk Pamir ile birlikte)
- (1968) Exterior Space Complex in Medieval Anatolia, Congress of Orientaliste Publication.
- (1973) Çalışma ve Çalışma Dışı Zamanın Planlanması (önsöz), ODTÜ Yayını.
- (1973) Osmanlı Şehrinde Ticari Fonksiyonların Mekansal Dağılımı, 7. Türk Tarih Kongresi, Cilt 2, T.T.K. Yayını, Ankara; 773-779.
- (1974) Application de la Stereophotogrammetrie Qericune a l'Etude d'un Monument Historique dans le Cadre d'un Ensemble Urbain Societe Francaise de Photogrammetrie.
- (1976) Sempozyum Değerlendirmesi, Ankara'nın Trafik Sorunları, Trafik Hastanesi-Trafik Enstitüsü, Ankara.
- (1976) Spatial Evolution of the Otoman City in Comparative Perspective, Engin Yenal ile birlikte, İstanbul.
- (1977) Mimarlık ve Çevrebilimlerinde İkinci Kademe Eğitim - Şehir ve Bölge Planlama Örneği, Mimarlıkta İkinci Kademe Eğitimi: Kuram, Araştırma, Uygulama Semineri 21-23 Mart 1977, ODTÜ Yayını, İstanbul.
- (1978) Tarihsel Perspektif İçinde Kentsel Çevrenin Değişimi, İTÜ Şehircilik Enstitüsü Danışma Kurulu, İstanbul.
- (1983) Ankara Kent Planı Yarışmasına İlişkin Yeni Veriler; 23 Nisan 1928-30 Nisan 1929, Prof. Fehmi Yavuz'a Armağan, SBF Yayını; 79-90.
- (1984) Jansen Planı Uygulama Sorunları ve Cumhuriyet Bürokrasisinin Kent Planına Yaklaşımı, Tarih İçinde Ankara, Eylül 1981 Seminer Bildirileri, der. Erdal Yavuz ve Ümit Nevzat Uğurel, ODTÜ Yayını; 303-320.
- (1991) Planlama – Postmodernizm Yakınlaşmaları Üzerine Bir İrdeleme, 13.12.1991, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü 1991 Sonbahar Yarıyılı Seminer Programı, ODTÜ

Mimarlık Fakültesi Yayını, Ankara; 97-105.

- (1992) ODTÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Planlama Bölümü Şehir Planlama Eğitimi, Kent Planlama Eğitiminde Yeni Eğilimler Semineri, 20-21 Şubat 1992, ODTÜ Yayını, Ankara; 65-66.
- (1993) (Konuşmalar), Amasya Günleri (26-27 Haziran 1993), TMMOB Mimarlar Odası yayını,
- (1994) Ankara'nın İmar Hareketlerinde Öncü Rolü, Ankara Konuşmaları, der. Neriman Şahin, TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Yayınları, Ankara; 108-117.
- (1994) Erken Cumhuriyet Döneminde Şehir Mimarisi: Ankara, Bir Başkent'in Oluşumu/Ankara: 1923-1950, der. Bayar Çimen ve Ferhat Babacan, TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Yayını; 23-25.
- (2001) Ankara İmar Planı Uygulaması'nın 1929-1939 Arasındaki Dikkat Çeken Verileri, Tarih İçinde Ankara II – Aralık 1998 Seminer Bildirileri, der. Yıldırım Yavuz, ODTÜ, Ankaralılar Vakfı, Ankara Enstitüsü Vakfı ve Ankara Sanayi Odası Yayını, Ankara; 9-16.

c) Konferans bildirileri, konferans ve açıkoturum konuşmaları

- (1967) Uluslararası XXVII. Şarkiyatlar Kongresi, "Anadolu Selçuk Şehrinde Dış Mekan Kavramı" başlıklı bildiri, 13-27 Ağustos 1967, ABD, Ann Arbor.
- (1973) Şehirleşmenin Doğurduğu Ceza Adaleti Problemleri Sempozyumu, "Sosyal Mekan ve Suç Potansiyeli" adlı bildiri, İstanbul Hukuk Fakültesi, 17-19 Aralık 1973, İstanbul.
- (1973) İstanbul Boğazı ve Çevresi Sorunlarına Ait Sempozyum, 14-16 Kasım 1973, İstanbul.
- (1973) I. Enternasyonal Türkoloji Kongresi, "Süleymaniye: A Systems Approach" başlıklı bildiri, İstanbul Edebiyat Fakültesi Türkiyat Enstitüsü, 15-17 Ekim 1973, İstanbul.

- (1974) Güneydoğu Avrupa Etüdleri Grubu 3. Kongresi, "Urban Transformation in 18th Century Ottoman City" başlıklı bildiri, Bükreş.
- (1975), Structure Sociale et Developpement Culturel des Villes Sud-Est Europeennes et Adriatiques aux 17° -18° Siecles, "Spatial Distribution of Urban Activities in the Ottoman City" başlıklı bildiri, Association Internationale d'Etudes de Sub-Est Europeen, Bucharest.
- (1975) 2000 Yılında İstanbul, "Metropolitan Planlama Dinamizmi İçinde Tarihi Çevre Korunmasının Anlamı" başlıklı bildiri, İTÜ Şehircilik Enstitüsü, 6. Danışma Kurulu Toplantısı, İstanbul.
- (1975) Türkiye Yüksek Binalar Toplantısı, "Çok Katlı Yapı - Kent İlişkisi" başlıklı bildiri, Türkiye Köprü ve İnşaat Cemiyeti, Ankara.
- (1975) Integrated Planning Workshop, Ljubliana.
- (1975) The Structural Preservation of Historic Building and Monuments, London.
- (1976) 8. Türk Tarih Kongresi, Osmanlı Kent-sel Çevresinde Izgara Plan İlişkileri, Ankara.
- (1976) Anadolu Uygarlıkları Müzesi, Tarih Araştırmalarında Yeni Bilimsel Yöntemler, Ankara.
- (1975) SCUPAD Semineri, "Human Scale Reconsidered in Restructuring the Key Qualities of Urban Life" başlıklı bildiri, Almanya.
- (1976) Almanya Federal Cumhuriyetinde Şehir Planlaması ve Geliştirilmesi Problemleri Semineri, Almanya.
- (1977) Kentleşme Semineri, "Urbanization-Industrialization and Its Impact on the Urban Structure" başlıklı bildiri, Khar-toum, Sudan.
- (1977) Mimarlıkta İkinci Kademe Eğitimi, Kuram, Araştırma, Uygulama Semineri (21-23 Mart 1977), "Mimarlık ve Çevre-bilimlerinde İkinci Kademe Eğitimi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Örneği" başlıklı bildiri, ODTÜ, Ankara.
- (1979) Kent Üniversitesi, "Urban Conservation Problems in Turkey" başlıklı bildiri, 3-4 Temmuz 1979, İngiltere.
- (1980) 4.Kentsel Bölgesel Araştırmalar Konferansı, "Cost of Urban Growth" başlıklı bildiri, 2-6 Haziran 1980, Paris.
- (1981) 1st International Congress of Major Cities Plenum, Mexico City.
- (1981) Adana'nın Kentleşme Sorunları ve Çözümleri Paneli, Adana.
- (1983) Çukurova Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarisi Bölümü, çalışmaları ile ilgili konferans.
- (1983) Seminer, "Demonstrative Example for a Parasolution - Batıkent Ankara" başlıklı bildiri, 12-16 Mayıs 1983, Fransa.
- (1990) Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurultayı (14-16 Mart 1990), "Koruma Eğitimi, Sosyal ve Ekonomik Yönü" başlıklı bildiri, Kültür Bakanlığı Yayını.
- (1991) Atatürk'ün 110 Yaşında ODTÜ Ulusal Sempozyumu, "Atatürk Döneminde Ankara" başlıklı bildiri.
- (1996) Kent Kimliği Yuvarlak Masa Toplantısı, Ada Kentliyim, Yıl:2, n.96/2.
- (?) ODTÜ KAM Semineri, "Geleneksel Konut Çevrelerinin Korunması, Sorunların Evrimi" başlıklı bildiri.

d) Kitaplar ve Kitapçıklar

- (1965) Yassihöyük; A Village Study, (Rauf Beyru ile birlikte alan araştırması sorumlusu) USAID Ankara Yayını, Ankara.
- (1973) Markov İşleminin Göç Tahmininde Uygulanması, TÜBİTAK YAE Yayını, Ankara. (Ömer Saatçioğlu ile birlikte).
- (1975) Yeşil Alanlar, Çevre Koruma ve Yönlendirme Derneği.
- (1975) 2000 Yılında İstanbul, İTÜ Şehircilik Enstitüsü.
- (1975) Tarihi Sit Korunması, Rotary Club Yayını.

- (1975) Çok Katlı Yapı - Kent İlişkisi, Türkiye Köprü ve İnşaat Cemiyeti.
- (1976) Almanca Kursu El Kitabı, Lingaphone Institute,
- (1977) Kentsel Çevre Geometrik Plan İlişkileri, Aynak Yayınevi, Ankara.
- (1979) Nauplia-Anabolu-Napoli-di-Romania, A Structural Analysis, ODTÜ Mimarlık Fakültesi, Ankara.
- (1990) Mahalli İdareler Çevre El Kitabı Çevre Projesi (Tarihi Çevrenin Korunması)
- (1993) Ankara, Bir Başkentin İmarı, Anahtar Kitaplar, İstanbul.

Yayınlanmamış çalışmalar

- (1970) The Seljuk City, Ankara, (Mimeo)
- (1979) İnsan Hakları Açısından Türkiye'deki Terorizm: Sistematik Bir Yaklaşım, basılmamış doktora çalışması.

Aldığı Burslar

- (1966) DAAD Araştırma Bursu, Tez Araştırması.
- (1971-72) Fullbright Research Fellowship/Berkeley, California/12 ay.
- (1973) American Studies - Salzburg Scholarship/Salzburg/23 gün.
- (1972) Aspen Institute Scholarship/Aspen, Colorado/21 gün.
- (1973) Exchange Visitors Fellowship-British Council/London/15 gün.

Araştırmalar

- (1964) Niğde İli Turistik Planlama Raporu.
- (1964) Ankara Tıp Fakültesi Gelişme ve Reorganizasyon Projesi.
- (1965) İhlara Vadisi Planlaması.
- (1965) İlkokul Sorunu için Değişik bir Çözüm Araştırması - Sosyal Planlama Dairesi Deep Projesi.
- (1966) Ulus, Alt Geçit Projesi (I. ve II. aşama)..
- (1967) Dinar İmar Planı..
- (1976) Yenikent Kooperatifi: Yeni Yerleşme Niteliği Gösteren Toplu Konut Girişimleri Çözümleme ve Yönlendirme Raporu, (Murat Balamir ve Tamer Gök ile birlikte)
- (1977) Uludağ Milli Parkı İkinci Bölge Gelişim Planı, ODTÜ Uygulamalı Araştırmalar Projesi, (Tamer Gök ve Murat Balamir ile birlikte)
- (1978) Antalya Kale İçi Koruma İmar Planı, (Murat Balamir ve Özcan Esmer ile birlikte)
- (1980) Hollanda Kraliyet Araştırma Enstitüsü, 29 Haziran-7 Temmuz 1980.
- (1982) Ankara İmar Planlaması Tarihi Etüdü..
- (1983) Türkiye Mısır Kültürel Değişim Programı Uyarınca Yüksek Öğretim Sistemlerini İnceleme-Araştırma Gezisi, Mısır.
- (1988) Türkiye'de Kentsel Standartlar Araştırması, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Projesi, (Melih Ersoy ve Çetin Göksu ile birlikte)

Doğal ve Tarihi Çevrenin Korunması: Sorunlar ve Olası Çözümler(*)

Gönül TANKUT

Prof. Dr.,
ODTÜ Şehir ve Bölge
Planlama Bölümü

Türkiye'nin doğal ve tarihi çevresini yitirmesi, yoksulluk kadar büyük bir problemdir. Buna karşın yaygın koruma ne bir kriz ne de bir trajedidir. Tersine ileriye yönelik bir meydan okuyuştur.

Türkiye coğrafyasında gerek kapsamlılığı gerekse etkinliği açısından çok önemli iki veri vardır. Bu iki veriyi, planlamanın hiçbir ölçeğinde gözardı etme olanağı yoktur. Bu verilerden bir tanesi negatiftir ve ona karşı korunmamız gerekir. Diğeri ise pozitif olup onu da bizlere karşı korumak zorunluluğu vardır. Birinci veri risk duyarlılığı; ikincisi ise doğal ve kültürel mirastır. Risk planlaması ise başka bir tartışmanın konusudur. Burada ele alacağımız konu doğal ve tarihi çevrenin sorunları ve olası çözümleridir.

21. yüzyılda ülkelerin doğal ve tarihi çevrelerini koruma becerisi ve başarısı sadece doğal ve kültürel zenginlik olarak değil, aynı zamanda siyasal bir güç ve prestij kaynağı olarak öne çıkmaktadır. Bu kültür değerlerinin yansıma düzlemleri de kuşkusuz kentler olacaktır. Sahip olduğu kültürel ve doğal varlıklarının değeri ve kapsamı düşünülürse, Türkiye'nin tarihi ve doğal çevreyi koruma konusunda sağlayabileceği başarı uygarlık yarışındaki en önemli ve değerli gücü olacaktır.

Korumanın Üst Politikaları

Ülkemizde nedense en yaşamsal konularda bile “üst politika” üretmek geleneği oluşmamıştır.

Sözkonusu politikaların üst olma ilkesi, ülkenin bütününün yararına olması ve de siyasal zorlamalarla rastgele değiştirilememesindedir.

Koruma, anayasamızda “sosyal haklar” başlığının altında yer almaktadır. Gerçekten korunmuş bir çevrede yaşamak hem sosyal bir hak hem de sosyal bir sorumluluktur. Bu sorumluluğun yerine getirilmesi ile kamu yararı gibi temel bir veri de güvenceye alınmış olacaktır.

Oysa geçmişte ne yaşanmıştır? Doğal ve tarihi çevreyi koruma toplumsal dinamiklere erişememiş ve kamu vicdanınca özümlememiştir.

Doğal ve Tarihi Çevreyi Korumanın Üst Politikalarına Işık Tutacak Görüşler

Bu başlık altında pek çok fikir yürütülebilir, üst politikaların sayısı da zaman içinde artabilir. Burada sadece politikasızlığın korumaya zarar vermekte olduğu birkaç örnek üzerinde durulacaktır.

1) Projelendirilmiş ya da henüz fikir düzeyindeki ya da uygulamanın başındaki büyük baraj sistemlerinin çevre duyarlılığının sağlanması ve çok önemli kültür mirasının olabildiğince

*Bu yazı Bilim ve Ütopya, Aylık bilim, kültür ve politika dergisinin Mart 2003 tarihli 105. sayısından alınmıştır.

**Koruma
için (doğal
ya da tarihi
çevre için)
gerçek
akçalı
kaynaklar
yoktur.**

su altında kalmaması için bir üst politika gerekmektedir.

Bilindiği gibi elektrik üretmek ve de kuru tarımı sulu tarıma döndürmek üzere seçilen enerji kaynağı baraj sistemi ile sağlanmaktadır. Bu eylemin kararına yıllarca önce varılmış olup, uygulamada da epey yol alınmıştır. Ancak daha önceden hazırlanan projelerde sadece mühendislik koşulları maksimize edilerek çevresel ve sosyal veriler gözardı edilmiştir. Şöyle ki; su altında kalarak yok edilecek kültür mirası ile, yerinden edilen köy insanlarının ne olacağı pek düşünülmüştür. Nitekim, ortaya çıkan yaygın sorunların şimdi çözülmesi için büyük çabalar sarfedilmekte olup, başarı güvencesi de yoktur (Hasankeyf örneği gibi).

Demek ki baraj konumları seçilirken yapısal sorunların yanısıra kültürel veriler ile sosyal değerlerin korunması da optimize edilmiş olmalıydı.

2) Kuzey ve güney sahillerimizin doldurulması uygulamalarına son verilmesi ve ulaşım sorunlarının planlı ve doğal çevreye duyarlı bir yaklaşımla ele alınması gerekmektedir.

Ülkemizin kilometrelerce uzanan sahillerinde doğal sahil çizgisinin uzunluğu gün geçtikçe azalmaktadır. Bu ise üç yönden çok zararlıdır. Çünkü sahillerin doldurulması ne fonksiyonel ne de ekonomiktir. İlk fırtına ile dolgular yıkılmakta olup sadece otoyol için ikinci bir izin genişletilmesiyle sorun çözülememektedir. Ayrıca çevre ile uyumlu başka çözümler de vardır. Oysa ileriye yönelik bir ulaşım üst politikası var olmadığından hâlâ

demiryolu ve denizyolu ulaşımı kullanım dışı bırakılmaktadır.

3) Tarım toprakları başka kullanımlara, örneğin yapılaşmaya açılmaktadır. Denilebilir ki şu anda ülkemizde tarım sektörü can çekişmektedir. Yerli ürünlerin yerini yabancılar almıştır. Bütün bu olumsuz verilerin nedeni de akıllı bir politikanın olmamasıdır.

4) Ormanların (ekonomik kalkınma söylemi ile) fabrika, (eğitimin kutsallığı söylemi ile) vakıf üniversitesi ve benzeri bahanelerle tüketilemez olmasının kesinleşmesini sağlayacak politikalar da yoktur.

Bilindiği gibi Koç Üniversitesi'ne böyle bir İmtiyaz verilmesi ve onların da bunu kabullenmesi çok kötü bir örnek oluşturmaktadır.

5) Turizmin, doğal sit içinde yer almasının yarardan çok zarar sağladığı gözardı edilmelidir.

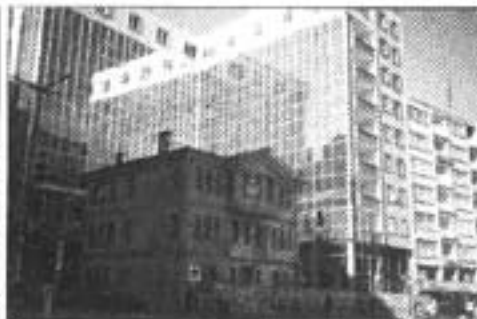
İkinci derece doğal sit içerisinde yapılaşma yasak olmasına rağmen turizme izin verilebilmektedir. Ancak sonuç olarak hem kamunun malı olan sahil işgal edilmiş olmakta hem de sahilin ekolojik değerleri zarar görmektedir.

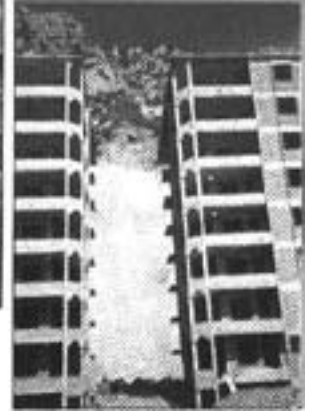
6) Tarımda, turizmde ve yapılaşma alanlarında enerji kullanımında ekolojik yaklaşımlar özendirilmelidir.

Genelde ülkemizde ekolojik yaklaşımlar yeterince vurgulanmış değildir. Şöyle ki, alternatif enerjinin kullanımı bir üst politika ile henüz yönlendirilmemektedir.

7) Koruma için (doğal ya da tarihi çevre için) gerçek akçalı kaynaklar yoktur.

Resim 1 (solda) Sinop'ta iyileştirmeyi bekleyen bir konak; Resim 2 (ortada) tarihi yapı ile ölçek, kütle vb. özellikler açısından uyumsuz yapılaşma örnekleri. Tarihi yapıya göstermelik bir ilgi (Samsun); Resim 3 (sağda) İnebolu evleri, yerel malzeme, tarihsel ve doğal çevre ile uyumsuz yapılaşma örnekleri.

Resim 4 (solda) restorasyon bekleyen tarihi kilise (Aktamar Adası/ Van); Resim 5 (ortada) tarihî dokuya duyarlı yapılaşma; Resim 6 (sağda) doğal çevrenin tahribatı ve afet riskleri yaratan yapılaşma örnekleri (Eğirdir). Bu yazıda kullanılan fotoğraflardan Resim 6 ODTU Şehir ve Bölge Planlama Bölüm Başkanı Baykan Günay, diğerleri aynı bölümde öğretim üyesi Çağatay Keskinok tarafından çekilmiştir.

Korumanın disiplinli bir gelişmeye döndürülmesi için finansman sorununun çözülmesi gerekir.

8) Çevreye zararlı olan nükleer enerji santrallerinin enerji sorununu çözmede bir öncelik olmaktan çıkarılması zorunludur (Akkuyu deneyimi önemli bir veridir).

9) Koruma mevzuatının imar, çevre ve turizm ile ilgili yönlerinin bütünleştirilmesi gerekecektir, böylece koruma çok başlıktan kurtarılacaktır.

Yukarıdaki örnekler devlet düzeyindeki politikalar olmalı, bunların değişen iktidarlarca desteklenmesi söz konusu olmamalıdır.

Üst Politikaların Uygulanabilirliğini Destekleyecek Alt Birimlerin İşlevselliğine İlişkin Görüşler

- 1) Yasa gücündeki Bakanlar Kurulu Kararnameleri'nin daha isabetli ve çevreye duyarlı olmasının sağlanması (Bu kararnameler bazen yasalara da ters düşebilmektedir).
- 2) Taşınmaz sahiplerinin rant baskısını gidermek için "imar hakkı transferi" ilkesinin geliştirilerek uygulanması.
- 3) Kentsel sitlerin yaşayan şehrin bir parçası olduğu gerçeğinin unutulmaması ve çevre standartlarının ve belediye hizmetlerinin gözardı edilmemesi.
- 4) Kurulların yeniden yapılandırılarak doğru ve gerçekçi kararlar üretmeye özendirilmesi ve kurum kararlarının yükseltilerek güçlendirilmesi.

5) Ören yerlerinin korunması, kazı ve yüzey araştırmalarının plan ve program çerçevesinde ele alınması ve buluntuların sistematik olarak yayınlanması.

6) Kentsel arkeolojinin kentsel gelişme ile optimize edilerek ve kentliler için sergilenerek kentsel kimliğin güçlendirilmesi.

7) Sivil toplum örgütlerinin tarihi ve doğal çevrenin korunmasında sadece yanlış müdahalelere tepki göstererek değil, onları sürekli izleyerek ve sorunların çözümüne katkıda bulunarak destek vermesinin sağlanması.

8) Belediye başkanlarına koruma olgusunun sadece seçmenlerin oyunu kaybetme riskiyle değil, kent ve kentliler için kamu yararı sağlamakta bir fırsat olarak benimsetilmesi.

9) Kent yönetimi ve işletmeciliğinin kentlilerin de katılımını özendirecek bir anlayış içerisinde yürütülmesi.

10) Korumada merkez ve yerel yönetim ortaklığı, kamu ve özel işbirliği ve her aşamada kentli katılımının sağlanması.

11) Koruma alanlarında yaşayan kişilerin konuya çok yönlü sahip çıkarak hatta gönüllü denetçi rolünü üstlenmesi.

12) Koruma planlarının bugünkü halleriyle uygulamaya yönelik yöntem ve verileri içermemesi sorununun aşılması.

13) Koruma sürecinde olabilirlik sınırlarının doğru belirlenmesi.

14) Koruma sorunsalının zaman içerisinde gelişen ufkuyla ayak uydurulması.

Türkiye'nin
doğal
ve tarihi
çevresini
yitirmesi,
yoksulluk
kadar
büyük bir
problemdir.

Burada söz konusu olan problem çözücü bir biçimde sorunları göğüslemektir. Bu amaca erişmek için de vakit kaybetmeden bir koruma kültürü ve bunu etkin kılacak bir koruma diplomasisi oluşturmak zorunlu görünmektedir.

Sonuç

Doğal ve tarihi çevrenin korunmasında üzerinde durulması gereken konu, korumanın olabilirliğinin artırılması gereğidir. Bu olabilirlik korumanın hem ekonomik hem de siyasal olabilirliğinin ve yapılabirliğinin bilinmesi olarak anlaşılmalıdır. Örnek olarak tarihi konut birimlerinin belirli oranda konut sunumuna katılması, hem konut eksikliğini bir ölçüde hafifletecek hem de yaygın korumayı ekonomik kılacaktır. Olabilirlik ve yapılabirlik, korumanın gerçekleşmesinin yerel dinamiklerle donatılmış olmasına bağlıdır. Yani verilen kararların arkasında geniş yelpazeli bir oydaşmanın varlığına gerek vardır. Başka bir deyişle bu eylemde sosyal kapital çok önemlidir.

Siyasal olabilirlik ve yapılabirlik, sürdürülebilir bir koruma modelinin güvencesidir.

Şöyle ki, kentlerimizin doğal ve tarihi çevre verilerine duyarlı kesimlerinde ekolojik sürecin olası zararlarını en aza indiren, buna karşın kişilerin ekonomik ve sosyal gelişme beklentilerini engellemeyen bir koruma planlaması söz konusudur.

Türkiye'nin doğal ve tarihi çevresini yitirmesi, yoksulluk kadar büyük bir problemdir. Buna karşın yaygın koruma ne bir kriz ne de bir trajedidir. Tersine ileriye yönelik bir meydan okuyuştur. 21. yüzyılda ülkemizin hak ettiği saygınlığı kazanmak ve onu sürdürebilmek için ne kadercî ne de çıkarıcı yaklaşımlar çözüm olabilir. Burada söz konusu olan problem çözücü bir biçimde sorunları göğüslemektir. Bu amaca erişmek için de vakit kaybetmeden bir koruma kültürü ve bunu etkin kılacak bir koruma diplomasisi oluşturmak zorunlu görünmektedir.

Prof. Dr. Gönül TANKUT'un Ardından

27.04.2005 günü yitirdiğimiz değerli hocamız Gönül Tankut ile ilgili 09.05.2005 tarihinde ODTÜ Mimarlık anfisinde düzenlenen anma töreninde ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nde öğretim üyesi olan Baykan Günay, Çağatay Keskinok, Murat Balamir, Özcan Esmer ile ağabeyi Doğan Tankut'un yaptığı konuşmaları aktarıyoruz.

Doç. Dr. Baykan GÜNAY

Tabii hepimiz ölüyoruz, ölenin arkasından ağlıyoruz. Biz öldüğümüzde de umarım ağlayacaklar. Önemli olan şu: Acaba giden kişileri yeniden üretebiliyor muyuz? Bu sorunun yanıtını ben çok net olarak veremiyorum. Sıraya koymaya çalışırsam; bizim bölümden Dündar Elbruz, Tark Okyay, Tuğrul Akçura, Raci Bademli, Esat Turak, Ekmel Derya ve son olarak Gönül Tankut yitirdiklerimiz. Eğitim, ilginç bir süreç, hem hoca olarak, hem öğrenci olarak; çok sonra kim sizi etkilemiş, anlıyorsunuz. Yani kim size bir şeyler vermiş, o bilinçaltınızın neresinde, ortaya ne zaman çıkıyor? Bu sorunun yanıtını öğrenciyken çözmek çok zor; ancak büyüdükten sonra anlayabiliyorsunuz. Gönül Hanımı da ben öyle bir insan olarak algılıyorum, belki eğitim döneminde bir tek tarih dersi aldım; ama 1963 yılından beri bir varlık olarak birlikte oldum, birlikte düşündüm ve bütün bu süreç içinde birlikte olduğunuz kişilerin bir kısmı sizi daha da çok etkiliyorlar, sanıyorum bunlardan birisi Gönül Hanım.

İnsan olarak değerlendireceksem; “1963 yılında ilk gördüğümünden beri yanakları al, rujlu ve sarışın Hocamı (onun için bugün böyle giyindim, kusura bakmayın siyahlar giymedim) nereden bulacağım?” Raci'nin son 3-4 günü içinde yanındaki odaya yatmıştı, ilaç demetinin arasına ilk sorduğu soru “nerede benim rujum, rimelim?” olmuştu. Bu tabii çok önemli bir renklilik, yani bir dışavurum, bunu hiç unutmuyacağım.

“Akademisyen olarak nereden bulacağım üç dili kendi dilinden başka ana dili gibi bilen ve konuşan?” Biz bir dili zor kıvırıyoruz, bu tabii çok engin ve zengin bir dünya görüşü demek.

“Şimdi nereden bulacağım ben İnternet ortamının olmadığı bir dönemde üçüncü sınıftaki tarih dersi için beni Karaman'a gönderen Hocamı?” Şimdi artık kimseye bunu yaptırmak zor; ama o zaman bunu yapıyorduk.

“Şimdi nereden bulurum ben ders vermeyi bir sanat, bir tiyatro sahnesine çeviren, reveranslar yapan, ‘o la la, par ekselans’ diyerek bizleri sürekli dürten Hocamı?”

“Bir kongre ya da sempozyumu üç gün dinleyip sonra herkesin ne dediğini hatırlayan, özetleyen, tekrar bizlere yeniden sunan ve bunu yaparken kavramlar geliştiren bir akademisyeni nereden bulacağım?”

Meslek adamı olarak baktığımda kuramın yapıldığı bir ortam ile dünyayı, gerçeği bir araya getirmeye çalışan bir hocayı nereden bulacağım? Aslında koruma alanındaki katkısından hep söz ediliyor. Halbuki o çok genelde şehircilik alanından gelen bir dünya görüşü, oradan gelen kurguyu bir alana yoğunlaştıran bir insanın dünyası.

“Şimdi
nereden
bulurum
ben ders
vermeyi
bir sanat,
bir tiyatro
sahnesine
çeviren,
reveranslar
yapan, ‘o
la la, par
ekselans’
diyerek biz-
leri sürekli
dürten
Hocamı?”

Genç bilim insanlarına ve genç meslektaşlarına karşı tutumu, değer verme ve yüceltme üzerine kuruluydu. Onlara “hocam” diye hitap ederdi. “Hocam” demediği zaman da kolunu tutar, “dostum” derdi.

Bir tarafında bir plancılık duygusu var; ama öbür tarafından şehirci, yani planlamayı da şehircilik için yapan bir insan; onun için son dönemindeki tüm o çabaları, tüm o uzlaşmacı tutumu, müzakereci tutumu, sorunlara yanıt arama tutumu çok önemsedığım konular; çünkü şehirciliğe ben de son dönemde daha çok inanmaya başladım. Gönül Hanım en çok bu konuda ısrarcı oldu ve de ömrünün sonuna kadar o alanda hepimizin birçok paradigmaların, yeniliklerin peşinde koştuğu bir ortamda o tek alanı çok ayrıntısına kadar inceledi ve savaşımını verdi.

Hepinize başsağlığı dilerken, Gönül Hanımın bir sözünü hiç unutmuyacağım, nasıl diyeyim? “Bir oğlum olsaydı sen olmanı isterdim” demişti.

Doç. Dr. Çağatay KESKİNOK

Kuşkusuz Gönül Hocayı oldukça fazla tanıyan bir dinleyici grubuna hocayı anlatmak biraz kolay olmayacak. Kişisel deneyimlerimi aktaracağım. Öğrencisi oldum. Daha sonra, uzun yıllar aynı planlama stüdyosunda görev paylaştık. Çok iyi ders anlatırdı hocamız. Dersleri sanki deneysel bir tiyatroydu. Derslerine hep “hanımlar ve beyler” diye başlardı. 17-18 yaşlarındasınız ve size hocanız “hanımlar ve beyler” diye hitap ediyor.

Dersler sırasında bir saydam (slayt) karesi üzerinden konuşmaya başlardı. Bir fotoğraf karesi sizi konunun derinliğine sürüklerdi onun anlatımlarıyla. Kendi deyimiyle ders içinde bir bireşime (senteze) ulaşmak, neden-sonuç ilişkilerini öğrenciyle ders sırasında iletişim ortamında çıkarmak onun derslerinin en önemli özelliği idi. Öğrencileri ders sırasında sürekli konuşturur, ilginizi canlı tutardı. “Kentlerin Evrimi” başlıklı tarih dersindeki notlarımı hâlâ saklıyorum. Aklımda en fazla da derslerdeki vurgusu ile Girit’teki tarihi Knossos Sarayı kalmış. Yıllar sonra tarihi kenti dolaşırken hep aklımda hocamın anlattıkları vardı. Çok sonra öğrendim ki, bizlere Knossos’u anlattığı sırada katıldığı bir uluslararası konferansta, başkalarının da ilgisini çeken bir savda bulunmuştu.

Öğrenci olarak önce Hocanızın ne anlattığından çok nasıl anlattığıyla, yöntemiyle ilgiliniyorsunuz. Öğitmeninizin size nasıl bir ders ortamı sunduğundan etkileniyorsunuz. Ne anlattığı, anlattıklarının içeriği bu ortam içinde anlam kazanıyor. Tabii dersleri bu kadar heyecanlı, neşeli ve bu kadar zenginleştirerek anlatabilmesinin, sunabilmesinin ardındaki en önemli şey birikimiydi. Dört dil biliyordu. Tabii bu gerçekte dört ayrı kültürü özümsemek demekti. Diğer yandan, mimarlık, tasarım, planlama, siyaset bilimi, bütün bu alanlarda birinden diğerine geçiş, bir kopuş değil, bir sonraki aşamada, bir öncekinin sentezlenerek doğrulması, evrilmesidir. Bütün bu birikimiyle, ele aldığı tarih konularını bizlere neden-sonuç ilişkileri içinde anlatırdı. Hocamızın, öğrencileri olarak en etkilendiğimiz yanı buydu. Yitirdiklerimizin, söyledikleri, dile getirdikleri, ileriye dönük dönüştürücü eylemlerimize yol gösterecek ise acılarımız hafifliyecek, ölüm mutlak olmaktan çıkacaktır. Hocamızın ufuk açıcı yaşam deneyimi bize oldukça fazla şey sunuyor.

Yakın tarihlerde kendisiyle iki söyleşi yapmıştık. Birisi, Bilim ve Ütopya Dergisinde “İz Bırakanlar” sayfası için, diğeri de ODTÜ Öğretim Elemanları Derneği’nin “Üniversitenin Dünü, Bugünü, Yarını Söyleşiler Dizisi”nde. Hocamız, o gün seçkin ve sınırlı bir dinleyici grubuna seslenmişti. Bu söyleşi sırasında Hocamız kamu yararını vurguladı, bu konuda akademik programı aşan çabaların sarf edilmesi gerektiğini dile getirdi. Üniversitemiz açısından bu konu son derece önemlidir. İkinci olarak, yaratıcı, yenilikçi, buluşçu bir eğitim için eğitimin içeriğinin yeniden belirlenmesine işaret etti. Burada sosyal sermayenin önemine ve Üniversite içindeki akademik kadrodaki paylaşımına dayalı çağdaş bir ODTÜ ruhunun

yaratılmasına vurgu yaptı. Ben, Hocamızın Üniversitemizin dünü, bugünü ve yarını konusunda söylediklerini, onun kendi tarih yaklaşımı içinde geçmişe dönük olarak söylediklerini ileriye dönük olarak da yansıtarak yorumluyorum. Bu söyleşi sırasında o, Batı örneklerine öykünme yerine, toplumsal sorumluluk duygusunun öne çıkarılmasının ve üniversitenin sorunların çözümüne katılımının önemine değindi, ülke sorunlarına yabancılaşma sorununa dikkat çekti, ODTÜ'nün kuruluş dönemindeki coşku, yaratıcılık, güçlü toplumsallaşma isteğine vurgu yaptı.

Hocamız söyleşi sırasında “ODTÜ’de âdeta yaşamış biri olarak...” diye bir ifade kullanmıştı. Aslında Hocamız ODTÜ’yle yaşadı. Burada bir anımı aktarmak isterim. Bölümümüzde eğitim programının görüşülmesi toplantıları sırasında, katılanlar sürekli sorunlardan söz ediyordu. Sıra bana geldi. Tabii sorunlardan ben de söz ettim. Çünkü yaşam boyunca sorunlar hiç bitmez. Ama konuşmamın sonunda, “ODTÜ’de öğretim elemanı olarak geçirdiğim her günden hep haz duydum” dedim. “Çağatay, yüreğimize su serptin” dedi. O sırada emekli olmuştu ve emekli olmasına karşın bölümün, fakültenin ve üniversitemizin sorunlarıyla kendisini sürekli ilgili hissediyordu. Bu bağış yaşamının sonuna dek hiç koparmadı. Hastalığının ağırlaştığı dönemlerinde bile! Ziyaretine her gittiğimizde önce bölüm, sonra fakülte ve üniversitemizin sorunları derken, ülkemizin sorunlarına oradan da şehircilik, planlama ve koruma konularına geçerdik. Ülkesini seviyordu ve ülkesi ile ilgili her zaman bir sorunu vardı. Gerçek bir yurtseverdi. “Ben bütünden bakmayı severim” diyordu. Tüm sorun alanları hep bu bütünsel bakış içine yerleşiyordu. Bütünden bakmak önemli bir konudur kuşkusuz. Ancak temeli olmayan, birikime dayanmayan bir “bütünden bakış”ın her şeyi kabalaştırıcı ve genelleştirici zaafı vardır. Hocamızın, dile getirdiğim tasarım, planlama, mimarlık, siyaset bilimi alanlarındaki eğitimi, kuram ve uygulama konularındaki birikimi, ayrıca dört dil ve dört ayrı kültürün birikimini taşıyor olması ona o “bütünden bakma” konusunda müthiş bir altyapı sunuyordu.

Hocamız, özellikle küreselleşme ve postmodernizm konusuna dikkat çekmiş, sosyal halkçılığı ortadan kaldıran küreselleşmeye karşı bir tutum sergilemişti bu konuşma sırasında. Yine bu konuşma sırasında, kendi meslek alanımızın ve Bölümümüzün tarihini değerlendirirken toplumsal kapsamı, toplum bilim ve siyaset bilim kapsamı güçlendirilmiş bir planlama ve tasarım eğitiminin önemine değinmişti ki, bu tam da şehirciliği tanımlamaktadır.

Öğrencilik yıllarından sonra birlikte planlama stüdyolarına girdik. Bir şeyi gözleme fırsatım oldu. Tabii insan bir başka insanı değerlendirirken, önce o insanın başkalarına nasıl davrandığına bakıyor. Genç bilim insanlarına ve genç meslektaşlarına karşı tutumu, değer verme ve yüceltme üzerine kuruluydu. Onlara “hocam” diye hitap ederdi. “Hocam” demediği zaman da kolunu tutar, “dostum” derdi. Yaşamın son döneminde de yanından hiç ayrılmayan genç arkadaşlarla duygusal bağı son derece güçlü olmuştur.

Çevresine kırıcı tepkileri olduğuna ben tanık olmadım. Biz tabii İlhan Tekeli Hocanın söylediği, Hocanın başka bir dönemine; olgunluk dönemine tanık olduk. Ama o olgunluk da zaman içinde birikimle, deneyimle oluşuyor.

Kişisel bir anımı aktarmak isterim: Hastalığı sırasında hastanedeyiz, Yeter Hanımla birlikteyiz, Hocayı zinde tutmak için konuşturmaya çalışıyoruz. Yeter Hanım “Hocam, 4 dil biliyordunuz değil mi?” dedi. Hoca konuşmıyordu, kafasını salladı, “evet” dedi. Ben de “Hocam, hangisini daha iyi biliyorsunuz?” dedim. Ne yapalım bu tür zamanlarda insanın aklına işte böyle sıradan sorular geliyor. O da biraz düşündükten sonra galiba “Almanca” demek istedi. İşte tam o sırada yaklaşık 20 yıl öncesine gittim. Üniversitemiz o sırada 12

Eylül Döneminin Rektörü ve Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürüyle yönetiliyordu, ben de yüksek lisans tezi hazırlıyordum. Siyaset bilimi ve kamu yönetimi yüksek lisansı yapıyorum. Hoca da o sırada Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde siyaset bilim doktorası yapıyor. Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü, o sırada bütün yüksek lisans öğrencilerinin tez konularına müdahale ediyor, biktırircasına sorularla kayıt işlemini bizzat kendisi yönetiyordu. Ben de o sıralar oryantalizm üzerine çalışıyordum. Oryantalizmin kente bakışı, doğu kentlerini betimleyişi, kavrayışı konuları ilgimi çekiyordu. Yüksek lisans tezimi Oryantalizm ve kent konusunda yazmak istiyordum. Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü bana “sen bu konuyu çalışamazsın” dedi. “Neden?” diye sordum. “Çünkü bu konuları çalışmak için dört dil bilmek gerekir” dedi. Sonra “bunu kiminle çalışacaksın?” dedi. “Gönül Hocayla” diye yanıtladım. “Gönül hanımın henüz siyaset bilim doktorası yok” dedi. Tabii kızdım, Hocaya geldim. Hoca da kızsın istiyorum, kızsın da kızgınlığınızı paylaşalım. Ama olmadı, kızgınlığımı paylaşamadım. Hoca kızmadı, gülümsedi. “Hocam, işte size böyle böyle itiraz ediyor” dedim. Hocanın yabancı dil bilme konusunda övündüğüne hiç tanık olmadım. Tersine Türkçenin zenginleştirilmesine özel önem verir, Türkçeyi kendi bilim ve meslek alanlarında zenginleştirmeyenleri eleştirirdi. Güldü, konuyu biraz karikatürize ederek “ama dostum unutm, ben de dört dil biliyorum” dedi. Hocanın iyi yanları bunlardı. Kötü yanlarına gelirse, özel tüketimine özensizlik gösterirdi, son yıllarda beslenmesini ihmal etmesinin ardında biraz da bu var.

Mimar Mustafa Aslaner'in Hocayı tanımlayışı çok hoşuma gitti. Size aktararak konuşmamı burada bitirmek istiyorum: “Gönül Tankut'u enerji, cesaret ve iyi niyet olarak tanımlıyorum”.

Prof. Dr. Murat BALAMİR

Hocam, meslekdaşım, ‘dostum’ Gönül Tankut ile beraberliklerimiz 45 yıl içine dağılmıştır. Bunun son 25 yılında ‘dostum’ sıfatını kullanmakla beni onurlandırmıştır.

Gönül Tankut'u özel bir insan yapan nedir?

Onun hangi özellikleri bizler için örnek alınacak değerler taşır?

Gönül Tankut bence öncelikle kültürler çokluğu sahibidir. Bu, yalnızca (Türkçe dışında) dünyanın üç ana dilini bilmesi ile ölçülebilecek bir özellik değildir. Bu kültürleri özümlemiş olması, onda pek çok başka kültür ve toplumsal ortamı da kolaylıkla kavrayıp çözümleme kapasitesi yaratmıştır. Bu onun planlılığında ve ‘kültür bekciliği’nde gerekli olan güçlü bir altyapıdır.

Gönül Tankut'un ikinci temel özelliği, bence bu kültür çokluğu ile kendi kimliğini kaybetmek şöyle dursun, öz kültürünün değerini daha iyi kavrayan ve buna katkılar sağlayan bir kesin amaçlılığa sahip çıkmasıdır. Bu bilinçlilik, kimi akademik kimlik modellerini dışlamıştır:

Bir doktriner düşünce yapısının peşine düşüp, ya da buna bağlılığı varmış gibi görünüp kendisi için güç ve güvenlik sağlamaya çalışmak, onun akademik kimliği değildir.

Toptan/ perakende bilgi ithalatçılığı yolu ile akademik varlığını sürdürmek de one göre değildir. Altyapısı nedeniyle büyük kolaylıkla yapmış olabileceği bu modele de karşıdır. Bu herşeyden önce, içinde yer aldığımız ortam ve kültürü anlamaya çalışmayan ve hatta hor gören bir tutumdur. Gönül Tankut'un bakış açısı, küreselciliğin ve dış dünya misyonerliğinin aldığı çeşitli akademik kimlik modellerinden uzaktır.

Gönül Tankut'un misyonu ODTÜ'nün kuruluş manifestosu niteliğindeki metinler ve yasa gerekçesi ile örtüşür. İlginçtir ki, bunların gerisindeki düşüncelerin mimarı, bir meslekdaşı olan Charles Abrams'tır. Bu yaklaşım, evrensel süreçleri bilen, ancak kendi koşul ve yerel değerlerini yorumlayıp yeni sentezler kurabilen ve bunları yönlendirebilen girişimci çabaları öngörür. Gönül Tankut'un uğraşısı da yerel değerleri araştıran, anlatan, öğreten, korunmasını gözetken çabalar olmuştur.

İşte bu açıdan ODTÜ öz değerlerini oluşturan bir varlığını kaybetti.

Bu değerlerin sürdürülmesini sağlamak ODTÜ'ye olduğu kadar, Gönül Tankut'a da gönül borcumuzdur.

Dr. Özcan ESMER

Mekan : Atina'da Agora

Zaman : M.Ö. 430 yılı

Mevsim : Bahar

Olay : Isparta ile yapılan savaşın Birinci Yıldönümü

Agora'da toplanan halk, sonradan ün kazanacak büyük bir Söylevi dinlemektedir... Perikles, bir kürsüye çıkmış, Pelopones Savaşının Birinci Yıldönümünde ölenleri anmakta; Atina ile Isparta'yı karşılaştırmaktadır. Tarihçi Tukidides, Perikles' in Atina Demokrasisinin özelliklerini anlatırken "Eğer bir vatandaş kentsel ve politik yaşama katılmazsa, o yararsız bir kimse olacaktır" dediğini yazmaktadır. Atina Demokrasisi, Isparta Demokrasisinden üstündür... Öyleyse bu savaş, "ipso facto" bile kazanılmalıdır.

Bugün burada büyük bir katılım var. Konuşmacılar sırada bekliyorlar. Sadece birkaç "sap-tama" yapacağım.

ODTÜ Mimarlık Bölümüne 1957/ 58 yılında öğrenci olarak girmiştım. Henüz Gönül Tankut hocamız ODTÜ'de yoktu. Mimarlık ve kent planlamasının özelliklerini anlatan dersimize ve "Basic Design: Temel Tasarım" stüdyomuza Marvin Sevely ile girişi 1958 Baharına rastlar. Böylece onun ilk öğrencilerinden olduğumu söylemekteyim. Mimarlık ve kent planlaması arasında çok yakından ilişki vardı, fakat kent mimarlık parçalarının toplamından daha büyük bir bütündü.

Aynı tarihlerde Edvin T. Jaynes, "Enformasyon ve Maksimum Entropi" arasındaki ilişkileri kuran ünlü iki makalesini 1957 yılında yayınlamıştır. Gerçekte bu makalelerin, ODTÜ'nün kurulduğu 1956'da yazılıp "Physical Review" dergisine gönderildiğini dipnotlardan okuyoruz. Richard Meier 1962'de yayımlanan kitabında, kentlerin büyümelerini Shannon'un 1948 Enformasyon Kuramı ile açıklamıştı. Kent yapısı, mesaj gönderenler ve mesaj alanlar ile tüm bu haberleşmeyi sağlayan "kanallar" için uygun bir karşılıklı etkileşim ortamı oluştuyordu. Enformasyon kuramının bu yöndeki gelişmeleri hem hocamızın hem de benim ilgimi çekmişti. Kentsel yapı değişimindeki "Morphogenesis" ve "Metamorphosis" süreçlerinde haber akımının önemli işlevleri vardı. Daha sonraki yıllarda Hocamız "Osmanlı Kent Yapısını" nı ilk kez Enformasyon Kuramı ve pozitif ve negatif entropi kavramları ile açıklayan yazısını yayınladı. Bu tür bir yaklaşımın bir başka örneğini Türkiye'de henüz görmedim. Bana da konuya bir başka açıdan bakmak kalmıştı.

Bu anma töreninde farklı birçok disiplinden öğretim üyesi ve farklı mesleklerden arkadaşları var. Farklı bilim dalları ile diyalog ve iletişim kurabilmek salt "Çok-Disiplinli" veya "Diplinler-Arası" yaklaşımlara sahip olmakla gerçekleşemez. Hele bir de "İlk-Olmak" için ise daha farklı bir konumda olmak ve "Trans-Disipliner" bir yaklaşıma sahip olmak "sine

Hele bir de
"İlk-Olmak"
için ise daha
farklı bir
konumda
olmak ve
"Trans-
Disipliner"
bir yakla-
şıma sahip
olmak
"sine qua
non" olarak
önem
kazanmak-
tadır. "Erk-
laren" ile
yetinmeyip
"Verstehen"
düzeyine
geçiş gere-
kecektir.

PLANLAMA
2005/1

qua non” olarak önem kazanmaktadır. “Erklaren” ile yetinmeyip “Verstehen” düzeyine geçiş gerekecektir.

Gönül Hoca, bir değil birçok konuya yenilik getiren “İlk” katkıları yapmıştır ve onlara “Sürdürülebilir” bir nitelik kazandırmaya çalışmıştır. Hemen hiç bir bilim alanı onun için bir “Terra-Incognita” değildi. Genç Cumhuriyet’in istediği gibi “Katılımcı” ve “Koruyucu” idi.

Gelecek yıl, ODTÜ’nün ve Mimarlık Fakültesi’nin 50nci Kuruluş Yılı’nı kutlayacağız. Yapılacak yayınlarda, onun bu “sui generis” niteliklerine de yer verilebileceğini umarım. Böylece, Fakülte ve Bölümün geçirdiği evrim çok daha iyi anlaşılır olacaktır.

Sözlerimi burada gereğinden fazla uzatmadan Occam Kuralı ile bitirmek istiyorum: Entia Non Sunt Multiplicanda Paeter Necessitatem

Mekanı ışıklar içinde olsun.

Doğan TANKUT

Değerli dinleyenlerim, sözlerime her şeyden evvel Sayın Rektöre, yardımcılara, Mimarlık Fakültesi Dekanlığına, Şehircilik Bölümü Başkanlığına ve bilhassa bizleri Gönül Hanımın hastalığı sırasında hiç yalnız bırakmayan öğrencilerine teşekkürle başlamak isterim. Buna ilaveten bir de ricam olacak. Ben konuşmam sırasında zaman zaman sadece Gönül dersem bunu kopmaz bir ağabey-kardeş bağına veriniz ve yadırgamayınız.

Sayın dinleyenlerim, tahmin edersiniz ki, Gönül’e ait anıların ve onunla yaptığım ilginç konuşmaların sayısı az değildir. Ayrıca bunların pek çoğunun, onun düşünce alemini, hatta hayatını şekillendirmeleri bakımından çok enteresan tarafları vardır. Ancak bunları ne zaman, ne de konu itibarıyla bugün burada ele almam olanaksızdır, belki ileride başka vesilelerle bunu yapabilirim. Onun için ben bugün burada kendi görüşüme göre onun doğal olarak tanımladığım yönlerini gösteren birkaç anıyı ve bunların çağrıştırdığı bazı sonuçları anlatmakla yetineceğim.

Gönül, çocukluğunda tombul, iştahlı ve uykusu yerinde, özellikle de çabuk büyüyen bir kızdı. 2 yaşına kadar sarı saçları vardı; ancak bu saçlar seyrek ve incediler, bir gün eve bir misafir geldi, bu saçların kuvvetlendirilmesi, onun için de kafasının usturayla kazınmasını salık verdi. Bir kere arkadan öne, ikinci kere de önden arkaya kafasındaki saçları kazındı ve hakikaten bir zaman sonra fırça gibi saçlar çıktı. Yalnız bu saçlar artık sarışın değildi, açık kahverengiydi.

Bu 2 yaşında başı tıraşlı kızın kafasıyla, kocaman bir koltuğa sağlamca oturtulduğunu düşününüz. Karşısında duvarda büyük bir yatak çarşafının ekran olarak asıldığını da düşününüz. Dayımın bizim hayamızda çok önemli rolü olmuştur, nereden bulduğunuysa, Hazreti Nuh’tan kalma bir film makinesiyle, gene Hazreti Nuh’tan kalma bir sessiz film gösterisini seyrediyoruz, Gönül de seyrediyor. Bir müddet sonra Gönül oturduğu koltuktan kendini kurtarıyor; çünkü oraya âdeta bağlıydı, gayet emin adımlarla ekrana doğru yürüyor, evvela çarşafı eliyle yokluyor, sonra da bir ucunu kaldırıp arkasına bakıyor. Sonra gene aynı emin adımlarla geri dönüp koltuğuna tırmanıyor ve işin iç yüzünü görmüş kişilerin rahatlığıyla mışıl mışıl uyuyor. Bu olayın bütün hayatı boyunca konunun kökünü aramak çabasının bir ilk tezahürü müydü? Bilemiyorum, takdiri sizlere bırakıyorum.

Gönül, tatlı yemeye çok bayılırdı. Zannediyorum öğrendiği ilk Fransızca kelime de bonbon olmuştur. 4 yaşlarında filan idi. Büyükanneyle beraber bir şekerlemeciye gittik; bu bonbonlar, piramitler halinde tertiplenmiş olarak düzenlenmişti. Gönül hem iştahlı, hem de endişeli bir şekilde onları süzmekle meşguldü, işin aslı biraz sonra anlaşıldı, bu da şöyle oldu: Büyükanne “kilosu kaç?” diye sordu, adam benim de anlayabildiğim kadarıyla korkunç bir

rakam söyledi, Büyükanne “bunun yarısı ne eder?” dedi, adam ona da bir şeyler söyledi, Büyükanne onun da yarısını sordu, adam gene bir rakam verdi, tam Büyükanne onun da yarı fiyatını sormaya hazırlanırken Gönül feryat eder gibi ağlamaya başladı, Büyükanne bana sonradan söylediği şu idi: “Fiyatları bilmiyor; ama ben sordukça bonbonların azaldığını biliyor, onun için de ağlıyor.” Acaba bunun sezme gücünün erken bir göstergesi olarak ele almak mümkün müdür? Takdiri yine sizlere bırakıyorum.

Üçüncü bir anı daha; Gönül, tahminen 6 yaşlarındayken gene tatlılarla ilişkili bir anım oldu. Bana bir sabah dedi ki; “Ağabey, ben bir rüya gördüm, bir evdeydim, duvarları hep pastadan, kopardım, kopardım yedim.” Seneler sonra düşündüm, Gönül o tarihte meşhur çocuk masalları yazarı Grimm biraderlerin Hanzel ve Gratel adlı hikâyesini okumuş olamazdı; çünkü okuması, yazması yoktu. Demek ki, doğal bir dürtü onu bu rüyaya getirmişti. Şimdi bunu da ileriye dönük bir endikatör, mesela, yaratıcı bir hayalin göstergesi gibi yorumlayabilir miyiz? Onu da sizlere bırakıyorum.

En son olarak şu anımı burada anlatmadan geçemeyeceğim; çünkü bu beni en çok etkileyen ve hatta bir bakıma benim için de yol gösteren bir durum olmuştu. Dedemin öldüğü sabah evde herkes gözyaşlarına, hıçkırıklara gömülmüştü. Gönül, lisenin son sınıflarından birindeydi. Gönül, lisede çok sevdiği dedesinin kaybı belli ki onu çok sarsmıştı ve kendini zor tutabiliyordu. “Ağabey, bugün matematikten yazılı bir yoklama var, şimdi ben burada ötekiler gibi ağlarsam bizim sınav yatar. Ben şimdi okula gidiyorum, dönüşte dedemi öperim” dedi, gitti. On numara aldı, geldi, hem dedesini öptü, hem de kana kana ağladı. Burada gösterdiği kendisine hâkim olma ve hedefe doğru yürüme gücünü bütün hayatı boyunca şaşılacak bir süreklilikle korumuştur.

Bu dört anımdan meşhur atasözümüz “adam olacak çocuk şeyinden belli olur” sonucunu çıkarmak mümkün ise de, bu çağrışımı yaparken lütfen buradaki şey sözünü, şeyin şeyi ve saire şeklinde algılamayın ve karıştırmayın, bunu rica ederim.

Bütün bu anıların dışında Gönül’ün insanlık yönüyle ilgili birkaç kelime söylemek isterim. Gönül’ün cenaze namazını kılarken benim de ön safta bulunduğum cemaate imam sordu, “merhumeyi nasıl bilirdiniz?” hep birlikte haykırdık, “iyi bilirdik” bu otomatik bir reaksiyon değildi, bu gerçeğin ta kendisiydi, evet, değerli hoca, değerli araştırmacı Profesör Doktor Gönül Tankut her şeyden evvel iyi bir insan idi ve hep öyle kaldı.

Gönül’ün en büyük tutkusu ise, ODTÜ ve öğrencileriydi, ODTÜ’yle öylesine bağlantılıydı ki, hastahaneye yatışından 4 gün evveline kadar evde 3 kız, bir erkek, dört doktora öğrencisine bildiğim kadarıyla ders verdi. Ben de oradaydım, bildiğim kadarıyla aslında füzuli bir laf. Bana dedi ki; “ben ölmekten korkmuyorum; ama beni en üzen şey okulu kaybetmiş olmak.”

Gönül, tam bir Atatürk çocuğuydu, oyun olarak cumhuriyet devrimlerinin ve bilhassa laiklik ilkesinin ısrarlı ve candan bir koruyucusuydu. Bu bakımdan bu konumda -şimdi pek revaçta olmayan bir kelime kullanacağım- bir jakoben olarak tanımlanabilir. Bence insancıl bir jakoben tarifi daha uygun düşer; yani odun gibi sert değil. Bütün bu siyasi yönüne rağmen bir öğretim üyesi olarak okulun politize olmasını hiçbir zaman istemedi; bunda, okulda 68-70 sırasındaki kaotik durumun muhakkak ki, büyük bir etkisi oldu. Okulda kaosun ve kaybedilen her öğretim ve araştırma saatinin büyük bir kayıp olduğuna inanıyordu.

Bu şekilde de onun diğer yönlerini de biraz çizdikten sonra artık sözümü bitiriyorum ve diyorum ki, ruhu şad olsun.

Gönül’ün en büyük tutkusu ise, ODTÜ ve öğrencileriydi, ODTÜ’yle öylesine bağlantılıydı ki, hastahaneye yatışından 4 gün evveline kadar evde 3 kız, bir erkek, dört doktora öğrencisine bildiğim kadarıyla ders verdi. Ben de oradaydım, bildiğim kadarıyla aslında füzuli bir laf. Bana dedi ki; “ben ölmekten korkmuyorum; ama beni en üzen şey okulu kaybetmiş olmak.”

Türkiye’de Kültürel Mirasın Korunmasına Kısa Bir Bakış⁽¹⁾

Şehir Plancısı

Melike Z. DAĞISTAN ÖZDEMİR

Kültürel ve doğal mirasın korunması 2000’li yıllarda devletlerin ve toplumların en çok ilgisini çeken konulardan biri olup, Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği ve çeşitli organlarının çalışmalarının odaklandığı bir alan durumundadır. Korumaya ilişkin bir çok uluslararası düzenlemenin yanında, doğal ve kültürel çevrenin (mirasın) korunması artık insan hakları (3. kuşak haklar, dayanışma hakları, çevre hakkı, vb) ile birlikte değerlendirilmeye başlanmıştır.

Tarih boyunca çok çeşitli kültür ve uygarlıkların birleşme ve çatışma noktasında yer alan ve bugün de bu özelliğini koruyan Anadolu ve Trakya, üzerinde bir çok halkın bugüne bıraktığı kültür mirasını taşımaktadır. Ülkemiz sınırları içerisinde yer alan bu mirasın köklerinde eski Anadolu kültürleri (Hitit, Likya, Karya, Frig gibi), Akdeniz ve Ege kültürleri (Miken, Hellen, Roma, Bizans gibi), Orta Asya, İran, Arap etkileri ile Selçuklu ve Osmanlı kaynakları bulunmaktadır.⁽²⁾ Bu çeşitlilik ve zenginlik, Türkiye’yi belki de dünyada tek örnek yaparken, bu mirası korumak ve gelecek kuşaklara aktarmak için belirlenecek politika ve stratejiler için çok büyük çabalar harcanmasını da zorunlu kılmaktadır.

Osmanlı Dönemi

Kültür mirasının korunması konusunda geçmişimizi irdelediğimizde, bu konuda devlet ve toplum geleneklerinin oluştuğunu görmekteyiz. Osmanlı döneminde özellikle vakıflar parasal kaynak ayırarak yapıların bakım ve onarımını yaparken, hazine bayındırlık yapıları ve savunma yapılarının, sarayların onarımına destek verir, vakıf kaynaklarının yetersiz kaldığı durumlarda devreye girerdi. Uygulamalar bu alanda yetişmiş meslek adamlarının sorumluluğunda gerçekleşirdi.⁽³⁾

Osmanlı’nın batılılaşma sürecine girmesi ve dünya kapitalizmine eklemlenmesiyle yasal düzenlemeler yapılmaya başlandı. 1869, 1874, 1884 tarihli Asar-ı Atika Nizamnameleri (Eski Eserler Tüzükleri) ilke olarak eski eserlerin (miras, kültür varlığı gibi terimlerin literatüre girmesi 20. Yüzyılın ortalarına rastlamaktadır) devlet malı olduğu ve Osmanlı öncesi dönemlerle sınırlandırıldığını benimsemiştir. Bu arada Osman Hamdi Bey öncülüğünde müzecilik çalışmaları başlamıştır. Ne var ki bu çabalar Anadolu’da Fransız, Alman, İngiliz arkeologlarca yürütülen kazılardan çıkan kültür varlıklarının yurt dışına çıkarılarak (örneğin Bergama Zeus Altarı)

1-Bu çalışmada geçen “kültür mirası” ve “kültürel miras” terimleri, anıt, yapı topluluğu, sit gibi somut miras öğelerini kapsamakta, “gelenek, görenek, inanç, dil, vb” somut olmayan miras öğeleri çalışma kapsamı dışında kalmaktadır.

2-“Türkiye’nin Kültür Sorunları”, Ekrem Akurgal, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1998, sf. 9-18

3-“75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık”, Edit: Yıldız Sey, “Cumhuriyet Döneminde Doğa ve Kültür Varlıklarını Koruyamamanın Korunması”, Prof. Dr. Mete Tapan, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, sf. 200

bugünün uluslararası sorunu haline gelmesini önleyememiştir.⁽⁴⁾ 1906 tarihli son Asar-ı Atika Nizamnamesi 67 yıl yürürlükte kalmış, 1917'de Asar-ı Atika Encümen-i Daimisi örgütü miras korumayla görevlendirilmiştir.

Cumhuriyet Dönemi

Cumhuriyet devrimleri beraberinde getirdiği çağdaşlaşma (modernite) yaklaşımıyla dört ana unsuru içermektedir. Bunlar:

- Bilgiye, ahlaka ve sanata akılcı-evrenselci bir aydınlanma geleneği çerçevesinde yaklaşmak,
- Kapitalist gelişme, sanayileşme ve özel mülkiyetin kurumsallaşması,
- Ulus-devlet ve temsili demokrasinin kurum-sallaşması,
- Kanun karşısında eşit, toplum içindeki hak ve sorumluluklarının bilincinde olan özgür yurttaşın oluşturulması.⁽⁵⁾

Bu unsurların yaşama geçirilmesi, geçmişin üstyapısal kalıntılarının büyük ölçüde reddini (hilafetin kaldırılması, harf ve kılık kıyafet devrimleri gibi) ve yeni bir ulus kurma anlayışını içeriyordu. Bu süreçte Anadolu'yu yurt edinmiş halkın tarih ve dil unsurlarıyla bütünleşerek birlikte yaşama iradesini oluşturma yönelimi dönemin kültür anlayışını da ortaya koymaktadır. Bu bağlamda Cumhuriyet Halk Partisi programı ve hükümetlerinde ulusal kültür sisteminin oluşumuna önem verilmiş, kültür eğitimle birlikte ele alınmıştır. Bu çerçevede daha sonra Türk Tarih Kurumu adını alan Türk Tarih Tetkik Cemiyeti (1931), Türk Dil Kurumuna dönüşen Türk Dili Tetkik Cemiyeti (1932), Darülfünun'dan dönüştürülerek İstanbul Üniversitesi (1933) ve Dil-Tarih-Coğrafya Fakültesi (1936) kuruldu, kültürün diğer alanlarının oluşup gelişmesi için de halk evleri, Güzel Sanatlar Akademisi, Devlet Konservatuarı, müzeler gibi kurumlar oluştu-

ruldu.⁽⁶⁾ Yeni kurulan üniversitede ve fakültede Nazi rejiminden kaçarak Türkiye'ye gelen değerli bilim adamlarına yer verilerek arkeoloji bölümleri oluşturuldu, Atatürk'ün direktifleriyle öğrenciler Avrupa'ya gönderilerek geleceğin bilim adamları eğitildi ve Anadolu'da bir çok yüzey araştırması ve arkeolojik kazı çalışmaları gerçekleştirildi.

Cumhuriyetin ilk yıllarında kültür mirasımızın korunması konusunda antik dönemlere gösterilen ilgi ve duyarlılık, Osmanlı'dan devralınan kentsel dokulara aynı biçimde yansımada (sonraki dönemlerin koruma anlayışı da bu temel üzerinde biçimlendi). Ülke mekanının ulus-devlet mekanına dönüştürülmesi ve kentlerin modernitenin yeri halinde düzenlenmesi stratejilerinin uygulanmasıyla Ankara başkent ilan edildi, ülke demir ağlarla örüldü, 1929 sonrası gelişen devletçilik politikasıyla Anadolu kentlerine sanayi yatırımları yayılmaya başlandı. Ulusal Kurtuluş Savaşı sırasında yakılıp yıkılan batı Anadolu kentlerinin planlanarak imar edilmesi ve çağdaşlaştırılması ve başkent Ankara'nın çağdaş bir kent haline getirilerek oluşan yeni bürokrasiye mekan sağlamak ve rejimin başarısını kanıtlamak gerekiyordu. Bu doğrultuda 1930-1935 yılları arasında çıkarılan yasalarla⁽⁷⁾ kentlerin sağlığın, temizliğin, güzelliğin ve modern kültürün örneği olması doğrultusunda, yabancı uzmanların da eşliğinde kent planlaması çalışmaları başlatıldı. 1980'lere değin kentleşme ve planlama anlayışımızı etkileyecek olan bu yaklaşımla elde edilen kent planları Türk kentinin dokularıyla uyum içinde bulunmadığı ve yıkıcı sonuçlar doğuracağı açısından eleştirilmiştir. Neyse ki planları uygulayan belediyelerin kaynakları sınırlı olduğundan planların tümü kentlerin tarihi kesimlerinde uygulanamamış, bu planlamanın tahrip edici yönü önemli ölçüde engellenmiştir⁽⁸⁾ (Tarihi kent dokularındaki asıl tahribatın ortaya çıkışı 1980'li yıllara rastlayacaktır). Ama bu dönemden başlayarak, özellikle büyük kentlerdeki tarihi dokular kente yeni göçen-

1930-1935
yılları ara-
sında çıkarı-
lan yasalarla
kentlerin
sağlığın,
temizliğin,
güzelliğin
ve modern
kültürün
örneği
olması doğ-
rultusunda,
yabancı
uzmanların
da eşliğinde
kent plan-
laması
çalışmaları
başlatıldı.

4-Arkeolojik sit alanlarının anıt eserleri de içererek trajik biçimde yağmalanması özellikle Meksika, Guatemala gibi gelişmekte olan ülkelerin bugün de sorunu olup, uluslararası sistemin çözmeye çalıştığı bir olgudur. Bu konuda bkz. "Uluslararası Alanda Kültür Varlıklarının Korunması", Sibel Özel, Alkım Yayınları, İstanbul, 1998, sf. 152

5-"75 yılda Değişen Kent ve Mimarlık", "Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması", Prof. Dr. İlhan Tekeli, sf.1

6-"Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi", Prof. Dr. Ahmet Mumcu, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1986, sf. 156-158

7-Bu yasalar 1580 sayılı Belediyeler Kanunu, 1593 sayılı Umumi Hıfzı Sıhha Kanunu, 2290 sayılı Yapı ve Yollar Kanunu, 2722 sayılı Belediye İstimlak Kanunu, 2763 sayılı Belediye İmar Heyetinin Kuruluşuna İlişkin Kanun'dur.

8-İlhan Tekeli, a.g.y., sf. 1-11

**Artan
sanayileşme,
turizm
teşvikleriyle
ve spekülasyon
ağırlıklı
ikinci konut
yatırımlarıyla
hızla artan
kıyılaşma
özellikle kül-
türel mirasın
korunma-
sında büyük
zorluklara
yol açmaya
başlamıştır..**

lerin, alt gelir gruplarının iskan alanı haline gelip yoksulluğun mekanlarını oluşturacaktır.

Bu dönemde Eski Eserleri Koruma Encümeni'ne dönüşen Muhafaza-i Asar-ı Atika Encümeniyle birlikte Vakıflar, Maarif Vekaleti gibi kurumlar kültürel mirasın korunmasından sorumluyken, anıtların bakım ve onarımı için genel bütçeden ayrılan ödenek payı en fazla %0.5'tir. Restorasyon konusunda da kimi ilkeler sağlanmaya çalışılmıştır.

İkinci Dünya Savaşı sonrası bütün dünyada olduğu gibi Türkiye'de de önemli değişiklikler yaşandı. Ekonomi ve siyasette liberalleşme, dünya pazarlarına açılma, Marshall Planı'nın Türkiye'yi gıda ve hammadde deposu yapma amacı ve hızlı nüfus artışına koşut gelişen hızlı kentleşme olguları döneme damgasını vuran gelişmelerdi. 1950 yılında çok partili yaşama geçişte 1. Menderes Hükümeti programında kültüre ilişkin herhangi bir ifade yer almazken, ulaştırma ve bayındırlığa önem verilmiş ve altyapı uygulamaları (karayolları, enerji nakil hatları, barajlar, köprü, hava meydanı gibi) arkeolojik ve tarihi yerleşimlerin tahribatına yol açmıştır. Gelişen süreçte Türkiye'nin bir turizm ülkesi olması yolundaki telkinler V. Menderes Hükümeti Programına kültür mirasımızın turizme ait olarak değerlendirilmesi ve doğal ve tarihi zenginliklerimizi ve ulusal değerlerimizi tanıtmak için bir bakanlık kurulması biçiminde yansımıştır.⁽⁹⁾

1951 Yılında 5805 sayılı yasa ile merkezi bir örgüt olan Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu kurulmuş, koruma ile ilgili ilkeleri ve müdahale biçimlerini belirlemek, rölöve, restorasyon, restitüsyon projeleri hakkında karar vermek gibi görevleri üstlenmiştir. Kurul, çalışmalarını çeşitli kereler gözden geçirilen bir yönetmelik çerçevesinde gerçekleştirmiştir. Uzun yıllar görev yapan bu kurul, son derece kısıtlı olanaklarla miras korumada önemli olaylara imza atmış, bugün geçerli olan bir çok koruma ilkesini ülkemize kazandırmıştır.

Bu arada dünyada miras koruma bilinci yükselecek, uluslararası alanda 1954 tarihli La Haye ve Avrupa Kültürel Konvansiyonu imzalandı, Avrupa Konseyi, UNESCO gibi örgütler uluslararası alanda yer almaya başladı.

1960 yılı Türkiye'nin siyasal ve ekonomik yaşantısında bir başka dönüşümü başlattı. Anayasal sosyal refah devleti ülke kaynaklarının akılcı kullanımı için karma-ekonomik, ithal ikameci bir kalkınma modelini öngörüyor, Devlet Planlama Teşkilatı bu modelin uygulanması için kalkınma planları yapmakla görevlendiriliyordu. Anayasanın 41. maddesi'nde "İktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı demokratik yollarla gerçekleştirmek, bu maksatla milli tasarrufu artırmak, yatırımları toplum yararının gerektirdiği önceliklere yöneltmek ve kalkınma planlarını yapmak devletin ödevidir" ifadesi yer almış, böylece kültürel gelişmenin bütüncül ve planlı olması ilkesi benimsenmiştir. Bundan sonraki süreçte hazırlanan beş yıllık kalkınma planlarında, yıllık programlarda ve icra planlarında tarihi anıtlar, sanat yapıları, ören yerleri ve diğer kültürel kalıntıların korunması gerektiği, kültür erozyonunun önlenmesi için yasal, örgütsel ve parasal önlemlerin alınması gerektiği belirtildi. Fakat uygulanan ekonomik politikalarla hız kazanan sanayileşme ve kentleşme, özellikle kentlerin merkezlerinde kalan ve toprak rantı çok yükselen tarihi kent dokularında tahribatı artırdı, buna koşut olarak ülkenin planlama sistematığı metropolitan planlama ve kentsel koruma planlaması kavramıyla tanıştı.

Bu dönemde uluslararası alanda Venedik Sözleşmesi (1965) ve Dünya Doğal ve Kültürel Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme (1972) imzalandı, ICOMOS (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi) ve ICOM (Uluslararası Müzeler Konseyi) gibi kurumlar oluşturuldu. Türkiye de bunlara taraf olarak sürece dahil oldu.

Cumhuriyetin ilk koruma yasası olan 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu (1973) bu dönemde çıktı. Bu yasayla korunacak miras ögesi olan anıtlar ve çevreleri, çeşitli türde sit alanları (anıt, külliye, sit, tarihi sit, arkeolojik sit, doğal sit) eski eser olarak belirlenerek koruma ilkeleri getirilmiş, bunlar devlet malı sayılmış, koruma ve kullanma koşullarının belirlenmesinde Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu ile Milli Eğitim Bakanlığı görevlendirilmiş, tüzel ve özel kişilerin elinde bulunan arkeolojik nitelikteki anıtların kamulaştırma veya takas yoluyla devletin eline

geçmesi öngörülmüş, taşınmaz eski eser sahiplerinden bakım ve onarım yapmakta aczi olanların mülklerinin kamulaştırılması ve teknik ve parasal yardım verilmesi yasalaştırılmıştır.

Sonuç olarak, bu dönemde kültürel mirasın korunması kültürel gelişmeye koşut olarak devlet nezdinde benimsenmiş olmasına rağmen kültürel gelişmenin ekonomik ve toplumsal kalkınmayla bütünleşmesi hedefine ulaşılammış, öncelik alt-yapı ve sanayi yatırımlarına verilmiş, son derece kısıtlı bütçe ve örgütsel olanaklarla envanter çalışmaları ve belli başlı anıtların onarımından öteye gidilememiştir.

1980 yılı hem 24 Ocak kararlarıyla hem de 12 Eylül ihtilaliyle Türkiye için yeni bir dönüm noktasıdır. 1970'lerden itibaren güçlenen küresel kapitalizme bütünüyle eklemlenme, dünya pazarlarıyla bütünleşmeyi artırma, ithal ikameci sanayileşmeden vazgeçilerek ihracata yönelik sanayileşme tercihlerini içeren 24 Ocak kararlarının uygulanması süreci başlamıştır.

Ekonomik yapıdaki bu değişiklik Türkiye'nin yerleşme sisteminde ve dolayısıyla kentleşme ve miras koruma yaklaşımlarında değişikliğe yol açmıştır. Artan sanayileşme, turizm teşvikleriyle ve spekülasyon ağırlıklı ikinci konut yatırımlarıyla hızla artan kıyılama özellikle kültürel mirasın korunmasında büyük zorluklara yol açmaya başlamıştır.

Bu dönemde ilk kez kültür ve tabiat varlıklarının korunması anayasal güvence altına alınmıştır. 1982 Anayasası'nın 63. Maddesine "Devlet tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlar, bu amaçla destekleyici ve teşvik edici tedbirleri alır, bu varlık ve değerlerden özel mülkiyet konusu olanlara getirilecek sınırlamalar ve bu nedenle hak sahibine yapılacak yardımlar ve tanınacak muafiyetler kanunla düzenlenir" hükmü konmuştur.

1980'lerden itibaren hakim ideoloji neo-liberalizmin ulus devleti aşındırma, yerel otoritelere ağırlık verme baskıları hukuk sistemimizin bu doğrultuda hazırlanan yasalarla tanışmasını sağlamıştır.⁽¹⁰⁾ Konumuz açısından önemli olan

husus, Anayasada da belirtilen, 1983 yılında 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun çıkarılmasıdır. Çeşitli açılardan 1710 sayılı yasanın geliştirilmiş bir devamı sayılabilecek yasa sit, kültür varlığı, tabiat varlığı, koruma, korunma gibi kavramları tanımlamış, korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarını örneklendirerek listelemiş, bunların devlet malı niteliğinde olduğunu hükme bağlamıştır. Kültür Bakanlığı miras korumanın bir çok alanında yetkili ve sorumlu kılınmıştır. Yasanın getirdiği bakım ve onarım sorumluluklarını yerine getirmekte aczi olanların mülklerinin kamulaştırılması, Kültür Bakanlığı'nın koruma konusunda aynı, nakdi ve teknik yardımda bulunması, bu amaçla gelirleri devlet bütçesinden ayrılacak ödeneklerle verilecek kredi faizlerinden oluşan bir fon oluşturulması hususları yasada yer almıştır. Sonraki uygulamalarda görülmüştür ki kamulaştırma ve devlet yardımı yeterli düzeyde sağlanamamış, fon ise gelirlerinin son derece kısıtlı olması nedeniyle işlevsiz kalmıştır.

Planlama açısından önemli bir husus, yasanın 17. maddesiyle sit alanlarında korumanın koruma amaçlı imar planıyla sağlanmasının öngörülmesidir, önceki korumaya ilişkin yasal düzenlemelerde yer almayan bu hükümle koruma anlayışı bütüncül ve kapsamlı bir içeriğe kavuşmuş, planlama korumanın bir aracı olarak algılanmıştır. Korumaya ilişkin karar alma yetkisi ise Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu lağvedilerek oluşturulan bölgesel koruma kurullarına devredilmiştir. 1987 tarihli 3386 sayılı yasa ile değiştirilen 2863 sayılı yasanın 51-56. maddelerine göre merkezde ağırlıklı olarak bakanlıkların üst düzey bürokratlarından oluşan Yüksek Kurul koruma ilkelerinin belirlenmesi, koruma kurullarının arasında eşgüdümün sağlanması, genel sorunlara ilişkin görüş vermekle görevlendirilmiştir (1990'lardaki uygulamalarda bu kurulca alınan ve değiştirilen ilke kararlarının kimileri hukuka uygun bulunmayarak Danıştay'ca iptal edilmiştir). Bölgesel koruma kurulları ise arkeoloji, sanat tarihi, müzecilik, mimarlık ve şehir planlama uzmanlarından oluşan bakanlıkça seçilecek 3, Yükseköğretim Kurulunca seçilecek

10- İmar, planlama, koruma gibi birçok alanda 1980'lere değin merkezi yönetimin elinde bulunan onay yetkisi diğer yetkiler bu dönemde çıkan 3194 sayılı İmar Yasası, 3030 sayılı Büyükşehir Belediyeleri Yasası, 3621 sayılı Kıyı Yasası gibi yasalarla yerel yönetimlere devredilmiştir.

2 üye olmak üzere 5 sürekli üyeden oluşmakta, koruma ve uygulamaya ilişkin tüm görevleri karar alma yoluyla yürütmekle yetkilidir, bu kararlara yalnızca idare mahkemelerinde itiraz edilebilir.

Bu dönemde uluslararası ortamda gelişmeler sürmüş, Türkiye’de bunlarda taraf olarak yer almıştır. Bunlar arasında en önemlileri Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi (1985 Granada), Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi (1992 Valetta) yer almaktadır.

1980’lerde göze çarpan bir diğer husus, (belki de Yeşil Kuşak Doktrini’nin etkisiyle) VI. Beş yıllık kalkınma planı, icra planı ve hükümet programlarında milli mirasımız içinde öncelikli olarak Osmanlı-Türk, Türk-İslam eserlerinin korunmasının benimsenmesidir.

1990’larda kültür mirasının korunması görevini ağırlıklı olarak Kültür Bakanlığı yürütürken, 1983 tarihli 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu ve 1991 tarihli 383 sayılı Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı Kurulmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname gereği kültür mirasının bir bölümü milli park ve özel çevre koruma bölgelerinde yer alarak, bunların korunmasında Orman ve Çevre Bakanlıkları da görevli ve yetkili kılınmıştır. Ayrıca Vakıflar Genel Müdürlüğü vakıflara ait kültürel mirastan sorumlu olup, çeşitli meslek odaları, vakıflar bu alanda etkinlik göstermiş ve katkı koymuştur. Ancak, 90’lı yıllarda da koruma için yapılanlar kamuoyu ve uluslararası toplumca yeterli bulunmamış, konu eleştirel olarak gündemde sürekli yerini almıştır. Bu yıllara ilişkin eleştiriler şu biçimde özetlenebilir: Türkiye’de korumayla ilgili yasa ve ilkeler dünyanın birçok ülkesinde yürürlükte olanlardan farklı değildir. Ancak, sağlıklı korumacılığı gerçekleştiren ülkelerle Türkiye arasında önemli bir fark bulunmaktadır. Bu da devletin uzun yıllardır bir koruma politikası sağlayamamasıdır. Cumhuriyet öncesi ve sonrasında çıkarılan yasalar korumacılık politikasının ortaya konmasında en önemli ipuçlarıdır. Ancak, gerçekler analiz edildiğinde kültür varlıklarının istenen düzeyde korunmadığı ve arzu edilen bir devlet korumasının varolmadığı görülmektedir. Sağlıklı bir koruma politikasının olmamasının nedenlerinin başında ülkede sosyal ve ekonomik alandaki çarpıklıklar sayılabilir. Bu

çarpıklıklara kentsel planlama kararları, halkın bu konudaki bilinçsizliği, uygulamayla ilgili denetimsizlik ve yanlış kararlar da eklenebilir. Başka bir deyişle koruma politikasının çerçevesi çizilirken halkın bilinçlendirilmesine yönelik veya gerekli maddi olanakların kaynakları üzerinde yeterince stratejik kararlar alınmamıştır. Korumanın toplumsal bir görev olduğunu çıkardığı yasalarla kabul eden devlet, anıt eserlerin korunması dışında tüm maddi yükü bireyin üzerine yıkmıştır. Bireyin toplum adına özveride bulunması koruma politikamızda temel öge olmuştur. Ayrıca bireyin koruma konusundaki bilinçsizliği ve toprak rantının her türlü ranttan yüksek olması, kültür ve tabiat varlıklarının kısa zamanda bilinçli olarak talan edilmesinin yolunu açmıştır. Turizmi teşvik etmek amacıyla kültür varlıklarının işlevleri dışında kullanılmalarına olanak veren gelişmeler de korumacılığın evrensel felsefesine ters düşmektedir. Venedik Sözleşmesiyle de, diğer birçok uluslararası sözleşmeyle de bağdaşmayan bu uygulama biçimi kültür varlıklarının değerinin devlet eliyle yok edilmesinin en ilginç örneğidir. Toprak rantının ve bilinçsizliğin gücü son yıllarda korumacılığın misyonuna üstün gelmiştir. Koruma politikasının önemli bir ayağı parasal kaynağın yaratılmasıdır. Koruma için genel bütçeden ayrılan pay binde 5-10 arasında olup yetersiz kalmakta, fonların da etkili olmadığı bilinmektedir. Sağlıklı bir koruma politikasının diğer ayağı da örgün ve yaygın eğitimidir. Halkın eğitimle bilinçlenmesi ve korumacılığa sahip çıkması en sağlıklı politikadır.⁽¹¹⁾ Kamuoyu ve basın da giderek artan biçimde oluşan rant ekonomisine vurgu yaparak kültür varlıklarının yağma ve talanını söylemselleştirmiş, yönetsel işlem ve eylemlere karşı özellikle meslek örgütleri tarafından yönetsel yargıda çeşitli davalar açılmıştır.

Bu eleştirilerle birlikte 90’ların sonuna doğru bilinç oluşturma eylemleri ve koruma alanında sivil örgütlenmeler, yerel yönetimlerin duyarlılığı giderek artmış ve ivme kazanmıştır.

2000’li yıllarda 90’lardan devralınan eleştiriler ve Avrupa Birliği’ne uyum sürecinin zorlamaları gibi nedenler, kültürel mirasın korunmasında yeni yasal düzenlemelere yol açmıştır. Bu düzenlemelerin içinde en önemlisi 14 Temmuz 2004 tarihli ve 5226 sayılı yasa ile 2863 sayılı Kültür

ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasasında yapılan değişikliklerdir. Bu değişiklikler, korumaya ilişkin politika oluşturma çabasının yanı sıra, kültür mirasının korunmasında kimi uluslararası belgelerde yer alan ve dünya örneklerinde uzun süredir var olan ancak Türkiye için yeni denebilecek kavramları da içermektedir. Bunlardan bazıları, yasayla tanımlanan içerikleri tartışılmakla birlikte, koruma için operasyonel araç olabilecek düzenlemelerdir. Şehircilik, planlama ve şehir planlama disiplinlerini de yakından ilgilendiren bu kavramların en önemlileri şunlardır: Örenyeri, çevre düzenleme projesi, yönetim alanı, yönetim planı, bağlantı noktası. Koruma amaçlı imar planı ise yasada tanımlanarak bir içeriğe kavuşturulmuş, planın hazırlanma ve onay sürecinde pratikte yaşanan sorunlar bir ölçüde giderilmeye çalışılarak, son aşamada Koruma Kurullarının plan onaylaması olanaklı kılınmıştır. Planların uygulanmasına yönelik olarak yönelik olarak büyükşehir belediyeleri, valilik ve Kültür ve Turizm Bakanlığı'na izin verilecek belediyelerde (ki kimi yerel yönetim birimlerinin bünyesinde benzer yapılar fiilen zaten oluşmuştur) bürolar kurulması sağlanmıştır. Ayrıca korumada finansal araçların çeşitlendirilmesi çabaları (katkı payı, toplu konut kredileri, yapılanma hakkı aktarımı) da göze çarpan unsurlardır.

Sonuç

Özetle denebilir ki, Türkiye kültür mirasının korunması konusunda uluslararası belgelere imza atarak, Avrupa ülkelerine benzer hukuksal düzenlemeler yaparak, yetkili ve sorumlu örgütleri oluşturarak devlet tarafından yapılması gerekenler konusunda epey yol almıştır. Ancak bu çalışmalar kültür mirasını korumaya yetmeyecektir.

Türkiye önümüzdeki süreç içerisinde geçmişteki yönelimlerin olumsuz yönlerini göz önüne alarak kültür politikalarına ve kültürel miras korumaya ilişkin yeni kararlar üretmek zorundadır. Öncelikle toplumsal gelişim sürecinde kültürün ekonomik ve politik tercihlerle tam bütünleşmesini sağlayacak, 1990'larda her düzeyde dışlanmış planlama kavramını içerecek, makro düzeyde, uzun ve orta erimli hedeflere sahip entegre bir ulusal kültür politikasına gereksinim duyulmaktadır. Oluşturulacak sanayi ve kentleşme politikalarıyla uyumlu ve koşut programların ve eylemlerin de yer aldığı makro yaklaşım içerisinde kültürel mirasın korun-

masında ve gelecek kuşaklara aktarılmasında evrensel değerler olan demokrasi ve insan hakları gibi değerlere katkıda bulunacak stratejilerin geliştirilmesi gerekmektedir. Küreselleşmenin getirdiği kültür erozyonuna karşı somut kültürel mirasın en önemli kimlik koruma araçlarından biri olduğu kabuluyla ve Unesco, Avrupa Birliği gibi örgütlerin tavsiyeleri incelenerek, önümüzdeki süreç içerisinde şu konular tartışma başlıkları içinde yer almalıdır.

- Ulusal kültür politikaları içerisinde kültürel mirasın yeri
- Çevre politikaları içerisinde kültürel mirasın yeri
- Kültürel miras yönetimi
- Sürdürülebilirlik, sürdürülebilir gelişme ve kültürel miras
- Kültürel mirasın kentsel yaşamla bütünleşmesi
- Bilgi temelli toplumda kültür mirası
- Kültürel miras korumasında halk katılımının artırılması
- Kültürel mirasımızın ekonomik ve toplumsal yansımaları

KAYNAKÇA

Kitaplar

Akurgal, Ekrem, Türkiye'nin Kültür Sorunları, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1998

Karakaş, Turan, Taşınır ve Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Mevzuatı, Tüze Yayıncılık, Ankara, 1997

Mumcu, Ahmet, Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1986

Ortak Geleceğimiz, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayınları, Ankara, 1991

Özel, Sibel, Uluslararası Alanda Kültür Varlıklarının Korunması, Alkım Yayınları, İstanbul, 1998

Sey, Yıldız, (Edit), 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998

Yalçın, Ayhan, Türkiye Cumhuriyeti 1924, 1961, 1982 Anayasaları, Geçit Kitabevi, İstanbul, 1997

Web siteleri

<http://www.unesco.org/culture>

<http://www.europa.eu.int/eur-lex>

Öncelikle toplumsal gelişim sürecinde kültürün ekonomik ve politik tercihlerle tam bütünleşmesini sağlayacak, 1990'larda her düzeyde dışlanmış planlama kavramını içerecek, makro düzeyde, uzun ve orta erimli hedeflere sahip entegre bir ulusal kültür politikasına gereksinim duyulmaktadır.

PLANLAMA
2005/1

“Koruma Amaçlı İmar Planı” Kavramına Eleştirel Bir Bakış

Perihan KİPER

Ülkemiz planlama kılıgında (pratiğinde) “koruma amaçlı imar planı” kavramı genellikle, Kültür ve Turizm Bakanlığı’nca; doğal, tarihi, arkeolojik ve/veya kentsel sit alanı olarak tescil edilmiş alanlarının planlanması için kullanılmaktadır. Bunun dışında, tanımlarda ya da amaçlarda koruma hedefine vurgu yapılmış planlar ya da yasal düzenlemeler kapsamında; *Milli Park Gelişme Planları*¹ ile *Özel Çevre Koruma Bölgeleri*², *Boğaziçi*³ ya da kıyı alanlarında yürütülecek planlama çalışmalarından da söz edilebilir.

Kavram olarak, koruma planı ya da koruma amaçlı imar planı, genel planlama sistemi ve özellikle de kent planlama sürecinde yanlış sonuçlara neden olabilecek bir yaklaşımı çağrıştırmaktadır. Kent planlarını, “koruma amaçlı” ve “koruma amaçlı olmayan”; ya da koruma planı ve diğerleri gibi yapay ayrımlara yol açabilecek şekilde sınıflamak, uygulamada diğer planlamalar için koruma boyutunu göz ardı etmeyi ya da koruma planlarının diğer planlamalardan kopuk ele almayı

getirebilmektedir. Oysa; ele alınacak tüm plan çalışmaları özünde bir koruma planı olarak değerlendirilmelidir. Bilindiği gibi planlama eyleminde temel hedef, eldeki kaynakların koruma-kullanma dengesi içinde değerlendirilmesi olmak durumundadır. Doğal değerler ve tarihsel-kültürel mirasın korunarak geliştirilmesi hedefi, her ölçekte hazırlanacak tüm planların koruma planı mantığı ile kurgulanmasını gerektirmektedir.

Doğal ve tarihsel-kültürel değerler bakımından oldukça varıl olan ülkemizde; yerleşmelerin hemen tamamında korumaya konu olabilecek birden çok alan söz konusu olabilmektedir. Orman varlığı, tarım alanları, içme ve kullanma suyu kaynağı, sulak alanlar, flora ve fauna varlığı, kıyılar ile geçmişten günümüze gelebilen tarihsel-kültürel mirasın pek çoğunu aynı yerleşmede bulmak mümkündür. Planlama sürecinde bu değerlerin tümünün korunması kuşkusuz, önemli olmaktadır. Bu gerçek tüm planlama sürecinde koruma ilkesinin öne çıkartılmasını gerektirmektedir.

¹ 2873 sayılı Milli Parklar Kanununun 4. Maddesine göre; “bu kanun hükümlerine göre milli park olarak belirlenen yerlerin özellik ve nitelikleri göz önüne alınarak, **koruma ve kullanma amaçlarını** gerçekleştirmek üzere; kuruluş, gelişme ve işletmelerini kapsayan” gelişme planlarının hazırlanması öngörülmektedir. Yasanın uygulama yönetmeliğinde bu plan “Uzun Devreli Gelişme Planı” olarak adlandırılmaktadır.

² 383 sayılı KHK göre; Özel Çevre Koruma Bölgelerinde **koruma-kullanma esaslarını belirlemek**, varsa çevre düzeni, nazım ve uygulama imar planlarını ve revizyonlarını tamamen veya kısmen yapmak, plan değişikliklerini hazırlamak, bu planları re’sen onaylamak görev ve yetkisi Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı verilmiştir.

³ 18.11.1983 gün ve 2960 sayılı Boğaziçi Kanunu ile, 22.7.1983 tarihinde onaylanan 1/5000 ölçekli nazım imar planında belirlenen sahil şeridi, ön görünüm ve etkilene bölgelerinden oluşan Boğaziçi’nde, koruma-yapılaşma ve imar uygulamalarının ne şekilde olacağı belirlenmektedir.

14.7.2004 tarih ve 5226 sayılı *Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunda; Koruma Amaçlı İmar Planı*;

“Kanun uyarınca belirlenen sit alanlarında, alanın etkileşim-geçiş sahasını da göz önünde bulundurarak, kültür ve tabiat varlıklarının sürdürülebilirlik ilkesi doğrultusunda korunması amacıyla arkeolojik, tarihi, doğal, mimari, demografik, kültürel, sosyo-ekonomik, mülkiyet ve yapılaşma verilerini içeren alan araştırmasına dayalı olarak; halihazır haritalar üzerine, koruma (planlama) alanı içinde yaşayan hane halkları ve faaliyet gösteren iş yerlerinin sosyal ve ekonomik yapılarını iyileştiren, istihdam ve katma değer yaratan stratejileri, koruma esasları kullanma şartları ile yapılaşma sınırlamalarını, sağlıklılaştırma, yenileme alan ve projelerini, uygulama etap ve programlarını, açık alan sistemini, yaya dolaşımı ve taşıt ulaşımını, alt yapı tesislerinin tasarım esasları, yoğunluklar ve parsel tasarımlarını, yerel sahiplilik, uygulamanın finansmanı ilkeleri uyarınca katılımcı alan yönetimi modellerini de içerecek şekilde hazırlanan, hedefler, araçlar, stratejiler ile planlama kararları, tutumları, plan notları ve açıklama raporu ile bir bütün olan nazım ve uygulama imar planlarının gerektirdiği ölçekteki planlardır”,

şeklinde tanımlanmaktadır. Bu tanımdan altı çizilmiş olan bölümlerin çıkartılması halinde, tanımlama, tüm planlama çalışmalarında kullanılabilir bir içerik taşımaktadır. Buradan hareketle; kent planlama sürecinde; kent bütünü planlarından bağımlı/bağımsız ayrı bir “koruma amaçlı imar planı” sürecine gereksinim olup olmadığı tartışılmaya değer bir konudur.

Anımsanacağı üzere, önceki dönemlerde korumaya konu alanların çevresinden bir sınır geçirilip, bu alanlar imar planları içinde “protokol zonu” ismi gösterilerek bölgedeki koruma-kullanma kararlarının daha sonra ayrı bir çalışma

ile getirilmesi öngörüldü. Bu yaklaşımla; ele alınacak koruma planlarının, kent bütünü planlarından ayrı bir süreçle hazırlanması beklenmiş ve bir bakıma sorun ötelenmiştir. Ancak, söz konusu planlar uzun süre hazırlanamadığı için bu alanlar yazgısına terk edilerek bozulma süreci hızlanmış. Ankara’nın ilk planından başlayarak pek çok tarihi kentimizde benzer olgular yaşanmıştır.

Sit alanları için, kent planından ayrı bir süreçle hazırlanacak koruma amaçlı planları da bu yaklaşımı çağrıştırırken, mevzi planlama ya da parçacı-sektörel planlama sürecinin yaratacağı riskleri de taşıyacaktır. Koruma amaçlı imar planları ile kent bütünü planlarının eşzamanlı olarak hazırlanmaması ve eşgüdüm sağlanamaması durumunda, diğer plan kademeleri ile karşılıklı ilişkilerin kurulmasında sorunlar yaşanırken, koruma planlarının hazırlanması süreci de ötelenmektedir.⁴ Buna karşın; korumagelişme dengesi içinde kurgulanmış, üst ölçekli planlar (bölge, alt-bölge/çevre düzeni planları) ile ilişkileri kurulmuş, toplumsal-ekonomik-mekansal vb. tüm boyutları ile değerlendirilmiş ve gerekli meslek alanları ile ilgili uzmanların katılımı ile hazırlanacak, kent bütününe yönelik planlama çalışması ile o kentin sahip olduğu doğal ve tarihsel-kültürel mirasa yönelik koruma önlem ve kararları da getirilecektir.

Öte yandan; özellikle kentsel sit alanları için daha detaylı analiz ve sentez çalışmalarının yapılması gereği de açıktır. Bu durumda; acaba, kent planlama sürecinde, koruma sorunsalı da kent bütünü ve yakın çevresi ile birlikte değerlendirilen, sit alanlarını da kapsayacak şekilde, temel koruma ilke ve kararları, ilgili ölçeklerin gerektirdiği detayda çözümlemeleri kent planı ile getirilen; ancak, bir alt çalışma konusu olarak sit alanlarını (ya da farklı konularda korunması önemli diğer bölgeleri) koruma-uygulama projesi⁵ niteliğinde bir süreç içinde kurgulayan bir yaklaşım daha doğru mu olurdu? Bu görüş sorgulanmaya açık bir değerlendirme olarak tartışmalıdır.

Kent planlama sürecinde; kent bütünü planlarından bağımlı/bağımsız ayrı bir “koruma amaçlı imar planı” sürecine gereksinim olup olmadığı tartışılmaya değer bir konudur.

⁴ Ülkemizdeki 3000’i aşan belediyenin hemen tamamının (%95’den fazlasının) imar planları en az bir kez hazırlanmışken; yasada 1 yıl içinde hazırlanması öngörülmesine karşın 20 yılda koruma amaçlı planları elde edilebilen yerleşme sayısı sınırlı kalmıştır.

⁵ Ayrı bir koruma planı çalışması yerine kent planı ile getirilen koruma kararlarının gerçekleştirilmesini sağlayacak uygulama ve yönetim modellerini de içeren bir projelendirme çalışması biçiminde.

Koruma Planlamasında Bir Örnek: Kayakapı Mahallesi(*)

Y. Şehir Plancısı,
Koruma Uzmanı

A. Ege YILDIRIM

Kayakapı Mahallesi

Ürgüp'ün merkezinde, Esbelli Kayası olarak bilinen yükseltinin kuzeydoğu yamacına kurulu Kayakapı Mahallesi, şehrin ilk yerleşim bölgelerindendir. Mahalle bugünkü mimari formunu, Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın damgasını vurduğu Lale Devri'nin ardından, 18. ve 19. yüzyıllarda almıştır. Bu dönemde, Ürgüp'ün 'ağalar mahallesi' olarak da bilinen Kayakapı, şehir eşrafından olan ve iltizam (saray adına vergi toplama imtiyazı) sayesinde zenginleşmiş beş ağanın ve geniş ailelerinin konakları ile bezenmiştir. Bir Müslüman mahallesi olmakla birlikte, alanda çok daha eski dönemlerde hristiyan yaşantısı olabileceğini düşündüren kaya kiliseler ile, esas adı Esetbey Konağı olan ve bu evin ağasının hizmetindeki bir Rum 'halk azizi'ne ithafen *Aziz Yuhannes'in Evi* olarak da anılan yapı gibi, zamanın kozmopolit Ürgüp'ünde Rum Ortodoks nüfusu için de değer arzeden öğeler barındırmaktadır. Kayakapı ve Aziz Yuhannes'in Evi, günümüzde Fener Rum Patriği'nin yıllık Kapadokya ziyaretinin de duraklarından biridir.

Yaklaşık 27 hektar büyüklüğünde, toplam 258 parselden oluşan alanın, 6.5 hektarlık (182 parsellik) bir bölümü üst kotlardaki eğimli arazide

yapılaşmış yoğun kentsel dokudan, 20.5 hektarlık (76 parsellik) bölümü ise daha alt kotlarda, kısmen tarım amacıyla kullanılan açık alanlardan oluşmaktadır. Kayakapı Projesi kapsamında yapılan analizlerle, kentsel dokuda, *kaya oyma* ve *yığma taş* teknikleri ile yapılmış ve birbiriyle organik olarak bütünleşen 421 adet *geleneksel yapı* saptanmıştır. Ayrıca, bir kısmı halihazırda tescillenmiş, bir kısmı da planlama çalışmaları sonucunda tescillenmesi önerilen, kilise, cami, hamam, çeşme, konut vb. anıtsal ve sivil yapılar ile güvercinlik ve peribacalarından oluşan 20 adet korunması gerekli *kültür ve tabiat varlığı* bulunmaktadır. Nevşehir Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 1999 yılında hazırladığı 1/25.000 ölçekli sit sınırlarına göre, Kayakapı sınırları dahilindeki açık alanlar, 1. ve 3. derece doğal sit alanı olarak, kentsel doku ise kentsel sit alanı olarak tescillidir. Kayakapı ayrıca, 1985 yılında UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne dahil edilmiş olan Göreme Milli Parkı ve Kapadokya Kayalık Alanları'nın sınırları içinde yer almaktadır.

1969 yılında, kaya düşmesi ve kaya oyma mekanlarda çökme tehlikesi gerekçesiyle, o dönemde benimsenen genel bir politika izlenimini veren *afet bölgesi ilanlarına* Kayakapı Mahallesi de konu olmuştur. Bunun ardından başlayan ve

1. Esbelli Kayası'na ve Kayakapı Mahallesi'ne doğudan bakış

1984'te tamamlanan *boşaltılma süreci* sonunda, mahalle nüfusunun çoğu, şehrin ortasından geçen Damsa Çayı'nın doğu yakasında kurulan, yine Kapadokya'daki yerleşimlerde rastlanan tipik 'Afet Evleri' mahallesine yerleşmiştir. Bu gelişmeler sonucunda bugünkü Kayakapı Mahallesi, kendi haline bırakılmış yarı yıkık yapıları ve doğal öğeleri ile bir yandan şehrin hafızasında yerleşen gizemli bir doku kazanmış, diğer yandan da gide-rek yok olma sürecine girmiştir.

Kayakapı Kültürel ve Doğal Çevre Koruma ve Canlandırma Projesi

Kayakapı Mahallesi'nin yeniden ele alınması, Ürgüp Belediye Başkanı Bekir Ödemiş'in, 2000 yılından itibaren, alanın daha fazla yıpranmadan turizm potansiyelinin değerlendirilmesine yönelik girişimlerinin, alana ilgi gösteren bir yatırımcıyla, Dr. Yusuf Örnek ile buluşması sonucunda mümkün olmuştur. Müşavir firma olarak ise KA.BA Eski Eserler Koruma ve Değerlendirme – Mimarlık Ltd alanda çalışmalara başlamıştır. Kayakapı Mahallesi'nde yeni bir jeolojik inceleme yapılmış ve alan, 20.11.2000 tarihinde Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'nca afet bölgesi kapsamından çıkarılmıştır. Alanın kentsel dokudan oluşan kısmı, Nevşehir Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 10.02.2001 tarihli kararı ile 1/1.000 ölçeğinde kentsel sit alanı ilan edilmiştir. Bu kısımdaki özel mülklerin kamulaştırılması ve Belediye tarafından yatırımcıya 49 yıllığına kiralanması suretiyle, 'restore et – işlet – devret' olarak bilinen modelin uygulanması kararlaştırılmış,

bu çerçevede Ürgüp Belediyesi ve Eski Kapadokya AŞ projenin ortakları olmuştur.

En kısa tanımı ile *Kayakapı Projesi*, Kayakapı Mahallesi'nin içindeki yapılar ve doğal alanlarla birlikte korunarak turizm ağırlıklı olarak işlevlendirilmek üzere projelendirilmesini konu almaktadır. Proje kapsamında, eski konut dokusunda konaklama imkanları yaratılması, aynı zamanda mahallenin geçmiş yaşantısına özgü geleneklerin, özgününe sadık fakat yaratıcı yorumlarla canlandırılarak ziyaretçilere tanıtılması planlanmaktadır. Projenin iki temel amacı, mahalle ölçeğinde bir tarihi dokunun içerdği kültürel ve doğal değerleri ile korunmasını sağlamak; ve alanda uluslararası standartlarda bir turizm yatırımını gerçekleştirmektir.

2. Kayakapı Mahallesi'nde bazı önemli anıtların yoğunlaştığı bölgeden genel görüntü

3. Kayakapı'nın yamaçlarından Ürgüp'e bakış

4. Eset Bey Konağı (Aziz Yuhannes Evi)

Kayakapı Projesi'nin ana ilkeleri şöyle özetlenebilir:

- Projenin 'Kapadokya' anafikrine dayanan temalar doğrultusunda geliştirilmesi
- Alanın sürdürülebilir gelişme anlayışı çerçevesinde, ve bütünsel bir çevre mirası olarak ele alınması
- Koruma – kullanma (turizm) arasındaki dengenin ve karşılıklı yarar ilişkisinin gözetilmesi
- Ulusal ve uluslararası düzeyde geçerli olan, özellikle UNESCO'nun ortaya koyduğu koruma ölçütlerinin kabul edilmesi

- Kentsel çevresinden kopuk bir 'tatil köyü' oluşturmaktansa, Ürgüp şehri ile bütünleşen bir turizm alanının sunduğu imkanların yerel halka ve ziyaretçilere yaşatılması.

Projenin yürütülmesinde ise kısaca şu yöntemler izlenmektedir:

- Tüm projenin, Planlama – Projelendirme – Uygulama – İşletme Safhalarını kapsaması
- Müşavirlik/Proje Yönetimi hizmetleri yoluyla, bir Yönetim Planı yaklaşımı benimsenmesi ve buna bağlı Alt-Projeler geliştirilmesi
- Sürekli yenilenen bir İş Programı çerçevesinde, birbiriyle eşgüdümlü olarak ilerleyen ana aşamalar tanımlanması: tanıtım/sergileme çalışmaları; belgeleme (halihazır harita alımı ve mimari belgelenmeler/rölöveler); koruma ve geliştirme planı yapımı; avan uygulamalar; araştırma, inceleme – değerlendirme ve dönemleme (restitüsyon) çalışmaları; mimari koruma – onarım (restorasyon), işlevlendirme ve yeni yapım projeleri; kentsel tasarım ve çevre düzenleme projesi; mühendislik projeleri, iç mimari ve dekorasyon projesi
- Proje kapsamında yer alan konularda uzmanlaşmış bilimsel ve teknik danışmanların rehberliğinde çalışılması
- Katılımcı bir süreç oluşturmak amacıyla, yerel halk temsilcilerini içeren bir *Proje İzleme Kurulunun* ve projeye ait bir *Tanıtım/Sergileme Ofisinin* etkin olması; 3-4 ayda bir ücretsiz bir *Proje Bülteninin* yayınlanması

Kayakapı Koruma ve Geliştirme Planı

Kayakapı Projesi'nin temel aşamalarından biri olarak, ana Projenin de resmen başladığı 2002 yılı sonlarında, Kayakapı Koruma ve Geliştirme Planı hazırlanmaya başlamıştır. Proje ve Planlama Ekibi, Proje Müellifi, koruma mimarı Cengiz Kabaoglu başkanlığındaki KA.BA Ltd ve yetkili plancı A. Ege Yıldırım'dan oluşmaktadır. Kayakapı Projesi kapsamında, tarihi dokularda turizm ve planlama, Kapadokya bölgesinde Osmanlı dönemi yerleşimleri ve yapıları, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi yaşantı biçimleri, Kayakapı'da kaya düşme olasılıkları ve kayadamların jeolojik ve jeoteknik özellikleri, yasal ve yönetsel süreç gibi 16 farklı konuda, jeoloji mühendisliğinden sosyal

antropolojiye kadar çeşitli dallardan yaklaşık 40 adet bilimsel danışmanın sağladığı veriler da plana dolaylı olarak katkıda bulunmuştur. Özellikle vurgulanmaya değer olan, jeoloji konusundaki danışmanların çalışmaları, alana dair gerçek anlamda güvenilir bilimsel verilere ulaşılmasında yardımcı olmuştur. Bu bilimsel katkılar, Kayakapı Koruma Planı'nın, daha geniş kapsamlı ve büyük bir projenin bünyesinde hazırlanmasından kaynaklanan avantajlardan birini oluşturmuştur.

Kayakapı Koruma Planı'na hakim olan ve ana Projenin de esas aldığı temel planlama ilkeleri şunları içermektedir:

- Alan gerek görsel anlamda, gerek yönetim ve işletim süreçleri açısından bütünlüğünün korunacaktır.
- Alanın yarı-harabelik görüntüsü, kimliğinin bir parçası olarak değerlendirilecektir.
- Alanın canlı bir mekanlar bütününe dönüşmesi amacıyla, konaklamalı turizm ile birlikte günübirlik turizm kullanımları getirilecek; kent ile daha çok etkileşim içinde olması öngörülen günübirlik kullanımlar, alanın alt kotlarında, şehrin ana yollarından birinin yakınında konumlanacaktır.
- Doğrudan alanın kendisi, yerli – yabancı ziyaretçilere sunulabilecek ve sergilenebilecek kültürel bir alan olarak düzenlenecektir.
- Kullanım kararları esas alınarak, alanda üç kademeli bir bölgeleme yapılmıştır: 3 adet Ana Alan (Konaklamalı Turizm Alanı, Günübirlik Turizm Alanı ve Mevcut Durumu Sürdürülecek Tarımsal Nitelikli Alan); bunların bölündüğü ve turizm ana başlığı altındaki ağırlıklı kullanım türlerini belirten 10 adet Alt-Alan (Konaklama, Ticaret, Kültür, Sağlık – Spor, Teknik Altyapı, Tarım ve Karma alanlar); ve projelendirme düzeyine inen kademede 38 adet Alt-Proje Alanı tanımlanmıştır. Bu bölgeleme, karmaşık ve engebeli arazinin ele alınmasında da pratik kolaylık sağlayan, araziye doğal ve kentsel verilere dayanarak dilimlere ayırma yönteminden türetilmiştir.
- Alanın Ürgüp şehri ile etkileşimi gözetilecektir. Bu kapsamda Kayakapı Projesi Ürgüp'e sosyo-ekonomik olarak katkıda bulunacak (örneğin istihdam yaratacak ve şehirdeki diğer değerlerin de korunmasına

ve tanıtılmasına öncü olacak) şekilde geliştirilecektir.

Kayakapı Koruma Planı, kentsel sit alanı ilanından doğan yasal bir zorunluluk olmanın ötesinde, Kayakapı Projesi'nin içeriğini, farklı taraflar üzerinde bağlayıcı ve yönlendirici ortak yasal koşullar altında düzenleyerek, bu uzun soluklu ve çok bileşenli projenin sağlam bir zemine oturulması işlevini taşımaktadır. Plan, ana Projenin tüm diğer aşamaları ile ilişkilidir; bu aşamaların bazıları ile iç içe yürütülen bir plan hazırlama süreci yaşanmıştır.

Söz konusu planın adını koyarken seçilen ifadenin ardında, bu tür bir planın taşınması gereken niteliklerle ilgili bazı belirgin düşünceler bulunmaktadır:

1. Planın, yürürlükteki mevzuatın şart koştuğu bazı durumlar dışında, 'koruma amaçlı imar planı' olarak değil de 'koruma ve geliştirme planı' olarak anılması benimsenmiştir. Bu seçimde, imar planı ile koruma planı yapım süreçlerinin birbirinden farklı yaklaşımlar gerektirdiği, 'KAİP' teriminin gerekli içeriği yansıtmayarak fazlasıyla imar mevzuatına göndermeler yaptığı düşüncesi etkili olmuştur.

Bu noktada, koruma planı yapımını üstlenmesi gereken kişilerin tanımına da değinmekte fayda vardır. Bu kişiler, kanımızca,

5. Fener Rum Patriği'nin 2002 yılı ziyareti sırasında Kaya Kilise'den görünüm

6. Kayakapı'dan mimari bir detay: Esat Ağa Sokağı üzerindeki bir evin avlu kapısı

ne herhangi bir şehir plancısı ne de herhangi bir mimar olmalıdır. Bunların yerine, koruma disiplinine hakim, aynı zamanda hem mimari ölçekte kültür varlıklarının özelliklerini anlayan, hem de çevresel boyutu kavrayabilen ve tarihi dokuların şehirle bütünleşmesindeki sosyo-ekonomik sorunları anlayan bir kişiler olmalıdır. Geçtiğimiz sene koruma yasasında yapılan değişiklik (5226 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun) ile müelliflik hakkının salt şehir plancılarının eline verilmesi, yukarıdaki tanıma uyan birçok koruma konusunda uzmanlaşmış mimarı saf dışı bırakan eksik bir düzenleme olarak eleştirilebilir. Bu durumu

düzeltilmek için, meslek odalarının alt-meslek grupları yeterlilik yönetmeliklerini tanımlama girişimleri kapsamında, bir '*koruma planı yapım yeterliliği*' tanımlaması yapmak üzere Şehir Plancıları Odası ile Mimarlar Odası'nın ortak çalışması düşünülmelidir.

2. Kayakapı Koruma Planı'nı sıradışı kılan bir özelliği, Kayakapı Projesi İş Programı'ndan hareketle, olabildiğince bir *yönetim planı* gibi hazırlanmış olmasıdır. Daha önce de değinilen bu yaklaşım, zor bir topoğrafya için geliştirilen çok yönlü ve karmaşık bir projenin gerektirdiği, fiziksel planlama ötesinde, aktörlerin, görevlerin ve uygulama etaplarının tanımlandığı bir *alan yönetimi* anlayışından kaynaklanmaktadır. Yeni Koruma Yasası ile birlikte gündemde öne çıkmaya başlayan alan yönetimi kavramının, koruma planlaması kapsamında da irdelenerek planlama pratiğinde yer edinmesi önem kazanmaktadır.

3. Kayakapı Koruma Planı'nın bir diğer özelliği, sadece yasanın öngördüğü şekilde kentsel sit alanını değil, aynı zamanda Kayakapı Mahallesi'nin *doğal sit* statüsündeki bağlık – bahçelik kesimlerini de kapsamasıdır. Bütünsel *çevre mirası* anlayışından kaynaklanan bu seçimde, *kadastral desenin* yapılaşmış ve açık alanlar arasında gösterdiği, Kayakapı Mahallesi'ni de idari anlamda bir bütün kılan organik bağlantı (özgün mahalle sakinlerinin bu açık alanlarda tarımsal üretim yapmış olmaları) dikkate alınmıştır.

4. Tüm alanda, bir ön kabul olarak ana kullanımın turizm olması, alanın halihazırda Bakanlar Kurulu kararıyla turizm alanı olarak ilan edilmiş olmasına da paralel bir biçimde, planlama sürecinin bağımlı olduğu bir dış etken olarak belirmektedir. Bu anlamda planlama alanı, tek mülkiyet altında toplanan, çoğu kentsel dokudan oluşan bir kısım ile, özel mülkiyetin sürdüğü açık alanlardan oluşan bir kısma bölünmüştür. Turizm yatırımcısının doğrudan tasarrufu altına giren kısımda, normal koşullarda rastlanan parçalı özel mülkiyet olmayacağı için uygulamada bir kolaylık sağlanmaktadır. (Ancak bu duruma ulaşmak için geçirilen kamulaştırma süreci de, söz konusu çok hissedarlı özel mülkiyet sebebiyle son derece zorlu olmaktan kurtu-

ğını göstermiştir. Ancak, planlama alanı ile ilgili mercilerin çokluğu, onama sürecini de uzun ve karmaşık kılmaktadır. Bu, her mercinin hassasiyetlerinin uzlaştırılmasını ve müellif – yetkili kurum ilişkilerinin doğru zamanlarda kurulmasını gerektirmektedir.

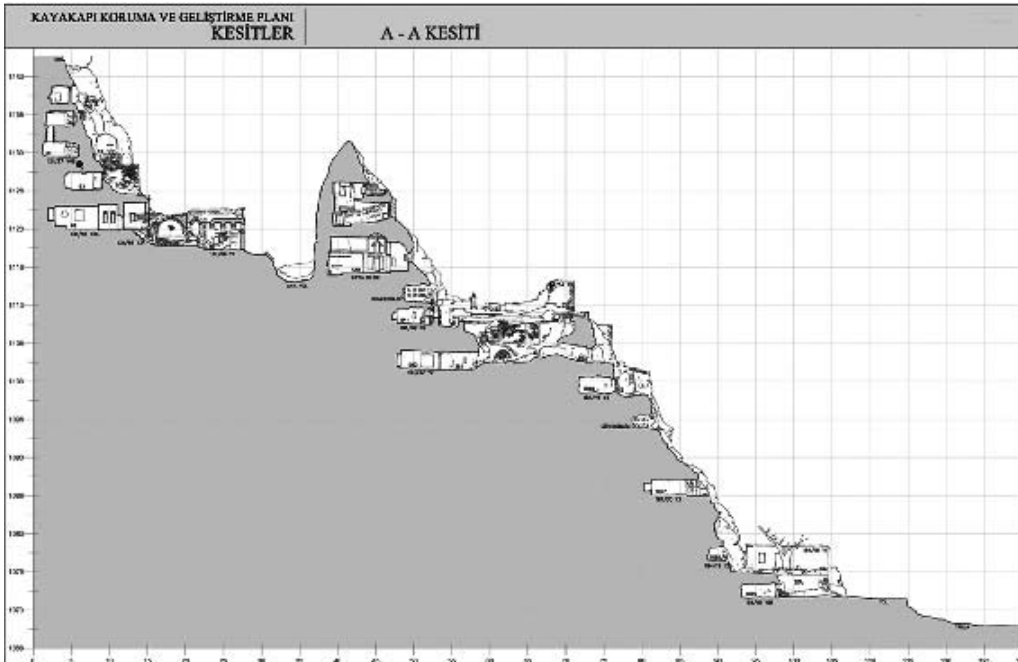
Koruma Planı Onama Süreci

Kayakapı Koruma Planı, bugün itibariyle, uzun bir onay sürecinin ileri aşamalarındadır. Planlama ekibince tamamlanan belgelerin ilk teslimini yapıldığı Şubat 2004'ten bu yana, ikişer kez Nevşehir Koruma Kurulu'na, Ürgüp Belediye Meclisi'ne ve Kültür ve Turizm Bakanlığı – Yatırımlar ve İşletmeler Genel Müdürlüğü'ne (YİGM) sunulmuştur. Çevre ve Orman Bakanlığı – Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü'nün görüşü alınmasına bağlı olarak, eski Nevşehir Turizm Alanı, yeni *Kapadokya Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi* içinde kalan alanın YİGM'nce onanması ve Ürgüp Belediyesi'nce askıya çıkarılması beklenmektedir.

Onama sürecinde edinilen tecrübeler, ilgili mercilerle ne kadar yoğun bir ön görüşme dönemi yaşanırsa, esas teslimlerin ardından da o kadar hızlı ve sorunsuz bir şekilde onay/görüş alındı.

Planlama ekibinin, yıllardır mimari koruma alanında çalışmakta olan ve Koruma Kurulları'nın hassasiyetlerini yakından tanıyarak bu açıdan başarılı projeler üreten bir kuruluş olması, planın Koruma Kurulu'na benimsenmesinde olumlu rol oynamıştır. Onay mercii YİGM ile de olumlu bir diyalog kurulmuş, ancak Kültür ve Turizm Bakanlıkları'nın birleştiği, Koruma ve Turizmi Teşvik Yasaları'nın değiştiği, ayrıca *Göreme Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Planı'nın* da yenilenmekte olduğu bir dönemde, yasal süreçte hakim olmakta zorluklar yaşanmıştır.

Yasada tanımlanan onay/görüş mercilerinden olmamakla birlikte, ana Proje ve Koruma Planı'nda belirgin role sahip *proje ortakları* (Ürgüp Belediyesi ve Eski Kapadokya AŞ) ile müellif arasında süren yoğun *işbirliği, danışma ve bilgilendirme ilişkileri*, Planlama Safhası'ndan sonraki aşamalarda planın uygulanması için sağlıklı bir temel hazırlamaya yardımcı olmaktadır.

7. Kayakapı Mahallesi belgeleme çalışmaları kapsamında, araziden doğu – batı yönünde alınmış bir kesit

PLANLAMA
2005/1

Yasal süreçte öne çıkan diğer iki nokta da şunlardır:

1. Koruma planlarına konu olan alanlarda bulunan *sit alanlarının, üst ölçeklerden alt ölçeklere indirgenmesinin* önemi ortaya çıkmıştır. 1999 yılında 1/25.000 ölçekte belirlenen Kapadokya sit sınırlarını, imar izinlerini vermekte tek yasal dayanak olarak kullanmak durumundaki Ürgüp Belediyesi, bu ölçeğin kısıtlı hassasiyetinden dolayı sıkıntı çekmiştir. Kayakapı Koruma Planı vesilesiyle, Ürgüp için 1/5.000 ölçekte ve Kayakapı için 1/1.000 ölçekte ayrıntılı olarak yeniden gözden geçirilen sit sınırlarının, Koruma Planı'ndan bağımsız bir başvuru sonucunda Koruma Kurulunca uygun görülmesi, Belediye için çok olumlu bir gelişme olmuştur.

2. Planlama mesleğinin temel ilkelerinden, üst ölçekten alt ölçeğe doğru giden kademelenmede *ölçekler arası uyumun* gözetilmesi, Kayakapı için de gündeme gelmiştir. Kayakapı'nın turizm amaçlı işlevlendirilmesi, gerek tarihi kent merkezindeki geleneksel dokuya 'protokol alanı' adıyla çok genel bir tanım getiren 1/5.000 ölçekli Ürgüp Nazım

İmar Planı'nda, gerekse alanı 'meskun konut alanı' olarak gösteren 1/25.000 ölçekli Çevre Düzeni Nazım İmar Planı'nda değişiklikler yapılmasını gerektirmiştir. Burada, yeni getirilen işlevin, '*Özel Turizm Proje Alanı*' adı ile, mevzuattaki standart tanımlardan farklılaşan, Kayakapı Projesi'ne özgü bir tanıma kavuşturulması doğru bulunmuştur. (Onama aşamasındaki Milli Park Planı hakkında yapılan ön görüşmeler sonucunda ise, turizm işlevinin bu planın kararları ile uyum içinde olacağı anlaşılmaktadır.) Tarihi dokuların özellikleri nedeniyle, *koruma planlamasında*, üstten alta inen kademelenmenin yerini, bu tür *mimari ölçekten yola çıkarak üste doğru giden* yaklaşımların alması daha kabul edilebilir bir durumdur.

Kayakapı Koruma Planı'nın onama sürecinin tamamlanarak, Kayakapı Projesi'nin sağlıklı bir şekilde ilerlemesi için çalışmalar devam etmektedir. Bugüne kadar büyük bir maddi kaynak ve insan emeği harcanmış olan bu girişimin başarıyla sonuçlanması, ülkemizdeki kültürel ve doğal mirasın korunması yolunda bize umut verici bir örnek kazandıracaktır.

1933'den 2003'e Atina Kartasındaki Değişimler, CIAM'dan CEU'ya

Pelin GÖKGÜR

Yrd. Doç. Dr.
Mimar Sinan Güzel
Sanatlar Üniversitesi
Şehir ve Bölge
Planlama Bölümü

İlk Atina Kartası, C.I.A.M. (Uluslararası Modern Mimarlık Kongresi) çalışmalarının sonucunda ortaya çıkmıştır. 1928 yılında modernist akımın mimarları tarafından oluşturulan CIAM ilkesiyle, mimarlık ve şehircilik alanındaki geleneksel düşünce, yerini modern düşünceye bırakmıştır. 1932 yılında yapılan ve CIAM kongreleri içinde en önemlilerinden birisi olan bu kongrede, modern şehirciliğin ilkeleri "Atina Kartası" adı altında toplanmıştır. Bu Karta'da belirlenen iki ana başlık:

- Kent ve Kent Bölgesi,
- Kentlerin Bugünkü Durumu-Eleştiriler ve Çareler' dir.

İkinci ana başlık; Barınma, Dinlenme (boş zamanlar), Çalışma ve Ulaşım alt başlıklarından oluşmaktadır. Ayrıca bu bölümde tarihi miras ve doktrinler yer almaktadır.

Birinci bölümde; kentin bölgeyi oluşturan politik, sosyal ve ekonomik bütünün bir parçası olduğu belirlenerek, kentsel gelişmelere yön veren nedenlerin sürekli değişimlere bağlı olduğu ortaya konmuştur. İkinci bölümde ise kent dört temel işlevle belirlenmiş ve bu işlevler kentsel alanda, "bölgeleme" ilkesiyle, yerini bulmuştur. Bunlar kısaca;

- 1- Barınma: konut bölgelerinin belirlenmesinde hijyen normları, fiziksel çevre koşulları ön plana çıkarılmış,
- 2- Dinlenme: alanların yetersizliği ortaya konmuş, oluşturulacak yeni yeşi alanları; çocuk bahçeleri, gençlik merkezleri veya

ortak kullanılacak mekanları kapsamasına karar verilmiş,

3- Çalışma: konut ve çalışma yerleri arasındaki mesafelerin en aza indirgenmesi, sanayi sektörünün konut sektöründen bağımsız olması ve bu sektörlerin birbirinden yeşil bir bölgeyle ayrılması düşünülmüş,

4- Ulaşım: konut, gezinti, transit ve ana yollar olarak ayrılması, yayaların otomobil yolundan farklı bir yolu kullanması, büyük ulaşım akslarının yeşil bölgelerle yalıtılması kararı alınmıştır.

Ayrıca Karta'nın bu bölümünde tarihi miras konusu ele alınarak, mimari değerlerin korunması gerekliliği vurgulanmıştır

Bu kartada kent "işlevsel bir birim" olarak tanımlanmış, "bölgeleme" ilkesinin de, kentte belirlenen temel işlevlerin (barınma, dinlenme, çalışma, ulaşım) uyumuna katkıda bulunacağı düşünülmüştür. Daha çok materyalist bir yaklaşımla ele alınan kent ve insan ilişkilerinde, işlevsel yapı ön plana çıkarılmış dolayısıyla insan boyutu göz ardı edilmiştir.

1933'den günümüze kadar politik çerçeve ve toplumsal yapıdaki değişimler, planlamayı da etkilemiştir. Bu değişim ortamında, Avrupa Birliği kentsel çevre ve yaşam kalitesini vurgulayarak birçok girişimde bulunmuştur. Bunun yanı sıra, "Avrupa Mekansal Gelişim Perspektifi Taslağı," "Sürdürülebilir Kent ve Kasabalar için Avrupa Kampanyası"nın düzenlenmesi bu çalışmalara katkıda bulunmuştur.

PLANLAMA
2005/1

Avrupa Kent Plancıları Konseyi de (CEU), ilki 1933 yılında hazırlanan Atina Kartası'ndan yola çıkarak, bu Karta'daki yetersizlikleri tespit etmişler ve 21. Yüzyıla daha uygun bir Karta hazırlamak için 1998 yılında Portekiz'de bir araya gelmişlerdir. Hazırlanan yeni Atina Kartası bir başlangıç olarak kabul edilmiş, bu kartanın her 5 veya 10 yılda bir yeniden ele alınarak, gerekli değişimlerin yapılması öngörülmüştür.

1998 ATİNA KARTASININ AMAÇ VE İÇERİĞİ

1998 Atina Kartası'ndaki temel kavram şu şekilde tanımlanmıştır: Kentlerin, mevcut ve gelecek nesillerin sosyal ve kültürel gereksinimlerini karşılayacak şekilde düzenlenmesi ve kentsel gelişmelerin, farklı sosyal güçlerle birlikte sivil yaşamdaki aktörlerin katılımı sonucunda gerçekleşmesidir.

Bu Karta'nın amacı:

- Sürdürülebilir düzenleme programının, kentlerin çevreleriyle ele alınarak tanımlanması,
- Kent planlamanın rolünün bu programdan yola çıkılarak tanımlanması,
- Kentsel politikalara her düzeyde karar verici olarak katılan aktör ve meslek adamlarına rehberlik edecek ilkelerin tanımlanmasıdır.

3 bölümde ele alınan bu Karta'da, konu başlıkları ana hatlarıyla şöyledir:

Kentlerin Çevreleriyle Birlikte Sürdürülebilir Düzenleme Programı,

Avrupa Birliği'nin hazırladığı ve 1996 yılında İstanbul'da gerçekleştirilen HABITAT II'nin sonucunda ortaya çıkan bir dizi rapor sürdürülebilir kent düzenleme programının oluşumuna katkıda bulunmuştur. Bunlar; (Tétard,2002)

- Kentsel Çevre üzerine, Yeşil Kitap (1990);
- Avrupa 2000;
- Avrupa 2000+:Avrupa Bölgesel Kalkınma İşbirliği (1991);
- Sürdürülebilir bir kent için Avrupa konsepti (1996);
- Avrupa Mekansal Gelişme Perspektifi (1997);
- Avrupa Birliğinin sürdürülebilir kent planlama programına doğru (Kent Ajandası 1997);

Hazırlanan son raporda Avrupa Birliği politikaları ve yetkileri çerçevesinde Avrupa'da kent planlamanın özel bir stratejiye gereksinimi olduğu kabul edilmiştir. AB tarafından hazırlanan kentsel programın analizinde belirlenen sorunlar ışığında, Avrupa Şehirciler Konseyi bu sorunları giderebilmek için rapora yeni bölümler eklemiştir. Bunlar:

Nüfus ve konut

Avrupa'nın son 50 yılda demografik yapısındaki değişimler, yaşlı nüfus, yaşam sürecinin uzaması, geç yaşlarda yapılan evlilikler, giderek artan boşanmalar, etnik gruplar, uluslararası göçler gibi konularla birlikte ele alınmış, sosyal konut, yaşlı insanlara yönelik donatılar, evsizlik sorunları belirlenmiştir.

Sosyal sorunlar

Demografik değişimlere bağlı olarak Avrupa kentlerinin sosyal yapısında farklılaşmalar olduğu, aynı zamanda yaşam biçimleri ve gereksinimlerin farklılığından konutların etkilendiği; planlamanın süreklilik, sosyal uyum, çoğulculuk gibi güncel eğilimlere katkıda bulunması aynı zamanda ekonomik, kültürel ve sosyal ihtiyaçları karşılayacak yeni faaliyet ve kentsel düzenleme için köklü çözümler üretmesi gerektiği belirlenmiştir.

Eğitim ve kültür

Azalan çalışma süreleriyle birlikte, Avrupa'da yaşayan insanların boş zamanlarında bir artış olduğu tespit edilmiştir. Buna bağlı olarak, kentsel turizm ve eğlence alanlarındaki gelişmede, "ortak miras"ın rolü ortaya konmuş, ortak miras Avrupa'nın kültür ve kimliğini tanımlayan temel öge olarak belirlenmiş, mirası korumak ve geleceğe taşımak için yapılacak eylemler ve mekansal gelişmelerde, dikkatli bir stratejinin seçilmesine karar verilmiştir. Kent, eğitim sisteminin temel etkeni, aynı zamanda yurttaşlığın temelleri olan tarih, kimlik ve övüncün temsilcisi olarak belirlenmiştir.

Bilgi toplumu

İletişim ve bilişim teknolojilerindeki gelişme hedefi, kentsel sistem içinde kolaylıkla algılanabilmektedir. Bir yandan, bilişim teknolojisinin, kültürel, ekonomik, sosyal eylem ilişkilerindeki artışa ve kullanım çeşitliliğine olanak sağlaması kentler için olumlu görülürken, diğer bir yandan

bu teknolojinin getirdiği sosyal yalıtım, kentlilerin bu teknolojiden eşit olarak yararlanamaması gibi sorunlar, bu gelişimin olumsuz yönleri olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, tüm kentlilerin iletişim teknolojilerinden eşit bir şekilde yararlanabilmesi için yerel yönetimlere sorumluluk verilmesi kararlaştırılmıştır.

Çevre

Son on yıl içinde planlamanın temel amacı durumunda olan sürdürülebilir gelişme çevre korumanın yanı sıra kentsel miras, boş alanlar, yeşil alanlar, kültürel peyzaj gibi konuları da gündeme getirmiştir. Gerek kentsel gerek kırsal alanda biyoçeşitliliğin korunması çok önemli bir hedef olarak belirlenmiştir.

Ekonomi

Ekonomik gelişmeyle birlikte kamu ve özel sektör ortaklıklarının artışı vurgulanmış, bu konuda plançıların kamusal ve özel ortaklıklarda en verimli kullanımların ortaya çıkartılması için aktif rol alması, ekonomik yapının hızlandırılması gibi konular ele alınmıştır.

Hareket-Ulaşım

Gelecek 25 yılda özel araç kullanımının yaklaşık %200 oranında artacağı, bunun da orta ve batı Avrupa ülkelerinde hava kirliliği, trafik sıkışıklığı, yaşam kalitesinde düşüş gibi sorunlara neden olacağı belirlenmiştir. Avrupa Kent Plançıları Konseyi, erişim ve hareketliliği temel hedef alınırken, daha kaliteli bir çevre yaratma yoluna gidilmesi gerekliliğini ortaya koymuştur. Stratejik düzeyde, Avrupa'yı boydan boya geçen ulaşım şebekelerinin oluşturulmasıyla, kentlere erişimin kolaylaşacağı ve ekonomik faaliyetlerin artışına destek sağlanacağı belirlenmiştir. Buna karşılık yerel ölçekte; arazi kullanım politikalarını kentsel ritm ve ulaşım planlarıyla bütünleştirecek bir yaklaşımın oluşturulması, kamusal ulaşım, yaya ve bisiklet ulaşımı desteklenerek erişimde kentlilere farklı ve çeşitli seçenekler sunulması gerekliliği vurgulanmıştır.

Seçenek ve çeşitlilik

Modern şehirciliğin iki temel ögesi, ekonomik faaliyetleri değerlendirmek ve kentsel kalitenin iyileştirilmesi olarak belirlenmiştir. Çok işlevli alanların yaratılması, çeşitlilik sunularak sosyal ve ekonomik canlılığın üretilmesi hedeflenmiştir.

Emniyet ve sağlık

Yerel ölçekte birçok Avrupa kentlerinde yaşam koşulları ve sosyal yapılanmaya bağlı olarak suç işleme oranlarında artış tespit edilmiş, ayrıca Dünya Sağlık Örgütü 1993'de Glasgow'da düzenlenen kongrede Avrupa'da kamu sağlığında da problemler olduğunu ortaya koymuştur. Kent planlamanın ve yönetimin bu anlamda ve ayrıca doğal afetlere karşı önlemler alması kararlaştırılmıştır.

Sürdürülebilir Kentlerin Düzenlenmesi İçin Hazırlanan Programın Uygulama Aşamasında Planlamanın Rolü

Bu bölümde planlama ilkeleri 2 büyük ana kategoride ele alınmıştır. Bunlar:

Temel ilkeler

Bu bölümde; katılımcılık, kentlerin çevre kriterleri ve sürdürülebilir gelişme ilkelerine dayalı bir şekilde planlanması, planlamanın sosyal, çevresel ve ekonomik sorunları ele alarak, değişik parametreleri etkileyecek şekilde ve bu parametrelere uygun şekilde öngörülmesi, planlamanın farklı kesimler arasında arabulucu rolü üstlenmesi, hakkaniyet gibi konular ele alınmıştır. Kent planlamanın bir süreç olduğu, kent planlarının revizyona ve sürekliliğe açık olması gerekliliği, bilgi, danışma ve katılımın planlamanın temel araçları olduğu vurgulanmıştır. Planlamanın; hakkaniyet, çevre ve toplumun sorunlarına duyarlılık konularında, bir arabulucu olarak görevini sürdürmesinin, plançıların da bölgeleme politikalarında ortaya çıkan "uyum" veya "uyumsuzluk" niteliğini, yeniden gözden geçirerek, değerlendirmesinin gerekliliği ortaya konmuştur.

21.Yüzyıl için gerekli yeni ilkeler

Bu bölümde; kentsel kaynakların eşitlikçi bir ilkeyle ve yerel gereksinimler gözönünde bulundurularak dağıtılması, toplum ve kentlerin gide-rek büyüyen baskılar, işsizlik, değişim karşısında planlamanın rolünün daha da güçlendirilmesi konuları ele alınmıştır.

Kentlerdeki canlılık ve zenginliğin; teknik bil-gideki paylaşım, profesyoneller, politikacılar ve toplumla oluşturulacak eylemlerde organizasyon gücü, yaratıcılık, katılım gibi konulara bağlı olarak gelişeceği ortaya konulmuştur. 21.Yüzyıl kentlerinin kendi sorunlarına genel düzenleme planından çok halka açık bir uzlaşma sürecinde,

1998 Atina Kartası'ndaki temel kavram şu şekilde tanımlanmıştır: Kentlerin, mevcut ve gelecek nesillerin sosyal ve kültürel gereksinimlerini karşılayacak şekilde düzenlenmesi ve kentsel gelişmelerin, farklı sosyal güçlerle birlikte sivil yaşamdaki aktörlerin katılımı sonucunda gerçekleşmesidir.

2003 yılında yapılan revizyonda, Atina Kartası'na yeni bir vizyon eklenmiştir. Bu vizyon “Uyumlu Kent” şeklinde belirlenmiştir. Uyum, görsel öğelerin uyumu ve farklı kent-sel işlevler arasındaki uyum, altyapı şebekeleri, yeni bilişim ve iletişim teknolojileri gibi alanlarda ele alınmıştır.

PLANLAMA
2005/1

gereksinimler ve fırsatların değerlendirildiği bir yapılanmayla çözüm bulabilecekleri belirlenmiştir. Kentsel saçaklanmalar için hassas bir yönetimin gerçekleştirilmesi, kent çevrelerinde oluşan doğal koridorların korunması gerekliliği vurgulanmıştır. Kent plancılarının planlamadaki önemli ve vazgeçilmez rolleri ve uzun vadedeki hedefleri CEU tarafından şu şekilde tanımlanmıştır:

- Mevcut ve gelecekteki gereksinimlerin belirlenmesi, eyleme yönelik amaç, hedef, imkanlar ve engellerin ortaya konulması,
- Eylemlerin gerçekleşebilmesi için arabulucu rolün üstlenilmesi,
- Değişimlerden kaynaklanan sonuç ve etkilerin, ortaya çıktıkları andan itibaren değerlendirilmesi,
- Plan ve politikalar oluşturarak, gerekli eylemler için harekete geçilmesi, araştırmalara dayalı verilerden hareketle önerilerde bulunulmasıdır.

Yarının Kentinde, Kentsel ve Beşeri Gereksinimlerin Karşıllanması

Herkes için bir kent vizyonundan yola çıkarak, gereksinimlerin karşılanması için planlamada alınacak önlemler şu şekilde belirlenmiştir;

- Gerçek bir katılım için planlama organizasyonundaki çerçevenin kademeli olarak yeniden düzenlenmesi,
- Kentin en üst düzeyde sosyal yaşamın var olduğu yer olması, komşuluk ilişkilerinin geliştirilmesinde kamu katılımını arttırmak için konut ve mahalle gibi öğelerin kilit rolü üstlenmesi,
- Kentlerin özelliklerinin korunması, kentsel çevre kimliği, geleneksel öğeler, önemli yapılar, tarihi çevre ve boş alanların kentsel kuramlara entegre edilmesi,
- Planlamanın iletişim teknolojisinde en uygun işletme imkanlarını arttırarak, toplum için maksimum yararı sağlaması,
- Planlama politikalarının, mekansal organizasyonun sürdürülebilir gelişme ilkelerine göre hazırlanması, bunların eylem planlarına entegre edilmiş olması ve katılım süreciyle ilişkilendirilmesi,
- Pazar ekonomisinin güçlerini tanımlayarak; kent gelişiminin özel sektör ortaklığına doğru

yönlendirilmesi, işletme bedellerinden kent ekonomisine katkı sağlanması,

- Özel araçlar için park etme ve park ücretleriyle ilgili politikalar belirleyerek, özel araç kullanımının en aza indirgenmesi, toplu taşımacılığın iyileştirmesi, yolların yaya ve bisiklet için daha verimli hale getirilmesi,
- Esneklik, daha çok çeşitlilik ve farklılık, “Bölgeleme”nin katı politikaları yerine esnek planlama, kaynakların israfının engellenmesi, kentsel dokuya canlılık ve çeşitlilik katmak için özellikle kent merkezlerindeki arazi kullanımında farklı çözümlerin getirilmesi,
- Doğal afetlere karşı mekansal düzenlemelerde alınacak önlemlerin ve diğer koruma önlemlerinin, planlama ve yönetimin her kademesinde bütünleştirilmesi, planlamanın Dünya Sağlık Örgütü’nün normları doğrultusunda “Sağlıklı Kentler” programının gerçekleştirilmesine katkıda bulunmasıdır.

2003 ATİNA KARTASININ AMAÇ VE İÇERİĞİ

2003 yılında yapılan revizyonda, Atina Kartası'na yeni bir vizyon eklenmiştir. Bu vizyon “Uyumlu Kent” şeklinde belirlenmiştir. Uyum, görsel öğelerin uyumu ve farklı kentsel işlevler arasındaki uyum, altyapı şebekeleri, yeni bilişim ve iletişim teknolojileri gibi alanlarda ele alınmıştır. Bu sorunlar gözönüne alınarak yapılan revizyonda, “**Kentler Şebekesi**” kavramından yola çıkılmış ve amaçlar iki bölümde belirlenmiştir:

Birinci bölümde; uzun geçmişlere dayanan tarihlerinin sonucunda ortaya çıkan kültürel zenginlik ve çeşitlilik korunarak,

- Kentlerin, yararlı işlevleri olan ve çok kapsamlı şebekelerle bağlantılı hale getirilmesi,
- Kentlerin yaratıcılıklarını ve rekabet etme özelliklerini koruyarak, tamamlayıcılık ve işbirliği konularını araştırması,
- Kenti kullananların her türlü imkandan yararlanabilmesi için katkı sağlanması,

İkinci bölümde;

- Kentlerin karşı karşıya kaldığı sorunlar ve mücadele yöntemlerinin ele alınması,
- Bu vizyonon uygulamaya geçmesi için kent plancılarının görevlerinin belirlenmesidir.

Bu kartanın ilk bölümünde ele alınan konu başlıkları kısaca şöyledir;

Uyumlu kentler

Zamanda uyum

Kentlerde fiziksel uyumsuzlukla birlikte, gelişmelerin de eşzamanlı olmaması farklı bir uyumsuzluk sorununu ortaya çıkarmaktadır. Bu saptamadan yola çıkılarak, sürekli değişim içinde olan bir dünyada kentsel kimliklerin korunması ve yükseltilmesinde de, “zamanda uyum”un gerekliliği, gelecekte çok merkezli kentsel şebekelerden oluşan “şebeke kenti” kavramıyla, kentlerin eşzamanlı gelişmeler göstereceği vurgulanmıştır.

Sosyal uyum

Denge

Ekonomi, eğitim, sağlık, donatı dengelerinin kurulması,

Çeşitli kültür zenginliği

Kentlerin kimlik, kültür ve karakterlerinin korunması, esnek ve hassas dengelerin oluşturulması için kentler arası yeni bağlantıların kurulması,

Nesiller arası ilişkiler

Avrupa’da giderek artan yaşlı nüfusun, çeşitli yaş grupları arasındaki dinamik dengeyi değiştirmesinden kaynaklanan sorunların, kamusal alanlara çözülmesi, bu alanların belirlenmesi ve kullanımıyla farklı yaş gruplarının biraraya getirilmesi,

Sosyal kimlik

“Uyumlu kent”te, farklı kültürler arası alışveriş ve entegrasyonun kente zenginlik ve çeşitlilik getirmesi,

Şebeke ve hareketlilik

“Uyumlu kent”te; mekan organizasyonunun, kentsel politikalar ve ulaşım politikalarıyla birlikte ele alınması,

Donatı ve hizmet

Donatı ve hizmet programlamalarının yeni kullanımlarına uyarlanacak şekilde esnek olması, şeklinde belirlenmiştir.

Ekonomik uyum

Küreselleşme, bölgeleme

“Uyumlu kent”ler arası ekonomik ilişki sistem-

lerinin artmasıyla, toplumun istihdam ve refaha erişimindeki kolaylıkların sağlanması,

Rekabet avantajları

Kültürel ve doğal birikimlerin, uyumu arayan bir kent için önemli araçlar olması,

Kentsel şebekelerin gelişimi

Çok merkezli kentsel şebekelerin varlığıyla Avrupa’da ekonomik faaliyetlerin güçleneceği ve bunun için 4 farklı şebekeye gereksinim olduğu belirlenmiş, bu şebekelerin, Avrupa’daki ekonomik faaliyetlerin dağıtım ve gelişimini güçlendireceği düşüncesi kabul edilmiştir. Bunlar;

Sinerji şebekeleri: Benzer özellikler gösteren kentler arasında rekabeti sağlamak veya ortak hedefleri geliştirmek için işlevsel ortaklıklar ve örgütlenme olanakları sağlayan şebekeler, Esnek şebekeler: Esnek bir sistem içinde hizmet ve olanakların değişimini sağlayan şebekeler,

Tamamlayıcı şebekeler: Farklı özellikleri olan ve kentlerin birbirine katkısını sağlayan, taşıdıkları ortak özellikler nedeniyle kentleri büyük kamusal projelere teşvik eden şebekeler, Kesinlik kazanmış şebekeler: Kültürel ve/veya ekonomik anlamda ortak menfaatleri paylaşan, kentler arası rekabeti güçlendiren şebekelerdir.

Ekonomik çeşitlilik

Kentlerin ekonomik performansını etkileyen faktörler için her kentte farklı düzenlemeler yapılması, kentlerin ekonomik başarısını etkileyen verilerin (doğal ve kültürel miras, beşeri kaynakların varlığı, kültürel yaşam ve hoş bir çevre, stratejik yer seçimi), her kentte farklı şekilde ele alınarak, kentsel çeşitliliğe katkıda bulunması ve her bir kentin yaşam kalitesi ve ekonomik gelişme arasındaki dengesinin belirlenmesi konuları ele alınmıştır (Atina Kartası 2003). Ayrıca bu bölümde, kentlerin, giderek ekonomik yönetimlerde stratejik seçimler yapmak durumunda olduğu, yerel ve bölgesel ekonomilerin diğer bölge ekonomileriyle daha fazla bütünleşmesi gibi konulara değinilmiştir.

Çevreye uyum

Temiz ve Sağlıklı kentler

Sürdürülebilir gelişme ilkelerinin uygulanması ve “çevre” için alınacak tedbirlerle yaşanabilir, sağlıklı kentler oluşturulması, sağlık açısından

Avrupa'nın geleceğini tehdit eden beslenme ve zararlı maddelerle ilgili sorunların büyük ölçüde ortadan kaldırılması, sağlık ve sosyal hizmetlerin desteklenip, önlem almaya daha fazla önem verilmesi,

Doğa, peyzaj ve kentsel boş alanlar

Çevre kalitesinin, sosyal uyum, kültürel canlılık ve kent ekonomisi için kilit noktayı oluşturması nedeniyle daha dikkatle ele alınması yolunda çalışmalar yapılması, iyi korunmuş doğal ve kültürel mirasla birlikte yaşama olanaklarının korunması ve çoğaltılması, kent planlamanın doğal ve kültürel mirasın korunmasında ve yeni olanakların yaratılmasında en etkin araç olarak belirlenmesi,

Enerji

Enerji dağıtım sistemlerinin ve altyapılarının teknolojik kullanımla daha ekonomik hale getirilmesi, oluşturulacak projelerle hava kirliliği, iklim bozulmaları ve gazların oluşturduğu sera etkilerinin azaltılması, kararlaştırılmıştır.

Mekansal ilişkiler

Mekan kullanımında uyum

“Uyumlu kent”lerde; kent merkezlerindeki temel işlevler, çok merkezlilik ve diğer düğüm noktalarının korunması, kent içinde ve çevresindeki farklı şebeke alanlarının eklemlenmesine özen gösterilmesi,

Kentsel uyum ve yaşam kalitesinde kültürün ve “yer”in önemi

Kentlerin yeniden oluşturulmasında kentsel sanat ve kentsel kompozisyonun temel öğeler olarak kabul edilmesi, toplu ve bireysel güvenlik duygusunu iyileştirmek için normların konulması, ayrıca bozulmuş kent formlarının yenilenmesi, kentin her yerinde estetik kavramının en iyi şekilde kullanımının sağlanması, kültürel ve doğal mirası oluşturan öğelerin sistematik bir şekilde korunması,

Bu olumlu gelişmelerin, yerel, tarihsel ve sosyo-ekonomik koşullara göre **her ülkede ve her kentte farklı şekillerde** yönetilmesi ve uygulamaya konması, her “yer”in kendine özgü özelliklerinden ve çeşitliliğinden yola çıkarak sembolik değeri olan kentsel çevreler yaratılmaya çalışılmasına karar verilmiştir (Atina Kartası 2003).

Avrupa kenti için yeni bir düşünce

21.yüzyılda Avrupa'nın yapacağı temel katkılardan biri, eski ve yeni kentler arasında geçmiş ve gelecek uyumunu sağlayacak şekilde, yeni gelişme modellerini ortaya koyması şeklinde belirlenmiştir.

Kartanın 2. bölümü ise sosyal, politik, ekonomik, çevresel ve kentsel değişimler, eğilimler, engeller tesbit edilmiş ve **plancılar**ın görevleri farklı özelliklerine göre farklı şekillerde belirlenmiştir. Bu özellikler:

Hümanist ve bilimsel yönüyle plancı: Avrupa'da kent planlama eğitiminin ve mesleğinin gelişimi için katkıda bulunan, deneyimlerin sonucunu paylaşan, mevcut özellikleri ve eğilimleri analiz eden, felsefe, teori ve araştırmada bilgisini sürekli yenileyen plancı,

Kestirimci ve kuramsal yönüyle plancı: Özellikle sorunlu alanlarda seçenek ve olanakları çoğaltan, kentlerin veya bölgelerin gelişimi için fırsatları ortaya koyarak mekansal stratejiler oluşturan plancı,

Arabulucu ve stratejik danışman olarak plancı: Dayanışma, hakkaniyet ilkelerine saygı gösteren, yerel yetkili, karar verici, ekonomik aktör ve yurtaşlar arasında kamusal katılım ve sözleşmeyi kolaylaştıran, öneriler, amaç ve hedefler ortaya koyarak yasal müdahale araçlarını oluşturan, yetkililere danışmanlık yapan plancı,

Yönetici ve kentsel düzenleme özellikleriyle plancı: Farklı özellikteki alanlar ve farklı sektörler arasında ortaklaşa hareketi sağlayan, özel ve kamu sektörleri arasındaki ortaklıkları teşvik eden, mekansal gelişme sürecinde stratejik yönetim biçimlerini benimseyen plancı, olarak belirlenmiştir.

SONUÇ

Modern şehirciliğin ilkelerini oluşturan 1933 Atina Kartası'nda, insan yaşamı sosyal açılımlar ele alınmadan 4 ana işlevle belirlenmiş, bunun sonucunda da yalıtılmış büyük kent parçaları ve kentsel formda bozulmalar başgöstermiştir. Modern şehircilik hareketiyle; cadde, sokak, cephe, kamusal, özel yarı özel alanların birbiriyle olan ilişkisindeki dengeler altüst olmuştur. Özellikle konut alanlarındaki uygulamalar, kümeler halinde “hücreleşmelere” yol açarken, insan ölçe-

ğinde ara mekanların yoksunluğuna neden olmuştur (Tétard, 2002). Kentsel oluşumun merkezinde olan insan faktörünün dikkate alınmaması, kentin işlevsel ve sosyal yapısı arasında kopuşmalara yol açmıştır. Sonuç olarak, mimari biçimlerle sınırlı kalan ve yaratıcılıktan uzak olan modern şehircilik anlayışı; “yalıtım, kopukluk, katılık ve tekdüzelik” simgesini oluştururken, belirlediği ilke ve hedeflerini, ekonomik, sosyal ve idari sistemle bütünleştirememiştir.

1998’de hazırlanan ve 2003 yılında revizyonu yapılan yeni Atina Kartası’nın genel çerçevesi “sürdürülebilirlik, katılım ve uyum üzerine kurulmuş, 1933 yılında hazırlanan Atina Kartası’da olduğu gibi “emredici, zorlayıcı, katı” bir vizyon yerine, “esnek, katılımcı”, kenti kullananlar ve gereksinimlere cevap verecek ilkelere göre belirlenmiştir. İnsanı ön plana çıkaran, planlama sürecinin her evresinde kullanıcıyı, uyumu, sürdürülebilirliği dikkate alan yeni Atina Kartası’nda aynı zamanda 1933 kartasında ele alınmayan ekonomi ve çevre konusunda da detaylı bir çalışma gerçekleştirildiği görülmektedir.

Bu kartalarda, planlamanın revizyona ve sürekliliğe açık olması gerekliliği ortaya konularak, planlamaya katılım ve karar sürecinin aydınlanabilmesinde de hedef ve performansın temel araçlar olduğu vurgulanmıştır. Plan ve politikaların kontrolü ve değişimi, kaynak ve gereksinimlerin gelişimine bağlı olarak yapılmalı, kentsel değişimlerin sonuç ve etkileri ivedilikle değerlendirilmelidir.

Son kartayla planlama, farklı aktörler ve çıkarlar arasında arabuluculuk rolünü üstlenmiş; hakkaniyet, çevre ve toplumun sorunlarına duyarlılık, planlamanın aracı olmaya devam etmesi gereken alanlar olarak belirlenmiştir. Kentler ve toplum için plancının “büyük usta” yerine, topluma danışmanlık yaparak hizmet veren bir kişi yerine konması önerilmektedir.

1998 ve 2003 Karta’larında, 1933’de ortaya konan sınırlayıcı bölgeleme politikaları yerine,

kentsel işlevlerin içiçe olması, çok merkezlilik gibi konular ele alınmış, mekanların bu ilkelerden yola çıkarak düzenlenmesi hedeflenmiştir.

Modern dönemdeki yoğun kentleşme çabaları sonucunda, kentlerin kültürel -estetik bütünlüğü bozulmuş ve genellikle kentsel dokunun devamlılığı ortadan kalkmıştır. Bunların tekrar yaşatılması için Avrupa Kent Plancıları Konseyi; bütününde kentsel değerler oluşturan, kentsel çevre kimliğini ve geleneksel öğeleri, tarihi çevreyi, boş alanları, yeşil alanları, önemli yapıları koruyan bir şehircilik anlayışı üzerinde yoğunlaşmıştır.

Yeni teknolojilerden en verimli şekilde yararlanılmasının hedeflenmesi, özellikle iletişim teknolojilerinin olanaklarıyla “kentler şebekesi” kavramının oluşturulması, şebeke sözcüğüne “süreklilik, sınırsızlık” niteliklerini katarak, CIAM’daki katı bölgeleme politikalarının geçerliliğini süratle yitirmekte olduğunu göstermiştir.

CIAM’dan CEU’ya değişen amaç, hedef ve ilkeler genel çerçevesiyle bu şekildedir. İki karta arasında geçen 70 yıllık bu sürede, kentlerde yaşanan her türlü parametrenin köklü değişime uğradığı, kentsel değerlerin, sorunların ve çözümlerin süratle farklılaştığı, her şeyin son derece devingen olduğu, planlama politikaları ve plancıların rolünün yeniden ve yeniden tanımlandığı bu durumda, planlama çalışmalarında “**revizyonun sürekliliği**” kaçınılmaz olmaktadır. Bu gelişim ve değişimlerden yola çıkarak 2008 Atina Kartası’nın da, yepyeni bir vizyonla, kent planlamaya katkıda bulunmaya hazırlandığı varsayılabilir.

Kaynakça

TETARD, Jean Pierre. (2002), La Nécessaire Reconquete du Projet Urbain, Chartes d’Athenes –CEU -1998, Paris, L’Harmattan yayınları,

LE CORBUSIER. (1971), La Charte d’Athènes, Seuil Yayınları,

www.ceu.ectp.org La nouvelle Charte d’Athènes 2003

Kartanın
2. bölümü
ise sosyal,
politik,
ekonomik,
çevresel
ve kentsel
değişimler,
eğilimler,
engeller
tesbit
edilmiş ve
plancıların
görevleri
farklı özel-
liklerine
göre farklı
şekillerde
belirlenmiş-
tir.

Son Dönemlerde Çıkarılan Yasalar Çerçevesinde Türkiye’de Doğal, Tarihi ve Kültürel Değerlerin Korunmasında Yerel Yönetimlerin Değişen Rollerini(*)

Münevver COŞKUN

Şehir Plancısı
A.Ü. Siyasal Bilgiler
Fakültesi
Kamu Yönetimi ve
Siyaset Bilimi Bölümü
Kent ve Çevre Bilimleri
Anabilim Dalı Doktora
Öğrencisi

Bir ülkenin koruma ölçeği, o ülke üzerinde bütün zamanlar içinde oluşmuş ve yaşamış toplumların tüm katlarının sosyal, ekonomik ve kültürel düzeylerini belirleyen taşınmaz kültür ve doğa varlıklarının korunmasını kapsamalıdır (ÇEÇENER, 1995: 255).

Ülkemizdeki mevcut yasal/kurumsal çerçeve, tarihi ve kültürel mirasın korunması sorumluluğunu merkezi örgütlenme içinde Kültür ve Turizm Bakanlığı’na vermiştir. Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın yanı sıra, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Çevre ve Orman Bakanlığı, yerel yönetimlerle (il özel idareleri, belediyeler, köyler) birlikte, mülkiyetinde tarihi ve kültürel varlıklar bulunan tüm özel ya da resmi kişi ve kurumlarda yasal olarak tarihi ve kültürel varlıkların korunmasında doğrudan ya da dolaylı olarak sorumludur.

Bu idari yapılanma içinde yerel yönetimler doğal ve yapılı çevreye müdahale erkine sahip en önemli birimler olarak, diğer kurumlar arasında özel bir konuma sahiptirler.

Yerel yönetimlerin yadsınamayacak sorumluluklarına karşın ülkemizde bu değerlerin korunması geçmişte merkezi yönetimin görevi olarak kabul edilmiştir. Bu çalışmada, son dönemlerde çıkarılan yasalar çerçevesinde; koruma alanında yerel yönetimlere yüklenen sorumluluk ve görevler tartışılmaktadır.

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu (2863, 5226 Sayılı Yasalar)

Ülkemizde kapsamlı koruma yasası olarak 1983 yılında çıkarılan 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıkları Yasası’ndan söz edilebilir. Bu yasada kentsel korumanın bir planlama olgusu olduğu belirtilmekte, planlamanın yapım, değerlendirme ve onama süreçleri belirlenmektedir. Buna göre ilgili koruma kurullarının uygun görüşünün alınması koşulu ile koruma amaçlı imar planlarının da yerel yönetimlerce onaması öngörülmüştür. Adı geçen yasa, 14.7.2004 tarihinde, 5226 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile değiştirilmiştir.

Yasanın 1. maddesinde; kültür varlıkları, koruma amaçlı imar planı, çevre düzenleme projesi ve yönetim alanının tanımları yapılmış, “Koruma Bölge Kurulu”nun bundan sonra “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunu” ifade edeceği belirtilmiştir. Ancak, Yasada tanımı getirilen koruma amaçlı imar planının diğer planlarla nasıl bütünleştirileceği konusu netleştirilmemiştir.

2863 sayılı yasanın 10. maddesi, yeni yasanın 4. maddesinde; “Büyükşehir belediyeleri, valilikler, Bakanlıkça izin verilen belediyeler bünyesinde kültür varlıkları ile ilgili işlemleri ve uygulama-

* Bu yazı A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi, Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Bölümü, Kent ve Çevre Bilimleri Anabilim Dalı’nda, “Kentsel Koruma Politikaları” adlı doktora dersinde hazırladığım ödev temel alınarak hazırlanmıştır.

ları yürütmek üzere sanat tarihi, mimarlık, şehir plânlama, mühendislik, arkeoloji gibi meslek alanlarından uzmanların görev alacağı koruma, uygulama ve denetim büroları kurulur. Ayrıca, il özel idareleri bünyesinde, kültür varlıklarının korunmasına yönelik rölöve, restitüsyon, restorasyon projelerini hazırlayacak ve uygulayacak proje büroları ve sertifikalı yapı ustalarını yetiştirecek eğitim birimleri kurulur... Bu bürolar koruma bölge kurulları tarafından uygun görülen koruma amaçlı imar plânı, proje ve malzeme değişiklikleri ile inşaat denetimi de dahil olmak üzere uygulamayı denetlemekle yükümlüdürler...” denilmektedir. Bu yeni hüküm ile yerel yönetimlerin koruma alanındaki etkinliklerinin artırılması ve yerel düzlemde de koruma alanında kurumsal yapılanma öngörülmüştür.

Koruma etkinliği, yasanın 6. maddesi ile yasaklayıcı uygulamaların yanı sıra kaynak sağlama ve planlama faaliyetlerini de kapsayacak biçimde genişletilmiştir. Bu çerçevede emlak vergisi %10 arttırılmıştır. Toplanan vergiler valiliklerin özel hesaplarında tutularak, belirli bir oranda belediyelere dağıtılacak ve valilerin denetiminde koruma projeleri için kullanılacaktır. Bu uygulama yeni kaynak yaratılması ve bu kaynağın koruma projeleri için kullanılması açısından olumludur. Ancak toplanan paranın tamamının paranın toplandığı yerde kullanılması gerekirken, valiliklerin denetiminde belediyelere dağıtılması farklı uygulamaları gündeme getirebilecektir.

Yeni düzenleme ile kamu kurum ve kuruluşları, belediyeler, il özel idareleri ve mahallî idare birliklerine tescilli taşınmaz kültür varlıklarını, koruma bölge kurullarının belirlediği fonksiyonda kullanılmak kaydıyla kamulaştırabilme yetkisi verilmiştir. Bu, koruma adına olumlu bulunmakla birlikte, kamulaştırma işleminin önemli ölçüde para gerektirdiği de bilinmektedir.

Yeni yasanın 8. maddesi ile koruma amaçlı imar planının iki yıl içinde yapılmaması halinde geçici dönem yapılaşma koşullarının tamamı ortadan

kaldırılmaktadır. Madde ile kentte koruma amaçlı imar planları tamamlanıncaya kadar hiçbir yapı yapılamayacağı öngörülmüştür. Bu öngörü ile, koruma amaçlı planlarının hazırlanması bir bakıma zorlanmıştır.

Yasanın getirdiği yeniliklerden biri de “hak aktarma imkanı”dır. Özel mülkiyete ait taşınmazların (tescilli yapılar, sit alanları gibi varlıklar) korunması amacıyla yerel yönetimlere yasa yeni bir hak getirmektedir. Bu hak, özel mülkiyette bulunan kültürel miras konusu varlığın kısıtlanan imar haklarını, planla tanımlanmış başka bir alana aktarabilme hakkıdır.* Kentlerin içindeki ve çevresindeki koruma alanlarına ilişkin kararlar ile kentin gelecekteki hedeflerinin uzlaştırılması, koruma etkinliğinin başarılı olmasında önem taşır. Bu nedenle hak aktarımı uygulaması koruma kararlarının kayıpları ve kazançları dengelemesi açısından olumlu bir uygulamadır.

Yasa ile düzenlenen, koruma amaçlı imar planlarının en geç altı ay, uygulamaya yönelik projelerin en geç üç ay içinde karara bağlanacak olması, planların bir an önce hayata geçirilmesi açısından olumlu bir düzenlemedir.

Yasanın ek 2. maddesi alan yönetimi, müze yönetimi ve anıt eser kurulu ile ilgili konuları düzenlemektedir.

Yönetim alanları ile bunların bağlantı noktalarının korunması, değerlendirilmesi ve geliştirilmesi amacıyla, kentsel sitlerde birden fazla belediyeyi ilgilendirmesi halinde büyükşehir belediyesi eşgüdümünde ilgili belediyeler, tek bir belediyenin görevi alanına girmesi halinde ilgili belediye, diğer yerlerde ise bakanlıkça yönetim planı taslağı hazırlanması öngörülmektedir.

Hazırlanan taslağın karara bağlanarak uygulanması sürecinde katılımcı bir arayış gözlenmektedir. Bu çerçevede; alanda mülkiyet hakkı bulunanlar, meslek odaları ve sivil toplum örgütleri ile üniversitelerin ilgili bölüm temsilcilerinden oluşan bir danışma kurulu oluşturulmaktadır.

Yasanın getirdiği yeniliklerden biri de “hak aktarma imkanı”dır. Özel mülkiyete ait taşınmazların (tescilli yapılar, sit alanları gibi varlıklar) korunması amacıyla yerel yönetimlere yasa yeni bir hak getirmektedir.

* Şöyle bir işlem yapılmakta; “Kentlin bir alanını hak aktarım alanı olarak tanımlıyoruz. Olağan imar hakları ya da imar rantı x birimde ise, biz bunu “hak aktarımı” olarak tanımladığımız için yeni kent parçasında x+1, x+2 olarak düşünüyoruz. Kültürel miras konusu hak alanını, özel mülkiyet alanını, oradaki hakkı doğrudan doğruya 18. madde uygulamasını devreye sokarak, “mülkiyet değişimi” ya da başkasına ait özel mülkiyet üzerinde verilmiş ilave yapılaşma hakkının, kat irtifakı oluşturmak biçiminde korunan mirasın mülkiyet sahibine verilmesi ya da bu hakkın menkul kıymetleştirilerek alınıp satılabilmesinin mümkün kılınması”dır (MUMCU, tarihkentlerbirliği.org, 2004).

Özellikle kültürel, tarihi ve doğal değerlerin korunması ile ilgili hizmetlerin kazancı ön planda tutarak özel kuruluşlarca yapılacak olması bu alanlardaki rant beklentisini arttıracaktır.

PLANLAMA
2005/1

Taşınmaz kültür varlığı niteliğindeki anıt eserler için de benzer şekilde bir anıt eser kurulu oluşturulması öngörülmektedir.

Koruma bölge kurulları toplantılarını meslek odalarının, sivil toplum örgütlerinin izleyip, söz haklarının olması, koruma amaçlı imar planlarının gerekli mesleki donanıma sahip şehir plancılarının yerine getirileceğinin öngörülmesi, kurul müdürlüklerinde şehir plancılarının uzman personel olarak görevlendirilecek olması yasanın olumlu düzenlemeleri olarak değerlendirilebilir. Ancak yasa genelinde tanımlanan çevre düzenleme projesi, alan yönetimi gibi yeni kavramların yürürlükteki mevzuatta da yaşanan kavram karmaşasını daha da arttırmaması yönünde gerekli düzenlemeler de ilgili mevzuatlarla yapılmalıdır.

Yukarıda tartışılan Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu dışında, yine son dönemlerde gündeme getirilen yasal düzenlemeler kapsamında “Yerel Yönetimler Reformu” paketi de koruma alanında yerel yönetimlere farklı yetki ve yükümlülükler getirmektedir.

Kamu Yönetiminin Temel İlkeleri ve Yeniden Yapılandırılması Hakkında Kanun (5227 Sayılı Yasa)

Cumhurbaşkanı tarafından henüz onaylanmayıp, geri gönderilen 5227 sayılı Kamu Yönetiminin Temel İlkeleri ve Yeniden Yapılandırılması Hakkında Kanun’un geçici 1. maddesinin b bendi ile; “Bu kanun yürürlüğe girdiği tarihte, Kültür ve Turizm Bakanlığı’na bağlı ve ulusal nitelik taşımayan kütüphane, Devlet güzel sanatlar galerisi ve müzeler ile halk kütüphaneleri ve kültür merkezleri bina, araç, gereç, taşınır ve taşınmaz malları, alacak ve borçları, bütçe ödenekleri ve kadroları ile birlikte olmak üzere personeli belediye sınırları içinde belediyelere, belediye sınırları dışında il özel idarelerine, taşra teşkilatının görev ve yetkileri ile bina, araç, gereç, taşınır ve taşınmaz malları, alacak ve borçları, bütçe ödenekleri ve kadroları ile birlikte olmak üzere personeli il özel idarelerine devredilmiştir.” denilmektedir. Ancak maddede ülke öncelikleri ile belirlenecek oranlar çerçevesinde devlet bütçesinden ne kadar ödeneğin yerel yönetimlere aktarılacağı konusu belirsizdir. Devredilecek taşınmazların bakım, onarım ve korunması işlerinin yerel yönetimler

tarafından yapılması öngörülmektedir. Bugüne kadar sahip oldukları değerleri yeterince koruyamayan (restorasyon yapılmaması, yapıların yangınlarla yok oluşu...), çoğu zaman onları kaderine terk edip, köhneleşmesine sebep olan yerel yönetimlerin bu görevi layığı ile yerine getirebilecekleri şüphelidir.

Büyükşehir Belediyesi Kanunu (5216 Sayılı Yasa)

10.7.2004 tarihinde kabul edilen, 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu’nun büyükşehir belediyesinin görev, yetki ve sorumluluklarını açıklayan 7. maddesinde doğal, kültürel ve tarihi değerlerle ilgili görevleri şunlardır;

“i) Sürdürülebilir kalkınma ilkesine uygun olarak çevrenin, tarım alanlarının ve su havzalarının korunmasını sağlamak; ağaçlandırma yapmak; hafriyat toprağı, moloz, kum ve çakıl depolama alanlarını, odun ve kömür satış ve depolama sahalarını belirlemek, bunların taşınmasında çevre kirliliğine meydan vermeyecek tedbirler almak; deniz araçlarının atıklarını toplamak, toplatmak, arıtmak ve bununla ilgili gerekli düzenlemeleri yapmak.

o) Kültür ve tabiat varlıkları ile tarihî dokunun ve kent tarihi bakımından önem taşıyan mekânların ve işlevlerinin korunmasını sağlamak, bu amaçla bakım ve onarımını yapmak, korunması mümkün olmayanları aslına uygun olarak yeniden inşa etmek” tir.

İhtisas komisyonlarını içeren 15. madde ile büyükşehir belediye meclisinin, her dönem başı toplantısında, üyeleri arasından seçilecek en az beş, en çok dokuz kişiden oluşan ihtisas komisyonları kurabileceği belirtilmekte ve bu ihtisas komisyonlarından imar ve bayındırlık, çevre ve sağlık, eğitim, kültür, gençlik ve spor komisyonlarını kurması zorunlu tutulmaktadır. Madde de komisyon çalışmalarının katılımcı bir süreçle yürütülebileceği belirtilmektedir.

Genel olarak yasa irdelendiğinde;

- Yasanın geçici 2. maddesi ile belirtilen “valilik binasının merkez kabul edilerek” büyükşehir belediyelerinin sınırlarının belirlenecek olmasının hiçbir bilimsel temeli bulunmamaktadır. Madde ile çizilecek yeni

sınırlara göre büyük kentler 3-4 kat büyücektir. Tarihi ve kültürel mirasın korunması açısından bakıldığında, sınırları kat kat büyümüş olan büyükşehir belediyelerinin artan hizmetlerini yerine getirmekte daha da zorlanacağı açıktır.

- Çarpık gelişmelerin daha yoğun yaşandığı belde belediyelerinin yasayla büyükşehir belediyesine katılması olumlu bir yaklaşımdır (md. 6). Pek çok belde belediyesindeki düzensiz gelişim, yerleşimlerdeki doğal, tarihi ve kültürel değerler üzerinde baskı oluşturmaktadır.

Belediye Kanunu (5272 Sayılı Yasa)

7.12.2004 tarihinde kabul edilen 5272 sayılı Belediye Kanunu ile belediye kurulması ölçütleri değiştirilmiştir. Nüfusu 2000’den 5000 kişiye ve uzaklıklarda 500 metreden 5000 metreye çıkarılmıştır. Bu sayıların değiştirilmesi köylerin birleşerek belediye kurmalarını kolaylaştırmak ve köy sayısının azaltılmasına olanak sağlamakla birlikte, belediye kurulduktan sonra merkeze bu kadar uzak yerleşim yerlerinin ihtiyaçlarını belediye merkezinden karşılamak bazı güçlükler yaratabilir. Öte yandan, ölçeği büyüyen belediye yapılanmasının hizmetlerin sağlanmasında bazı kolaylıklar getirebileceği de ileri sürülebilir.

Hemşehri hukukunu açıklayan 13. maddede “... Belediye, hemşehriler arasında sosyal ve kültürel ilişkilerin geliştirilmesi ve kültürel değerlerin korunması konusunda gerekli çalışmaları yapar. Bu çalışmalarda, üniversitelerin, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, sendikaların, sivil toplum kuruluşları ve uzman kişilerin katılımını sağlayacak önlemler alınır...” denilmektedir.

Belediyenin görev ve sorumluluklarını açıklayan 14. maddeye göre belediye, mahallî müşterek nitelikte olmak şartıyla;

“a) İmar, su ve kanalizasyon, ulaşım gibi kentsel alt yapı; coğrafi ve kent bilgi sistemleri; çevre ve çevre sağlığı, temizlik ve katı atık;...; şehir içi trafik; defin ve mezarlıklar; ağaçlandırma, park ve yeşil alanlar; konut; kültür ve sanat, turizm ve tanıtım, gençlik ve spor; sosyal hizmet... hizmetlerini yapar veya yaptırır.

b) kültür ve tabiat varlıkları ile tarihî dokunun ve kent tarihi bakımından önem taşıyan mekânların ve işlevlerinin korunmasını sağlayabilir, bu amaçla bakım ve onarımını yapabilir, korunması mümkün olmayanları aslına uygun olarak yeniden inşa edebilir.” denilmiştir.

Belediyenin yukarıda sayılan kamu hizmetlerine ilişkin görevlerinin “*yapar*” veya “*yaptırır*” ifadesi ile bitirilmesi, özelleştirme sürecini çağrıştırmakta ve bu süreçte de kamu yararına koruma ikinci plana atılabilmektedir. Özellikle kültürel, tarihi ve doğal değerlerin korunması ile ilgili hizmetlerin kazancı ön planda tutarak özel kuruluşlarca yapılacak olması bu alanlardaki rant beklentisini arttıracaktır. Bu ise bu değerlerin yok olmasına neden olabilecektir.

Kentsel dönüşüm ve gelişim alanını açıklayan 73. maddeye göre;

“Büyükşehir belediyeleri, büyükşehir belediyeleri sınırları içindeki ilçe ve ilk kademe belediyeleri ve il belediyeleri ile nüfusu 50.000’in üzerindeki belediyeler; kentin gelişimine uygun olarak eskiyen kent kısımlarını yeniden inşa ve restore etmek; konut alanları, sanayi ve ticaret alanları, teknoloji parkları ve sosyal donatılar oluşturmak, deprem riskine karşı tedbirler almak veya kentin tarihî ve kültürel dokusunu korumak amacıyla kentsel dönüşüm ve gelişim projeleri uygulayabilir...Bir yerin kentsel dönüşüm ve gelişim proje alanı olarak ilân edilebilmesi için; o yerin belediye veya mücavir alan sınırları içerisinde bulunması ve *en az ellibin metrekare* olması şarttır. Kentsel dönüşüm ve gelişim proje alanlarında bulunan yapıların boşaltılması, yıkımı ve kamulaştırmasında anlaşma yolu esastır...” denilmektedir. Bu madde ile, bir yerin kentsel dönüşüm ve gelişim proje alanı olarak ilân edilebilmesi için, gerekli alan büyüklüğünün belirli bir ölçünün altına düşmemesi gerekliliğine karşın yasa da belirlenen ellibin metrekare rakamının hangi bilimsel kriterlere dayandırıldığı anlaşılmamaktadır.

Bu düzenleme, koruma projelerinin yanı sıra deprem gibi doğal afetlerin olumsuz etkilerini gidermeye yararlı olacak çözümleri öngörmekle birlikte, batı ülkelerinde *kent yenilemesi* adını

alan bir işlevin gerçekleştirilmesine de olanak tanımaktadır. Bu işlevler, kentsel dönüşüm ve gelişim projesi çerçevesi içerisinde yapılabilir. Bu amaçla yapılacak kamulaştırmalarda Kamulaştırma Yasası'nın öngördüğü satınalma (anlaşma) yoluyla kamulaştırma esas alınacaktır. Ancak, mülk sahiplerinin mülklerini makul bir bedel karşılığında satmamakta direnmeleri durumunda Kamulaştırma Yasası'nın öngördüğü zorlayıcı yöntemlere başvurulması da kaçınılmaz olmaktadır.

Yasanın 76. maddesinde açıklanan “kent konseyi” ve 77. maddesinde açıklanan “belediye hizmetlerine gönüllü katılım” düzenlemelerinde katılımcı süreçler öngörülmektedir. Bu çalışmalar doğru uygulandığı takdirde çağdaş ve demokratik çözümlere ulaşılabilir. Hatırlanacağı üzere önceki yasada da kent konseyi, gönüllü katılımı ile ilgili düzenlemeler bulunmasına rağmen, bunların yeterli ölçüde uygulanabildiğini söyleyemiyoruz.

İl Özel İdareleri Kanunu (5197 Sayılı Yasa)

5197 sayılı İl Özel İdareleri Kanunu, 24.6.2004 tarihinde mecliste kabul edilmiş ancak Cumhurbaşkanlığı tarafından tekrar görüşülmek üzere geri gönderilmiştir.

Yasanın 6. maddesi, il özel idaresinin görev ve sorumluluklarını açıklamaktadır. Bu maddeye göre il özel idaresi;

- a) ...ilın çevre düzeni planı, bayındırlık ve iskan, toprağın korunması, erozyonun önlenmesi ... ilişkin hizmetleri il sınırları içinde,
- b) ... çevre, kültür, turizm; orman köylerinin desteklenmesi, ağaçlandırma... ilişkin hizmetleri belediye sınırları dışında yapmakla görevli ve yetkilidir.

Yasada il özel idaresinin görev alanı büyük ölçüde arttırılmış ve bakanlıkların kaldırılan tüm taşra teşkilatlarının görevleri bu yerel birime aktarılmıştır. Bu görevlerin içinde “kültür ve turizm hizmetleri ile orman ve çevre hizmetleri” de yer almaktadır. Mevcut durumda yeterli teknik eleman ve mali kaynağa sahip olmayan il özel idarelerinin bu hizmetleri yerine getirirken çok zorlanacağı açıktır.

İhtisas komisyonlarını açıklayan 16. maddede “İl genel meclisi, her dönem başı toplantısında, üyeleri arasından seçilecek en az üç, en çok beş kişiden oluşan ihtisas komisyonları kurabilir; kültür ve sosyal hizmetler komisyonu, imar ve bayındırlık komisyonu, çevre ve sağlık komisyonunun kurulması zorunludur.” denilmektedir. Maddede komisyon çalışmalarının yine katılımcı bir süreçle yürütülmesi öngörülmüştür.

İl özel idaresi hizmetlerine gönüllü katılımı açıklayan 65. maddede “İl özel idaresi çevre, kültür hizmetlerinin yapılmasında ilde dayanışma ve katılımı sağlamak, hizmetlerde etkinlik, tasarruf ve verimliliği artırmak amacıyla gönüllü kişilerin katılımına yönelik programlar uygular” denilmektedir.

Bilindiği gibi yerel yönetimler, belediyeler, il özel idareleri ve köylerden oluşmaktadır. Yukarıda belediyeler, il özel idareleri için gündemdeki yasal düzenlemeler incelenmiştir. Köylere ilişkin böylesi bir çalışma henüz gündemde değildir. Ancak 18.3.1924 tarihinde kabul edilen ve halen yürürlükte olan 442 sayılı Köy Kanun'un 13. maddesinde köylünün mecburi işleri arasında genelde doğal değerlere yönelik hizmetler sayılmıştır. Oysa ki bu hizmetlerin arasında tarihi ve kültürel değerlerle ilgili hizmetler de sayılmalıdır.

Değerlendirme

Tüm dünyada ve ülkemizde sermayenin gücünün küresel ölçekte yayılabilmesi için önündeki tüm ekonomik ve politik engeller kaldırılmak istenmektedir. Böylece, tüm değerler (doğal, tarihi, kültürel...) piyasa konusu haline getirilmekte ve ulus devletler güçsüzleştirilerek uluslararası sermayenin önünde engel oluşturmaları önlenmeye çalışılmaktadır. Türkiye ise sermayenin gücünün küresel ölçekte yayılabilmesi amacını taşıyan uluslararası kuruluşlar tarafından birçok konuda baskı altına alınmıştır. Avrupa Birliği, Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu (IMF) bu baskıyı oluşturan en önemli kuruluşlardır. Uluslararası sermayenin bu güçlü kuruluşları Türkiye’de yönetsel yapının merkezden yerele kaydırılması için sürekli önerilerde bulunmaktadır.

Ülkemizde bu baskılar sonucu oluşturulan yerel yönetimlerle ilgili yasalarla, kamu yararını gözetken sosyal devlet anlayışı yerine, piyasa

koşullarında hizmet veren devlet anlayışı öne çıkartılmaktadır. Merkezin bazı işlevlerinin yerel birimlere aktarılması amacıyla hazırlandığı söylenen bu yasalar, sermaye kesimine yeni olanaklar sağlamakta, sosyal devlet ve kamu yararı ilkelerini göz ardı etmekte, sözde katılımcı ve saydam bir yapılanma tarzı önermektedir.

Günümüzde köy, belediye ve il özel idaresi olarak üç türden oluşan Türk yerel yönetimleri; gerek mali kaynakları, gerek iç örgütlenmeleri açısından merkeze bağlı durumdadırlar. Yerel toplulukların kendi kendilerini yönetme yetkileri tam anlamıyla uygulanamamakta, toplumsal denetim sağlanamamaktadır.

Doğal, kültürel ve tarihi değerlerin korunmasında yerel yönetimlerin rolü ve sorumluluğu gerçekten çok büyüktür. Ancak, bu değerleri korumak, yaşatmak ve gelecek nesillere aktarmak kaynak olduğu sürece mümkündür. Yerel yönetimlerin yetki ve sorumluluğunun yanında kaynak imkanı da sağlayacak düzenlemeler olmalıdır.

Bugüne kadar yerel yönetim birimlerine verilen görevlerin bir çoğu, zamanla başka kamu kurum ve kuruluşların görevleri haline getirilmiştir. Örneğin; il özel idareleri için öngörülen hizmetlerin çoğu merkezi yönetime devredilmiş, köy idareleri için öngörülen hizmetler Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'ne verilmiş, belediyeler için öngörülen hizmetlerin bazıları merkezi yönetimin görev alanına devredilmiştir.

Türkiye'de plan yapma ve onama yetkisine sahip olan yerel ya da merkezi düzeyde çok sayıda kurumun bulunması ve bunlar arasında eşgüdümün sağlanamaması, yerleşmelerin planlı ve sağlıklı gelişmesi ile kentleşmesini zorlaştırmaktadır. Başta belediyeler olmak üzere planlama yetkisine sahip pek çok kurumun, bu yetkiyi kullanabilmelerini sağlayacak yeterli mali, teknik ve personel olanakları yoktur. Yeni yasal düzenlemeler bu sorunları çözmeye yönelik olmayıp, var olan sorunları daha da ağırlaştırmaktadırlar.

Yeni yasalar yerel yönetimlere kapsamlı yetki, görev ve mali kaynak aktarıyor görünürken, bu yetki ve kaynakların yerinde kullanımını denetleyecek etkin bir mekanizma önermemektedir. Yerel yönetimin kendi iç denetim mekanizmasının etkin bir denetim mekanizması olmayacağı açıktır. Mer-

kezi ve yerel yönetimlerin hukuka uygunluk, mali ve performansa ilişkin tüm dış denetim görevinin Sayıştay'a verilmiş olması, dış denetimin etkisini azaltacaktır.

5227 sayılı Kamu Yönetiminin Temel İlkeleri ve Yeniden Yapılandırılması Hakkında Kanun'unda kültür ve turizmle ilgili bina, araç, gereç, taşınır ve taşınmaz malları, alacak ve borçları, bütçe ödenekleri ve kadroları ile birlikte olmak üzere personelin taşra teşkilatına devredileceği belirtilmektedir.

İlçe belediyelerini etkisizleştiren Büyükşehir Belediyesi Kanunu, çevre düzeni planlarının yapımında, onanmasında yetki karmaşası yaşatacaktır. Yasanın sınır belirleme kriterlerinin hiçbir bilimsel temeli bulunmamaktadır. Yasadaki çarpık gelişmelerin olduğu belde belediyelerinin kanunla büyükşehir belediyesine katılması olumlu bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir.

Meclisten geçen henüz onaylanmamış olan İl Özel İdaresi Kanunu'nda il özel idarelerinin görev alanının büyük ölçüde arttırılması ve bakanlıkların kaldırılan tüm taşra teşkilatlarının görevlerinin bu yerel birimlere aktarılması ile, il özel idarelerinin sorumlulukları artmaktadır. Bu görevlerin içinde kültür ve turizm hizmetleri ile orman ve çevre hizmetleri de yer almaktadır.

442 sayılı Köy Kanunu ile köy yerel yönetimlerinin üstlendiği görevlerin son derece geniş tutulması ve bu yönetimlerin hiçbir zaman bu ölçüdeki görevi yerine getirecek mali güçte olamamaları onları kamu hizmetlerinin yapımı açısından merkeze bağımlı hale getirmiştir. Köy Kanunu ile ilgili yeni bir düzenleme bulunmakla birlikte bu yasanın yeniden düzenlenip günümüz şartlarına uyarlanması gerekir.

Yerel yönetimlerle ilgili tüm bu yasal düzenlemelerin yanında merkezi düzeyde çeşitli bakanlıklar birleştirilmiştir. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Çevre ve Orman Bakanlığı birleştirilen bakanlıklardır. Kültür ve Turizm Bakanlığı, turizm yatırımlarına ağırlık verip, tarihi, kültürel ve doğal değerlere karşı yeterli özeni göstermezse, bu değerler hızla yok olacaktır. Yine görevleri arasında doğal değerleri korumak ve geliştirmek olan Çevre ve Orman Bakanlığı'nın orman alanlarının satışına ilişkin düzenlemeler yapıyor olması da ilginçtir.

Yeni yasalar yerel yönetimlere kapsamlı yetki, görev ve mali kaynak aktarıyor görünürken, bu yetki ve kaynakların yerinde kullanımını denetleyecek etkin bir mekanizma önermemektedir.

KAYNAKÇA

ÇEÇENER, Besim, İstanbul'un Kültür ve İmar Sorunları, Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi Yayını, 1995.

TAÇ Vakfı'nın 25 Yılı, Türkiye'de Risk Altındaki Doğal ve Kültürel Miras, Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı, Editör: Haluk Sezgin, İstanbul, 2001.

TMMOB Şehir Plancıları Odası, Haber Bülteni, Mart-2004, sayı:145,151.

TUNÇER, Mehmet, Sürdürülebilir Kalkınma İçin Tarihsel Çevreyi Koruma Politikaları: Ankara,

Bergama, Şanlıurfa Örnekleri, Doktora Tezi, A.Ü. SBF. Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, 1995.

Türkiye'de Tarihi Kent Dokularının Korunması ve Geleceğe Taşınması Sempozyumu, T.C. Kültür Bakanlığı KTVK Genel Müdürlüğü, Antalya-Kemer, 8-11 Şubat 2002.

İnternet Adresleri

<http://ws.ada.net.tr/tepkiforum/index.php?fid=48&up=229>

<http://tarihiKentlerBirligi.org/icerik/haberDetay.asp?newsID=62>

Sürdürülebilir ve Turizm Eksenli Bir Kentsel Dönüşüm Hedefine Doğru: Eminönü Tarihi Kent Merkezi

Dr. Sırma TURGUT¹, Dr. Pınar ÖZDEN²

Bilindiği gibi İstanbul metropolü, yaklaşık 12 milyon nüfusu ile stratejik ve jeopolitik önemi son derece yüksek olan başat metropollerden biridir. Özellikle 1980’li yılların sonlarında kendini hissettiren “yeni dünya düzeni” ile birlikte önemli bir eklemlenme noktasına dönüşmüştür. Oldukça geniş bir coğrafyayı kendi ilişkiler ağına katan İstanbul, bu geniş coğrafyadan aldığı tüm renkleri, kimlikleri ve alt kültürleri bünyesinde barındırır bir hale gelmiştir. Gerçi bu nitelik İstanbul’u tarih sayfalarından günümüze dek belki de en ayrıcalıklı kılan özelliklerindendir. Bu niteliği sadece uluslararası boyutta değil, ülke genelinde de geçerlidir. 1950’lerden başlayarak ülkemizin tüm sosyo-ekonomik ve kültürel özelliklerini barındıran İstanbul metropolü, uluslararası ve ulusal dinamiklerin yanı sıra kendi iç dinamiklerinin etkisi ve yönlendirmesi ile de gelişimini ve değişimini sürdürmektedir. Yukarıda tanımlanmaya çalışılan ve İstanbul’un “kimlik kodlarından” en önemlisi sayılabilecek bu çok renkli ve kültürlerarası yapı kentin farklı noktalarında karşımıza çıkmaktadır. Bu yapı kentin bugün “eski kent çekirdeğini” de barındıran Tarihi Yarımada da son derece yoğun bir şekilde kendini ifade etmektedir. Gerek barındırdığı işlevler, gerekse tarihi ve kültürel değerleri ile ilgili literatürde yerini bulan kent, dünya turizmi için de önemli bir merkez konumundadır.

İstanbul’un en eski yerleşim bölgelerinden biri olmakla kalmayıp, yüzyıllar boyunca kucaklamış olduğu kültürlerarası medeniyetler ve değerler ile

uluslararası bir miras olarak kabul edilen “Tarihi Yarımada”nın içinde yer alan Eminönü Bölgesi; tarihi değerleriyle, üstlendiği çok farklı işlevlerle ve içinde barındırdığı kültürel ve sosyal çeşitlilik ve fizik mekana da yansımış bulunan çok renkli kültür ve tabiat varlıklarıyla son derece özgü ve ayrıcalıklı bir yapıya sahiptir. Asya ile Avrupa Kıtalarının kavuştuğu İstanbul Metropolünün tam olarak ortasında yer alan, “Eminönü ve Fatih İlçelerinden oluşan, Tarihi Yarımada; bu konumundan dolayı ulaşım güzergahları açısından da odak teşkil eden bir yapıya sahiptir. Yarımada hem karayolu, hem denizyolu ve hem de demiryolu sistemleri açısından merkez konumundadır.

“Tarihi Yarımada” özellikle Eminönü İlçesi bütününde konut alanlarından daha çok geleneksel ticaret mekanları ve ticaret işlevleri ile öne çıkmaktadır. Ayrıca kuruluşundan bu yana hiç kaybetmemiş olduğu ikinci bir özelliği olan yönetim işlevi de “Tarihi Yarımada”nın süren öneminin en temel nedenidir. 1980’lerden sonra yaygınlaşan desantralizasyon yaklaşımları ile pek çok üretim kaleminin sur dışına taşınmasının gerçekleştirilmiş olmasına karşın, geleneksel mekanlarını koruyabilenler ve bunlar ile sembiyotik ilişkiler içinde olan işlevler “Tarihi Yarımada”nın ticaretinin iskeletini oluşturmaktadırlar. Bu işlevlere turizmin doğurduğu ve kendine özgü bir nitelik arz eden informal ticaretin yönlendirdiği ticaret ile yine çoğunlukla turizmin güdümünde yaşamını sürdüren eğlence sektörü de katıldığında “Tarihi Yarımada”nın ticaret sektörünün genel hatları belirlenmiş olmaktadır” (YTÜ, 2000).

¹ Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

² İstanbul Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi Yönetim Kurulu Üyesi

Eminönü bölgesinin sosyo-kültürel ve fiziksel çöküntü alanı haline gelmesi ve giderek neredeyse tüm değerlerini yitirmek üzere olması yalnız İstanbul için değil, evrensel kültür adına da bir tehlike ve tehdittir.

Eminönü bölgesi; Kapalıçarşı, Hanlar bölgesi, Beyazıt, Cankurtaran, Sultanahmet Meydanı, Ayasofya, Topkapı Sarayı, gibi evrensel düzeyde önemli ve tarihi değerler taşıyan mekanları, sınırları içinde barındırmaktadır. Bu alanların içinde Süleymaniye bölgesi mimari karakteri ve özellikle 1960'lara kadar sahip olduğu sosyo-kültürel yapısı ile özgün bir "Türk Yerleşmesi" olarak türünün önemli örneklerinden biridir. Bu anlamda, İstanbul'un kültür ve turizm potansiyeli açısından en önemli bölgeleri arasındadır.

Eminönü bölgesi, tarih boyunca daima ticaret, geleneksel el sanatlarının üretimi ve ticareti konusunda kentin kalbi görevini sürdürmüştür. tekstil ve deri ürünleri, mefruşat ürünleri, gıda ürünleri, kuyumculuk, hasır ve ahşap eşya, halı-kilim perakende ve özellikle de toptan satışında İstanbul'un en önemli merkezidir.

1996 yılının istatistiklerine göre, Türkiye'de ulusal gelirin %46.5'ini üreten ilk 50 ilçe içinde 12. sırada yer almaktadır. 1992 yılı istatistiklerine göre hizmet sektörü işyerleri sayısına bakıldığında, Eminönü, %11.9'lık değer ile MİA alanına giren ilçeler arasında ilk sırada yer almaktadır. 503.5 hektar'lık alanın %16.8'i ticaret, %3.9'u konut+ticaret, %1.6'sı turizm+ticaret, %1.6'sı turizm, %0.8'i konut+turizm, %1.4'ü imalat, %0.5'i konut+imalat, %4.2'si ticaret+imalat ve %0.9'u depolama şeklinde bir dağılım göstermektedir (İBB, 2002). Yani alanın %31.7'si, bölgenin yerel ekonomik karakterini gösteren fonksiyonlardan oluşmaktadır. Bunun yanında bölgede yer alan müze vb. yapılar nedeniyle kültür fonksiyonu da %5.9'luk alana sahiptir. Son yıllarda Eminönü'nde yer seçen

iki üniversitenin, bölgenin fonksiyon dağılımında ve yerel dengelerinde değişimlere yol açması da beklenmelidir.

Bölgenin ticari kimliği nedeniyle, özellikle bankalar, ofisler, sigorta şirketleri, Ticaret Odası, oteller ve lokantalar da burada yer seçmişlerdir (Grafik 1a, 1b).

Kentin organize olarak gelişen yeni merkezleri (CBD) nin karşısında, geleneksel bir merkez olarak oldukça kuvvetli bir yapı sergilemektedir. Ancak, gerek mülkiyet yapısından kaynaklanan dezavantajları, gerekse 1995 yılında Tarihi Yarımada'nın tümüyle sit alanı (registered area) olarak ilan edilmesi kentsel mekanı istediği şekilde biçimlendirmeyi tercih eden küresel yatırımlar için cazip gelmemiş ve Eminönü, giderek bir urban deprivation area olmuştur. Bu bağlamda, kentin ulusal ve uluslararası platformlarda öne çıkan en önemli potansiyellerinden biri olan Eminönü bölgesi, ironik bir çelişki ile öz değerlerini kaybetme riski altındadır.

Eminönü bölgesinin sosyo-kültürel ve fiziksel çöküntü alanı haline gelmesi ve giderek neredeyse tüm değerlerini yitirmek üzere olması yalnız İstanbul için değil, evrensel kültür adına da bir tehlike ve tehdittir.

Ancak bölge, süreç içerisinde alınan yanlış fonksiyon kararları, rantın kültür mirasını hiçe sayması, bölgenin çöküntü alanı haline gelmesi, projelerin üretilip gerekli koordinasyon, finans ve yönetimin sağlanamaması gibi nedenlerden dolayı korunamamakta, gün geçtikçe değerlerini kaybetmektedir.

Grafik 1a, 1b: Eminönü İlçesi'nde Ekonomik Göstergeler (Kaynak: DİE, 2000)

gösteren alanlar, köhnemiş alanlar, dönüşmüş, deprem riski taşıyan alanlar, fonksiyon değiştirmiş ve değiştirmekte olan alanlar, düşük yoğunluklu alanlar, yüksek yoğunluklu alanlar, geçiş bölgesi konut alanları. **Çalışma Alanları:** Merkez fonksiyonlarının yer aldığı bölgeler de kendi içinde farklılıklar taşımaktadır. Bunlar geleneksel ticaretin yer aldığı bölge (Kapalıçarşı, Hanlar Bölgesi, Kuyumcular Çarşısı vb.), yeni merkez gelişimi olan alanlar, turizm amaçlı olarak gelişen ticaret birimleri, konaklama-eğlence birimleri olarak ayrılmaktadır. Bu farklılığın içinde sektörel uzmanlaşmanın yer aldığı akslarda mevcuttur. Bunun dışında, bölgedeki önemli bir diğer çalışma alanı imalat sanayiinin yer aldığı alanlardır. Bu başlık altında da tekstil ve deri, ayakkabıcılık, kuyumculuk gibi sektörler bölgede yer alan ana fonksiyonlardır. **Turizm Eğlence Alanları:** Bölgenin barındırdığı ve farklı uygarlık ve dönemlere ait sivil, askeri, dini ve anıtsal mimari öğeler ve vista noktaları bölgenin ağırlıklı potansiyellerini oluşturmaktadır. Bu bağlamda söz konusu birimlerin ve bu birimlerin yer aldığı aksların yer aldığı alanların, kültür/dini, ticaret (turizme yönelik alış-veriş), eğlence gibi fonksiyonlarla yüklendiği

görülmektedir. **Donatı Alanları:** Oldukça geniş bir etki alanı ile hizmet veren donatı alanları; eğitim, kültür, sağlık, yönetim, dini yapılar, simgesel dini yapılar ve rekreatif alanlar gibi başlıklar altında toplanabilir. **Ulaşım Aksları:** Etki alanı doğrultusunda oldukça kapsamlı bir ulaşım ağının ve sisteminin bir parçası olan Eminönü; kara, deniz, raylı sistem, tramvay gibi ulaşım akslarının yer aldığı bir toplanma ve dağılma noktasıdır. Adliye, güvenlik, üniversite, ticaret ve imalat gibi yoğun ulaşım desteğine gereksinim duyan sektörlerin bölgede varlığı alanı bir destinasyon ve aktarma noktası olarak da öne çıkarmaktadır.

Yukarıda özetlenen fonksiyon alanları; mülkiyet dokusu, sahiplilik, parsel örüntüsü, yapı-parcel, yapı-yapı, ada-yapı ilişkileri, yapı kompleksleri, kat yükseklikleri, renk, doku ve form gibi başlıklar altında da farklılıklar taşımaktadır. Fiziksel dokuda söz edilen çeşitlilik, sosyo-ekonomik yapıda da sosyal farklılıklar, dini farklılıklar, edekonomik gelir düzeyindeki farklılıklar, göçle yerleşenler, azınlıklar, bekarlar, "öteki"ler gibi farklı sosyal ve ekonomik alt grupları da içeren bir boyuta sahiptir.

PLANLAMA SÜRECİNİN ANALİZİ VE BÖLGEYE YÖNELİK POLİTİKALAR

Üst Ölçekli Planlar İçinde Tarihi Yarımada ve Eminönü Bölgesi

Bugüne dek, İstanbul Metropolitan Alanı'nı kapsayan iki adet üst ölçekli plan hazırlanmıştır. Bunlardan ilki olan 1980 tarihli İstanbul Metropolitan Alan Nazım Planı'nda Tarihi Yarımada ile ilgili özel hüküm ve kararlar bulunmamaktadır. Ancak genel anlamda, tarihi kent alanları ile ilgili olarak, "Tarihi çekirdeği oluşturan kent alanlarında gereğinde Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu kararlarına göre uyarlama yapılarak onanlı imar planları uygulanacaktır" hükmü yer almaktadır.

İkinci plan olan **1995 tarihli İstanbul Metropolitan Alan Alt Bölge Nazım Planı** ana kararları ve plan hükümleri içinde Tarihi Yarımada ile ilgili kriterler ise şu şekilde sıralanmıştır:

Eminönü Bölgesi içindeki tarihi konut alanlarının metropoliten merkez fonksiyonlarının yerleşmesi ile yok olmasını engellemek, Fatih-Aksaray uç bölgesinde, merkez fonksiyonlarının ulaşım aksları boyunca, surlara kadar gelişmesine izin vermemek, kentsel tasarım bazında, alt planlarda tarihi, turistik bölgeleri tespit edip, yayalaştırma projelerine kadar inen detay projeleri hazırlamak, bugün turistik açıdan değer kazanan kuyumculuk, antika halı onarımı, deri konfeksiyon satışı gibi geleneksel ticaret ve faaliyetlerini koruyarak geliştirmek, Tarihi Yarımada'daki boş alanların öncelikle açık sosyal donatı alanlarına ayırmak.

1995 tarihli plan, Tarihi Yarımada'nın, tarihi, turizm ve perakende ticaret merkezi olarak geliştirilmesini öngörmüştür. Planda; Eminönü Bölgesi içindeki tarihi konut alanlarının, Merkezi İş Alanı fonksiyonlarının sur dışına kaydırılması ile, MİA baskısından korunarak tahrip ve yok olmasının önlenmesi, çöküntü alanlarının ıslah edilmesi ve çöküntüye neden olan olumsuz fonksiyonların desantralize edilmesi, küçük sanayi, depolama ve imalatın tarihi dokuyu tahribi sebebiyle ivedilikle desantralizasyonu konularından önemle bahsedilmektedir.

Tarihi Yarımada'daki turizm merkezlerinin sınırları da Bakanlar Kurulu kararıyla belirlenmiştir ve alınacak plan kararlarında belirleyici niteliktedir. Tarihi Yarımada'da 2634 sayılı Turizmi Teşvik

Kanunu gereği ilan edilmiş ve yürürlükte olan 3 adet Turizm Merkezi bulunmaktadır ve bunların sınırları plan altlığı olarak kabul edilmiştir. Bu merkezler Sultanahmet Meydanı Turizm Merkezi, Barbaros Evleri Turizm Merkezi, Süleymaniye Turizm Alanı olarak sıralanabilir.

Tarihi Yarımada Planlama Süreci

1933 tarihli Elgötz Planı ve 1936 tarihli Prost Planı'nın ardından, 1964 tarihinde tasdik olunan "1/5000 Ölçekli Sur İçi Nazım İmar Planı", Tarihi Yarımada özelinde yapılan ilk planlama çalışması olarak kabul edilebilir. Bu planda, Tarihi Yarımada'nın içinde bulunduğu ve daha önceden tasdikli bulunan mevzii imar planlarının birleştirilerek tek bir plan altında uygulanması ve konut alanlarının teşekkülünün belirtilmesi amaçlanmıştır. Bir anlamda bir bölgeleme planı niteliğine sahip olan plan, Tarihi Yarımada'yı işlevsel özelliklerine ve arazi kullanım biçimlerine bağlı olarak farklı bölgelere ayırmıştır. Planda, Tarihi Yarımada'nın tarihi ve sosyal kimliği içinde korunarak gelişmesini yönlendirecek önemli ilkeler bulunmadığı görülmektedir.

• 1990 tarihli Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı

1990 tarihinde, Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı hazırlanmıştır. Plan raporunda, planın amacı, Tarihi Yarımada'nın "bir merkezi iş alanı (MİA) ve bir kentsel yığılma yeri olmaktan kurtarılarak yerleşik nüfusu ile bütünleşmiş, yaşayan bir tarih, kültür, turizm ve rekreasyon alanı olması" şeklinde belirtilmiştir. Ancak Mimarlar Odası'nın dava açması sonucu plan yürürlüğe girmeden planın uygulanmasında kamu yararı bulunmadığı gerekçesiyle iptal olmuştur.

• Tarihi Yarımada'nın Sit Alanı İlan Edilmesi

Bu süreç devam ederken, 1995 tarihinde Tarihi Yarımada'nın bütünü Sit Alanı ilan edilmiştir. Ardından, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Planlama ve İmar Müdürlüğüne planlama çalışmalarına başlanmıştır. Planın hazırlık süreci oldukça uzun sürmüş, 1998 yılında hazırlanıp İBB Meclisi'ne iletilen plan, hem yakın zaman önce gerçekleşen büyük Marmara Depremi, hem de diğer eksikleri nedeniyle tekrar incelenmek üzere 2000 yılında geri çevrilmiştir. 2001 yılı

Mülkiyet doku, sahiplilik, parsel örüntüsü, yapı-parcel, yapı-yapı, ada-yapı ilişkileri, yapı kompleksleri, kat yükseklikleri, renk, doku ve form gibi başlıklar altında da farklılıklar taşımaktadır.

Bir strateji planı olarak kabul edilmesi mümkün olan plan, bir strateji planı için detaylı bir içeriğe sahiptir. Bundan sonraki adımlarda bu stratejilerin altında üretilecek projelere ihtiyaç bulunmaktadır.

başında 1/1000 ve 1/5000 ölçekli planların birlikte hazırlanması istemiyle bir kez daha reddedilen planın hazırlıkları, 2002 yılının sonunda tamamlanmış ve plan tekrar İBB Meclisi'ne iletilmiştir. Plan, 2005 yılı Mayıs ayı başında henüz onaylanmıştır.

Tarihi Yarımada Planlarının Eminönü İçin Öngördüğü Politikalar

• 1964 Tarihli 1/5000 Ölçekli Sur İçi Nazım İmar Planı

Tarihi Yarımada farklı işlev ve özelliklerine göre parçalara ayrılmıştır. Planda Eminönü bütününe yönelik kararlar bulunmamaktadır. Bununla birlikte, Yarımada'nın Haliç sahilleri turizm bakımından ıslahı gerekli bir sahil parçası olarak planda yer almaktadır. Yine Yarımada'nın Marmara sahillerini içine alan bölge, Sur İçi İstanbul'un Marmara sahillerinden istifadesini sağlayan bir gezi yeri, halkın nefes alacağı bir bölgesi olarak kabul edilmektedir. Bu bölgenin Bizans surları ile de çevrelenmesinin, bölgenin turizm değerini bir kat daha artırdığı, geniş parseller oluşturarak ve sur görüşleri kapatılmadan turistik tesislere imkan verilmesi gerektiği belirtilmektedir.

• 1980 Tarihli 1/50000 Ölçekli İstanbul Metropolitan Alan Nazım Planları

1980 yılı onanlı İstanbul Metropolitan Alan Nazım Planı'nda Tarihi Kent Alanları ile ilgili olarak, "Tarihi çekirdeği oluşturan kent alanlarında gereğinde GME ve AYK kararlarına göre uyarlama yapılarak onanlı imar planları uygulanacaktır" hükmü yer almaktadır. 1980 Nazım Planı'nda Tarihi Yarımada ile ilgili özel hüküm ve kararlar bulunmadığından Eminönü özelinde bir hüküm de yoktur.

• 1993 Tarihli Eminönü 1/500 ölçekli Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planları

09.03.1993 tarihinde onanan 1/500 ölçekli bu planlarda koruma bölgeleri ve diğer alanlar için farklı fonksiyon ve yapılanma koşulları belirlenmiştir. Plan notları ile detayda binaların derinlikleri, kapı, pencere oranları ve detayları, cephe kaplamaları, yol kaplama ve şehir mobilyalarıyla da ilgili belirlemelerde bulunulmuştur.

2005 Tarihli Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı İmar Planı

Mayıs ayı başında onaylanan plan, daha önceki planlama çalışmalarına göre çok daha katılımcı bir anlayışla hazırlanmıştır. Genel ilkeler anlamında planın amacına yönelik araçlar ve planlama ilkeleri, ilgili aktörlerin etkin katılımı ile saptanmıştır. Oldukça detaylı bilimsel analitik etüdlere dayanan plan, geniş kapsamlı bir yaklaşımla ele alınmıştır. Bir strateji planı olarak kabul edilmesi mümkün olan plan, bir strateji planı için detaylı bir içeriğe sahiptir. Bundan sonraki adımlarda bu stratejilerin altında üretilecek projelere ihtiyaç bulunmaktadır.

Plan, Eminönü bölgesine yönelik olarak Eminönü'nün kültürel ve tarihi kimliğiyle uyumlayan tüm işlevlerin (küçük imalat ve sanayi gibi) desantralize edilmesi, bunların yerine bölgenin kimliğiyle özdeş işlevlerin yüklenmesi, Eminönü'nde fiziksel ve sosyal köhneme nedenlerinin ortadan kaldırılarak, çöküntü bölgesi olmaktan çıkarılması, sosyo-kültürel işlevlerin korunması ve geliştirilmesi, sürdürülebilirliğin sağlanması, geleneksel ticari kimliği reddetmeden, ticaret alanlarının dengeli dağılımının sağlanması, alt sektörlerin çeşitlendirilmesi, lineer ticaret gelişiminin sınırlandırılması, geleneksel mahalle-semt ticaret merkezlerinin özgün yapı doğrultusunda oluşturulması, bölgenin öz değerlerinin korunarak, kayıp anıtsal eserler ve önemli sivil mimari örneklerinin alana geri kazandırılması bu eserlerin yoğunlaştığı bölgelerin özelliklerinin vurgulanması, yapılaşma sınırları getirilmesi, yeşil dokunun canlandırılması ve peyzaj kalitesinin artırılması, lastik tekerlekli ulaşımın sınırlandırılması, ulaşımın birbirini besleyip, bütünleyecek şekilde entegre edilmesi ve görsel açıdan ulaşım üst yapısının oluşturduğu görüntü kirliliğinin giderilmesi, alanda yaşam kalitesini yükseltecek mekansal stratejiler ortaya konulması, özel girişimi alana çekecek teşviklerin sağlanması, prestij alanlarının saptanarak, bu alanların kentsel sosyal, teknik kalite ve standartlarının yükseltilmesi, desantralizasyon sonucu boşalan alanlarda yeni konut alanları yaratarak tarihi konut alanlarındaki sivil yapıların oluşturduğu geleneksel konut işlevinin devam ettirilmesi, gece nüfusunun artırılarak gece gündüz nüfusu arasındaki dengesizliğin giderilmesi, sağlıklı konaklama alanları elde edilmesi, konaklama alanlarının konut bölgelerini olumsuz etkilemesi-

nin önlenmesi, kültür turizmine yönelik projeler geliştirilmesi, iç ve dış turizme yönelik ticaret ve turizme yönelik faaliyet kollarındaki işletmelerin sayısının artırılması, donatıların mahalle ölçeğinde yaşayan nüfusa yeterli duruma getirilmesi, konut fonksiyonun, gece-gündüz nüfusu dengesini kurmak üzere çekici hale getirilmesi, yaya kimliğinin öne çıkarılması, meydanların vurgulanması gibi temel kararlar getirmektedir.

Planda, Tarihi Yarımada'nın gelişiminde ve yaşatılmasında belirleyici faktörün turizm olmasının ve bunun plan kararlarında mutlaka dikkate alınmasının gerekliliği kuvvetle vurgulanmaktadır. Eminönü ise bölge içinde bu misyonu yüklenerek olan en önemli alandır. Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı Nazım İmar Planında Turizm Alanları dağılımı incelendiğinde; Tarihi Yarımada'nın yalnızca %1,03'ünü kapsayan Turizm Alanlarında %53,87 pay ve ilçe alanının %1,70'i ile Eminönü ilçesi öne çıkmaktadır. Bu çerçevede, alanda yer alan turizm sektörünün ihtiyaçlarını karşılayacak tesislerin korunması ve yaşatılması gerektiği belirtilmekte, ancak turizm sektörünün aşırı gelişme ve büyüme taleplerinin zaman içinde bu bölgelerdeki konut nüfusunun ve alanlarının azalması gibi nedenlerle, turizm işlevinin ölçüsünün iyi belirlenmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Belirli bölgelere, elit konut tabakasını bölgeye çekecek prestij konut ve konaklama fonksiyonu önerilmektedir¹. Bunun yanı sıra çevresel kalitenin yükseltilmesi ve ticaret türlerinin çeşitlenmesi, sağlıklı konaklama alanları yaratılması, konaklamanın sektörel çeşitlenmesinin sağlanması, konaklama alanlarının konut bölgelerini olumsuz etkilemesinin önlenmesi, bölgeye prestij kazandıracak 1. sınıf konaklama tesislerinin alanda yer alması, Eminönü'nde var olan 5 yıldızlı otellerin korunması, ticaret bölgeleri içine konaklama işlevinin de getirilmesi öngörülmektedir.

Planda, konut alanlarının bulunduğu bölgelerde ticaret ve turizmin başlamasının, konut kullanıcısının kaçmasına ve konut alanlarının rantı daha yüksek olan ticaret ve turizm alanlarına dönüşmesine neden olduğu belirtilmektedir. Bu nedenle,

Eminönü bölgesi içinde sınırlı bir alanda (Cankurtaran – Sultanahmet bölgesinde ve Yenikapı – Aksaray bölgesinde) konut+konaklama işlevi tariflenmiştir. Görüldüğü üzere 2005 tarihli plan, Eminönü'nün bir turizm kimliğiyle gelişmesini öngörmüş; ancak bunun yanında konut işlevini de artırmayı ve konut işlevinin turizmden zarar görmemesini de dikkate almıştır. Ancak, bu kaygılarla hareket edilen planın uygulama araçları arasında bu hedefi gerçekleştirmeye yönelik öngörüler bulunmamaktadır.

EMİNÖNÜ'NDE TURİZM EKSENLİ DÖNÜŞÜM VE KONUT GELİŞTİRME STRATEJİLERİ ÜZERİNE KESTİRİMLER

Eminönü bölgesi, İstanbul'daki en temel merkez fonksiyonunu üstlenmesinin yanı sıra, sivil ve anıtsal mimari örneklerinin yoğunluğu ve kent içindeki özel statüsü nedeniyle, hem konut, hem de turizm işlevi açısından son derece güçlü bir potansiyele sahiptir. Ancak, Tarihi Yarımada Planı'nda (2005) da belirtildiği üzere, konut ve turizm işlevlerini dengelemek buradaki en temel sorunlardan biridir.

Senaryolar

Tarihi Yarımada Planı, farklı senaryolar üzerine oluşturulmuştur. Bu senaryoların her biri, alan için farklı bir misyon öngörmektedir. Bu noktada, senaryolara kısaca göz atmakta yarar bulunmaktadır:

Senaryo 1: Tarihi Yarımada'ya ticari bir kimlik öngörmektedir. Tarihi Yarımada'nın mevcut durumun devamında kazanacağı kimlik, konut ve ticaret ağırlıklı bir gelişime dayalı olacaktır. Ön koşul olan dokuya ve çevreye ve alanın kimliğine zararlı ve aykırı imalat, depolama gibi fonksiyonların desantralizasyonu sonucunda konut, ticaret ve hizmet ağırlıklı bir gelişim olacağı varsayımıyla hareket edilmiştir. Mevcut konut alanları %19 artırılmakta, yeni ve büyük çaplı konaklama tesisi önerilmemektedir. Mevcut turizm tesisleri 4,3 hektardan 9.8 hektara çıkartılmıştır. Yeni tica-

¹ Newman (2004), prestij projelerine yatırımın, diğer konumlara kıyasla kent merkezlerini, yani kültürel değerlere ve mevcut çekim odaklarına yakın ya da bu alanların içerisindeki bölgeleri tercih ettiğini belirtmektedir. Ona göre, büyük projelerin olumsuz yönleri yaygın bir şekilde kabul görmektedir; yine de güçlü bir çekiciliğe sahip olmaya devam etmekte ve yarışan kentler için önem taşımaktadır. Bu anlamda, bir çekim odağı olan Eminönü bölgesinde yapılacak prestij projelerine olumlu yaklaşmak gerekmektedir.

Senaryo 1 (İBB-2005)

Kaynak İBB Tarihi Yarımada Nazım PlanRaporu, 2005

Senaryo 2 (İBB-2005)

Kaynak İBB Tarihi Yarımada Nazım PlanRaporu, 2005

ret+konaklama alanı önerilmemiş, kültür alanları ise bir miktar azaltılmıştır. Ticaret ve hizmet sektörünün ekonomiye ve sosyal hayata canlılık getirecek olması ve finans sektörünün bölgede gelişmesinin tarihi yapılara ve koruma kullanma anlayışına katkı sağlayacak olması senaryonun olumlu yanları olarak kabul edilebilir. Buna karşılık, ticaret ve konut alanlarının getireceği ulaşım talebi ve otopark sorunu,, yoğun konut alanlarına hizmet edecek sosyal ve teknik altyapı alanlarının yetersiz kalması, kentsel silüet ve dokuda tahribatı körüklemesi gibi dezavantajlarından da söz etmek gereklidir (Şekil X).

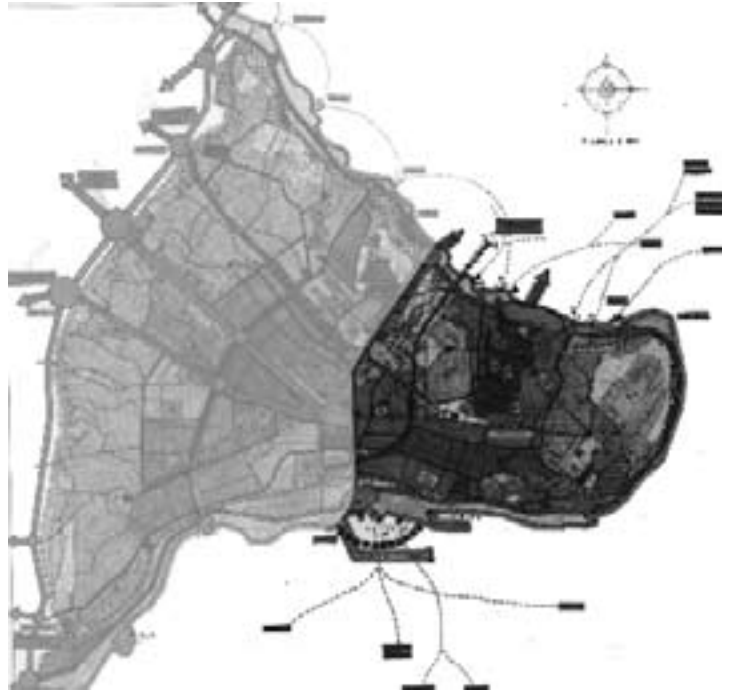
Senaryo 2: Tarihi Yarımada'da turizm ağırlıklı bir kimlik oluşturarak, eski eser envanterinin yoğun olarak bulunduğu alanlarda fiziksel ve sosyal kaliteyi artırmayı amaçlamaktadır. Ayrıca büyük kamu yapılarını ve kentsel ölçekteki büyük kurumsal alanları turizme yönelik tesisler halinde planlayarak, kaliteli ve kültürel amaçlı turizmi teşvik etmek, ticaretin de çeşitlenmesini ve turizme yönelik ticaretin gelişmesini sağlayarak ticari hayata katkıda bulunmak hedeflenmiştir. Konut alanları korunmuş, ticaret alanları azalmış ve turizm alanları korunmuş, ticaret alanları azalmış ve turizm alanları ile birlikte konut+konaklama ve ticaret+konaklama fonksiyonları getirilmiştir. Konaklama alanlarının en yoğun olarak yer aldığı senaryo ikinci senaryodur. İkinci senaryo, turizm ağırlıklı olduğundan dolayı, saf konut alanlarında bir azalma sözkonusu olmuştur. Saf konut alanlarının yanında konut+konaklama fonksiyonu önerisi getirilerek, konut ile ev pansiyonculuğunu birarada değerlendirme imkanı sağlanmaya çalışılmıştır. İkinci senaryoda konut alanları yaklaşık %10 azaltılmaktadır. Mevcuttaki konaklama alanı oranı 21 kat konut+konaklama alanı 2 kat artırılmış, turizmin çeşitliliğinin artırılması, her tür turist profiline hitap edebilecek konaklama alanları yapılması mümkün hale gelmiştir.

2. senaryonun, turizm ve ticaretin ekonomik ve sosyal kalkınmaya yardımcı işlevi, turizmin konut ve ticaret alanlarına canlılık, prestij getirecek olması, konut nüfusunun ekonomik seviyesinin yükselmesine katkıda bulunması ve zamanla elit konut tabakasını çekebilme kapasitesi, alanın gece de yaşayan bir bölge olmasına katkıda bulunması, tarihi dokunun yenilenmesine katkıda bulunacağı, turizmin ticaretin türünü değiştirmeye

katkı sağlaması ve kalitesini yükseltmesi gibi olumlu tarafları yanında, turizmin tarihi sosyal çevreyi yozlaştırma olasılığı, turizmin aşırı gelişimi durumunda getireceği alt sektörler ve yan kuruluşlarla özellikle konut fonksiyonunu dışlaması ve sosyal kaliteyi düşürmesi, turizm tesislerinin zamanla yatayda ve düşeyde gelişme isteği duyacağı ve tarihi dokuyu tahrip edeceği endişesi, turizm sektörünün yaygınlaşması ile diğer geleneksel geçim kaynaklarının zamanla terk edilmesi, yerel kullanıcının zamanla tarihi ve kültürel değerlere sadece alınıp satılabilen objeler gözüyle bakmasına ve bir “meta” olarak algılanmasına sebep olması, turizm ve ticaretin ihtiyaç duyacağı ulaşım ve otopark talebinin karşılanma zorluğu, arsa spekülasyonunu artırması gibi dezavantajları da bulunmaktadır.

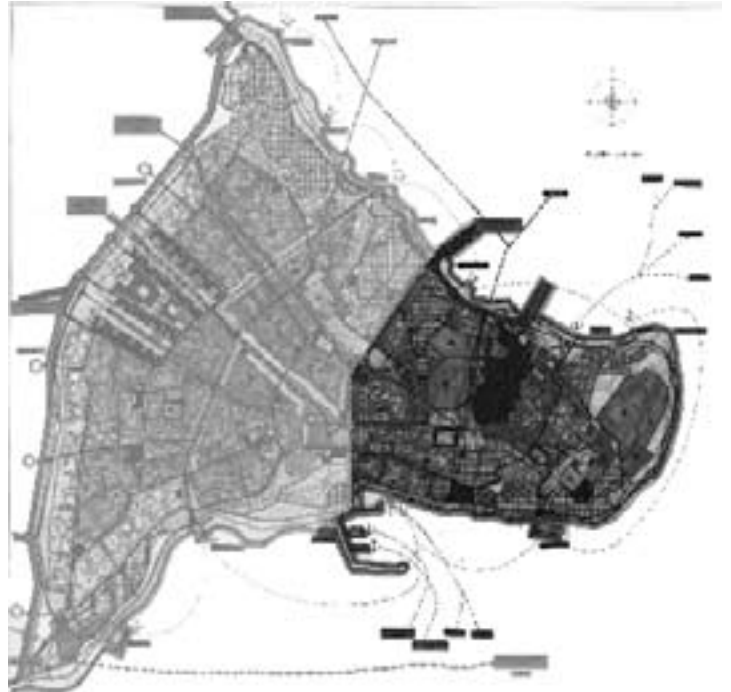
Senaryo 3: Üçüncü senaryo, Tarihi Yarımada’da konut, kültür, turizm ve ticaret işlevlerinin bir arada değerlendirilmesini, dengeli dağılımını ve bu işlevlerle eski eser ağırlıklı alanları canlandırmayı ve yaşatmayı amaçlamaktadır. Tarihi Yarımada’nın yüzyıllardır taşıdığı tarihi ve kültürel kimliği ön plana çıkararak bu kimlikle beraber konut alanlarını geliştirerek yaşatmak yönünde kabuller temel alınmıştır. Konut alanları 3 kat artırılmış; alansal olarak büyümekle birlikte nüfus mevcut haliyle korunmuş ve yoğunlukların düşürülmesi ile daha sağlıklı ve sosyal, kültürel altyapı standartları yükseltilmeye çalışılmıştır. Eminönü bölgesinde belli alanlara konut işlevi yüklenerek, gece gündüz nüfusu arasındaki denge kurulmaya çalışılmıştır. Konaklama alanları 5 kat, konut+konaklama alanları yaklaşık 2 kat artırılmıştır. 3. senaryonun, ticaretin lineer gelişimi yerine mahalle ölçeğinde gelişiminin desteklenmesi, transit trafikten arındırılmaya yönelik adımlar atılmış olması, yayalaştırmaya ve rekreatif amaçlı alanlara ağırlık verilmesi gibi olumlu yanlarının yanı sıra, konut alanları için ulaşım ve otopark alanları talebine cevap verme güçlüğü, ticaretin sınırlı tutulmasının ekonomiyi ve bölgesel kalkınmayı olumsuz etkilemesi, kültür fonksiyonu verilen alanlarda özellikle hanlarda ve İstanbul Manifaturacılar Çarşısı bloklarında kamulaştırma problemi gibi dezavantajları bulunmaktadır.

Senaryo 4: Dördüncü senaryo, tüm eski eserlerin ihyasını ve kültürel amaçlı kullanımını desteklemesinden dolayı kültürel alanlar sıralamasında

Senaryo 3 (İBB-2005)

Kaynak: İBB Tarihi Yarımada Nazım Plan Raporu, 2005

Senaryo 4 (İBB-2005)

Kaynak: İBB Tarihi Yarımada Nazım Plan Raporu, 2005

başı çekmektedir. Dördüncü senaryo, ütopya, deprem senaryosu veya eski-yeni sentezi olarak adlandırılabilir bir kurgu öngörmektedir. Tarihi Yarımada'daki geçmiş 3 kültürün (Roma, Bizans ve Osmanlı) izlerini gün ışığına çıkarmayı ve modern anlayışı da ekleyerek bir sentez oluşturmayı amaçlamaktadır. Eski eser envanterinin ağırlıklı olarak yer aldığı tarihi dokuların dışında kalan bütün alanların tamamen yeniden ele alınıp düşük yoğunluklu ve silüete uyumlu olarak planlanacağı bir model geliştirilmiştir. Mevcut konut alanları 4 kat, konaklama alanları 26 kat, kültür alanları 2,5 kat artırılmıştır.

Eminönü'nde Turizm Eksenli Dönüşüm ve Konut Alanlarının Gelişimi

2005 tarihli planda, Tarihi Yarımada'nın gelişiminde ve yaşatılmasında belirleyici faktörün turizm olması ve bunun plan kararlarında mutlaka dikkate alınmasının gerekliliği vurgulanmaktadır. Dolayısıyla, plan, kendi senaryolarını üretirken, 2. senaryoyu kabul ettiğini de dolaylı olarak ortaya koymaktadır. Bu nedenle, bu bölüm kapsamında, Eminönü'nde turizm eksenli bir gelişimin alana katacakları ve konut alanlarının gelişimine olan etkileri üzerine odaklanmakta fayda vardır.

Bu bağlamda unutulmaması gereken en önemli noktalardan biri de alanın içsel dinamikleri olduğu kadar, turist profilinin değişen yüzüdür. “Yakın zamanlarda gerçekleştirilen turizm araştırmalarının konunun talep boyutundan ziyade arz boyutuna ilişkin olarak söyleyeceği çok daha fazla husus vardır. Ancak büyüyen kültürel turizm sektörüne ait bazı çalışmalar da bulunmaktadır. Kentlere gelen ziyaretçi profilinin değiştiği bilinmektedir. Kent turistleri tipik olarak daha çok ziyaretlerini tekrarlayan, bağımsız ve deneyimli gezginlerdir. Yeni ve merkez – dışı lokasyonları tercih edebilmekte ve belirli çekim noktalarına olduğu kadar, prestijli çevre, mimari ve ambiansı olan mekanlara da yönelebilmektedirler. Kent turistlerinin arayışında oldukları şey tüketim için gerekli olan mekanlardır.” (Newman, 2004) “Belirli mekanların özelliklerini anlama bir dizi çok çeşitli faktörün biraraya nasıl geldiğinin sorgulanmasını gerektirir. Burada önemli olan tarih, çevresel kalite, yerel halkın görüşleri ve tüketim mekanlarıdır. Bu mekanların desteklenmesine katkıda bulunacak en önemli “orta”

sınıfın dır. Onların yorumlayıcı vasıfları alanın tüm potansiyellerinin yeniden değer kazanmasını sağlayacaktır.” (Newman, 2004)

Tarihi, kültürel, coğrafi veri ve değerleri ile İstanbul'un en önemli potansiyellerinden birini oluşturan Eminönü bölgesi, bildirinin başında da söz edildiği gibi UNESCO gibi uluslararası kurum ve kuruluşların da dikkatini çekmiştir. Koruma altına alınması ve sürdürülebilirliği bu kurumlar tarafından da öngörülmüş bir alan olarak bölgenin planlanması ve yönetimi ulusal olduğu kadar uluslararası bir “vaka” olarak karşımıza çıkmıştır. Bunun da ötesinde, Eminönü bölgesinin öz değerleri kapsamında sürdürülebilirliği, Ergun (1998)'un da belirttiği üzere, toplumlarda kültür sürekliliğinin sağlanması, bu amaçla geçmişte varolan tüm değerlerin bilinçli ve çok boyutlu olarak dikkate alınması, geliştirilmesi, bu amaçla köklü politikalar üretilmesi gibi konularla doğrudan ilgilidir.

Bu bağlamda üretilecek tüm kararlar ve stratejiler bu veriler ışığında yorumlanmalıdır. Son yıllarda gerçekleştirilen pek çok girişimde Tarihi Yarımada ve Eminönü Bölgesi başı çekmiş, neredeyse sistemin ateşleyicisi, kentin vitrini olarak özel bir statüde gündemdeki yerini korumuştur. Ancak planlama sürecinden de anlaşıldığı gibi söz konusu hareketlerin ve düşüncelerin planlı ve sistemli bir yapıya kavuşması ve uygulamada yer bulması ne yazık ki mümkün olmamıştır. Bununla beraber, çok yakın bir tarihte onaylanmış olan son plan ile alan yasal olarak bir plana kavuşmuş ve bunun devamında gelebilecek bir dizi uygulamanın ışığı yanmıştır. Alanın kente ve kentin kimliğine mal olan değerleri son derece dikkatli, titiz ancak bir o kadar da ivedi kararlar almayı kaçınılmaz kılmaktadır. Böyle bir yaklaşım bu zengin hazinenin kapasitesine yakışır bir yapıyı sağlayabilecektir.

Bölge için üretilen planlama çalışmaları özellikle son dönemde katılımcı bir örgütlenme modeli dahilinde gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. Bu son derece olumlu olan yaklaşım, yönetim ve katılım kavramlarının yoğun ve aktif olarak kullanılması sonucunu doğurmuştur. Beş yıl öncesinde İçişleri Bakanlığı tarafından yürütülen “İstanbul Gibi İstanbul” Projesi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Kültür ve Turizm Bakanlığı ve İstanbul Valiliğinin koordinasyonunu yürüttüğü

“ Müze Kent” Projesi, yine aynı kurum ve kuruluşlar tarafından desteklenmiş olan “ Tarihi İstanbul’un Yönetimi” Arama Toplantıları yoğun NGO katılımını ve ilgili kurum ve kuruluşları sürece katmayı amaçlayan çalışmalardır. Ancak bunların hiçbiri sonuca ulaşabilen çalışmalar olmamıştır. En genel tanımıyla, tam olarak netleşmemiş bir organizasyon ve koordinasyon sistemi içinde gerçekleştirilmeye çalışılan bu projeler ayrı ayrı son derece önemli konular üzerinde dursa da uygulamaya geçebilecek bir sistematikten uzak ve bütüncül bir bakış açısından kopuk bir yapıya sahip olmaları nedeniyle başarısızlığa mahkum olmuş çalışmalardır. Kimi kez “katılım dejenerasyonu” na boğulmuş kimi kez de parçacıl sorunların üzerinde takılmış olan bu sistemler aslında bir yandan da önemli bir envanter oluşmasına katkıda bulunmuşlardır.

Konu planlama mantığı içinde ele alınması gereken çok ciddi ve kapsamlı bir süreçtir. Böylesine kapsamlı bir analitik etüde dayanan ve öngörülerini oldukça geniş bir plan şüphesiz ki alanın şansındır. Ancak buradaki nüanslara da dikkat etmek gerekmektedir. Bu kabullerden hareketle; sistemin, merkezi yönetimin ve ilgili birimlerin ağırlıklı üzerinde durduğu II. Senaryo bu bağlamda irdelendiğinde konutun ötelendiği bunun yerine turizm fonksiyonunun ağırlıklı öne çıktığı izlenmektedir. Oysa alanda turizm ile konutun birlikte yaşamasını sağlayacak dengelerin aranması kaçınılmazdır. Alanın turizm değerleri ve turizm fonksiyonu ile ön plana çıkması son derece doğaldır. Ancak, büyük yapıların turizm amaçlı kullanılması ve bu yolla olası 5 yıldızlı, büyük hacimli ve ağırlıklı zincir tesislerin bölgeye yerleşmesi ve baskın bir karakter taşıması alanın kimliğine aykırı olduğu gibi bölgenin mistik bir doğu/batı sentezi olma yolundaki özgün kimliği için de zarar verici olacaktır. Bir başka zayıf nokta ise konut dokusunda olan ve dönemin ve kültürünün tek ve özgün örneklerinden olan konut alt bölgelerinin başka fonksiyonlara bürünmesi alanın orijinal kimliği ile çelişmektedir. Bunun devamında yanıt aranması gereken bir diğer soru da kullanıcının durumudur. Mevcut kullanıcının değişmesi ya da devam etmesi durumunda stratejiler netleştirilmeli ve alanın sosyal ve kültürel iyileştirilmesi de göz ardı edilmemelidir. Bu doğrultuda gerçekleştirilen swot analizi sonucunda elde edilen şu bulgulardan söz edilebilir:

Güçlü Yönler:

- Turizm fonksiyonu bölgeye ekonomik getiri sağlayacak, bölgenin içsel ekonomisinin kuvvetlenmesini ve kalkınmasını sağlayacaktır.
- Turizmin böylesi bir alt bölgede yoğunluk kazanması farklı ölçeklerde ve profillerde yatırım çekmesi alana hareket kazandıracak gibi, kentin en önemli tarihi merkezi, çekirdeği olarak bir prestij ve çekim noktası haline dönüşecektir.
- Bu eğilim büyük projeleri ve prestij projelerini alana çekebilecektir.
- Statüsü olumlu yönde gelişecek olan alanda konut sahipliliğine ilişkin profil de değişecek ve üst gelir ve kültür grubunun yer alacağı bir sosyulaşma hareketi yaşanacaktır. Özellikle kültürel olarak çok yoğun potansiyele sahip olan alanlarda kentsel yenileme hareketleri yaşanacaktır.
- Bugünkü yapıda özellikle geceleri ıssız olan alanlar ve kriminal bölgeler söz konusu olumsuzluklardan arınabilecektir.
- Bölge, bugünkü yapı içinde sorun teşkil eden sosyal alt gruplardan arınacaktır.
- Alanın tarihi değerleri mimari envanteri korunabilecek, yenilenecek ve tekrar yaşama geçecektir
- Alanda yitirilmeye başlanan birtakım özgün uğraş alanları, tekrar canlanacaktır.
- Prestij projeleri, büyük yatırımlar için alanın tarihi, kültürel ve coğrafi verileri son derece güçlüdür.

Zayıf Yönler:

- Alanın sosyal örüntüsü göz ardı edilmektedir.
- Turizmin sınırlarının belirlenmemiş olması negatif bir büyüme tehlikesi karşısında sosyo-ekonomik düzeyi ve alanın kalitesini tehdit edebilecektir.
- Turizm baskısı ile birlikte alanın zaman içinde bir “meta” olarak kabul ve işlem görmesi alanın kimliğine olduğu kadar mevcut potansiyellerine de önemli zarar verecektir.
- Alanın en önemli özelliklerinden birisi farklı dönemlere ve farklı kültürlerle ait konut alanlarını barındırıyor olmasıdır. Bu fonksiyonun zayıflatılması otomatik olarak alanın tarihsel

Bu senaryo, alanı tahrip etmeye ve değerlerini tüketmeye yol açmamalı, aksine alanın kimliğini ve tarihini beslemeyi amaçlayan bir yapılanma modeli ortaya koymalıdır.

süreçinde süregelen bazı değerlerinin yitilmesine neden olacaktır.

Fırsatlar:

- Alanın geleneksel kimliği ve sahip olduğu potansiyeller kuvvetlidir.
- Söz konusu potansiyeller ulusal olduğu kadar uluslararası kurum ve kuruluşlarca da desteklenmektedir.
- Alanda yer alan kültürel ve tarihi niteliği son derece çeşitli ve kuvvetli yapı stoğu vardır.
- Büyük yapıların varlığı bazı fonksiyonların alana gelmesi için önemli bir avantaj sağlamaktadır.

Tehditler:

- Yeni çekim noktaları her zaman için pahalı ve risklidir. Ayrıca çekicilik sağlama konusunda da bazı problemler yaşanabilir.
- Mevcut büyük yapıların turizm amaçlı köullanılması halinde alanın kimliği ile bağdaşmayan bir turizm tesisi profili oluşacaktır.
- Bu yapı alanın mevcut kimliği ve turist profili ile uyumlaşmayan bir sonuç yaratacaktır.
- Turizm sektöründe ortaya çıkan olası aşırı ve kontrolsüz büyüme konut fonksiyonunun neredeyse tamamıyla dışlanmasına neden olacaktır.
- Turizm karşısında soylulaşma eğilimi içine giren alan sosyal profili adına mevcut yapısını yitirecektir. Orta sınıfın yerini alacak olan üst gelir grubuna ait konut kullanıcısı alanın sosyal olarak da dönüşmesine neden olacağı gibi bölgenin dinamiklerini de doğrudan etkileyecek bir süreç başlayacaktır. Turizm ile birlikte sosyal erozyon kaçınılmaz olacaktır.
- Turizm dokusu zamanla tarihi dokuya zarar verecek mekansal bir yapıya kavuşma baskısı ile alanı tehdit edecektir.
- Turizm gibi yüksek rant getirisi olan bir ekonomik aktivite alandaki spekülasyon amaçlı hareketleri kızıştıracaktır.
- Alana gelecek olan yüksek sayıda ziyaretçinin gereksinim duyacağı sosyal ve teknik donatı alanlarının planlanması ve her türlü gereksinimin sağlanacağı teknik hizmet alanlarının organizasyonu gerekli olacaktır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Sonuç olarak Eminönü bölgesi, geleceğini mutlak olarak turizmle kuracak bir potansiyele sahiptir. Ancak bölgeyle uyumlu bir profil içinde, konutla barışık, bölgenin ölçeği ve genel kimliği ile çelişmeyecek bir yapılanma içinde kurgulanacak bir turizm senaryosuna ihtiyaç bulunmaktadır. Bu senaryo, alanı tahrip etmeye ve değerlerini tüketmeye yol açmamalı, aksine alanın kimliğini ve tarihini beslemeyi amaçlayan bir yapılanma modeli ortaya koymalıdır. Burada dengeli bir şekilde turizm-konut sarmalı olarak tanımlayabileceğimiz bu doku, güvenli, çevresine sahip çıkan kültürel ve fiziksel olduğu kadar sosyal olarak da alanın sürdürülebilirliğini sağlayan bir yapının da temeli olarak algılanabilir.

Tarihi Yarımada'nın ön kabulleri ve senaryolarını dikkate alarak konuyu yorumladığımızda, aşağıdaki sonuç ve önerilere ulaşılmaktadır:

- İl bütününe yönelik olarak yapılacak stratejik bir turizm planlaması çalışması içinde Eminönü bölgesi özel ve özgün konumu ile diğer alanlardan farklı bir statüde ele alınmalıdır.
- "Eminönü gelecekte turizm eksenli dönüşen bir alan olmalı mıdır?" sorusu karşısında, bölgede varolan potansiyel dikkate alındığında, turizm eksenli bir dönüşümün kaçınılmaz görüldüğünü söylemek mümkündür.
- Bununla birlikte, Eminönü, tıpkı Tarihi Yarımada'nın bütünü gibi, sürdürülebilirliğini sağlamak için konut kimlikli bir gelişim yolu da izlemeye mecburdur. Orta ve uzun vadede alınacak tedbirlerle bu kimliği geliştirmek ve öne çıkarmak durumundadır.
- Bölgede doğru bir turizm-konut kullanım ve işlevlendirme dengesi kurulduğunda, turizm ve konut kullanımlarının Eminönü bölgesinin geleneksel kimliğine katkıda bulunacağını ve sürdürülebilirliğini sağlamada etkin rol üstleneceğini belirtmek gerekmektedir.
- Böylesi bir denge kurmak için, öncelikle nasıl bir turizm hedeflediğimizi sorgulamakla işe başlanmalıdır. Eminönü bölgesinde, büyük yapı stoğuna ihtiyaç duymayan, oteller zinciri haline gelmeyecek, işlevine uygun sivil mimari örnekleri içinde yer alan, turizme yönelik gösterişten ziyade, Eminönü bölgesinin kimliğini vurgulayıp öne çıkaracak

(ev pansiyonculuğu, butik oteller, vb), konut kullanımını zedelemeyen, geriletmeyen, tahrip etmeyen, mülk sahibi kullanıcıların (owner occupation) alandan geri çekilmesine neden olup, kiracı kullanıcıyı (private rented housing) teşvik etmeyen bir turizm hedeflenmektedir.

- Alanda, yapıların el değiştirme süreci ve dolayısıyla tenure patternde değişim hızlanacaktır². Bu süreci doğru yönlendirmek, spekülasyon amaçlara sapmasını engellemek adına yerel yönetimler güçlü bir rol oynamalı, süreci etkin bir şekilde takip edebilecek yapılanma ve donanım kavuşturulmalıdır.

- Konut kullanımını özendirmek ve artırmak üzere, kullanıcı için ulaşılabilir konut temini gerekmektedir; bunun yasal olabilirliğini sağlayacak zemin hazırlanmalıdır.

- Çağdaş, rehabilite edilmiş bir konut işlevi, bu hedefi besleyip geliştirecektir. Çünkü, good housing helps to improve health, reduce crime and enhance quality of life (Edgar and Taylor, 2000). Böylelikle, alandaki turizm kapasitesi de yükselecektir.

- Turizm geliştirme stratejisi, Shutt (2000)'ın deyimiyle, bir kentteki ekonomik dönüşümün belkemiği rolünü üstlenebilmektedir. Bu nedenle, Eminönü bölgesi için geliştirilecek bir turizm eksenli dönüşüm stratejisinin, hem alan özelinde, hem de kent bütününe yönelik bir ekonomik dönüşümün tetikleyicisi olma olasılığını dikkate almak gerekmektedir.

- Alanda bir yandan turizm işlevini destekleyecek, diğer yandan burada yaşayacak olanlara yeni fırsatlar sunacak iş olanakları yaratılmalı, yerel yönetimler alandaki turizme yönelik iş kapasitesini geliştirmede etkili olmalıdırlar.

- Bu çerçevede alanda tanımlanmış bölgeler için üretilen konut ve turizme yönelik stratejiler, birbirleriyle etkileşim içinde alanın sürdürülebilir gelişimine katkıda bulunacak, alana özgü güçlü bir sosyal yapı, özgün bir turizm profili ve bu yapıyı besleyen karakterde bir ticaret işlevini de (el sanatları, halı, deri eşya, hediyelik eşya, sanat atölyeleri, sergi ve müzayede, vb) yaratacaktır.

- Bir alanın korunup geliştirilmesi için yalnızca tek bir faktöre tutunmak, uzun vadede bu faktörün ortadan kalkması durumunda bu alanın sürdürülebilirliğini sağlama adına zayıf bir basamak oluşturmaktadır. Bu nedenle, Eminönü Bölgesi için turizm, her ne kadar bugün ve orta vade için alana girdi sağlayan temel işlev olarak görülse de, planlama kararları veya üstten gelen bir stratejik hareket ile durum ekseninden çıkabilir. Bu durumda, konut işlevine sıkı tutunmakta yarar görünmektedir. Çünkü bir alanı sonuna kadar yaşatan en temel faktör konuttur; yani insan faktörüdür.

- Bu olasılık karşısında sosyal yapıyı eğitim projeleri, sağlık projeleri, spor ve rekreasyon gibi sosyal hedeflerle geliştirmek, orta ve uzun vadede alanın turizm eksenli dönüşümüne de katkı sağlayacaktır. Kent içi alanlara bu amaçlarla yapılan yatırımların (Report on the DoE Inner City Programmes) hemen her zaman hedefine ulaştığını hatırlamakta fayda görülmektedir.

- Aynı şekilde, geleneksel merkezlerde yer alan ve alanın kimliğine zarar veren ofis binaları alandan desantralize edilirken, prestijli ofis binalarının alanda yoğunlaşması (Walton, Milner), alanın sürekliliğine katkıda bulunacak bir başka faktör olarak dikkate alınmalıdır.

Kaynakça

Aaen S., 2000. National Strategies for Urban Renewal and Housing Rehabilitation in Norway, *Housing Renewal In Europe*, Policy Press, UK, 203-240

Edgar B and Taylor J., 2000. Urban Regeneration: A Handbook, ed. By Peter Roberts, Hugh Sykes SAGE Pub., London, s 153-175

Ergun N., 1998. Yenileme Sürecinde Kültür Kimliğinin Sağlanması, *Yapı /199*, 91-96

İstanbul Büyükşehir Belediyesi; 2005. Tarihi Yarımada Nazım Plan Raporu, İstanbul

Yıldız Teknik Üniversitesi; 2000. Tarihi Yarımada Ekonomik Sosyal Coğrafi Mekan Tanımlaması, YTÜ – DPT Araştırma Projesi Raporu, İstanbul. s: 5.

² Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Aaen, 2000

Newman P., 2005. Kültürel Dönüşüm, Turizm ve Kent Yönetimi, Uluslararası Kentsel Dönüşüm Sempozyumu: Küçükçekmece Atölye Çalışması, 27-30 Kasım 2004, Sempozyum Kitabı ed: P. Özden, S. Turgut, D. Özdemir, İstanbul

Nokta Planlama, 2004, *Süleymaniye Bölgesi Analitik Etüd Raporu*, İstanbul.

Roberts, H. S. 1990.; *Renewing the Cities: A Report*

on the Inner City Programmes in 1988-1989, SAGE Pub., London, 257-280

Shutt J., 2000. Lessons from America in the 1990's, Urban Regeneration: A Handbook, ed. By Peter Roberts, Hugh Sykes SAGE Pub., London, 257-280

Walton B., Milner S., 1990. People, Places and Production, Grait Britain

Alışveriş Merkezlerine Karşı Kent Merkezi(*)

Banu AKSEL GÜRÜN

ODTÜ
Araştırma Görevlisi

1950’lerden bu yana ticari faaliyetlerin kent merkezlerinden alışveriş bileşiklerine kaydığı gözlenmektedir. Bu sıçrama ilk olarak 1920’lerde merkezileşmiş kentsel dokunun ulaşım hatlarını takip etmesiyle başlamıştır. Daha sonra 1930’larda, otomobil sahipliği artma, 2. Dünya Savaşı ile birlikte kentsel yayılma hız kazanmış, şehirlerarası yolların ve modern ticari komplekslerin gelişimi ile “dağılma” olgusu ortaya çıkmıştır (Chapin, 1965). Kent dışında yer alan alışveriş merkezlerinin sayısı gün geçtikçe artmakta ve artmaya devam etmektedir. Bugün, zamanında dükkanların, kentsel hizmetlerin ve kentlilerin mekanı olan kent merkezi, mekansal ve toplumsal boyutlarda tüccar ve girişimcinin leyhinde seçilen yerler ile rekabet etmek zorunda kalmaktadır. Alışveriş merkezlerinin etkisinin büyüklüğü sayısı ve nerede inşa edildiği ile doğrudan ilişkilidir. Amerika’da alışveriş bileşiklerinin varlığı kentlerin yokoluşunu simgelemektedir.

Tarih boyunca ticari etkinlikler iki farklı mekansal örgütlenme içinde varolur: alışveriş yerleri ve alışveriş bileşikleri. Alışveriş yerlerinde sadece ticari alışveriş söz konusu iken, alışveriş bileşiklerinde ise bunun yanı sıra restoranlar, sinemalar, galeriler, çocuk oyun alanları vs. bulunur. Alışveriş yerlerinde insan- insan arasında, insan meta arasında kurulan tek ilişki para üzerindendir. Alışveriş yerleri ticaret dışında bir faaliyet göstermeyen ekonomik yapılardır. Alışveriş yerlerini

geçici ve kalıcı olmak üzerinde iki başlık altında toplayabiliriz. Geçici olanlar pazarlar ve fuarlar, kalıcı olanlar ise kapanlar, dükkanlar, bonmarşeler, posta ile satış yapan dükkanlar, supermarketler, fabrikadan satış dükkanları, hipermarketler, üründe özelleşmiş toptan satıcılardır.

Tarihin her döneminde ticaret dışında farklı etkinlikleri de içinde barındıran alışveriş bileşikleri kentlerde var olmuşlardır. Bunlar bazen bir saray, bir cami, bir sergi salonu, bir tiyatro ama her zaman insanlar için bir toplumsallaşma ve biraraya gelme mekanı olmuşlardır. Alışveriş bileşikleri aynı çatı altında toplanmış dükkanlar ve aynı çatı altında tasarlanmış ve yönetilen dükkanlar olmak üzere iki başlık altında incelenebilirler. Agoralar, forumlar, panayır, çarşılar, hanlar ve kervansaraylar, kapalı pasajlar aynı çatı altında toplanmış alışveriş bileşikleridir. Aynı çatı altında tasarlanmış ve yönetilen alışveriş bileşikleri ise bedestenler, çarşılar, mahalli, semt, bölgesel ve bölgeler- üstü alışveriş merkezleridir.

“Alışveriş merkezi” kavramı yeni ortaya çıkmış bir kavram değildir. Toplumlar büyüdükçe, dükkanlar ve pazarlar gelişip plansız alışveriş merkezlerini yaratmış, daha sonra planlı alışveriş merkezleri ortaya çıkmıştır (Beddington, 1991). Bedestenler ve çarşılar ilk alışveriş merkezleri olarak kabul edilebilirler. Alışveriş merkezleri ticaret işlevlerinin yanı sıra sinemalar, restoranlar, hatta mini golf sahalarını dahi bünyelerinde barındırabilirler

* Aksel, B., 2000 “Is A Commercial Complex an Urban Center? A Case Study: Bilkent Center, Ankara”, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi’nden yazılmıştır.

Sorgulanması gereken, son teknoloji ile donatılmış, en iyi yerde konumlandırılmış, birçok işlevi barındıran mükemmel mimariye sahip alışveriş merkezlerinin gerçekten birer kentsel merkez özelliği gösterip göstermediğidir.

PLANLAMA
2005/1

(Cadwallader, 1967). Bunların yanı sıra büyük bir açık- kapalı otopark alanına da sahiptirler. Gruen ve Smith (1960) alışveriş merkezlerinde bir insanın ticari faaliyetlerinin yanı sıra, kültürel, toplumsal, yurttaşlık ve dinlenme etkinliklerini de karşılayabileceğini belirtmişlerdir. bir alışveriş merkezinin dört önemli özelliğini vardır. İlk ve önemlisi arazinin ve binanın tek bir kuruma aidiyeti, ve farklı faaliyetlerin farklı kurumlarca işletilebilmesidir. Bunu takiben dengeli bir ürün ve hizmet dağılımı olmalıdır. Alışveriş merkezinin tasarımı iletişime olanak sağlamalı, düzenli bir yapıda, hem toplumun hem de merkezin çıkarı için olmalıdır. Ve son olarak merkez bulunduğu konumun ihtiyaçlarını karşılayabilecek büyüklükte mahalli, semt, bölgesel ya da bölgeler- üstü olmalıdır.

Bugünün alışveriş bileşikler tarihi alışveriş merkezlerinden farklılık göstermektedirler. Tarihi alışveriş bileşikler zamanının kamusal alanları olma özelliği göstermeleriydi. Onlar dönemlerinin kent merkezi işlevini üstlenmiş olduklarından yapılarında bir kent merkezinin tüm işlevlerini içlerinde barındırırlar. Günümüzün alışveriş bileşikler de daha öncekileri gibi kent merkezlerinin tüm faaliyetlerini barındırmakta, yaşlısından gencine, zengininden fakirine herkese açık demokratik bir görünüme sahip gibi görünseler de bir kurum tarafından idare edilen, istenildiği an kapatılabilen özelleştirilmiş kamusal alanlardır. Ekonomik, mekansal ve toplumsal açılardan, alışveriş bileşikler günümüzün kent merkezi simülasyonlarıdır.

Modern merkezler arazinin uygun ve ucuz olduğu kent dışında yer seçmeye eğilimlidirler. Kent dışında yer seçen alışveriş bileşikler, kent merkezi ve alt merkezler ile rekabet durumundadırlar. Tartışmanın bir yanında kentin ve kentlinin tarihi, kültürel ve toplumsal yapısına sahip fakat değişim süreçlerine ayak uyduramayan bir kent merkezi (Gallion and Eisner, 1963) diğer yanında ise teknolojik donanımına sahip, mükemmel bir mimari yapıda, en ulaşılabilir yerde konumlanmış ve birçok işlev ile desteklenmiş alışveriş bileşikler bulunmaktadır.

KENT MERKEZİNDEN ALIŞVERİŞ KOMPLEKSİNE

İnsan davranışları kentsel alan kullanımlarının belirleyicisi konumundayken, hakimiyet, düşüş

ve ayrışma; merkezileşme ve merkezsizleşme (*desentralizasyon*); istila ve yerine geçme de kentsel alan kullanımlarını etkileyen toplumsal durumlardır. İşyerlerinin ve ticaretin baskınlığı, az sayıda açık alana sahip merkezi alanlarda yüksek arazi fiyatları ve yüksek arazi vergileri; konut alanlarının kent merkezi dışında yer seçmesi; açık alanların park alanları veya binalar ile, konut kullanımının işyeri kullanımı tarafından istila edilmesi kentlerin içinde bulunduğu süreçlerden sadece birkaçıdır. Tüm bu süreçler kent merkezlerinin yaşanılabilirliğini olumsuz yönde etkilemiş, ve çözümlerine neden olmuştur. İşte bu noktada merkezde yer alan alışveriş merkezleri kent merkezlerini desteklemişlerdir. Yapısal olarak kapalı, denetim altında, tamamen yayalaştırılmış, çok işlevli ve yeterli park alanları ile kent merkezlerinin en işlek ve kalabalık noktaları üzerinde konumlanmışlardır. Bir sonraki aşamada ise, kent merkezlerinin tüm olanaklarını içerisinde barındırarak merkezlerin dışına taşınmışlardır. Bu sürecin sonucunda kent merkezlerine ticari ve toplumsal eğilim azalmış ve hatta “kent merkezlerinden bağımsız bir nesil yetişme”sine (Hughes, 1974) neden olmuşlardır.

Bugün kent merkezleri ve alt merkezler *ulaşılabilirlik, çeşitlilik, kamusal güvenlik, farklı alan kullanımları, kentsel tasarım ve idameden* eksik olarak varlıklarını sürdürmektedirler. Halbuki, diğer taraftan alışveriş merkezleri, hiçbir tarihi ve kültürel kimliğe, ve ekonomik canlılığa sahip olmadan, kentsel merkezlerdeki kadar ticari işlevlere sahiptirler. Ticari işlevlerin ötesinde işyerlerini ve çalışma alanlarını, hatta toplumsal, kültürel ve eğlence işlevlerini de bünyelerinde barındırmaktadırlar. Ekonomik, toplumsal ve mekansal bakış açılarından incelendiğinde alışveriş merkezlerinin birer kentsel merkez taklidi olduğu iddia edilebilir. Sorgulanması gereken, son teknoloji ile donatılmış, en iyi yerde konumlandırılmış, birçok işlevi barındıran mükemmel mimariye sahip alışveriş merkezlerinin gerçekten birer kentsel merkez özelliği gösterip göstermediğidir.

Erken sanayileşme döneminde gelişmiş olan kentlerde fabrikalar, limanlar, depolar, işyerleri, istasyonlar, dükkanlar, tiyatrolar, eğitim birimleri, kütüphaneler ve insan çeken işlevler dahil birçok yapı ve kurum kent merkezlerinde yer seçmişlerdir. İlk dönemlerde bu faaliyetlerin

merkezde yoğunlaşması, uygun erişilebilirlik olanakları sağlamasındandır. Bundan dolayıdır ki toplu taşıma sistemlerinin gelişmesinin başlaması ile insanların en uğrak yeri olan merkezde yoğunlaşmaya başlaması eş zamanlıdır. Roebuck (1974) erken endüstrileşme dönemi kentleri tanımlı, toplu taşımanın ve kamusal hayatın canlandığı merkezlerin etrafına kurulmuş bu kentlerin hoşnutsuz yaşam alanlarına sahip olduğu, kirli, gürültülü, aşırı kalabalık ve yüksek suç oranlarına sahip olduklarını belirtmiştir.

Kent merkezleri önceleri ulaşım kesişim ve erişim noktasıydı. Özel arabaların ana ulaşım aracı olmasıyla birlikte, kent merkezlerinde trafik sıkışıklığı gözlenmeye başlamıştır. Yirminci yüzyılda araba kentin fiziksel yapısını ve biçimini yaratan bir güç olmaya başlamıştır. Araba- kenti merkezsiz bir kentdir (Roebuck, 1974). Whyte'a (1990) göre yapısını kaybeden, arabaya daha bağımlı hale gelen, yayaları ve ticareti sokaktan mahrum bırakan kentlerin, sayıları her geçen gün artmaktadır. Araba birçok insanın özel taşıma kullanmasına imkan sağlamış ve kentsel dokunun değişmesine neden olmuştur. Arabanın bu olanağı sağlaması sonucu insanların büyük bir çoğunluğu kentlerin dışında yaşamak için ev ve işyerleri arasında uzun mesafeler yolculuk etmekten çekinmemektedirler. Redford kent merkezlerinin yaşadığı sorunların temelinde Yirminci yüzyılın kentsel gelişiminin temelini oluşturan banliyöleşmeyi (*suburbanization*) göstermiştir.

Konut nüfusunun kent merkezi ve çevresinden ayrılması ekonomik hayatı da etkilemiştir. Restoranlar, bonmarşeler, tiyatrolar, sinemalar, ulusal ve kültürel işlevler, sanat galerileri, kütüphaneler ve spor merkezleri, kamu binaları ve bir çok yatırımcı firmalar kentten dışarı doğru uzanan ticari koridorlarda yer seçmeye başlamışlardır. Alışveriş merkezleri bu kentsel yayılmanın doğal bir sonucu olarak ortaya çıkmışlardır. Bu banliyöleşmenin (*suburbanization*) altında yatan en önemli nedenlerden biri de araba sahipliğindeki artış, bir diğeri de kent dışındaki alanların arazi fiyatlarının ve vergilerinin düşük olmasıdır (Ketchum, 1948, Roebuck, 1974).

Kentsel nüfusun merkezsizleşmesi (*decentralization*), araba kullanımının ve kent merkezlerindeki kalabalığın artması, kent merkezlerinde ekonomik ve park koşullarının olmayışı ve değişen alışve-

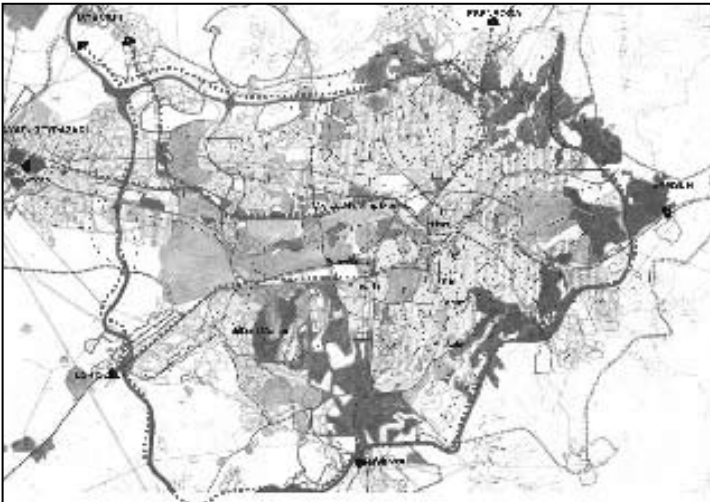
riş alışkanlıkları kent- dışı alışveriş merkezlerinin oluşmasını sağlayan çevresel nedenlerdir (Kelly, 1956). Trafiğin yoğunlaşması ve ulaşım problemlerinin artması ile “yayalaştırılmış alışveriş” için bir gereklilik doğurmuştur. Araba sahipliğinin artması, bakımlı yolların ve kent dışı arazilerin uygunluğu sonucunda yönetilen, denetimli bir ticari birim olan, etrafındaki yaşam alanlarından ulaşılabilirliğin sağlandığı ve yaya dolaşımına imkan sağlayan alışveriş merkezlerin ortaya çıkmasına neden olmuşlardır (Beddington, 1991). “Alışveriş zamanı” olgusunun değişmesi ve gelişmesiyle, kentlerde gezinmektense alışveriş merkezlerinde dolaşmak tercih edilmeye başlamıştır (Crawford, 1995). Bunun en belirgin göstergesi alışveriş merkezlerinin 1960larda yirmi dakika olan ziyaret süresinin, bugün üç saate çıkmış olmasıdır. Alışveriş merkezleri yeterli otopark alanları ile sinemalar, restoranlar, tiyatrolar ve farklı eğlence hizmetleri sunmaya başladıktan sonra vakit geçirme açısından önemli mekanlar olmaya başlamışlardır.

Alışveriş merkezlerinin gelişim tarihi, plancılara fiziksel tasarım ile toplumsal yapıyı birlikte düşünmek için bir yol açmıştır. Alışveriş merkezleri hareketinin kuramcıları olan, Victor Gruen (1973) ve James Rouse, denetimli merkezlerin yaratılmasının, bilinen sıkıntıların olmadığı bir kent yaratmak kadar heyecan verici olduğunu iddia etmişlerdir. Bu bağlamda, alışveriş merkezleri kent merkezlerinin tüm üstünlük ve olanaklarına sahip olmakla birlikte hiçbir olumsuzluğunu taşımamaktadırlar. Bir alışveriş merkezinde yaya dolaşımı güvenli, park alanları uygun, tüm gelir gruplarına açık, ve mükemmel alışveriş çevre koşullarını sağlayan, dengeli ürün ve hizmet sunulmaktadır (Ketchum, 1948).

Ulaşılabilirlik açısından en iyi noktada ve ticari işlevlerin en yoğun olduğu kentsel iş alanları geleneksel olarak kentsel yaşamın ve kentle ilgili herşeyin dönüştüğü mekanlardır. Bir çok kent merkezi modern ihtiyaçlara karşılık veremeyecek bir konumda yer almakta, ve Leigh'e (Dawson, 1995) göre “mekansal esneklik” ve “seçici pazar yönelmesi” gibi kavramlar “merkezi yer” ve “kent- çapında pazar yönelmesi” kavramlarının yerini almalıdırlar. Kentsel çalışma alanları özelleşmiş işlevlerin bir çoğunu bünyesinde barındırabilmekte fakat toptan ticareti kent dışı alışveriş merkezleri tarafından parçalanmıştır.

Kent-dışı alışveriş merkezlerinin sayısı arttıkça, daha fazla işlev ve kentsel yaşam kent merkezlerinden uzaklaştıkça, boş dükkanlar, terk edilmiş kent merkezleri ve sokaklar gelişmiş ülkelerin en önemli problemleri olarak görünmektedir.

Şekil 1: Ankara Kenti Arazi Kullanımı
Kaynak: Ankara Belediyesi'nden alınmış veriler ile hazırlanmış GIS çalışmaları (1999)

Rekabeti sürdürebilmek için kent merkezlerinde bazı basit dönüşümlere olanak sağlanmalıdır (Dawson, 1995).

Kent-dışı alışveriş merkezlerinin sayısı arttıkça, daha fazla işlev ve kentsel yaşam kent merkezlerinden uzaklaştıkça, boş dükkanlar, terk edilmiş kent merkezleri ve sokaklar gelişmiş ülkelerin en önemli problemleri olarak görünmektedir. Geleneksel merkezlerin işlevsel yığılma üstünlüklerini ve ulaşım açısından öncülüğünü kaybetmesi, kent merkezlerinin politik, ekonomik, toplumsal ve simgesel yapısının çözülmesine neden olmuştur. Kentler, oluşumlarını başarılı bir ticari yapıya dayandırdıkları için, bu yapının zarar görmesiyle büyük bir tehlike ile karşı karşıya kalmışlar ve kentlerin kalbi olan merkezler de bu süreçten etkilenmişlerdir (Miles, 1998). Merkezleşmenin yokoluşunun bir sonucu, mekanın ve konumun kültürel hissini kayboluşudur. Başka bir sonucu ise kent merkezinin insan hayatındaki önemini yitirmesi olmuş, ve insan merkezi hiç ziyaret etmeden yaşayabilir ve çalışabilir duruma gelmiştir.

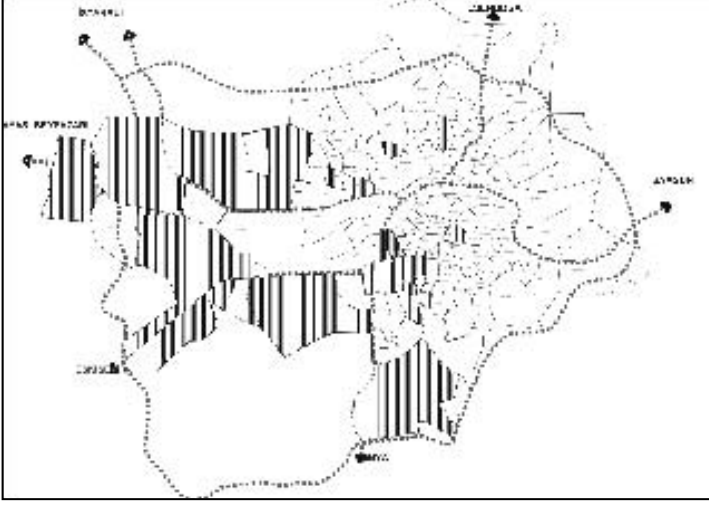
Shields (1992) alışveriş merkezlerinin ticaret için “sahipli kamusal alanlar” olarak, pazarlar gibi geleneksel kamusal alan olarak, müzeler gibi kamusal binalar ve yapılar olarak, çevrenin çoğunluğu için kalıcı kamusal alanlar olarak geliştiğini ileri sürmüştür. Marling’e (Miles, 1998) göre ise “kentsel gerçeklik alışveriş merkezlerinin sahteliği ile yer değiştirmiştir”. Alışveriş merkezleri alışveriş gettoları olarak,

kentlilere nasıl ve ne zaman alışveriş edileceğini ve açılış ve kapanış saatlerini zorla kabul ettiren seçilmemiş ve kamusal sorumluluğu olmayan girişimlerdir. Kamuya ait değerli alanlar, seçilmiş yerel yönetimler tarafından değil yerel ihtiyaç ve değerlere aldırış etmeyen sadece kendi karını düşünen alışveriş merkezi sahipleri tarafından denetim altına alınmaya başlamışlardır. Alışveriş merkezleri saf ticaretin ötesine geçmişler, yeni toplumsal denetim ve ayırışma tarzına bürünmüşler, arınmış, konforlu ve edilgenleştirilmiş mekanlar olup, kentsel yoksulluk, kentsel çöküş ve toplumsal protesto gibi toplumun tüm kötü yanlarını kendi dışlarında bırakmışlardır. Alışveriş merkezleri artık “yeni kapamalar” terimi ile adlandırılmaktadırlar. Geceleri merkezler kilitlenmekte ve büyük bir kamusal arazi görüntüsü birdenbire yerel insanların sınırlarından çıkarılmaktadırlar. İnsanların kamusal alan olarak düşündükleri bir yer bir anda özel mülke dönüşmektedir.

Bir çok alışveriş merkezi tasarlanırken ve inşa edilirken kent içinde kentler olarak düşünülmektedirler (Spitz ve Flaschner, 1980). Alışveriş merkezlerinin kent yaşamını, Amerika’da ise kentlerin yokoluşunu simgelediği iddia edilmiştir. Sudjic (Miles, 1998) alışveriş tipleri mi kentin doğasına şekil vermekte yoksa kentler mi alışverişin nasıl olacağına yön vermektedir diye sormuştur. Varılan sonuç şudur ki bu süreç her ikisinin arasındadır: pazardan bonmarşelere, kent merkezinden alışveriş bileşiklerine.

ANKARA “BİLKENT CENTER”DA ALAN ÇALIŞMASI

Türkiye’nin başkenti olan Ankara kenti yaklaşık olarak üç milyona yakın bir nüfusa sahip olup 61.220 hektarlık bir alana yayılmıştır (Şekil 1). Ankara Belediye sınırları içerisinde Çankaya, Yenimahalle, Altındağ, Mamak, Keçiören, Etimesgut, Gölbaşı ve Sincan İlçe Belediyeleri bulunmaktadır. Ayrıca bir merkez ilçe yoktur. Ankara’nın başkentlik işlevi ekonomik etkinliklerin niteliğini de belirlemiştir. Ankara’da istihdamın temel kaynağı, başkentlik işlevlerinden oluşmaktadır. Devlet bürokrasisi ile kamu kuruluşlarının yönetim merkezleri ile siyasal partilerin, meslek kuruluşlarının, toplumsal güvenlik örgütlerinin merkezleri ve karar organları Ankara’da bulunmaktadır. Başkent olmasının

Şekil 3: Bilkent Center'ın bedava ulaşım hizmeti sağladığı semtler
Kaynak: Tunç Aksoy, Bilkent Center müdürü

**Bundan
dolayıdır ki
bir alışve-
riş bileşiği
bulunduğu
kent tarihi
ve kültürel
kimliğini
yansıtmaz.**

semte bedava taşıma hizmeti sunarak çözmeye çalışmaktadır (Şekil 3). Dünyanın neresinde olursa olsun, yeterli bir otopark alanına, ticari ve serbest zaman etkinliklerine sahip kapalı bir yapıdan oluşan bir alışveriş merkezinin kavramsal şeması benzerlikler gösterir. Bundan dolayıdır ki bir alışveriş bileşiği bulunduğu kentin tarihi ve kültürel kimliğini yansıtmaz. Bilkent Center'ın mimarı, Otto Nigel, bir merkezin mimarı şemasını "günlük teknolojik ve mimari verileri yansıtan" "dışardan bir kutu, içeriden tamamen estetik bir çevre görünümüne" sahip olarak açıklarken yer seçtiği kente ya da yerel halka dair bir girdiden söz etmemektedir. Her hangi bir bilgi sahibi olmayan bir kişiye Bilkent Center'ın fotoğrafları gösterildiğinde, bu bileşiğin dünyanın neresinde olduğunu anlaması beklenemez.

Bir kent merkezi çok farklı "ihtiyaçlar" ve istekler'e cevap verebilecek bir bileşime sahip olmalıdır. Bilkent Center çok sayıda ticari ve dinlenme hizmetlerinde göstermektedir. Günlük ve zorunlu ihtiyaçların karşılanabilmesi için bir hipermarket, bir yapı market, büyük bir mobilya mağazası, büyük bir oyuncak mağazası, çocuklar için bir oyun alanı, bir yeme- içme avlusu ve sinema bulunmaktadır. Bunlarında ötesinde bir merkezin en önemli ihtiyacı, etkin kullanıcılarıdır. Gözlemlendiği kadarıyla da bir çok insan merkezi "ihtiyaçları" ve "istekleri" doğrultusunda, farklı yaş ve eğitim gruplarından, farklı mevkilerden ve semtlerden kullanılmaktadırlar.

Dolaylı Gözlem

Dolaylı gözlemler, kimlik ve tüketim arasındaki ilişkiyi ortaya çıkartmak için bir anket çalışması ile yapılmıştır. Analizler nicel ve nitel olmak üzere iki farklı yöntem uygulanmıştır. Merkeze gelen müşterilerin belgilerini çıkartmak için üçyüz kişilik bir anket çalışması ile katılımcıların alışveriş konusundaki fikirlerini, Ankara'nın kent merkezleri ve Bilkent Center hakkındaki düşüncelerini öğrenmek için de onsekiz kişi ile sonu- açık sorulardan oluşan bir çalışma yapılmıştır.

Nicel Sonuçların Değerlendirilmesi

21- 28 Temmuz 1999 tarihleri arasında, dört farklı ekonomik yapıya sahip tüketim grubundan çalışan, işsiz, emekli ve öğrenciden yetmişbeşer kişi ile toplam üç- yüz kişilik bir anket çalışması uygulanmıştır. Tüketim alışkanlıkları haftanın farklı günlerinde ve günün farklı saatlerinde değişiklikler gösterdiği için belirli alışveriş zamanları seçilmiştir. Haftaici günlerden Pazartesi, Çarşamba ve Cuma, haftasonu günlerden ise Cumartesi ve Pazar günleri, farklı müşteri belgelerine ve alışveriş alışkanlıklarına sahip olduğu için her ikisi birlikte seçilmiştir. Her gün üç zaman diliminde bölünmüştür: 10:00- 14:00, 14:00- 18:00 ve 18:00- 22:00 ve her dilimde her tüketici grubundan beşer kişi seçilmiştir. Ankette yaş, meslek, eğitim durumu, hane halkı sayısı, hane geliri, nerede yaşadığı, kredi kartı ve araba sahipliği, Bilkent Center'ı ne kadar sıklıkta, neden ziyaret ettiği, ne yaptığı ve neden tercih ettiği sorulmuştur.

Rastgele seçilmiş olan anketörlerin kadın ve erkek oranları yaklaşık aynı çıkmış, Çalışan ve emekli grubunun yarısını kadın ve erkek katılımcılar oluştururken, işsiz kadınların sayısı erkeklerin dört katı fazladır. Yaş dağılımına bakıldığında ise en yüksek katılımın on- beş ve yirmi- beş yaş grubunda olduğu, altmış- bir yaş ve üzerinin ise yüzde on-altılık bir oranı oluşturduğu görülmüştür. Yirmi- beş ve altmış yaş arası bir insanın en üretken olduğu bilinirken, işsiz grubun yarısından fazlası bu yaş aralığındadır.

Evlilerin yüzdesi fazla da olsa, evli ve bekar katılımcılar eşit olarak dağılmışlardır. Katılımcıların yüzde sekseninden fazlası iki, üç ya da dört hanehalkına sahipken dört kişilik hanehalkına sahip olan grup en yüksek değerdedir. Tek başına yaşayanların yarısını öğrenciler oluşturmaktadır. Sadece dokuz ailenin hanehalkı sayısı beştir.

Bilkent Center'ın hangi ölçekte bir alışveriş merkezi olduğunu belirleyebilmek için müşterilere Ankara'nın hangi semtlerinden geldiği sorulmuştur. 100. Yıl, Anıttepe, Aşağı Ayrancı, Bahçelievler, Balgat, Batıkent, Beştepe, Bilkent, Cebeci, Çankaya, Çayyolu, Çiğdem, Demetevler, Dikmen, Dörtöl, Elvankent, Emek, Eryaman, Esat, Etimesgut, Etlik, GOP, Güvenevler, Kavaklıdere, Keçiören, Kızılay, Kocatepe, Mamak, Oran, Örnek, Öveçler, Sincan, Söğütözü, Ulus, Yukarı Ayrancı, Yıldız, Yenimahalle rastgele seçilmiş katılımcıların ikamet ettikleri semtlerdir (Şekil 4). Bu sonuçtan anlaşılacağı üzere Bilkent Center bir bölgesel alışveriş merkezidir. Tüm bu semtlerin içinde katılımcıların yüzde on-üçü merkeze komşu olan Bilkent'ten gelmektedir. Katılımcı dağılımında Çayyolu, GOP, Oran, Bahçelievler, Dikmen, ve Emek Bilkent'i takip eden semtlerdir. Katılımcıların üçte birinden fazlası Bilkent, Çayyolu, GOP ve Oran semtlerinden gelmektedir. Anıttepe, Batıkent, Beştepe, Cebeci, Dörtöl, Eryaman, Etimesgut, Güvenevler, Keçiören, Kocatepe, Mamak, Örnek, Söğütözü ve Ulus iki kişi veya daha az katılımcıya sahiptirler.

Katılımcıların büyük bir çoğunluğunun gelir dağılımı yüzde yirmi dokuzluk bir oranla 250 ile 500 milyon TL arasındadır. 1 ile 2 milyar TL arasında bir gelire sahip grup ikinci en yüksek katılımcının olduğu gruptur. Sadece dokuz kişi 2 milyar ve üzerinde gelire sahiptir. Dört, beş ve altı kredi kartına sahip kişilerin tümü çalışan olup, ikişer kişidir. Tüm katılımcıların yüzde otuzunun iki kredi kartı varken, diğer bir yüzde otuzluk kısmının hiç kredi kartı yoktur.

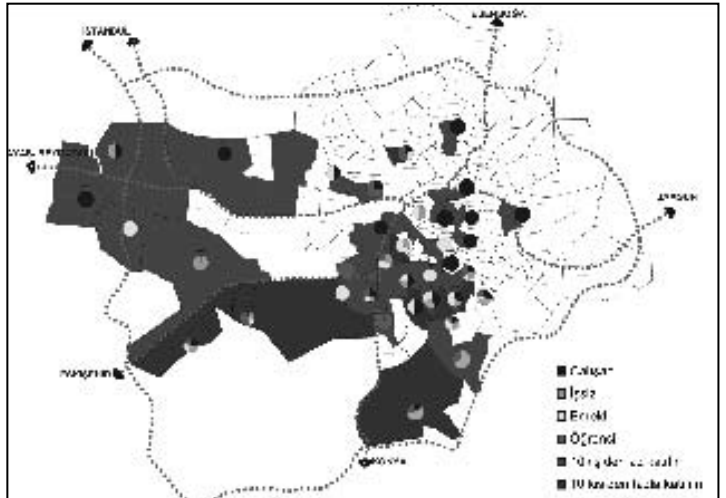
Üç yüz katılımcının iki yüz on üçünün en az bir arabası varken yüzde yetmişimin geliri 100 milyon altındadır. Yarısının sadece bir arabası varken yüzde otuzunun hiç arabası yoktur. Üç yüz kişiden sadece iki çalışan kişinin dört arabası vardır. Bilkent Center'a gelenlerin yüzde yetmiş özel arabalar ile gelirken sadece yüzde onu yürüyerek gelmektedir. Toplu taşıma kullananların yüzdesi yirmi iken, Bilkent Center ulaşım hizmetlerini tercih edenlerin yüzde ondördtür.

Ankette sorulan en önemli sorulardan biri de Bilkent Center'ı hangi sıklıkta ziyaret ettikleridir. Çalışmada en önemli ve incelenmesi gerekenlerin en sık ziyaret edenler olduğu kabul edilmiştir. Bilkent Center'a ziyaretler sıklıkla,

bu onların yaşamının bir parçası olmaya başladığı ve bu durumun Ankara'nın kent merkezlerini ve alt merkezlerini tehdit altında bırakacağı varsayılmıştır. Verilen yanıtlardan, en sık ziyaretlerin günde bir kere, en az ziyaretin ise ayda üç kere olduğu görülmüştür. Günde bir kez ziyaret edenler sadece otuz beş kişi olup yüzde iki dolaylarında bir orana sahiptir. Günde bir kere Bilkent Center'a uğrayanlar genelde öğlen yemeği, akşam yemeği ya da iş için, ya da Bilkent Üniversitesi'ndeki öğrenciler okuldan sonra şöyle bir dolaşmak için gelmektedirler. Merkeze haftada dört kere uğrayan sadece öğrenciler ve çalışanlardan oluşmaktadır.

En yüksek katılımın olduğu semtlerden gelenlere ne kadar sıklıkta, ne amaçla ve neden Bilkent Center'a geldikleri ve Ankara kent merkezlerinden Ulus, Kızılay, Tunalı üçlemesinden hangisinin kendilerine daha yakın buldukları sorulmuştur. Yirmi iki kişi ile Oran, otuz iki kişi ile GOP, otuz dokuz kişi ile Bilkent ve elli yedi kişi ile Çayyolu toplam katılımcıların yüzde ellisini kapsamaktadır. Oran semtinden hiç emekli katılmamış olmakla birlikte ve katılanların yüzde altmışı işsizlerden oluşmaktadır. GOP'dan gelenler arasında her ekonomik gruptan katılım olmakla birlikte büyük çoğunluğ, çalışan ve işsizler oluşturmaktadır. Bilkent semtinden gelenlerin yüzde elli altısını öğrenciler oluşturmaktadır. Sadece yüzde beşlik bir dilimi çalışan grubuna aittir. En geniş katılım Çayyolu semtinden olup yaklaşık eşit oranlarda tüm gruplara dağılmıştır. Bilkent Center'ı ziya-

Şekil 4: Ankete katılanların oturdukları semtlere ve çalışma durumlarına göre dağılımı

ret sıklıklarına bakıldığında Bilkent semtinden gelenlerin yarısı merkezi günde bir kere ziyaret etmektedirler. Oran semtinden katılan işsizlerin yarısından fazlası merkezi haftada iki ya da üç kere ziyaret etmektedir. GOP'tan katılımcıların yarısına yakını ve Çayyolu semtinden katılımcılardan yüzde onikisi Bilkent Center'ı günde bir kere ziyaret etmektedirler. Çayyolu semti hariçinde diğer semtlerden gelenler merkezi haftalık ve günlük olarak kullanmaktadırlar.

En önemli geliş sebebi GOP ve Çayyolu için etrafta dolaşmak iken Oran için alışveriş yapmak, Bilkent için ise eşit ağırlıklıdır. Alışveriş amaçlı gelinmemiş olmasına rağmen GOP'tan, Çayyolu'ndan, Bilkent'ten ve Oran'dan gelenlerin yarısına yakını alışveriş yapmışlardır. Tüm semtlerden gelenler için en önemli neden erişilebilirlik iken GOP için ilk sırayı ürün çeşitliliği almaktadır. Halbuki ürün çeşitliliği diğer semtler için ikinci önemli etkidir. Yine çeşitlilik fakat bu sefer faaliyet çeşitliliği semtler için bir diğer önemli etken olup, park alanlarının varlığı Çayyolu, GOP ve Bilkent için dördüncü sırada yer alırken, Oran semtinden gelenler için üçüncü önemli etkidir. Kaliteli bir çevreye sahip olması Çayyolu semtinden gelenler için önemli iken Bilkent'ten gelenler için tamamen önemsizdir. Tercih nedenlerindeki en düşük etken güvenli oluşu ve fiyatların uygunluğudur.

GOP'tan, Bilkent'ten ve Oran'dan katılımcıların yarısı Tunalı Hilmi Caddesi'ni Ankara'nın kent merkezi gibi kullandıklarını belirtmişlerdir. Fakat Çayyolu semtinden en yüksek tercih Kızılay olmuş, diğerlerinin Kızılay tercihi ise yüzde yirmilerde seyretmiştir. Ulus'u Çayyolu'ndan gelenlerin içinden yüzde on sekizlik bir oranla en çok tercih ettiği merkez olmuş fakat hem bu semtte hem de genelde ortalaması ve tercih edilirliliği en düşük merkez durumdadır.

Katılımcılara son olarak Bilkent Center'a gelişlerinin Ankara kent merkezine ve alt-merkezlerine seyahatlerini etkileyip etkilemediği sorulduğunda katılımcıların yüzde altmışaltısının "evet" yanıtını verdiği gözlemlenmiştir. Bu cevap Bilkent Center'ın halkın yaşamını ve Ankara'nın merkezlerini etkilediğini göstermektedir. Bugün Ankara'da kent dışında yer seçmiş üç adet büyük alışveriş merkezi olduğu, ve yeni inşa edilenlerin Bilkent Center'dan daha büyük, daha erişilebilir,

daha fazla ticari birim ve etkinliğe sahip olduğu, ve inşa edilmekte ve planlamakta olan daha birçok alışveriş merkezi olduğu düşünülür, Ankara kent merkezi için herhangi bir yenileşme (regeneration) projesi bırakın yürütülmesini, planlanmadığı dahi göz önüne alınırsa bundan sonra Ankara halkı kent merkezi ne demek değil, nerede olduğunu, nasıl olduğunu unutacak ve gerçekten sloganda da söylendiği gibi şehir onları özleyecektir.

Nitel Sonuçların Değerlendirilmesi

Alışveriş merkezleri, alışveriş, Ankara'nın merkezleri ve özellikle Bilkent Center hakkında daha ayrıntılı bir bilgi sağlanabilmesi için sonu açık sorulardan oluşan bir görüşme yapılmıştır. Bu görüşmeler anketlerde de olduğu gibi öğrenciler, emekliler, işsizler ve çalışanlar arasından seçilmiş oniki kişi ile gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerde alışveriş olgusunun bir toplumsal alışkanlık olup olmadığı tartışıldı. Sorular sorulurken amaç alışverişin tek başına yapılmasının mı yoksa arkadaşlar ya da aile ile birlikte yapılmasının mı tercih edildiğini ve nedenlerinin öğrenmekti. Oniki kişiden de kent merkezi kavramın tartışması ve Ankara'nın kent merkezi ile alt merkezlerini bu kavram ile incelemesi istendi. Genel değerlendirilmeler yapıldıktan sonra Bilkent Center üzerine sorular soruldu. Merkezin fiziksel özelliklerini, burada bulunan işlevleri ve konumunu ne kadar bildikleri sorgulandı. Ankara kent merkezine ya da alt merkezlere gitme ihtiyacı duyulmadan Bilkent Center ile yetinilemeyeceği tartışılarak görüşmeler ile sonlandırıldı.

Katılımcılar Ankara'nın farklı semtlerinden ve farklı toplumsal ve ekonomik sınıflara aittirler. Çalışan gruptan katılanların bir tanesi Bahçelievler'de yaşamakta ve Bilkent Semtinde BOTAŞ'da çalışmaktadır. Diğer bir katılımcı ise Kuru Site-si'nde oturmakta ve Kızılay'da bakanlıklar'dan birinde çalışmaktadır. Sonuncusu ise Ulus'da çalışırken, Gazi Osman Paşa'da oturmaktadır. Öğrencilerin oturdukları semtler Esat, Kavaklıdere ve Oran iken okudukları üniversiteler sırasıyla Gazi, Bilkent ve Atılım'dır. Emekliler Esat, Bilkent ve Bahçelievler'den, işsizler ise Oran, Çayyolu ve Bilkent semtlerinden seçilmişlerdir.

İlk olarak "alışveriş" terimin tanımını yapmaları istenmiştir. Alınan cevaplardan anlaşıldığı kadarıyla "alışveriş" terimi kadın ve erkek, ve çalışan ve işsiz arasında farklılıklar göstermektedir.

Esat'ta yaşayan emekli bir kadın hariç, kadınların çoğu alışverişi çok sevdiklerini ve boş zamanlarında alışverişe gittiklerini ve bunu toplumsal bir faaliyet olarak kabul ettiklerini belirtmişlerdir. Tartışmaya katılan erkekler alışverişi çoğu zaman bir "zorunluluk" olarak tanımlamışlardır. Alışverişin neden bir "zorunluluk" olarak düşünüldüğü sorulduğunda çoğunluğundan alınan yanıt aynıdır. Alışverişe genelde ya ellerinde bir liste ile ya da aile bireyleri ile birlikte gittiklerini söylemişlerdir. Bir liste söz konusu olduğunda işin çok basit ama yine bir "iş" olduğunu, aile ile gidildiğinde ise "zaman öldürdüğü"nü ve yorucu olduğunu vurgulamışlardır.

Tüm katılımcıların alışveriş alışkanlıkları hemen hemen benzer özellikler göstermektedir. Genellikle haftalık alışverişlerini hipermarket ya da supermarketlerden yapmayı, ister kendilerine ait isterse taksi olsun araba ile gitmeyi, kredi kartı kullanmayı ve dünyada veya yaşadıkları kentte nereye olursa alışverişe gidebileceklerini söylemişlerdir. Görüşmelerde alışveriş ortamının başarılı olmasının en önemli tercih nedeni olduğu belirtilmiştir.

Alışveriş teriminin incelenmesinden sonra görüşme yapılanlardan alışveriş merkezleri hakkındaki düşünceleri alınmıştır. Cevabı tahmin etmek çok zor olmamış: hepsi alışveriş merkezlerinden hoşlandıklarını belirtmişlerdir. Tüm katılımcılar iyi örgütlenmiş, erişilebilir, soğuk- sıcak havalandırmalı, temiz, güvenli ve herşeyin bir çatı altında toplanmasını tercih etmektedirler. Dünyanın birçok farklı kentinde bulunma fırsatı bulmuş bir çalışan "dünyanın her hangi bir yerindeki bir alışveriş merkezine gitseniz, kentin bir parçası gibi hissetme şansına sahip oluyorsunuz. Çünkü yerel halk kent merkezlerine gitmektense alışveriş merkezlerini tercih etmektedirler. Kent merkezlerinde çoğu zaman sadece turistler birşeyler almakta ya da tarihi yapıları gezmektedirler."

Bu sorunun hemen ardından Ankara ve merkez hakkındaki düşünceleri sorulmuştur. Öncelikle bir "kent merkez"inin tarifini yapmaları istenmiştir. Bir çoğu bu soruya yanıt verirken zorlanmış, hatta bazıları bunu bir alışveriş merkezi gibi tarif etmekte, kimileri ise kentin içinde bulunan tarihi yapılar ile anlatmakta, kimi ise kamu binalarının bulunduğu yer olarak tanımlamakta, bazıları ise hiç açıklayamamaktadır. Kent merkezi kavramı

kısaca tanımlandıktan sonra, Ankara'nın kent merkezini ve alt merkezlerini anlatmaları istenmiştir. Ulus, Kızılay ve Tunalı Hilmi Caddesi üçlemesini tüm katılımcılar Ankara merkezi olarak tariflemişlerdir. Hangisini tercih ettikleri sorulduğu zaman verilen cevaplar farklılıklar göstermiştir. Emekliler Tunalı'yı tercih ederken mali ve sağlık hizmetleri için Kızılay'a gitmek zorunda kaldıklarını belirtmişlerdir. Öğrenciler için Ulus sadece büyük kırtasiye alımları, meslek odaları ya da kamusal işler gibi zorunlu işler için gidilen bir merkez özelliği göstermektedir. Öğrenciler genelde Kızılay veya Tunalı Hilmi Caddesi ya da her ikisini de tercih etmektedirler. Çalışan ve işsizler ise farklı zamanlarda farklı ihtiyaçları için hepsini kullandıklarını söylemişlerdir. Mesela, Ulus'a Çıkrıkçılar Yokuşu'ndaki özelleşmiş sabit pazarları için, Kızılay'a "alışveriş yapmak" için, Tunalı Hilmi Caddesi'ne ise "alışveriş gezintisi" için gitmektedirler. Kısaca, vatandaşlar eğer bir şey alma ihtiyaçları yoksa fiziksel ve toplumsal açıklıklarını doyumak için Tunalı Hilmi Caddesi'ni tercih etmektedirler.

Gerek anket gerekse de ucu açık tartışmalardan ortaya çıkan tabloya göre Bilkent Center müşterileri her iki cinsiyet grubundan, her yaş grubundan, her gelir grubundan, altı hanehalkına sahiptir. Tek başına yaşayan, hiç arabası olmayandan dört arabası olana, hiç kredi kartı olmayandan altı kredi kartı olana, tek başına gelenden akadaşlarıyla, ailesiyle gelene, günlük, haftalık kullanan aylık kullanana, alışveriş yapmak için, gezmek için, sinema için, yemek için gelene kadar çok geniş bir yelpazeye sahiptir. Ankete katılanların çoğunluğu alışveriş sevmekte ve bunu bir toplumsallaşma ve insanlarla biraraya gelmek için bir olanak sunduğunu belirtirken, erkeklerin bir kısmı ise alışverişini bir zorunluluk olarak tariflemişlerdir. "Kentsel merkez" kavramı için tatmin edici bir yanıt alınamamış fakat Ankara'nın merkezlerinin halen bir kısım tarafından kullanıldığını fakat yeni neslin duyarsızlığının söz konusu olduğu gözlemlenmiştir.

KENTSEL TASARIM VE PLANLAMA DEĞERLENDİRİLMESİ

"Alışveriş" ekonomik bir olgu olmanın yanı sıra toplumsal bir faaliyet olup, toplumsal yaşamda önemli bir rol üstlenmektedir. Alışveriş mekanları

Ankara kent merkezi için herhangi bir yenileşme (regeneration) projesi bırakın yürütülmesini, planlanmadığı dahi göz önüne alırsa bundan sonra Ankara halkı kent merkezi ne demek değil, nerede olduğunu, nasıl olduğunu unutacak ve gerçekten sloganda da söylendiği gibi şehir onları özle-yecektir.

da bir tür alışveriş işlevini içlerinde barındırdıkları için önemli mekanlardır. Tarihsel süreçte “tüketim alışkanlıkları”nın değişim geçirmesiyle birlikte, alışveriş mekanları da biçimlerini, yapılarını, işlevlerini ve konumlarını değiştirmişlerdir. Modern zamanların en yaygın alışveriş mekanları alışveriş merkezleridir. Ekonomik, toplumsal ve mekansal özellikleri ile günümüzün kent merkezi simülasyonlarıdır. Bugün, kent merkezleri, erişilebilirlik, estetik, teknolojik gelişimler, kamusal güvenlik, kentsel alan kullanım dağılımı, kentsel tasarım ve yönetim gerekliliklerinden uzaktırlar. Alışveriş merkezlerinin tek eksiği ise tarihi ve kültürel kimliğe sahip olmamalarıdır. 1950’lerinin çözümü olarak kabul edilen alışveriş merkezleri bugünün problemleridir. Bir kentte alışveriş merkezi sayısı bir, iki ile sınırlı olduğunda, bu hem kent hem de kentli için bir çözüm gibi algılanmaktadır. Ne zaman ki o kentteki alışveriş merkezleri kent dışında yer seçmeye başlar ve sayıları onları, yirmileri bulur, o zaman sorun yaratırlar. Parası ve imkanı olan insanlar kent dışında yer seçmiş alışveriş merkezleri tarafından cezbedilmekte, ve bir süre sonra kent merkezine hiç gitmediklerini fark etmektedirler. Kent merkezlerinden bağımsız ve habersiz bir kuşak ortaya çıkmaktadır (Hughes, 1974).

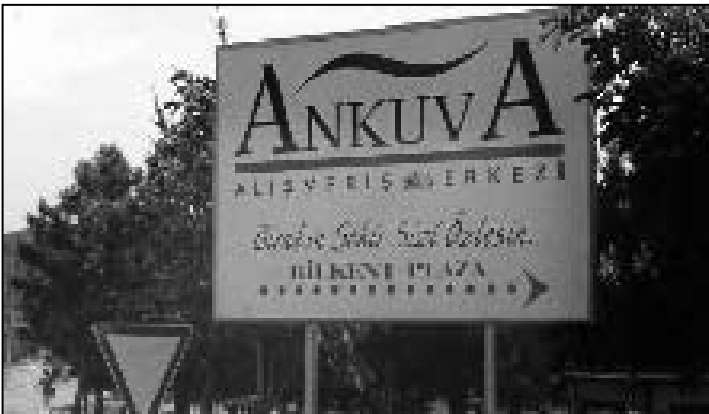
Bu durum biz plancılar ve kentsel tasarımcıların sürecin dışında kaldığı zamanlarda ortaya çıkmaktadır. Eğer bizler Avrupa ve Amerikan kentlerinin karşılaştığı bu tip problemlerle karşılaşmak istemiyorsak, kent merkezi özelinde çalışmalar yapmalıyız. Kent merkezlerindeki mekanların düzenlenmesi konusu kentsel tase-

rımı ilgilendirmektedir. Kentsel tasarımın bir araç olarak ortaya konmasından önce “kent merkezi” teriminin tanımı yapılması, sınırların belirlenmesi ve meşrulaştırılması gerekmektedir. Sınırları tanımlanmamış bir “şey” ile uğraşmak mümkün değildir. Fakat sınır belirlemek yeterli olmayıp, bölgeleme ve kentsel tasarım uygulamaları da gereklidir. Bunun yanı sıra, yerel otoritelerin farklı birimleri, mülk sahipleri, dükkan işletmecileri ve diğer ticari girişimciler ile işbirliği içinde olunmalıdır. Her yurttaş kent merkezi hakkında bilinçlendirilmeli ve ortak bir görüşe sahip olmalıdır.

Her insan yaşayacağı kentin çekici ve yaşanabilir olmasını ister. Kentlerin başarıları kent merkezlerinin sağlıklı olması, yani tatmin edici bir ürün ve faaliyet çeşitliliğine sahip olması ile doğrudan ilişkilidir. Kent dışında yeni ortaya çıkan gelişmeler, yönetmelikler ile şekillendirilemediğinden, daha özenli bir inceleme altına alınmalıdırlar. En önemli çözümleme bu gelişmelerin kent merkezine etkisinin olup olmadığı ve eğer varsa ne düzeyde bir etki yarattığının anlaşılması gerekliliğidir. Kentsel tasarım fiziksel çevrenin gelişmesi için politika çerçevesi hazırlamakla sorumludur (Shirvani, 1985). İnsan var olduğu sürece kentsel tasarım var olmuştur. Değişen sadece kentsel tasarımın bağlamı ve uygulamalarıdır (Shirvani, 1985). “Tasarım” bir şekilde daha geniş planlama kararlarının temelini oluşturmaktadır.

Görsel olarak çevreye en alt düzeyde etki yapan yeterli otopark alanlarının sağlanması kentsel tasarımın başarılı olması için zorunludur. Öncelikli olarak park alanları olmayan yapıların kendi park alanlarını yaratmaları sağlanmalıdır. İkinci olarak mevcut otoparkların çok işlevli olarak kullanılmadığı zamanlarda farklı kişilerce başka amaçlar için kullanılabilmesi sağlanmalıdır. Aynı zamanda, açık alanlar da kentsel tasarımın vazgeçilmez parçalarını oluştururlar. Yaya mekanları sadece güzelleştirme programlarına dahil edilmemeli, kentsel tasarımın önemli bir elemanı oldukları hatırlanmalıdır. Kentsel mekanların canlılığı ve ticari işlevlerin destekleyici elemanı olarak bir rahatlama sistemidir. Çok uzun bir süre kentsel alanlarda yayalaştırma çalışmaları arka plana atılmıştır. Tasarımcılar yayaların çekici ve

Şekil 5: Bilkent Center’ın sloganı “Bırakın şehir sizi özlesin...”

yaşanabilir kamusal alanların desteklemesi ile ulaşım ve dağıtım hizmetleri arasındaki dengeyi iyi kurmalıyız. Daha da ötesinde, mekan ve kullanım arasındaki ilişki kentsel tasarım için can alıcı bir elemandır. Son olarak, tarihi yapı ve mekanların yanısıra, kalıcı ya da geçici mevcut yapı ve mekanların korunması da önemlidir. Bu hepsinin korunması anlamına gelmemekte, ekonomik canlılığı ya da kültürel simgesel özelliği olanların korunması gerekmektedir.

Planlama sürecinin çevrenin fiziksel kalitesi ile ilgilenen bir parçası olarak kentsel tasarım, bu sorun için önemli bir çözüm rolü oynamaktadır. Kentsel alan kullanımı, yapılaşma biçimi ve yoğunluğu, dolaşım ve park alanları, açık alanlar, yaya mekanları, yönlendirme ve koruma kentsel tasarımın uğraşması gereken fiziksel birer parçasıdır. Bunların arasında, kent merkezlerinin yeniden canlandırılması, kent merkezlerindeki ticari kullanımlar, gelişimi desteklenmiyorsa dahi korunması, mevcut açık alanlar, meydanlar, sokaklar ve alışveriş mekanları kentsel tasarımcıların üzerinde durması gereken en önemli noktalar.

Öncelikle kent merkezi ve ticari işlevlere düzenlemeler getirilmeli ve tabii bununla birlikte planlama ve kentsel tasarımın meşrulaştırılabilmesi için kent merkezlerinin sınırlarının çizilmesi gerekmektedir. Amaç sadece fiziksel bir yeniden yapılanma değil, kentsel hayatın yenileşmesidir. Bir kent merkezinin varlığını sürdürebilmesi için bireylerin burada mevcudiyeti sağlanmalıdır. Kentin merkezi tüm girdileri ve gereklilikleriyle bir bütün olarak algılanıp, disiplinlerarası stratejik bir yaklaşım ile izlenmelidir. Aşağıda nelere dikkat edilmesi gerektiği sıralanmıştır:

- gelişmeye elverişli durumlara olanak sağlamak ve arazi birleşmelerine destek olmak
- kent merkezinde gündüz ve gece boyunca farklı kullanımları teşvik etmek
- otopark stratejilerinin yeniden gözden geçirilmesi dahil farklı ulaşım sistemleri tarafından erişilebilirliğini sağlamak
- yayalar için çekici ve güvenli kent merkezleri yaratmak
- mimari ve estetik açıdan görsel uyum ve süreklilik veren bir çevre yaratmak

1955lerden itibaren Victor Gruen “City X” olarak tanımladığı sıkıntılı kentsel alanlar hakkında bir seri konuşma yapmış ve kent dışında yer seçmiş alışveriş merkezleri planlama ilkelelerinin kent merkezlerinde yaşanan problemlere bir çözüm olarak girdi oluşturabileceğini iddia etmiştir. Alışveriş merkezlerinin planlama sürecinin başında kent merkezindeki işlevleri izlediklerini ve incelediklerini belirtmiştir. Şimdi planlanmış, inşa edilmiş ve başarılı bir şekilde işleyen bölgesel alışveriş merkezlerinin eski kent merkezine borcunu, yeniden yapılanmaları ve iyileştirilmeleri hakkında fikir vererek ödeyeceğini söylemiştir (Gruen, 1964). Bu durumda bölgesel bir alışveriş merkezinden öncelikle öğrenilmesi gereken trafik akışını düzenlemek ve arazinin verimliliğini arttırmak, yaya dolaşımını ayırtırmak, ticari olan ve olamayan işlevlerin bütünleşmesini sağlamak olabilir. Amaç en çok yığılmanın ve dağılımın olduğu işlevleri en işlevsel ve arzu edilen yerlere yerleştirmek, bu işlevleri tamamlayıcı kullanımlarla karıştırmak, sonra bunları birbirleriyle güvenli, çeşitli ve sadece yaya ihtiyaç ve işlevlerine açık yaya yolları ile bağlamak olmalıdır.

Kent merkezlerini kentlerin toplum hayatının, ticari ve toplumsal kimliğinin odak noktası haline getirebilmek için temel kararlar alınmalıdır. Planlama politika ve kararları, yaygınlığı artan kent dışında yer alma eğilimindeki alışveriş merkezleri baskısına karşı daha katı olmalıdırlar. Merkezi ve yerel yönetimler kent dışı gelişimlerin merkezde yarattıkları olumsuz etkileri göz önüne alarak planlama uygulamaları yapmalıdırlar. Bunun dışında, yaşayabilir ve yaşanabilir kent merkezleri için ana stratejiler belirlenmelidir. Bir kent merkezinde çalışabilmeli, yaşayabilmeli, alışveriş yapabilmeli, yerel, toplumsal, kültürel, rekreasyonel, ruhsal olaylarda yer alabilmeli; bir çok sayıda insanı, faaliyet katılımcılarını, fakirden zengine, yaşlıdan gence herkesi çekebilmeli, güvenli, konforlu ve keyifli bir ortam sağlayabilmeli ve son olarak kentin tüm bölgelerinden erişilebilirliğinin olması gerekmektedir. Kent merkezlerinde kentsel tasarımın ve yönetiminin en yüksek standartlarda uygulanması sağlanmalıdır.

**Kentlerin
başarıları
kent mer-
kezlerinin
sağlıklı
olması,
yani tatmin
edici bir
ürün ve
faaliyet
çeşitlili-
ğine sahip
olması ile
doğrudan
ilişkilidir.**

Kaynakça

Beddington, N., (1991), "Shopping Centers Retail Development, Design and Management", Butterworth Architecture, Londra

Cadwallader, M., (1967), "Urban Geography", Prentice Hall, Madison

Chapin, S., (1965), "Urban Land Use Planning", University of Illinois Press, Urbana

Crawford, M., (1995), "*Die Welt der Malls*", Werk, -Bauen- und- Wohnen Dergisi, vol. 82/49, no. 4, sayfa. 40-48

Dawson, J. A., (1995), "*Retail Change in the European Community*", "Retail Planning Policies in Western Europe" kitabında, Davies, R. L. (ed.), Routledge, Londra

Gallion, A. B., Eisner, S., (1963), "The Urban Pattern", 2. Baskı, Van Nostrand Reinhold Company, New York

Gruen, V., (1964), "The Heart Of Our Cities The Urban Crisis: Diagnosis & Cure", Reinhold Publishing Corp., Londra

Gruen, V., (1973), "Centers For the Urban Environment", Van Nostrand Co., New York

Gruen, V., Smith, L., (1960), "Shopping Towns USA", Reinhold Publishing Corporation, New York

Hughes, J., (1974), "Suburbanisation Dynamics and the Future of the City", Rutgers University, New Brunswick

Kelly, E., (1956), "Shopping Centers", The Eno Foundation For Highway Traffic Control, Connecticut

Ketchum, M., (1948), "Shops & Stores", Reinhold Publishing Corporation, New York

Miles, S., (1998), "Consumerism", SAGE Publications, Londra

Roebuck, J., (1974), "The Shaping of Urban Society", Charles Scribner's Sons Press, New York

Shields, R., (1992), "Lifestyle Shopping The Subject Of Consumption", Routledge, London

Shirvani, H., (1985), "The Urban Design Process", Van Nostrand Reinhold Company Inc.

Spitz, A. E., Flaschner, A. B., (1980), "Retailing", Winthrop Publishers, Inc., Massachusetts

Whyte, W., (1988), "City: rediscovering the center" Anchor Books New York

Küresel Kent-Bölgeleri: Allen Scott ile Görüşme(*)

Çeviren: Özlem ÇELİK
Görüşmeyi Yapan Kişi: Kathleen Lee

Küresel Kent Bölgeleri Konferansına, Ekim 1999'da, UCLA(Kaliforniya Üniversitesi, Los Angeles) Kamu Yönetimi ve Sosyal Araştırmalar Bölümü ev sahipliği yapmıştır. Konferans akademisyenler ve yasa yapıcıların, küreselleşmenin sebep olduğu çeşitli ekonomik, siyasi, toplumsal mücadeleler ve bunların kentleşme ve bölgesel gelişme süreçleriyle kesişmesi çerçevesinde tartışmaya girmelerine fırsat yaratmıştır. Üç kısa gün boyunca, Ekim 21-23, 1999, konferans entelektüel ciddiyet, münazara, yeni ve eski arkadaşlar arasında gerçek bir şenlik ile geçti. Konferans tutanakları bu yılın sonunda Oxford University Press tarafından Küresel Kent – Bölgeleri adında bir kitap olarak basılacaktır.

Yakın zamanda, konferansın başlıca düzenleyicilerinden olan Profesör Allen Scott ile küresel kent-bölgeleri kavramı ve proje ile ilgili bazı konularda görüştim.

Lee: Konferansın tematik sunumu küresel kent – bölgeler kavramının, ilk dünya kentleri ve küresel kentler kavramlarının üstüne kurulup, bu kavramların ötesine geçtiğini önermektedir. Önceki kavramlar, farklı faktörlerin tarihsel birikimlerinin belli geometrik hiyerarşiler üstüne kurulduğunu varsaymışlardır (örn: ulaşım düğümleri-noktaları, şirket merkezi/yönetim birimi başlıca endüstrilerin yoğunlaşması, v.b.). Küresel kent-bölgeleri kavramını hangi açıdan günümüz toplumsal ve ekonomik süreçleriyle daha ilgili ya da önemli olarak görüyorsunuz?

Scott: Dünya ekonomisi ile ilişkili büyük kentler fikrinin, Peter Hall'un 1966'da *Dünya*

Kentleri ile başlayan, 1980'lerde John Friedmann'ın çalışmalarıyla devam eden, 1980 ve 1990'larda küresel olarak birbirine bağlılık ile aşırı-gelişmiş kentler olgusu üzerine olan Saskia Sassen'in çalışmalarını da içeren uzun bir gelişimi vardır. Geçmişteki çalışmaların bir çoğu kente talep ve kontrol merkezi, küresel kentlere de yüksek düzeyde finans servisleri olarak yaklaşmıştır. Küresel kent-bölge kavramı bu çalışmalara dayandırılmıştır ancak, çoğu kez büyük coğrafi erk alanların ötesine geçen genişlemiş, kutuplaşmış bölgesel kompleksler bağlamında, bu kavramı daha da ileri götürmeye çalışmaktadır. Bizim geliştirmeye

* Critical Planning, Vol.7, Spring 2000, p.105-113.

KATHLEEN LEE UCLA'de Şehir Planlama Bölümünde doktora öğrencisidir. Doktora yeterlilik araştırmasında, Güney Kaliforniya'da film ve televizyon endüstrisindeki 'üretim esnek coğrafyası' ile ilgilenmektedir.

ALLEN J. SCOTT UCLA'de Coğrafya ve Politika Çalışmaları Bölümü'nde profesördür. Son yayını Oxford University Press tarafından basılan *Bölgeler ve Dünya Ekonomisi*'dir (1998).

çalıştığımız ve kavram açısından yeni olan ise; bu komplekslerin küreselleşme bağlamında, ulus devletler ve politikalarından bağımsız güçlü politik kimlik formları ve politik eylemler geliştirmeleridir. Diğer bir deyişle, kent bölgeler sadece dünya ekonomisinin ekonomik motorları olarak değil, aynı zamanda eylemler için ayırt edici kapasitesi olan politik varlıklar olarak da ortaya çıkmaktadırlar.

Lee: Küresel kent – bölgelerin politik rollerini detaylandırabilir misiniz? Ne çeşit politik eylemler ve politik bağlantıları işaret ediyorsunuz?

Scott: Küreselleşmenin sonuçlarından biri de kent bölgelerin kendilerini yeni tür tehdit ve aynı zamanda fırsatlarla yüz yüze gelmiş bulmalarıdır. Baskın olarak neoliberal olan dünyada, ulus devletler daha önce sahip oldukları sorumlulukların bir çoğundan geri çekilirlerken, ister belirli bölgeler, sektörler, ya da demografik gruplarda olsun, bu bölgeler oldukça katı alternatiflerle yüz yüze gelmişlerdir. Bu şu demektir ki, ya hiç bir şey yapmamak ve rekabeti yoğunlaştırmak anlamında sonuçlarla yüzleşmek, ya da bölgenin cesaretle karşılaşmasına imkan verecek ve oyunun meydana çıkan yeni kurallarının avantajını kazandıracak eylem için, yerel kapasiteyi kurmayı denemektir. Bu, yerel rekabete dayalı avantajları ve yığılma ekonomilerini arttırmak için ciddi çabalar içerir.

Lee: Küresel kent bölgenin gücünün, hem gelişmiş kapitalist ülkelerdeki kurulu büyük kent bölgelerinin uzun süreli ününden hem de aynı zamanda ekonomik ve politik coğrafyaların daha esnek ve dinamik yeniden kurulumuna olanak vermesinden geldiğine katılıyor musunuz? Size göre, çeperdeki büyük kent merkezlerinin, küresel kent-bölge statüsü kazanması için gerçek olanaklar nelerdir?

Scott: Küresel kent –bölgeler fikrinin tezlerinden bir tanesi; bu bölgesel oluşumlar, bileşke ya da özelleşmiş ama tamamlayıcı aktivitelerin yığılmaları biçimindeki yerel ekonomileri meydana getiren belirli yerleşmiş ekonomik ilişkiler setleri üstüne kurulması, ve böyle bir durumda bu bölgelerin ekonomik dinamikle-

rinde yüksek seviyede yerel sinerji olmasıdır. Bundan dolayı, bu bölgeler tüm kalkınma sürecinin toplanma noktaları ya da motorları haline gelmiştir. Ve gerçekte gördük ki eski Üçüncü Dünya alanları belli bölgelerinin kalkınması sayesinde yüksek seviyede başarıya ulaşmıştır. Örneğin, Kuzey Kore, Tayvan, Hong Kong, Singapur ve bazı kapsamlarda Tayland, Malezya, Meksika ve benzerlerinde olduğu gibi. Kalkınma sürecinin aracılık etmesiyle bu kent-bölgeler toplanma noktaları olmuşlardır. Bu sebepten, inanıyorum ki, küresel kent-bölgelerin kalkınması yolu ile dünyanın çeperinde sürekli kalkınma için olasılıklar vardır. Geniş bir anlamda, bu dünyanın çeperindeki yerel kent ve bölge yönetimlerinin yükselen kazançları toplayabilecek ve rekabetçi avantajları bu kentlerin küresel pazarda etkin olarak işlemlerini sağlayabilecek politik reformları bir araya getirebilme kapasitesine dayanmaktadır.

Lee: Bu görevler için hangi politikaların ilgili olduğunu düşünüyorsunuz?

Scott: Örneğin, bunlar iş gücünün eğitilmesi etrafındaki çeşitli kurum-yapı çabalarını içeren politikalar. Diğerleri, bölgesel kalkınmanın yerel yapıları ile ilgili araştırma aktivitelerini, ağ içindeki sinerjiyi yükseltmek için firmalardan etkili ve kapsamlı ağlar oluşturmayı, pazarlama, ihraç teşviki ve bölgesel ürünleri patent haline getirme gibi işleri yapabilecek yerel kurumlar ve ortaklıklar kurmayı içerir. Diğer bir deyişle, verili ekonomik değerlendirmeye düzenekleri, kaynaklar ve dünya pazarında yarışmaya başlayabilecek bir ekonomik kompleks yapmayı karşılayabilecek ticaret, işgücü ve yerel yönetimler arasındaki ortaklıkların yapılarıdır.

Lee: Kalkınma sürecini yayıncı bir model olarak tarif ettiniz. Politik paketlerle ilişkili olarak çeperi kalkınma sürecine dahil eden giderek yayılan bir etki bulunmaktadır. Fakat, küreselleşme karşıtları kalkınma sürecinin daha dairesel ve birikmiş nedenler mantığını takip ettiğini ve ekonominin gelişmesinin çeperdeki gelişim üzerinde kötü etkisi olduğunu iddia ederler.

Scott: Öncelikle, ben bunu yayıncı bir süreç olarak tarif etmeyeceğim, gerçi burada bir zamanlama problemi vardır. Bu da daha önce ilerleyen kent-bölgeler ve geride kalanlar olmasıdır. Özellikle çeperdeki alanlarda ve kentlerde küreselleşmeyi yükselen bir tehdit olarak gören bu gruplara yakın duruyorum. Ama, küreselleşmenin neo-liberal gündemle ilişki içinde olduğu noktasının da önemli olduğunu düşünüyorum. Mutlaka o gündemle ilişki içinde olması gerekmez. Bana göre şu şekilde söylemek daha doğru olacak ki, neo-liberalizm bağlamında, küreselleşme gelişmiş ve az gelişmiş yerler için bazı ciddi tehditler taşımaktadır. Fakat, geçerli politik tepkiler vardır. Küreselleşme ile yerel kalkınma, değişim ve genelde yükselen gelir seviyesi yapılarında en iyi olası avantajları kazanma yollarını aramaktadırlar. Bana göre, bunlar yerel, ulusal ve küresel politika üretimi açısından sosyal demokratik bir görüş birliği için çağrı yapmaktadırlar. Bundan dolayı politik görev, benim için küreselleşmeye bunun gibi karşıt olmak değil, ancak günümüzde mevcut olan küreselleşmenin belirli politik yapılarına karşı olmaktır.

Lee: Kent sorusunda iki karşıt bakış açısı vardır. Bir uçtaki görüş, kentin yoğunluğu ve çeşitliliği nedeni ile insani gelişme ve ilerlemenin merkezi olmasıdır (örneğin Jane Jacobs). Diğer bir uçta, kent, kapitalist ilişkilerin sonucu olarak ortaya çıkar (örneğin Castells). Küresel kent-bölgeler bu şemada nereye oturmaktadır? Küresel kent-bölge kavramı, kent sorusuna alternatif bir yanıt geliştirebiliyor mu?

Scott: Castells'in kent sorusu modeli, özellikle kenti kolektif tüketim üzerinden oluşan sosyal çatışmanın merkezinde görmesidir. Bu model ile 1960'lar ve 1970'lerde kentleşmenin modernist yapısı bağlamında, Castells, -ve aynı projeye oldukça fazla dahil olan Harvey- doğru bir şekilde ve büyük bir anlayış ile ilgilendiler. Ama, bana göre, kent sorusu temelde toplumsal ve politik gerçeklerin farklılaşması anlamında değişmiştir. Castells ve Harvey az ya da çok kent ekonomisini ihmal etmişlerdir. Çalışmalarında kapitalist

sistem zemini oluştururken, kent ekonomisini tekil olarak problemleştirmemişlerdir. Post-Fordist ekonomide, devletin önceki yükümlülüklerinden geri çekildiği ve pazar ekonomisinin daha açık ve yoğun hale geldiği bir bağlamda, yeni bir takım kent soruları ortaya çıkmaktadır. Bu sorular, kısmen, yerel ekonomilerin büyümesini ve kalkınmasını güvenli olarak sağlayabilen ve aynı zamanda tüm yerel toplumsal gruplar için bunların avantajlı dağılımını yapabilen rekabetçi avantajlar sistemini büyütebilecek kurumları nasıl kurduğumuzu içerir. Şu anda, karşıt olarak, kentlerde gördüğümüz gelir farkının artışıdır. Yüz yüze gelmemiz gereken görevlerden bir tanesi sadece rekabetçi avantajları destekleyen değil aynı zamanda gelir farkını daraltabilecek kurumlar kurmaktır.

Lee: Çevreci, işçi, kadın ve dini gruplardan oluşan bir koalisyon Washington'daki Uluslararası Para Örgütü (IMF) ve Dünya Bankası'nın politikalarını protesto ettiler. Zengin ve yoksullar arasındaki derinleşen gelir farkının sebebi olduğuna inandıkları, ortak küreselleşme süreci olarak adlandırdıkları şeye karşılar. Dünya Bankası ve IMF gibi uluslararası kuruluşların özellikle büyük şirketlerin çıkarlarına hizmet ettiklerini ve bu gelir farkına katkıda bulunduklarını iddia ediyorlar. Küresel kent-bölgeleri kavramının bu tartışmadaki politik ilgisi nedir?

Scott: Öncelikle, ben bu gruplara ve yürüttükleri politik pozisyonlara katılıyorum. Bence, IMF Dünya Bankasına göre daha çok suçlanmalı. Gerçekte, Dünya Bankası kalkınmayı kökene kadar getirmek için belirli çabalar göstermektedir. Bana göre, Dünya Bankası'nın tamamıyla çokuluslu şirketlerin himayesinde olarak tanımlamak çok doğru değildir. Belki on-on beş yıl önce bundan sorumlu tutulabilirdi ama, bugün bence Dünya Bankası'ndaki yeni politik değişiklikler daha az sürdürülebilir. Her halükârda, küreselleşme ve neo-liberalizmin birliği, hem kent-bölgelerde hem de kent-bölgeler arasında bir çok politik çatışmayı ve eşitsizlikleri gerçekten şiddetlendiriyor. Bizim konferans makalemizde, belirtmeye çalıştığımız bir nokta, küreselleşmenin

saatini geri alamayacak imkansız bir görevi içermeyen ama, küreselleşmeyi siyasi olarak daha ilerici bir gündem gibi kullanmayı içeren politik alternatiflerin var olmasıdır. Bu alternatifler, sosyal demokrasinin bir versiyonunu ya da başka birini içermektedir.

Lee: Washington'daki küreselleşme karşıtları, Batı Afrika'daki Dünya Bankası'nın sponsor olduğu petrol çıkarma programlarını işaret ediyor. Bir anlamda da, bu uluslararası kuruluşların ortak çıkarlarının kurulmasına ve çeperdekinin kaynaklarının kurutulmasına bir örnek değil mi?

Scott: Dünya Bankası'nı herhangi bir anlamda temize çıkarmaya çalışmıyorum. Sadece söylemeye çalıştığım, Dünya Bankası'nın çok daha fazla olarak kökene ve yoksulluğa odaklanmış bir takım politik insiyatifler geliştirmeye çalışmasıdır. Şüphesiz, Dünya Bankası'nın dünyanın bir çok yerinde sponsor olduğu mutlak programlar vardır ki, planladıkları gibi aşırı derecede başarılı değildir. Ama, son zamanlarda Dünya Bankası'nın politika ve uygulamalara bakışında büyük değişiklikler olmuştur. Son zamanlardaki bu büyük değişikliklerden birisi de Dünya Bankası'nın ulusal hükümetler ile ilgilenmekten vazgeçmesi ve iş ilişkilerini doğrudan yerel yönetimlerle ve ilgili toplumsal gruplar ile kurmayı araştırmasıdır.

Lee: Bunun bir gelişme olduğunu mu düşünüyorsunuz? Demek istediğim şu ki, politikanın yeniden yapılandırılmasının ekonomik rekabetçiliğin de kurulması kadar önemli olduğu yerlerden bahsediyoruz. Ve problemin bu parçası gerçekten politik ve aynı zamanda, yerel yönetimleri de kapsamakta.

Scott: Örneğin, son on yılda Latin Amerika'da, yerel düzeyde demokratik hareketin heybetli bir şekilde yeniden başlaması. Dünya Bankası tarafında, bu hareketin temsilcilerini bulmak ve onlarla çalışmak yönünde gerçek bir istek vardı.

Lee: Küreselleşme ile ilişkilendirilmiş fırsatların ortak küreselleşmeye karşıt olması derken ne demek istediğinizi detaylandırabilir misiniz?

Scott: Küreselleşme ilerledikçe, egemen devletin önceden olduğu gibi tek/hakim ve kurumlar takımı merkezinde toplanmış olmayan bir yaklaşımla politik yaşamın yeniden ölçeklendirildiğini görmekteyiz. Küresel ve çokulusludan bölgelele kadar olan sıralamada, ulus devletten bağımsız olarak siyasetin belli bir eklemlenmemesi olmuştur. Başka bir deyişle, küreselleşme ilerledikçe, ekonomik ve politik aktivitelerin yeni düzeylerde eklemlenmesi ortaya çıkmaktadır. Şimdi, her bir düzeyde uygulanması gereken politik ve düzenleyici görevlerin varlığını tartışmak istiyorum. Gerçekte, hemen hemen her düzeyde demokratik bir zarar var. Neden? Çünkü politik kurumlar ve demokrasinin mevcut kurumları kesinlikle bölgesel ve ulus-üstü düzeylere göre değil, ulus devlete itibar edilerek ayarlanmış. Bunun bir sonucu ise, ulus-üstünün mekanında işleyen çokuluslu şirketlerin herhangi bir etkili düzenleme ve kontrolden belirli bir şekilde kurtulmalarıdır. Bu nedenle, kapitalizmin yeniden düzenlenmesinin önemli problemleri hemen hemen her ölçek düzeyinde bulunmaktadır. Bu, bölgelerarası yarışma ve dünya ölçeğindeki rekabetin ortaya çıkan probleminin düzenlenmesini kapsamaktadır.

Lee: Son yıllarda, rekabetçilikleri, dünya verimini paylaşımları, buluşculuk üstündeki hakimiyetleri ve benzeri özellikleriyle ölçülen bölgelerin başarı hikayelerine ilgi artmaktadır. Küresel kent-bölgeler kavramının, başarılı ve az başarılı bölgeler arasındaki bölgelerarası yapıların eşitsiz gelişmesini anlamamıza ne gibi yardımları olacaktır?

Scott: Küresel kent-bölgeleri kavramı eşitsiz gelişme problemi hakkında bilmediğimiz bir şey ekleyebilir mi bilmiyorum. Eşitsiz gelişme kapitalizmin kendine özgü bir karakteristiğidir. Biliyoruz ki, rekabetçi kapitalist ekonomik ilişkilerde, bazı bölgelerin büyüdüğü ve geliştiği, bazılarının ise zayıfladığı yönünde büyük bir eğilim vardır. Aynı zamanda, daha çok gelişmiş ve daha az gelişmiş bölgeler arasından ortaya çıkabilmek için çeşitli şekillerde sömürgeci ilişkilere eğilim vardır. Küresel kent-bölgeler fikri, mekansal ve böl-

gesel gelişme hakkında varolan teorik şemaya tam olarak uymaktadır. Ama, daha önce söylediklerime dayanarak, eklemek istiyorum ki, küresel kent-bölgeler tartışması, geçmişe nazaran, bize gelişmemiş olan bölgelerde kalkınma olasılıkları hakkında biraz daha iyimser düşünebilme imkanını yaratmıştır.

Lee: Göreli iyimserlik ve bunun nedenleri ile ilgili daha spesifik olabilir misiniz?

Scott: Söylediğim şudur ki, günümüzde gelişme(kalkınma) ve değişim geleneksel teorilerinin bize izin verdiğiinden çok daha fazla fırsat vermektedir. André Gunder Frank ve Samir Amin gibi kişilerin az çok beyan ettiği gibi, kapitalist sistemde azgelişmişlik kaçınılmazdır ve azgelişmişlik ancak bu sistemde kuvvetlenir.

Lee: Bazı anlamlarda, bireylerin isteğini ve merkez ve çevre arasındaki dinamik etkileşimi dışarıda bırakırlar.

Scott: Doğru. Ve aynı zamanda, bence, belli bir durum hakkında tartışıyorlar. Hatırlayın, bu, yeni uluslararası işbölümü olarak anılan uluslararası cephede doruk noktasında olan şiddetli fordizm dönemi idi. Gerçekte, o zamanlarda, azgelişmişliğin kalkınması tezinin lehine bazı ampirik kanıtlar vardı. Bana göre, oyunun kuralları hem sektörlerin çeşitleri hem de hakim bölgesel kalkınma yapıları anlamında değişti. Mevcut değerlendirmelere hatta, sadece sanayinin geleneksel formlarda olduğu yerlere odaklanarak ve esnek öğrenme-temelli yığılmalara doğru kolektif olarak itilerek en azından bazı azgelişmiş alanlar ihrac pazarlarına karşı koyabilmektedirler ve daha dinamik bir büyüme dokusuna geçebilmektedirler.

Lee: Bugün, kent plancıları ile küresel kent-bölgeler kavramının ilişkisi nedir?

Scott: Soruyu başka bir şekilde ifade edebilir miyim? Bu soruyu, küresel kent-bölgeler kavramı kent plancılarına hangi yeni soruları ve görevleri sunar şeklinde yöneltebiliriz. Şehir plancılarının geleneksel görevleri olan arazi

kullanımı, ulaşım, konut, komşuluk, kent demografisi ve benzerleriyle ilgilenmeye ek olarak, kent ekonomisi, kent sistemindeki ticaret dinamikleri ve kent bölgelerdeki işgücü ve işin karşı karşıya kurumsallaşması görevi hakkında bir takım yeni sorular vardır. Amerikan üniversitelerindeki geleneksel planlama programları, şehir plancılarının karşılaştığı yeni bir takım problemlerin daha yoğun şekilde farkına varmalıdırlar. Şehir planlama programlarını, küreselleşme bağlamında kent-bölgelerin sunduğu problemleri ve bu durumda ortaya çıkan yeni ekonomik ve politik problemleri hesaba katarak yeniden düşünmeliyiz.

Lee: Kent plancıları için geleneksel etki alanlarından biri de kamusal alandır. Ve plancılar kamu yararı için hareket etmeye çalışırlar. Bununla beraber, küreselleşme kenti dönüştürmektedir ve plancılar çok daha heterojen bir kamu ve yararı ile karşılaştılar. Yeni heterojen kamusal alanda plancılar hangi rolü oynayabilir?

Scott: Ekonomik organizasyonun en karışık detaylarını ve kent ekonomisinin yapısını ve kolektifliğin bu alanlarda hangi yollarla etkin olarak müdahale edebileceğini anlamak zorundadırlar. Rekabetçi avantajı kurarken ve yığılma ekonomilerini büyütürken, plancıların araştırma geliştirme kurumları, bölgesel pazarlama ve ihrac teşviki merkezleri, kapsamlı sanayi ağları ve benzeri kurumların yapımında söz almaları gerekir. Sorular, bu tip kurumların yapımının nasıl ele alınacağı ticaret, işçi, ve bu süreçte yararları tehlikede bulunan toplulukları içeren çeşitli toplumsal grupların etkili bir şekilde birbirleri ile diyalog içine nasıl sokulacağıdır.

Lee: Yani, siz plancının öncelikli olarak simsar vazifesi canlandırıldığını kabul ediyorsunuz.

Scott: Evet. Bu fonksiyonlardan bir tanesi. Planlamanın geleneksel görevlerinden kalan birşey. Bu görevlerin başında, sadece bölgesel sanayi kümelerinde kendini gösterdiği gibi, yeni ekonomileri yaratma ve sürdürme anlamında değil, bundan başka yerel ekonomik verimliliği sağlayan ve rekabetçilik yanında

aynı zamanda demokratik sorumluluğu koruyan yeni çeşit kent politik sisteminin nasıl kurulacağı hakkında bir takım yeni iddialar vardır. Sırası gelmişken, küresel kent-bölgelerin kalkınmasıyla canlandırılan diğer bir fikir eklemek istiyorum ki aslında bu ülkenin yurttaşları olmayanları da içeren, müzakere, diyalog ve kollektif karar verme süreçlerine dahil edilen geniş anlamda bir yurttaşlık olduğunu temin ettiğim, yurttaşlığın kendisinin yeniden kavramsallaştırılmasıdır.

Lee: Konferansta yer alan tartışmalara dayanarak, küresel kent-bölgeler tartışmasının gelecekteki doğrultusunda ne görüyorsunuz?

Scott: Konferansta çarpıcı bir biçimde karşılaştıklarımızdan bir tanesi kent-bölgelerin çağdaş

dünyada gerçekten önemli yeni çeşit bir olgu oluşturduğu üstündeki genel fikir birliğiydi. Aralarında açıkça büyük bir ayırım olan neo-liberal duruşa yakın bir tutum takınan Kenichi Ohmae ve neo-liberal duruşa çok daha şüpheci ve eleştirel bakışı olan Michael Keating gibiler farklı politik görüşlerden olmalarına rağmen bu bakış açısını kabul etmiş görünmektedirler. Beni etkileyen gelecek ile ilgili en önemli sorulardan biri, küreselleşme ve kent-bölge kalkınması ile ilişkili sorularla baş etmemiz için nasıl etkili ve ilerici politik hareketler kurabileceğimizdir. Ve bu, hem içsel ve dışsal dinamikler anlamında hem de boydan boya dünyadaki birinin diğeriyle ilişkisi anlamında küresel kent-bölgelerde neler olduğunun etkili analitik tanımını kurabilmeyi içerir.

Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü ve Eğitim Programı

Gazi Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Gazi Üniversitesi 9 merkeze dağılmış 25 Fakülte, 21 Yüksek Okul, 18 Araştırma Merkezi ve 5 Bilimsel Enstitü ile ülkemizin en önde gelen yüksek kurumlarından biridir. Halen 50 bini aşkın öğrencisi, 3 binin üstünde öğretim elemanı vardır.

Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Gazi Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesinin 7 bölümünden biri olup 1982 yılında kurulmuştur. 2004-2005 öğretim yılı itibarıyla bölümde 284 lisans 90 yüksek lisans öğrencisi olup 17 öğretim üyesi, 4 öğretim görevlisi, 12 araştırma görevlisi ve 17 yarı zamanlı öğretim görevlisi görev yapmaktadır.

Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nün amacı, "Bölge Planlama", "Kentsel Planlama", "Kentsel Tasarım", "Kentsel Koruma ve Yenileme" konularında bilimsel çalışma ve araştırma yapabilecek, bilimsel katkıda bulunabilecek, uygulama alanında başarılı çalışmalar yürütebilecek öğrenciler yetiştirmektir. Amaç, yaşanabilir ortamlar yaratılmasına yön verecek politikaları saptayarak, bunların uygulanmasında ve denetlenmesinde önderlik edecek, sistemli bir düşünme bilincine sahip bireyler yetiştiren eğitim-öğretim vermektir.

Lisans eğitim programında sekiz dönemde 138 kredi ve toplam 168 saatten oluşan toplam 47 ders verilmektedir. Lisans eğitiminde yer alan dersler atölyeler ve kuramsal dersler olarak iki ana gruba ayrılır. Lisans programlarında bölümün ana dersi, her dönem için proje atölyeleridir. Şehir

ve Bölge Planlama Bölümü'nün ana dersleri olan laboratuvar çalışmaları, haftada on saat teorik ve uygulamanın birlikte verildiği proje atölyeleridir. Toplam kredinin %46'sını proje dersleri oluşturmaktadır.

Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nün laboratuvarlarını oluşturan farklı ölçek ve nitelikteki kentler, kentsel ve kırsal alan ve yerleşmeler; teorik bilgilerin alanda uygulandığı, öğrencilere çok boyutlu zengin deneyimler kazandıran, bu meslek için gerekli, çalışma alanlarıdır. Bu nedenle bölümümüzün laboratuvarı kentin veya bölgenin kendisi olmaktadır.

Kuramsal ve sözel dersler; proje çalışmalarını destekleyici ve çeşitli ölçeklerde yürütülecek planlama çalışmaları için gerekli ve vazgeçilmez olan temel bilgileri içeren altyapıyı, hukuksal ve teknik çerçeveyi, uyulması gerekli bilimsel ve etik kuralları ve düzenlenecek tasarımlarda yaşam kalitesini arttırıcı genel kültür ve kentlilik bilincini vermeye yöneliktir. Böylece sözel dersler ile proje dersleri kaçınılmaz olarak bir bütünsellik, tamamlayıcılık ve birliktelik sağlamak zorundadır. Bu amaçla her dönem öğrenim programında yer alan sözel dersler, o dönemdeki proje atölyesine anlamlı veriler sağlamak üzere içerikleri oluşturulmaktadır.

Şehircilik Projesi birinci sınıf atölye çalışmalarında "TASARIM SÜRECİNİN TEMEL İLKE-LERİ" kavratılmaya çalışılmaktadır. Nesnel dünyaya yönelik olarak mekanın analiz etme, algılama ve yorumlama yönünde sistematik yakla-

şımlar üzerinde durulmaktadır. Seçilen örnek kent parçaları üzerinde de bu amaca yönelik yerinde uygulamalar gerçekleştirilmektedir.

Ayrıca genel olarak verilen Matematik, İngilizce, Temel Bilgi Teknolojisi Kullanımı ve Atatürk İlkeleri ve İnkilap Tarihi dersleri bu dönem programında yer almaktadır. Mimarlık Bilimi, Ölçme Bilgisi ve Sanat Tarihi Dersleri şehir planlama öğrencilerine mesleğin gerektirdiği bilgi ve genel kültür sağlamayı amaçlamaktadır.

İkinci yıl şehircilik projesi atölye çalışmasının anahtar sözcüğü “KENT PARÇASI” olarak tanımlanabilir. Bu atölye çalışmalarında kenti oluşturan öğeler kavramsal olarak açıklanmakta ve kent parçaları mekansal tasarımları ile sonuçlanmaktadır. Kentsel fiziki mekanı etkileyen çeşitli faktörlerin analizine dönük İstatistik, Ekonomiye Giriş gibi dersler ve sektörel konularda kentin çeşitli işlevsel alanlarına ait bilgi aktarımını amaçlayan Ulaşım Planlaması, Kentsel Korumaya Giriş ve Endüstri Kent İlişkisi dersleri bu öğretim yılında verilmektedir.

Kent Ekonomisi, Kent Sosyolojisi, Kent Coğrafyası ve Çevre Bilimi dersleri yine bu dönemde yer almakta ve kentsel mekanın oluşmasını etkileyen, planlamaya veri sağlayan ihtisas dallarına ilişkin bilgileri öğrenciye aktarılmasını sağlamaktadır.

Şehircilik projesi 3. sınıf çalışmalarını yönlendiren kavram “KENT VE YAKIN ÇEVRESİ”dir. Öğrenci giderek boyut açısından daha geniş yerleşme alanları hakkında karar üretme ve makroform seçenekleri oluşturma sürecine girmektedir. Bu aşamada atölye çalışmalarında kent ve yakın çevresi ve il bütünü incelenerek kent merkezine ilişkin makroform seçenekleri üretilmektedir. Bir sonraki aşamada ise kentsel gelişme şemalarında belirlenen öncelikli alanlar üzerinde tasarım çalışmaları yapılmaktadır. Uygulama için örgütlenme modelleri ve araçlarının araştırılması ve önerilmesi ile program sonuçlanmaktadır.

Uygulamaya dönük modellerin, programların ve araçların araştırılması ve örgütlenme sistemleri hakkında öneri geliştirilmesini destekleyici sözel dersler bu öğretim yılında öne çıkmaktadır. Araştırma Yöntem ve Teknikleri, Planlama Kuram ve Teknikleri, İmar Hukuku, Şehir Yönetimi dersleri öğrencinin çalışacağı ortamı, uyacağı yasal çerçeveyi tanıma amacına yönelirken; Konut

Sorunları, Bölge Planlama gibi dersler öğrencinin planlamanın çeşitli boyutlarında bilgilenmesini sağlamaktadır. Bu dönem programında yer alan Çevre Tasarımı Projesi atölyesinde; konut, ulaşım, rekreasyon, koruma, çevreye yönelik temel tasarım bilgilerinin uygulaması yaptırılmakla birlikte, kent içinde çeşitli sorunsalların araştırılması, değerlendirilmesi ve fiziki tasarım çözümlerinin oluşturulmasına yönelik bir program izlenmektedir.

Şehircilik Projesi 4. sınıf atölye çalışmalarında “BÖLGE” veya “HAVZA”nın analizi yapıp, değerlendirildikten sonra bölge veya havzada yer alan kentsel ve kırsal yerleşmelerin ve alanların küresel, ulusal ve bölgesel ilişkiler içindeki yeni rolü, farklı gelişme senaryoları biçiminde ele alınarak alternatif gelişme senaryoları ve mevcut imar mevzuatı doğrultusunda, hedeflenen yıl için planlarının üretilmesi konusu üzerinde durulmaktadır. Bu dönemde öğrenci kendi eğitimleri doğrultusunda seçmeli derslerden seçim yapmaktadır.

Son 2 yıldır şehircilik 4. sınıf atölye çalışmaları ülkemizde Avrupa Birliği uyum programı çerçevesinde kabul edilen istatistik bölge birimleri sınıflanması NUTS düzey 2 için yapılmaktadır.

Sekizinci yarıyıda, yukarıda açıklanan planlama çalışmasının ürünlerinden yararlanılarak öğrenciler ele aldıkları bir sorunsalı farklı boyutlarda çözmektedirler. Amaç öğrencinin ihtisaslaşması olduğundan bu dönemde seçmeli derslere ağırlık verilmiştir. Kentsel Yenileme ve Dönüşüm Modelleri, İmar Uygulamaları, Kentsel Politikalar Semineri, Sürdürülebilir Kalkınma ve ÇED, Yaya Mekanı, Açık ve Yeşil Alan Planlaması gibi seçmeli dersler, çeşitli konularda uzmanlaşmayı sağlamaktadır. Bitirme Ödevi ise danışman öğretim üyesi nezaretinde öğrencinin kurallara uygun içerik ve yazım teknikleri ile seçtiği bir konuda özgün bir rapor hazırlanması amacına yöneliktir.

Beşinci yarıyıda başlayan seçmeli dersler sekizinci yılda ders programında ağırlık kazanmaktadır. Toplam kredinin %10'unu oluşturan 14 seçmeli ders programda yer almaktadır. Programda öğrencinin alması gereken seçmeli ders sayısı 7 olup, bu seçmeli dersler, zengin bir seçmeli ders listesi (3 sınıfta 16, 4. sınıfta 31 seçmeli ders) içinden belirlenmektedir.

Bölüm lisans eğitiminde, öğrencinin kuramsal ve uygulamaya yönelik olarak verilen bilgilerle, planlama ve tasarım becerisini kazanması amaçlanmaktadır. Eğitim sürecinde özgür düşüncüyü, yaratıcılığı, araştırmacılığı geliştirmek, temel ilkedir.

PAB Planlama okulları akreditasyon kriterlerine göre planlama eğitimi ile öğrenciye kazandırılmak istenen mesleki birikimi, bilgi, beceri ve değerlerinden oluşan 3 bileşeni içerir.

Bunlar;

I) Değerler Sistemi/Etiği

- a) Hakçılık, sosyal adalet
- b) Halk katılımı bireysel/kamu yararı
- c) Toplumdaki görüş çeşitliliği
- d) Doğal kaynakların ve kültürel mirasın korunması
- e) Meslek etiği

II) Bilgi

- Kentsel yerleşmelerin yapısı ve işlevleri
- a) Planlama süreci ve uygulamalarının teorisi ve tarihçesi
- b) Planlamanın idari, yasal, politik boyutları

III) Beceri

- a) Problem tanımlama, araştırma ve bilgi toplama
- b) Niceliksel analizler ve bilgisayarın bu amaçla kullanımı
- c) Yazılı, sözlü ve grafik iletişim
- d) Disiplinlerarası ve ekip çalışması içinde problem çözme ve plan yapma ve program tasarımı
- e) Sentez yapma

Bölüm ders programında yer alan derslerin yukarıdaki başlıklara göre dağılımına bakıldığında, derslerin %27'si kentsel yerleşmelerin yapısı ve işlevleri, %24'ü planlama süreci ve uygulamalarının teorisi ve tarihçesi, %19'u idari, yasal ve politik boyutları %17'si niceliksel analiz ve bilgisayarın bu amaçla kullanımı ve %13'ü problem tanımlama, araştırma ve bilgi toplama becerisi, sentez yapma, yazılı, sözlü ve grafik iletişim, ortak problem çözme, plan yapımı ve tasarımı. grubu altında yer almaktadır.

Şehir ve bölge plancılarının meslek eğitiminin önemli bir bölümünü alan çalışmaları oluşturmaktadır. Yerinde yapılan çalışmalar, hem

öğrencilerin mesleki deneyim kazanmalarını sağlayacak uygulamaları yapmaları açısından olanak tanınması hemde üniversitenin toplumu bilgilendirme, bilinçlendirme görevini yerine getirmesi için bir ortam yaratmış olmasından dolayı önemlidir. Bu nedenle, Şehircilik Projesi dersleri kapsamında çeşitli büyüklükteki yerleşmelerde yapılan çalışmalar yerinde sunularak (panel vb. toplantılar şeklinde) ve sergilenerek, yerel yöneticilerin kent planlama vizyonunun gelişmesi ve halkın planlamaya katılımı sağlanmaktadır. Bölüm öğretim programının bir parçası olarak yapılan bu etkinliklere örnek olarak son yıllarda farklı proje derslerinde; Kuzey Kıbrıs, Gediz Havzası Bölge Planlaması, Orta Anadolu Bölge Planlaması, Doğu Karadeniz Koridoru Planlaması, Ankara Kuzey, Batı, Doğu, Güney Koridorları, Antakya, Burdur, Kastamonu, Denizli, Kahramanmaraş, Beyşehir, Mudanya, Ürgüp, Amasra, Uçhisar, Çeşme, Gökçeada, Bozcaada yerleşmelerinin kentsel gelişme planları Edirne, Kırklareli, İzmir Aliaga Bölgesi, Zonguldak Nuts 2 Bölgesi, Antakya Nuts 2 Bölgesi, Çorum Nuts 2 Bölgesi, Gaziantep Nuts 2 Bölgesi için sunuşlar ve sergiler gerçekleştirilmiştir. Bu yerleşmelerde açılan sergiler ile öğrenciler ve öğretim elemanları çalışmalarını yerel yöneticilere ve halka sunmuşlardır. Bu sergiler, yurtiçinde olduğu kadar yurtdışında da ilgi görmektedir. Şubat 1998'de Almanya'nın Güney-Bavyera Eyaleti Başkenti Ansbach kentinde Eyalet Başkanının daveti üzerine Mudanya'ya ait planlama ve kentsel tasarım çalışmaları (1997-1998 ikinci sınıf ikinci yarıyıl projesi) sorumlu öğretim üye ve öğrencilerinin katılımları ile gerçekleştirilmiştir.

Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Yüksek Lisans programında uzun yıllar, şehir plancılarının belli konularda bilgilerini artırma ve uzmanlaşmasına yönelik genel içerikli bir program uygulamıştır. Ancak planlama dalına yakın disiplinlerde çalışan birçok uzmanın giderek fiziki mekan biçimlendirmede etkin olmaları ve planlamada başarının disiplinlerarası bir grupta çalışma sonucu olduğu gözönüne alınarak, program diğer ilgili dallarda açılmıştır. Bu nedenle, güncel olarak uygulanan programa şehir ve bölge planlama lisans derecesine sahip adayların yanı sıra; mimarlık, jeoloji, harita mühendisi, iktisat, arkeoloji ve sanat tarihi, kamu yönetimi, sosyoloji, peyzaj mimarlığı, coğrafya, demografi, istatistik, işletme, hukuk lisans dere-

cesine sahip adaylar da başvurabilmektedir. Ancak Şehir ve Bölge Planlama bölümlerinden mezun olanların dışında, diğer kabul edilenler 2 yarı yıl süren bir hazırlık eğitimi almak zorundadır.

Yüksek Lisans programında temel hedef öğrencinin belli konularda uzmanlaşmasını sağlamaktır. Bu nedenle, Bölümümüzde uygulanan bir diğer program, “konut” temalıdır. Programın amacı öğrencilerin konut ve kent-konut ilişkileri konusunda bilimsel araştırma yaparak bilgilere erişim, değerlendirme ve yorumlama yeteneğini kazanmalarınıdır. Buna ek olarak lisans tamamlama eğitimini başarmış farklı disiplinlerdeki veya şehir planlama mezunları küresel ve yerel ölçekte sosyolojik, ekonomik, teknolojik, ekolojik değişimlerin ve mevcut faktörlerin konut alanlarındaki sorunlarını çözebilecek uzmanlar olarak yetiştirilmektedir.

Yakın zamanda başka bir tema etrafında toplanmış derslerle bir Yüksek Lisans programına başlanacaktır. Bölüm, planlama disiplini açısından önemli bilimsel toplantıların da düzenleyicisi olmuştur. Bu toplantılar şunlardır:

- 1994-18. Dünya Şehircilik Günü Kolokiyumu
- 1996- Ulusal Bölge Bilimi Kongresi
- 1999- Osmanlı'nın 700. Kuruluş Yılı Etkinliği kapsamında “Osmanlı Kentleri Kentlerde Osmanlı” Paneli
- 2002- Dünya Şehircilik Günü Sempozyumu
- 2003- “Planlama Eğitiminde Yaratıcı Düşünce” konulu 1. Ulusal Çalıştay ve Sergi

Öğretim elemanlarımızın bazı yayın faaliyetleri ve ders programları ekte yer almaktadır.

EK 1

GAZİ ÜNİVERSİTESİ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü dersleri (Koyu renkli yazılanlar zorunlu, diğerleri seçmeli derstir)

Tablo I- Kentsel Yaklaşımdaki Yapısı ve İşlemleri

ŞBP 173 Mimarlık Bilimi	ŞBP 412 Üretim Sistemleri Ve Mekanlarda Değişim
ŞBP 193 Şehir Planlamasına Giriş	ŞBP 419 Kimlik, Kültür Ve Mekan
ŞBP 242 Kent Sosyolojisi	ŞBP 421 Kent Peyzaşı
ŞBP 286 Kent Coğrafyası	ŞBP 422 Açık Ve Yeşil Alan Planlaması
ŞBP 295 Endüstri Kent İlişkisi	ŞBP 425 Turizm Planlaması
ŞBP 345 Bölge Planlama	ŞBP 429 Yaya Mekanı Ve Yaya Yolları Düzenlemesi
ŞBP 337 Araştırma Yöntem ve Teknikleri	ŞBP 432 Kentsel Donatılar
ŞBP 315 Kent Merkezi Sorunları	ŞBP 433 Geleneksel Doku Analizi
ŞBP 343 Ulaşım Politikaları	ŞBP 452 Kentsel Estetik
ŞBP 366 Şehirselleşme Çevre Psikolojisi	ŞBP 477 Ulaşım Öğeleri Tasarımı
ŞBP 367 İnsan Ve Çevre Sistemi	ŞBP 451 Kent İşletmeciliği Ve Finansman
ŞBP 417 Kentsel Altyapı Politika Ve Uygulamaları	

Tablo II- Planlama Süreci ve uygulamalarının Teorisi ve Tarihçesi

ŞBP 111 Sanat Tarihi	ŞBP 386 Anadolu'da Kentsel Mekan Değişimi
ŞBP 176 Yerleşimler Tarihi	ŞBP 426 Kentsel Arkeoloji
ŞBP 254 Kent Ekonomisi	ŞBP 435 Türkiye'nin Toplumsal Yapısı
ŞBP 374 Planlama Kuram ve Teknikleri	ŞBP 454 Küreselleşme Sürecinde Kent
ŞBP 395 Felsefe	ŞBP 455 Gecekondu Sorunları
ŞBP 318 Bölgesel Ekonomik Gelişme Ve Türkiye Ekonomisi	ŞBP 462 Kırsal Alan Planlaması
ŞBP 327 Tarihi Meydanlar Morfolojisi	ŞBP 478 Kentsel Yenileme Ve Dönüşüm Modelleri
ŞBP 377 Kentsel Mekan Planlamasında Temel Yaklaşımlar	ŞBP 480 Planlama Ekonomisi

Tablo III- Planlamanın İdari Yasal ve Politik Boyutları

ŞBP 397 Şehir Yönetimi	ŞBP 424 Türk Yönetim Sistemleri Ve Yerel Yönetimler
ŞBP 394 İmar Hukuku	ŞBP 428 Sürdürülebilir Kalkınma Ve ÇED
ŞBP 351 Konut Sorunları	ŞBP 434 Uluslararası Kuruluşlar Ve Planlama Stratejileri
ŞBP 276 Çevre Bilimi	ŞBP 441 Kırsal Planlama Mevzuatı Ve Yönetimi
ŞBP 411 İmar Uygulamaları	ŞBP 443 Metropolitan Planlama Ve Yönetimi
ŞBP 415 Ekolojik Planlama	ŞBP 445 Kentsel Politikalar Semineri
ŞBP 418 Çevre Politikalarında Ve Hukukunda Uluslar Arası Gelişim	

Tablo IV- Problem Tanımlama, Araştırma ve Bilgi Toplama

ŞBP 361 Şehircilik Projesi IV	ŞBP 163 Şehircilik Projesine Giriş
ŞBP 362 Şehircilik Projesi V	ŞBP 164 Şehircilik Projesi I
ŞBP 482 Bitirme Ödevi	ŞBP 261 Şehircilik Projesi II
ŞBP 461 Şehircilik Projesi VI	ŞBP 262 Şehircilik Projesi III
ŞBP 484 Şehircilik Projesi VII	ŞBP 344 Çevre Tasarım Projesi

Tablo V- Niceliksel Analizler ve Bilgisayarın Bu Amaçla Kullanımı

ENF 101 Temel Bilgi Teknolojisi Kullanımı	ŞBP 314 Planlılar İçin Bilgisayar I
ŞBP 471 Coğrafi Bilgi Sistemleri	ŞBP 319 Fiziksel Erişebilirlik Ve Çekim Gücü
ŞBP 297 Ulaşım Planlaması	ŞBP 354 Nüfus Bilimi
ŞBP 190 Ölçme Bilgisi	ŞBP 375 Yöneylem Araştırması
MM 108 Özel Bilgisayar Programları	ŞBP 414 Planlılar İçin Bilgisayar II
	ŞBP 423 Topoğrafya

Tablo VI- Yazılı, Sözlü ve Grafik İletişim

ŞBP 163 Şehircilik Projesine Giriş	ŞBP 164 Şehircilik Projesi I
ŞBP 261 Şehircilik Projesi II	ŞBP 262 Şehircilik Projesi III

Tablo VII- Disiplinlerarası ve Ekip Çalışması İçinde Problem Çözme ve Plan Yapma ve Program Tasarımı

ŞBP 361 Şehircilik Projesi IV	ŞBP 261 Şehircilik Projesi II
ŞBP 362 Şehircilik Projesi V	ŞBP 262 Şehircilik Projesi III
ŞBP 461 Şehircilik Projesi VI	ŞBP 344 Çevre Tasarım Projesi

Tablo VIII- Sentez Yapma

ŞBP 482 Bitirme Ödevi	ŞBP 484 Şehircilik Projesi VII
-----------------------	--------------------------------

EK II. BÖLÜM ELEMANLARININ BAZI ÇALIŞMALARI

- Gazi Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama
Bölümü Şehircilik Çalışmaları
20. Yıl Kutlama Yayını, Nobel Kitabevi, 2005.

- Öğr. Gör. Dr. Tanyel ECERAL
Değişen Türkiye, Değişen Mekan
Dost Kitabevi, Ankara, 2005
(Kitapta bölüm) basımda.

- Öğr. Gör. Dr. Fatma ERDOĞANARAS
Değişen Türkiye, Değişen Mekan
Dost Kitabevi, Ankara, 2005
(Kitapta bölüm) basımda.

- Yrd. Doç. Dr. Çiğdem VAROL
Değişen Türkiye, Değişen Mekan
Dost Kitabevi, Ankara, 2005
(Kitapta bölüm) basımda.

- Araş. Gör. Dr. Bilge KÖROĞLU
Değişen Türkiye, Değişen Mekan
Dost Kitabevi, Ankara, 2005
(Kitapta bölüm) basımda.

- Doç. Dr. Zuhul ÖZCAN,
Yrd. Doç. Dr. Nevin GÜLTEKİN,
Yrd. Doç. Dr. Özlem DÜNDAR,
Araş. Gör. Aydan SAT
Geleneksel Konut Dokusunda Kullanılabilirlik Ölçütlerinin Belirlenmesi Talas İncesi Örnekleri, Minta Matbaası, 2005.

- Prof. Dr. Şule KARAASLAN,
Seyhan SEREL
Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Turizmin Geliştirilmesi
Mehmet Kemal Dedeman Proje Yarışması, 3. Ödül, (2005).

- Prof. Dr. Feral EKE,
Yrd. Doç. Dr. Nihan SÖNMEZ
Antalya'da Konut Stoğu ve Nitelikleri
Mimarlar Odası, Antalya Şubesi Yayınları, 2004.

- Prof. Dr. Orhan KUNTAY
Sürdürülebilir Turizm Planlaması, Alp Yayınevi, 2004, Ankara.

- Öğr. Gör. Dr. Çiğdem VAROL,
Araş. Gör. Nilüfer GÜRER,
Araş. Gör. Özge Yalçiner ERCOŞKUN,
Nazım ÖZER
Ascona (İsviçre)- Gelişmekte olan ülkelerde sürdürülebilirlik ve Kentsel Büyüme Konferansı, 2004, Poster 3. ödülü

- Yrd. Doç. Dr. Ayşe TEKEL
Yerel ve kentsel Politikalar
(Editör), Çizgi Kitabevi, Konya, 2003.

- Yrd. Doç. Dr. Nilgün GÖRER TAMER
Water Development and Povety Reduction
Kluwer Academic Publishers 2003, USA.
(Kitapta bölüm)

- Araş. Gör. Tahir Çalgüner
Çevre mi, Ekoloji mi?
Nobel Yayıncılık, 2003.

- Doç. Dr. Zuhul ÖZCAN,
Yrd. Doç. Dr. Nuray BAYRAKTAR ve
diğerleri
Traditional Mediterreanean Architecture
European Commission 2002
(kitapta bölüm)

- Yrd. Doç. Dr. Kübra Cihangir ÇAMUR
İmar İşleri Belediyeler İçin El Kitabı
(Editör) TODAİE, 2002.

- Prof. Dr. Feral EKE
Şehircilik ve Planlama
Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara, 2000.

- Yrd. Doç. Dr. Nihan SÖNMEZ
Housing Levels of Perspective, AME Amsterdam 1996
(Kitapta bölüm)

- Öğr. Gör. Dr. Demet EROL
Türkiye'nin Sorunları, Milliyet Yarışması
2. Ödül, 1990.

KAYNAKÇA

Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi
2002-2004 kataloğu – Ankara

Şehir ve Bölge Planlama programının özdeğerlendirme raporu. Akreditasyon çalışmaları 2004, Ankara (Basılmamış rapor)

Kalkan'ın Gelişme ve Koruma Sorunları: Tehditler, Olanaklar ve Çözüm Önerileri⁽¹⁾

Çağatay KESKİNOK*, Nimet ÖZGÖNÜL **, Neriman ŞAHİN GÜÇHAN***

*Doç.Dr.,
**Öğr. Gör. Dr.,
***Doç.Dr.
ODTÜ, Mimarlık
Fakültesi

Yabancılar mülk satışına izin veren yasal düzenlemelerin² sonuçları en çarpıcı biçimde doğal ve tarihi değerlere sahip turizm yerleşmelerinde yaşanmaktadır. Turizm sektöründe 1980'ler sonrasında parçacı kararlar ile yönlendirilmeye çalışılan büyümenin, özellikle Batı Akdeniz ve Ege sahillerindeki yerleşmelerde doğal ve tarihi çevre ile toplumsal yararlar açısından yarattığı gelişme ve koruma sorunları bilinmektedir. Diğer yandan, bu gelişmenin yerel halkın refahı ve üretkenliğine ne ölçüde katkıda bulunduğu konusu da son derece tartışmalıdır. Çoğunlukla denetlenmeyen ve düzenlenmeyen bu gelişme biçimi, özellikle kıyı yerleşmelerimizde, toprağa dayalı rantların çok kısa sürelerde elde edilmesine yönelik bir kültürü ve iktisadi etkinliği ve alışkanlıkları özendirmiştir. Devlet kaynakları ile desteklenen bu gelişme, verimli tarım topraklarının, Ege sahilleri örneğinde binlerce yılda oluşan zeytinliklerin hızla yok oluşunu beraberinde getirmiştir. Zilyetlik vb yollarla sahiplenilen devlet malı arazilerin yazlık sitelere dönüşümü

yanı sıra, bu gelişme, bir sonraki aşaması olarak yerel halkın mülksüzleşmesi sürecini hızlandırmıştır. Bu dönemde, turizm sektörü ile diğer üretken sektörler arasında dengeler kurulamamıştır. Diğer yandan, turizm sektöründeki gelişmenin, yerleşmelerin toplumsal ve kültürel yaşamlarına katkıda bulunacak biçimde düzenlendiğini söylemek de zordur. Dile getirilen gelişmelerden 1980'li yılların ortalarından başlayarak olumlu ve olumsuz sonuçları ile Kalkan yerleşmesi de payını almıştır.

YABANCILARA MÜLK SATIŞI VE KALKAN'DAKİ GELİŞMELER:

Son dönemde yabancılar mülk satışına yönelik yasal düzenlemeler ile gündeme gelen gelişmenin olası sonuçları ile, bir önceki dönem arasında belirli benzerlikler gözlense de, -önceki döneme oranla- çok daha derin toplumsal ve ekonomik sonuçları olacağı açıktır.

- Kalkan'da yabancılar mülk satışı hız kazanmıştır;

¹ Bu rapor, ODTÜ Mezunları Derneği Antalya Şubesi'nin, Kalkan'da yabancıların mülk edinimi konusu ile gündeme gelen gelişme ve koruma sorunları hakkında birliki görüşü istemi ile ODTÜ Mimarlık Fakültesi'ne başvurusu üzerine Dekanlık görevlendirilen Şehir ve Bölge Planlama Bölümü öğretim üyesi Doç.Dr.Çağatay Keskinok, Mimarlık Bölümü öğretim üyeleri Doç.Dr.Neriman Şahin Güçhan ve Dr. Nimet Özgönül tarafından 25-27 Kasım 2005 tarihlerinde Kalkan'da yapılan incelemelere, geçmiş yıllarda Fakültenin değişik birimlerinde yerleşme ile ilgili olarak yürütülmüş inceleme, araştırma ve proje çalışmalarından elde edilmiş sonuçlara, Kalkan Belediyesi'nden elde edilen bilgi ve belgelere ve yerel sivil toplum kuruluşlarında faaliyet gösteren farklı uzmanlıklara sahip kişilerle yerinde yapılan görüşmelere, Kalkan'da faaliyet gösteren kuruluşların elektronik sitelerinden alınan bilgilere dayanılarak hazırlanmıştır.

² Yabancı gerçek ve tüzel kişilerin Türkiye'de taşınmaz mal edinmeleri 19.07.2003 tarih ve 25173 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 03.07.2003 tarih ve 4916 sayılı Kanunun 19'uncu Maddesi ile değişik 2644 sayılı Tapu Kanununun 35'inci Maddesinde düzenlenmiştir. Yapılan değişiklikle, yabancı uyruklu gerçek ve tüzel kişiliğe sahip ticaret şirketlerinin Ülkemizde taşınmaz mal edinebilmelerine ilişkin yeni esaslar getirilmiştir. Diğer yandan 442 sayılı Köy Kanunu'nun 87'nci Maddesi yeni düzenleme ile kaldırılmış ve yabancı gerçek kişilerin köylerde taşınmaz mal edinmeleri olanaklı hale gelmiştir.

- İktisadi olarak güçlü Avrupa ülkeleri parasının girmesi nedeniyle arsa ve araziler üzerindeki spekülâtif baskılar geçmiş ile karşılaştırılamayacak düzeyde artmıştır. Bu durum yerleşmedeki ticari etkinlikleri ve üretken sektörleri olumsuz yönde etkilemektedir;
- Kentte yeterince planlanmış alan olmasına karşın, planlı alan dışında kaçak yapılaşma süreci hızlanmıştır;
- Spekülâtif baskılar kent merkezi çevresindeki sit alanlarının yapılaşmaya açılması istemlerini güçlendirmektedir;
- Ciddi ekonomik kaynaklarla yaratılmış olan mevcut turizm konaklama altyapısının iktisadi olarak yitirilmesine yol açacak bir sürece girilmiştir;
- Yerleşmede villa üretimi artmış durumdadır. Bunun orta ve uzun erimde beldenin turizm ekonomisini olumsuz etkilemesi beklenmelidir;

Bu tür bir gelişmenin belde halkının toplumsal yararına dönüşebilecek bir yanı bulunmamaktadır. Bunun, yerel halkın iktisadi ve toplumsal gelişimine katkıda bulunması olanaksızdır. Yerleşmenin nüfus yapısının giderek yerel halkın aleyhine bozulmakta olduğu gözlenmektedir.

Devlet tarafından geçmişte zeytincilik amacıyla tahsis edilmiş olan tarım alanlarının hızlı ve kaçak yapılaşma nedeniyle yitirilmesi söz konusudur. Zeytinliklerin yapılaşmaya açılması sonucunda zeytincilik beldede giderek yok olmaktadır. Afet Evleri bölgesinde (Akbel/İslamlar) prefabrik afet evlerinin çok katlı yapılaşmaya açılması konusu gündemdedir. Kalamar bölgesinde yeni alanların gelişmeye açılması planlanmaktadır. Kıyı bölgesindeki 1. Derece Sit Alanının 3. Derece Sit

Alanına dönüştürülmesi son onay aşamasındadır (Kalkan- Kaş Doğal Sit Alanı Koruma Nazım ve Uygulama İmar Planı).

Beldede alt yapısız hızlı yapılaşma, doğal güzellikleri nedeniyle turizm beldesi olan yerleşmenin turizm geleceğini de tehdit eder niteliktedir. Alt-yapısız gelişmenin, gayrimenkule oldukça hızlı ve yoğun talebin olduğu koşulda çok daha ciddi ve onarılamaz sorunlar yaratması olasıdır.

Beldede bir bölümü yabancı şirket olan çok sayıda emlak alım satım, mimari proje bürosu bulunmaktadır. Mimarlık bürolarının büyük bir çoğunluğunun aynı zamanda emlak alım satımı ile de ilgilendikleri gözlenmiştir. Yapılan işler şunları içermektedir: Arazi alımı, inşaat, planlama, bahçe düzenleme, emlak, restorasyon, dekorasyon, havuz tasarımı vb. Emlak alım ve satımında ve inşaat sektöründe satışlar ve bağlantılar İngiliz Pound'u üzerinden yapılmaktadır.

Arazi ve arsa fiyatlarında ciddi artışlar gözlenmekle birlikte, yabancı basında fiyatların Avrupa ülkelerinin Akdeniz sahil kentlerindeki fiyatların oldukça altında olduğu dile getirilmektedir. Yabancılar satışlar yalnızca yapı satışı değil, aynı zamanda arsa satışı şeklinde de olmaktadır. Ortalama arsa metrekaresi fiyatları arsanın kent içindeki konumu, manzara olanakları, imar planında öngörölmüş olan yapılaşma koşullarına bağlı olarak değişmektedir³:

Yerleşmede yıllık emlak satışı 150 civarındadır. Kimi örneklerde satışlar İngilizlerden İngilizlere şeklinde de olmaktadır. Emlak bürolarının elektronik sitelerindeki verilerden ve yerinde yapılan görüşmelerden edinilen bilgilere göre halen yerleşmede 300 civarında satılık mülk konut

Tablo 1: Kalkan'da arsa ve arazi fiyatları (Kasım, 2004)

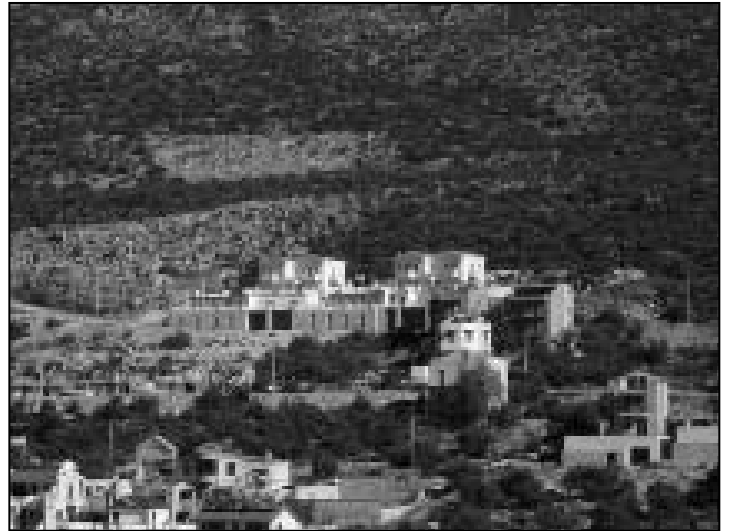
Yer	m ² fiyatı (İngiliz Pound'u olarak)
Kent merkezi	200 ve üzeri
Kent merkezi çeperleri (Ortaalan ve Kömürlük mevkiileri)	105
Kalamar	110
Kızıltaş	100
Kışla	114
İslamlar	22

³ Bilgiler Kalkan'daki emlak bürolarının elektronik sitelerinden elde edilen bilgilerden derlenmiştir.

bulunmaktadır. Satılık otel fiyatları ise 10-20 odalı oteller için 300-450 bin Pound arasında değişmektedir. Satışa sunulan mülk konutların fiyatları mobilyalı ya da mobilyasız olmalarına, kent içindeki konumlarına, denize fiziksel veya görsel anlamda erişilirliliklerine, yüzme havuzu olup olmamasına, yatak odası sayısına vd. olanaklara göre değişmektedir. Apartman daireleri ve villaların fiyatları kent genelinde aşağıdaki aralıklarda değişmektedir⁴:

Yerleşmede, otellerin küçük konut birimlerine dönüştürülerek satılması eğilimleri başlamıştır. Turistik amaçlı tesislerin bağımsız mülk konutlara dönüştürülmesi var olan koşullarda yatırımcılar için karlı gözükmetedir. Bu durum turizm sektörünün yerleşmede güçsüzleşmesine ve getirisi tek seferlik satışa dayalı konut üretiminin artmasına neden olacaktır. Uzun sürede geri dönüşü olan turizm yatırımlarının bu biçimde bağımsız konut birimlerine dönüştürülmesi eğilimi, yerleşme ekonomisi açısından uzun ve orta erimde ciddi kayıplara yol açacaktır. Bunların en başında istihdam olanaklarının yitirilmesi ve becerili turizm işgücünün yitirilmesi ve yerini bağımsız konut birimlerinin bakımı vb. günlük temizlik gibi ikincil işlerin alması olacaktır.

Turizm tesislerinin yerine konut üretiminin artması süreci, ülke genelinde yabancı yatırımın ekonomiyi güçlendirmesi savını geçersiz kılmaktadır. Uzun erimde yabancılara satılan konutların yurt dışında el değiştirmesi/satışı, kiraya verilmesinin ülke ekonomisi açısından hiç bir katkı sağlamayacaktır. Dolayısıyla turizm tesislerinin yerine konut

Resim 1 a, b: Kalkan'da imar planı uygulamaları (Kasım, 2004).

Tablo 2: Kalkan'da mülk konut fiyatları (Kasım, 2004)

Villalar	Fiyat (Pound olarak)
2 yatak odalı	95-125 Bin
3 yatak odalı	125-200 Bin
4 ve üstü yatak odalı	200-600 Bin
Geniş bahçeli dağ evi şeklindeki villalar	500 Bin ve üzeri
Apartman daireleri	
1 yatak odalı	25-35 Bin
2 yatak odalı	35-75 Bin
3 yatak odalı	75-120 Bin

⁴ Bilgiler Kalkan'daki emlak bürolarına ait elektronik sitelerden elde edilen bilgilerden derlenmiştir.

veya ikinci konut üretiminin ülke genelinde yaygınlaşması doğal ve tarihi çevrenin yitirilmesini hızlandırırken, beklenen ekonomik kazançlar da sağlanamayacaktır.

Farklı kesimlerden kişilerle yapılan görüşmelerden, Kalkan'da yabancılarca sahip olunan mülk sayısının 500 ile 700 arasında olduğu ve yerleşmede halen 300 adet satılık mülk konut bulunduğu öğrenilmiştir. Kalkan Belediyesi ile yapılan görüşmelerde ise yabancılarca elde edilmiş mülk sayısının 600 civarında olduğu bilgisi alınmıştır. Maliye Bakanlığı Defterdarlığı verilerine göre ise bu sayı 607 olup tamamı İngilizlerce mülk edinilmiştir.

Resim 2a, b: Kalkan'da yeni inşa edilen villalar (Kasım, 2004).

1980'li yıllarda teşvik gören ve yerleşme açısından ekonomik olanakların yanı sıra belirli toplumsal ve iktisadi maliyetler pahasına yaratılmış olan turizm altyapısını ve yatırımlarını tehdit eden bir gelişme söz konusudur. 80'li yıllarda ülke içinden yeni-gelenlerle birlikte yerleşmenin toplumsal dokusunda belirli değişimler olmuştur. Bu dönemdeki turizm gelişmesinin, yerleşmeye iktisadi, kültürel ve toplumsal olarak kazandırdıklarına karşın yerleşmenin toplumsal dokusunun yerel nüfus aleyhine belirli oranda bozulmasına yol açmış olduğu da belirtilmelidir. Bu turizm gelişmesinin yerleşmenin toplumsal dokusunu geliştirerek katkısını sağlayacak düzenlemelerin ne yazık ki gerek o dönemin planlama çalışmalarında gerekse turizm bölgeleri ile ilgili yasal düzenlemelerde ve turizm siyasalarında ele alındığını söylemek zordur.

Benzer bir süreç çok daha çarpıcı biçimde yabancılarca toprak satışına izin veren yasal düzenlemelerden sonra yaşanmaktadır. Beldedeki mülk satışları ve emlak piyasasının yabancılar eline geçmiş olduğunu söylemek yanlış bir saptama olmayacaktır. Yerli halkın mülksüzleşmesi sürecini hızlandıran bu gelişmenin yanı sıra turizm gelirlerinin de yabancıların eline geçtiği saptanmaktadır.

Yerleşmede, giderek "villa turizmi"ne kayan gelişme, yabancıların (İngilizler) kayıt dışı turizm faaliyetlerine de zemin hazırlamaktadır. Yerleşmede mülk edinmiş yabancıların denetiminde olup vergi denetimi dışında kalan bir turizm sektörü oluşmaktadır. Bu örneklerin sayısı ve büyüklüğü konusunda yeterli bilgiye sahip olunmamakla birlikte, verili iktisadi koşullar altında, villaların, sahipleri tarafından ülkelelerinde pazarlanması eğiliminin genel ekonomik bir faaliyete dönüşmesi beklenmelidir. Bunun, şu anki büyüklüğü ile bile yerleşmedeki turizm tesislerini olumsuz etkilediği öğrenilmiştir. Bu şekilde yurt dışında Türkiye'nin denetimi dışında, yerleşmedeki mülklerin pazarlanması yoluyla bir turizm sektörü ortaya çıkmaktadır. Para ödeme ve aktarmaları ise doğrudan İngiltere'de yapılmaktadır. Kimi örneklerde villa kiralının haftalık 2000 İngiliz Pound'u civarında olduğu saptanmaktadır. Kabaca bir hesaplama yapılacak olursa şu çarpıcı sonuçlar çıkarılabilmektedir:

Mevcut iktisadi koşullar altında satışa çıkarılmış olan mülklerin de yabancılarca satın alınacağı ve yabancılarca edinilen yaklaşık 600+300=900 mülk konutun, dile getirilen villa turizmi yöntemiyle yarısının ortalama haftalık 600 İngiliz Pound'u üzerinden kiraya verileceği varsayımı ile 6 aylık bir turizm mevsimi⁵ için 6.5 milyon İngiliz Pound'u karşılığı bir turizm geliri hesaplanabilmektedir. Bu turizm geliri Türkiye'nin potansiyel kaynaklarından çekilen bir turizm geliri olacaktır. Oysa, dile getirilen bu 450 mülkün karşılığı olarak kent ekonomisine giren veya girecek sıcak para, her bir konut için 60 bin Pound'luk bir ortalama satış fiyatı üzerinden yaklaşık 27 milyon İngiliz Pound'u olarak hesaplanmaktadır. Özetle:

- Yabancılar eline geçmiş olan mülklerin karşılığı olarak kent ekonomisine giren ve girecek sıcak para, yaklaşık 4 yıl içinde kent ekonomisinden (turizm gelirlerinden) ve sonuçta ülke ekonomisinden çekilmiş olacaktır.
- Bunun sonucu olarak, mevcut turizm konaklama altyapısının yitirilmesi kaçınılmaz gözükmektedir.
- Kent ekonomisi açısından kayıpların yanı sıra, bu tür bir turizm etkinliği vergi denetimi dışında kalıyor olması nedeniyle devlet hazinesinin vergi kayıplarından da söz edilmelidir. Bu şekilde vergilendirilmeyen ve yurtdışında biriken bir turizm geliri ortaya çıkmaktadır.
- Yeniden üretilmez ekonomik kaynak olarak arsa ve arazilerin yabancılar eline geçmesi bu kaynağın ulusal ekonomi açısından kullanılabilmek imkanını ortadan kaldırmaktadır.
- Köylerde yabancılar mülk satışı tarımsal toprağın hızla yitirilmesini beraberinde getirecektir.
- Bu gelişmenin, vergi denetimi dışındaki yurtdışında örgütlenen turizm etkinliği karşısında vergi denetimine tabii yurtiçi turizm ve diğer üretken sektörler üzerinde yıkıcı etkileri olacaktır.

Uzunca bir süre yerleşmedeki yabancı turist gelişini örgütleyen İngiliz turizm şirketinin bölgeden çekilmesi gündeme gelmiştir. Kendi iş yapma düzenini getirmiş, kendi standartlarını

uygulamış, hatta yerleşmedeki turizm yatırımlarını yönlendirmiştir. Uzun yıllar bu şirket ile birlikte çalışan otel ve motel sahiplerinin, kendi turizmcilik anlayışlarını geliştirememiş ve turizm bağlantılarının kurulması konusunda deneyim ve birikim kazanamamış olmaları nedeniyle turizmden çekilmek eğiliminde oldukları öğrenilmiştir. Şirketin yerleşmeden kaçışının temel nedenlerinden biri olarak "yerleşmenin artık kendi müşteri kesitine hitap etmemesi" olarak gösterilmektedir. Bu gelişmenin, yabancılar mülk satışı ile giderek artan villalara yurtdışından sahiplerince yabancı turistlere pazarlanması şeklindeki "villa turizmi" ile yakından ilişkili olduğu saptanabilmektedir.

Yabancılar mülk satışı ile kısa sürede beldeye büyük miktarlarda para girişinin son derece geçici olduğu ve arsa üzerindeki spekülasyon baskıları artırmasının ötesinde uzun süreli gelişme olanağı yaratmayacağı belirtilmelidir. Spekülasyon baskıları nedeniyle kiralardaki artış, iş ve ticari etkinlikleri olumsuz etkilemektedir. Yabancılar köy ve mücavir sahalarda da mülk satışına izin veren yasal düzenleme ile, mücavir sahalarda kaçak yapılaşmadaki artış arasında yakın bir ilişki saptanmaktadır. Mücavir alanda ve dışındaki kaçak yapılaşmanın 2003-2004 döneminde 350 civarında olduğu ve bu kaçak yapılaşmanın da yabancılar mülk satışına konu olduğu öğrenilmiştir.

Bu tür bir gelişmenin belde ekonomisine katkısı bulunmamaktadır. Diğer yandan kentteki belli başlı restoran ve ticari işletmelerin İngilizlerin denetiminde olduğu ve villalara kalmak için gelenlerin yemek ve diğer gereksinimleri için bu restoran ve ticari birimlere yönlendirildikleri ve bu nedenle bu kesimin kentteki yerel ticari etkinliğe katkılarının çok az olduğu öğrenilmiştir. Bu durum, yerleşmedeki dış turizm gelirlerinin tümüyle yabancıların eline geçmesi olarak değerlendirilmelidir. Yerleşmedeki yerel turizmciler ve turizmle ilgili ticari birimler vergi yükümlülüklerini yerine getirirken, vergi denetimi dışında kalan ve Kalkan'ı pazarlayan bir yurtdışı turizm sektörü oluşmaktadır.

Diğer yandan bu tür bir turizmin, turizm yaklaşımında varsayılan sosyal ve kültürel iletişim

Yerleşmedeki yerel turizmciler vergi yükümlülüklerini yerine getirirken, vergi denetimi dışında kalan ve Kalkan'ı pazarlayan bir yurtdışı turizm sektörü oluşmaktadır.

⁵ DİE turizm istatistiklerine göre yakın bölgeye yabancı turist en yoğun olarak Mayıs-Ekim aylarını kapsayan 6 aylık dönemde gelmektedir.

ortamının sağlanması vb. katkılarında söz etme olanağı da bulunmamaktadır. Her yıl yaklaşık 60-70 bin yabancı turistin geldiği yerleşmedeki turizm gelirlerinin düşmekte olduğu görüşmeler sırasında ifade edilmiştir. Bu nedenle, önemli kaynaklar ile yaratılmış olan tesislerin bağımsız birimlere dönüştürülerek satılması örnekleri yerleşmede yaygınlık kazanmaktadır. Yapılan görüşmeler sırasında büyük şirketlerin bir bölümünün otellerini bağımsız birimlere (konuta) dönüştürüp ellerinden çıkarma eğiliminde oldukları öğrenilmiştir. Halen yatak sayısı 150-200 civarında olan 3 otelde dönüştürme işlemine başlanmıştır. Bunun önemli ulusal kaynaklar pahasına yaratılmış olan turizm konaklama alt yapısının yitirilmesine yol açması kaçınılmaz gözükmektedir. Bir önceki dönemde, turizmi teşvik kapsamında, turizm sektöründeki iktisadi gelişmenin yaratacağı kamusal yararlar dikkate alınarak gerek kredi vb olanaklar, gerekse ayrıcalıklı imar hakları ile desteklenmiş turizm tesislerinin, kuşkusuz bu şekilde bölüne-

rek bağımsız mülk konutlara dönüştürülmesi, dile getirilen kamusal yarar ilkesinin terk edilmesi; bir başka deyişle, ayrıcalıklı imar hakları ve kredi olanakları sağlanarak elde edilmek istenen kamusal yararın özelleştirilmesi anlamına gelmektedir.

Bunların yanı sıra, arazi satışı yoluyla ellerine kısa sürede sıcak para geçen yerel halk ellerindeki parayı anlamlı bir yatırıma dönüştürecek bilgi, birikim ve yönlendirmeden yoksun olduğundan, birikimlerini iktisadi yarara dönüştürememekte ve tüketim kalemlerine yaptıkları harcamalar ile uzun süreli ekonomik birikimlerini yok etmektedirler. Bir başka açıdan değerlendirildiğinde, Türkiye kıyılarında 1980 sonrasında teşvik gören ve ciddi bir atıl konut stokunun oluşumuna yol açan ikinci konut gelişmesinin bir benzeri, Kalkan örneğinde, bu kez turizm konaklama altyapısını da işlevsizleştirecek ve ekonomi dışı bırakacak biçimde *yabancılar eliyle ikinci konut gelişmesi* olarak yaratılmaktadır. Oysa dile getirilen atıl konut stokunun ekonomiye nasıl kazandırılacağı

Tablo 3: Kalkan'da yıllara göre inşaat ruhsatları

Yıllar	İnşaat ruhsatı sayıları
1996	41
1997	48 (3 adet restorasyon)
1998	44
1999	29
2000	33
2001	75 (3 adet restorasyon)
2002	69
2003	97 (1 adet restorasyon)
2004	~100

Kaynak: Kalkan Belediyesi

Resim 3: Kalkan'da yeni yapılaşmalar (Kasım, 2004).

konusunda siyasa ve projeler geliştirilmesi beklenirken, aynı yanlışlık bu kez yabancılara ikinci konut üretilmesi şeklinde yinelenmektedir.

Bu sürecin, toplumsal açıdan da yararlarından söz etme olanağı bulunmamaktadır. Yeni oluşan iktisadi çevrede yerel halk, ellerinden çıkardıkları arsa ve arazilerdeki villalarda ya da diğer tesislerde becerisiz işlere talip olmanın ötesinde, bir yer edinemedektedirler. Küçük esnafın kent ekonomisinden elenmesi süreci yaşanmaktadır. Yerel halk giderek turizm pastasından pay alamama noktasına gelmiştir. Tüketimci alışkanlıklar kısa sürede mülk satışı yoluyla elde edilen sıcak paranın, kısa sürede yitirilmesine yol açmaktadır. Mülksüzleşen yerel halk marjinal işlere yönelmektedir.

GELİŞME VE KORUMA PLANI KARARLARI

Kalkan, 1984 tarihli İmar Planı sonrasında Turizmi Teşvik kapsamında 1986 yılında kapsamlı bir imar planı revizyonu görmüştür. Bu plan bir önceki plandan farklı olarak turizmi teşvik kapsamında ayrıcalıklı imar hakları yaratmıştır. 1994 tarihli İlave İmar Planı ise Revizyon İmar Planının temel yaklaşımını sürdürmüştür. Bu kapsamda Kalkan

imar planları temel yaklaşım açısından şu şekilde ayrıştırılabilir:

- Doğal ve fiziksel eşikleri ve arazi kullanım disiplini temel alan kullanma/gelişme ve koruma yaklaşımı: 1984 İmar Planı. Tarihi Kent Merkezi Koruma Geliştirme İmar Planı ile Doğal Sit Alanları Koruma kararları bu planın kapsamında oluşturulmuş kararlardır.
- Kentsel arsa üretimine yönelik talebe göre gelişme planlaması: 1986 İmar Planı Revizyonu ve 1994 İlave İmar Planı. Bu yaklaşım bir önceki planın belirlediği doğal karakteri korunacak alanları gelişmeye açmış, koruma yaklaşımını göz ardı etmiştir.
- Parçacı plan değişiklikleri ile koruma yaklaşımının terk edildiği planlama kararları. Yabancılara mülk satışı sonucunda beldeye kısa süreli sıcak para girişinin harekete geçirdiği spekülasyonun sonucu olarak daha çok mevcut planlama alanlarına eklemeler şeklinde gelişme yaklaşımı: 2004 Doğal Sit Alanı Nazım İmar Planı (Sit alanlarının gelişmeye açılması kararı) ve Kalamar Bölgesinde gerçekleştirilmek istenen değişiklikler, İslamlar-Akbel Afet Evleri Bölgesinde imar haklarının artırılması istemleri:

Yerel halk giderek turizm pastasından pay alamama noktasına gelmiştir. Tüketimci alışkanlıklar kısa sürede mülk satışı yoluyla elde edilen sıcak paranın, kısa sürede yitirilmesine yol açmaktadır. Mülksüzleşen yerel halk marjinal işlere yönelmektedir.

Tablo 4: Kalkan'la ilgili planlama kararları

planlar	onay tarihi	planlama nüfusu	planlama alanı
Kalkan İmar Planı	16.04.1984	6183	100.30 ha
İmar Planı Revizyonu	19.11.1986	20558	210.42 ha
İslamlar Köyü-Akbel İmar Planı	3.10.1989		İslamlar Köyü Afet Evleri
Kalkan Tarihi Kent Merkezi Koruma Geliştirme İmar Planı	1992		Tarihi kent merkezi
İmar Planı Revizyonu (Şahil Şeridi)	12.07.1993	-	Kıyı kesiminde Kıyı Kanununa uyarlanan değişiklikler
İlave İmar Planı	5.12.1994	6892	96 ha
Koruma İmar Planı Revizyonu	20.03.1996	-	
K.K.A. Koruma İmar Planı Revizyonu ⁶	4.10.1996	-	Özel proje alanı
1996 Kentsel Sit Alanı Komşu Bölgeleri İmar Planı Revizyonu	1996		Kentsel sit alanı çevresi
Kalkan Tarihi Kent Merkezi Koruma Geliştirme Revizyon İmar Planı	7.08.2003		Kentsel sit alanı (Tarihi kent merkezi)

⁶ Belediye İmar Müdürü'nden alınan sözlü bilgiye göre bu düzenlemenin yapıldığı öğrenilmiş olmakla birlikte; bu düzenleme ile ilgili belgelere ulaşılamamıştır.

Kalkan İmar Planı, 1984

Planda, kentsel sit alanı, kentsel sit alanının mimari karakteri ile uyum gösterecek konut alanları, afet evleri, gelişme konut alanları, çalışma alanları, turistik tesis alanları, doğal karakteri korunacak alanlar ile jeolojik açıdan sakıncalı alanlar belirlenmiştir.

- Kentin planlı gelişimi açısından, arazi ve arsa mülkiyetinde sık el değiştirme süreçleri ve kentsel arsa ve arazilerin küçük parçalara bölünmesi ve yoğunlukların denetimsiz artışı sorunları önemli planlama sorunları olarak ele alınmıştır.
- Kentin sosyal ölçeğinin bozulması, dışarıdan gelecek büyük ölçekli turizm yatırımlarında kentin mimari karakterinin bozulması tehlikelerine işaret edilmiş ve kentin alabileceği sosyal ölçeği bozmayacak yerlerde, yer seçimine özen gösterilmiştir.
- Kentin makroformu belirlenirken projeksiyon nüfusu yerine jeolojik ve topoğrafik kısıtlamalara bağlı olarak toprak kullanma disiplini hedef alınmıştır.

- Nüfus varsayımı: 6183 kişi
- Planlama alanı: 100.30 ha
- Meskun Konut Alanları (Kentsel Sit Alanı, Kentsel Sit Alanı Mimari Karakteri ile Uyum Sağlayacak Konut Alanları, Afet Evleri): 11.6 ha.
- Gelişme Konut Alanları: 27 ha. 2 kat sınırlaması, ortalama 340 m² parsel büyüklüğü, net yoğunluk: 135 kişi/ha.
- Toplam Net Konut alanı: 38.6 ha..Ortalama parsel büyüklüğü: 325 m²
- Çalışma Alanları: Açık Pazar, terminal, küçük sanatlar dışında planda konut altı ticaret öngörülmüştür.
- Turistik Tesis Alanları: 7.9 Ha (4.98 ha otel-motel alanları. E:0.45 H:7 m).
- Doğal Karakteri Korunacak Alanlar: (Tarımsal rantı olmayan fakat yapılaşmanın fiziki engeller nedeniyle pahalı olduğu düşük yoğunluklu yapılaşma alanları) 32.40 ha.
- Yeşil alanlar: 7.59 ha
- Eğitim: 4.3 ha

Revizyon İmar Planı, 1986

Bu planın temel gerekçesi 1984 tarihli imar planının talepleri karşılayamadığı varsayımına dayanmaktadır.

- Nüfus varsayımı (turizm konaklama alanları dahil): 20 558
- Planlama alanı: 210.42 ha
- Planda turizmin Kalkan'ın en önemli gelir kaynağı olduğu kabulü ile imar hakları açısından turistik yatırımların özendirilmesi öngörülmüştür. Bütün konut alanlarında istenirse turistik tesis yapılabileceği kabul edilmiştir. Turizm tesislerinde 2 kat bodrum yapılabileceği ve bunun inşaat emsaline dahil edilmemesi öngörülmektedir (İnşaat emsali E: 0.40 olan yerlerde E:0.60'a çıkarılmaktadır).
- Meskun Konut Alanı: 10.3 ha (3092 kişi)
- Gelişme Konut Alanı: E: 0.60 olan alanlarda 32.9 ha. (9880 kişi)
E: 0.40 olan alanlarda 16.6 ha (3327 kişi)
- Turizm Konaklama Tesis Alanları: 8.2 ha (3937 kişi)
- Yeşil Alanlar: 24.8 ha
- Spor Alanları: 2.1 ha

Resim 4: Kalkan İmar Planı, 1984.

İslamlar Köyü-Akbel İmar Planı, 1989

3.10.1989 Onay tarihli plan İslamlar Köyü Afet Evlerini kapsamaktadır.

Kalkan Tarihi Kent Merkezi Koruma ve Geliştirme İmar Planı, 1992

Kalkan'da ilk koruma çalışması Gayri Menkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun (GEEAYK) 6.02.1982 gün ve A-3542 sayılı kararı ile başlamıştır. Bu karara göre yerleşmenin güney batısında, denizden kuzey-doğuya yarım ay şeklinde genişleyen ve Köyiçi bölgesi olarak tanımlanan 4 hektarlık –ki bazı kaynaklarda bu alan 6,5 ha olarak verilmektedir- alan “Kentsel Sit Alanı”; bu alan içindeki anıtsal yapılarla ve bazı geleneksel konutlar korunması gerekli Kültür Varlığı olarak tescillenmiştir⁷. Tescilden 1992 yılına kadar ki süreçte; alan içinde koruma ve yeni yapılaşmalar için Antalya KTVKK tekil kararlar ile uygulamayı yönlendirmiştir. Kentsel sit alanını içeren ilk bütüncül yaklaşım, 1992 tarihli Kalkan Tarihi Kent Merkezi Koruma ve Geliştirme İmar Planı (KTKMKGP) ile gerçekleşmiştir.

Kentsel sit alanı ile ilgili bu koruma çalışması 1986 tarihli imar planında getirilen hükümlere dayanmaktadır. 1986 tarihli imar planında, korunacak yapılar “anıtsal” ve “sivil mimarlık örnekleri” olarak ayrıştırılmış ve yapılara yapılacak müdahalelerde karar yetkisinin AKTVKK'da olduğu belirtilmiştir. Buna karşın, plan kentsel sit alanında yapılacak yeni yapılarla ilgili ayrıntılı tanımlar getirmiştir. Öyle ki bu tanımlar, Kalkan'daki yeni mimarinin biçimlenmesini sınırlamıştır. Örneğin plan hükümleri arasında “... pencere doğramaların kendi içinde dikine, iki bölüme; ya da bir kanadı menteşeli olarak üç bölüme ayrılabilir. Pencereelerde ahşap kepenk yapılması zorunludur. Kepenkler de doğramalar-daki aynı sistemi izleyecektir. Pencere çevresinde 15 cm söve/çerçeve yapılacaktır” gibi ayrıntılar verilmiş olup, bu düzen daha sonra kentsel sit alanı içindeki tüm yapılarda uygulanmıştır.

Antalya Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu tarafından 6.02.1982 gün ve A-3542

sayılı karar ile kentsel sit alanı olarak tescil edilen alan, yerleşmenin Köyiçi olarak da tanımlanan ilk yerleşim alanı olup (6,5 hektarlık alan), içinde bulunan tüm yapıları ve açık alanları içermektedir. Bu plan kentsel sit alanı için uygulama imar planı olarak kabul edildiğinden, daha önce bu bölge için onanmış olan imar planları, mevzii imar planları ve imar planı değişikliklerini geçersiz kılmıştır.

1992 yılında hazırlanan 1/500 ölçekli Kalkan Tarihi Kent Merkezi Koruma ve Geliştirme Planı (KTKMKGP), Fon Mimarlık Ltd. Şirketi tarafından yapılmıştır. Planın amacı şartnamede “Kalkan kentsel sit alanı sınırları içindeki doğal ve kültürel değerlerin korunması ve sağlıklılaştırılması ve olası yeni kullanımlara açılmasına yönelik ilkelerin belirlenmesi ve bu ilkeler doğrultusunda uygulamaya yönelik proje ve modellerin oluşturulması” olarak tanımlanmıştır⁸. KTKMKGP kap-

⁷ Kalkan'daki toplam tescilli yapı sayısına ilişkin veriye bu çalışmanın süresi içinde ulaşılamamıştır.

⁸ Antalya İli, Kalkan Tarihi Kent Merkezi Koruma ve Geliştirme Amaçlı İmar Planı Sözleşmesi, 1990, Madde: 3.

Resim 5: Kalkan 1986 Revizyon İmar Planı ve 1994 İlave İmar Planı

Bu projedeki ana ilke “özgün yol kotları ve malzeme kullanımını yeniden oluşturmak” olarak belirlenmiştir.

samında planlamaya geçiş ve plan kararlarında beklenen hedefler ise “sınırlar, sokak ve meydan ölçeğinde kararlar, kentsel dokuyu bütünleyen dış mekanlara ilişkin kararlar, yapı (geleneksel, yeni yapı) ölçeğinde kararlar, parselle ilişkin kararlar” olarak tespit edilmiştir⁹.

Genelde plan alan ve parsel ölçeğinde kararları belirlemiştir. Alanın değerlerine ve fiziksel sorunlarına yönelik hükümlerin yer aldığı planda, sadece fiziksel kararlar ele alınmıştır. Park ve otopark alanları ile Kültür Bakanlığı ve belediye idaresi tesisi alanı dışında; alan ve yapı kullanım kararları içermeyen plan, alan ölçeğinde iki adet “Özel Proje Alanı” ve “I ve II numaralı Koruma Alt Bölgesi” olmak üzere toplam dört alanı sınırlamıştır. Ancak bu alanlar ile ilgili genel ilke ve kullanım kararları geliştirilmemiş, olasılıkla alanların kendi içinde potansiyel ve sorunlarına göre mevcut koruma imar planı ile bütünleşecek kararların proje müelliflerince oluşturulması şeklinde bir yaklaşım benimsenmiştir. Planın korumaya yönelik hükümleri;

- i) tescilli yapıların korunması,
- ii) yolların korunması,
- iii) ağaçların korunması olmak üzere üç başlıkta ele alınmıştır.

Sit alanı içinde bulunan parseller ise değer ve sorunlarına göre tanımlanmıştır:

- i) 38 adet geleneksel yapı parseli, iki adet cami, bir adet şapel, “korunacak yapı parseli”,

ii) 15 adet geleneksel yapı parseli “sağlıklaştırılacak geleneksel yapı parseli”,

iii) 62 adet parsel “sağlıklaştırılacak yeni yapı parseli”,

iv) 108 adet parsel “yeni yapılaşma önerilen parsel” olarak belirlenmiş, her tür için koruma ve yeni yapılanma hükümleri getirilmiştir.

Dolayısı ile bu plan korunacak yapı gruplarına ilişkin ayrıntılı tanımlar getirmiş, buna karşın yeni yapılaşma ile ilgili 1986 tarihli imar planındaki ayrıntılı kararlar değiştirilmiş, daha genel hükümler getirilerek yeni yapılaşmanın mimarisinde esneklik sağlanmıştır.

Oldukça küçük bir alanı içeren Koruma İmar Planı ile Kentsel Sit Alanı içinde kalan tescilli yapılara, boş parsellere göre müdahale biçimleri tanımlanmıştır. Koruma İmar Planının sahil şeridi ile Kalkan’daki geleneksel dokuya fon oluşturan yeşil doğal örtüyü içerecek biçimde ele almamış olması en temel eleştiri noktasıdır. Nitekim, bu nedenle Koruma İmar Planı dışında kalan sahil kesimi, 1993 tarihli imar planı revizyonu ile yapılaşmaya açılmış ve Kalkan’ın ölçeğine aykırı kitle özelliklerine sahip yapılar ile dolmuştur.

İmar Planı Revizyonu, 1993

12.7.1993 Onay tarihli bu imar planı revizyonu sahil şeridini kapsamaktadır. Bu plan ile 1993 tarihli Kıyı Kanununa uyarlanan değişiklikler yapılmıştır. Buna göre ilk 50 m içerisinde yeşil alan düzenlemeleri, ikinci 50 metrede ise günübirlik kullanımlar öngörülmüştür.

İlave İmar Planı, 1994

Bu planda Ortaalan Mevkiinde karayoluna kadar yer alan alan ile kuzey doğudaki Kızıltaş Mevkiinde oldukça geniş alan gelişmeye açılmıştır. Bu plan Revizyon İmar Planının ana kararlarını sürdürmektedir.

- Planlama alanı: 96 ha
- Ek planlama nüfusu: 6892 kişi
- Gelişme Konut Alan: 57.4 ha. Bu alanlarda TAKS: 0.15 ve KAKS:0.30, H:6.5 ve en az parsel büyüklüğü 600 m² olarak kabul edilmiştir.

⁹ Antalya İli, Kalkan Tarihi Kent Merkezi Koruma ve Geliştirme Amaçlı İmar Planı Sözleşmesi, 1990, Madde: 7.

Resim 6: Kalkan Koruma İmar Planı, 1992.

• Ayrıca bir bölgelemeye gidilmemiş ve konut alanlarında turistik tesis yapılabileceği kabul edilmiştir.

• Plan “tercihli kullanım” getirmiştir. Buna göre tercihli kullanım alanlarında konut, akaryakıt ve bakım istasyonu, iş merkezi ve konaklama tesisi yapılabilmektedir. İmar hakları artmamakla birlikte bu alanlarda kullanıma H farklılaşabilmektedir.

Kentsel Sit Alanı Koruma İmar Planı Revizyonu, 1996

Antalya KTVKK’nun 20.03.1996 gün ve 2915 sayılı kararı ile onaylanmış plan revizyonu 1992 tarihli Kentsel Sit Alanı Koruma ve Geliştirme İmar planındaki uygulamadan kaynaklanan sorunların giderilmesi amacıyla yapılmıştır. Planın tüm hükümleri ve yaklaşımları bir önceki planı içermektedir. Planda yapılan değişiklikler üç grupta toplanmıştır. Bunlar:

1. 1992 planının onaylanmasından sonra Antalya KTVKK’na gelen proje ve istekler doğrultusundaki kararlarının plana işlenmesi,
2. Proje müelliflerince yapılan değişiklik ve maddi hataların düzeltilmesi, kamusal alan kullanım talepleri doğrultusunda yapılan değişiklikler (Belediye misafirhanesinin park parseli ile bütünleştirilerek park alanının genişletilmesi), yeni yapılaşmalarda kot alınacak noktaların belirlenmesi, dış cephe düzenlenmesinde ahşap elemanların özgün ahşap renginde cilalanması gibi plan ve plan lejantındaki değişiklikler,
3. Koruma imar planı hükümlerinde yapılan değişiklikler ise daha önceki planın onanması esnasında AKTVKK tarafından yapılan değişiklik ve eklemeler ilgili bölümlere eklenmiş, bazı maddelerde değişiklik yapılmış (örnek olarak, “... sokak cephelerinde, servis penceresinin yer alamaz..” vb) ve “kentsel sit alanı içinde geçici statüde yapı yapılamaz, var olan büfe vb tüm geçici yapılar belediyece kaldırılacaktır” hükmü tamamen yeni bir madde (Madde36) olarak eklenmiştir.

Resim 7: Kalkan Koruma İmar Planı Revizyonu, 1996.

K.K.A Koruma İmar Planı Revizyonu, 1996

Kalkan Belediyesi İmar Müdürlüğü tarafından verilen sözlü bilgiye göre bu plan değişikliği, Kentsel Sit Alanı içinde “Özel Proje Alanı” olarak tanımlanan alanın otopark olarak düzenlenmesine yöneliktir.

Kalkan Tarihi Kent Merkezi Çevre Düzenleme Projesi, 1996

Temel amacı sokakların düzenlenmesi olan projenin özgün çizimine ulaşılamamış, sadece rapora dayanarak bir değerlendirme yapılabilmiştir. Bu projedeki ana ilke “özgün yol kotları ve malzeme kullanımını yeniden oluşturmak” olarak belirlenmiştir¹⁰. Kentsel sit alanı içindeki yollar “araç girişine uygun, araç girişine uygun olmayan yollar ve merdivenli sokaklar” olarak gruplanmıştır. Araç yollarında yaya ve araç yolu kot farkı ile ayrıştırılmış ve doğal parke taş kullanımı önerilmiştir. Araç ve yayanın birlikte kullanacağı yollar; ve dükkanların dışa taşıacağı yollarda ise kullanım üç ayrı malzeme farkı ile ayrıştırılmıştır. Farklı nitelikteki merdivenli sokaklarda ise çakıl taşı mozaik kaplama önerilmiştir.

¹⁰ Kalkan Tarihi Kent Merkezi Çevre Düzenleme Projesi Açıklama Raporu, 1996, Fon Mimarlık Ltd.,

Kentsel Sit Alanı Komşu Bölgeleri İmar Planı Revizyonu (KSAKBİPR), 1996

Bu revizyon planı, kentsel sit alanı ile bitişik ve alanın kuzey ve batısı ile, Fethiye-Antalya karayolu arasında yer almaktadır. Kalkan İmar planı içinde kalan ve söz konusu plan koşullarına göre bir bölümü yapılaşmış alanı içeren KSAKBİPR revizyonu bir taraftan alandaki yapı yoğunluğu, mimari biçimlenme, ulaşım ve servis problemleri ile; mülkiyet sorunlarından kaynaklanan problemlere çözüm getirmeyi hedeflerken, diğer taraftan

da Kentsel sit alanı ile bütünleşmemiş bir çevre oluşturan bölgede mimari düzen algılama açısından uyumlu bir fiziksel çevre oluşturmayı amaçlamaktadır. Antalya KTVKK'nun 1996 yılında aldığı karar¹¹ ile onaylanan 3,5 hektarlık alanı kapsayan planlama alanı, nitelikleri açısından üç bölgeye ayrılmış ve bölgelere göre şu kararlar üretilmiştir¹²:

- Kentsel sit alanına bitişik parsel boyutları, küçük ve yapılaşmanın büyük oranda gerçekleştiği adaları içeren ve 1. Bölge olarak nitelenen alanda, sit alanı ile uyumlu doku oluşturmak amacıyla bitişik nizam yapılaşma,
- 2. grup alan olarak nitelenen ve ortalama 300-350m²'lik parselleri içeren, ayrı nizam yapılaşmanın olduğu ve planlama alanının büyük bir çoğunluğunu kapsayan alan, kent silüetini etkilediği için düşük yoğunluklu yeşil ile bütünleşmiş yapılaşma,
- Devlet karayoluna bitişik büyük parsellerinin yer aldığı, yapılaşmanın gerçekleşmediği 3. grup alan olarak tanımlanan alanda da, düşük yoğunluk önerilmiş, kütle büyüklükleri için sınırlamalar getirilmiş ancak parsel içinde birden fazla yapılaşma hakkı verilmiştir.
- Genel karar olarak tüm alanda iki katlı yapılaşma öngörülmüş, çok eğimli bir arazi olduğu için kot alma noktaları belirtilmiş, eğimden dolayı çıkan bodrum katları yoğunluk hesabına katılmak koşulu ile iskan edilebileceği kararı getirilmiştir.

Kalkan Tarihi Kent Merkezi Koruma ve Geliştirme Revizyon İmar Planı, 2003

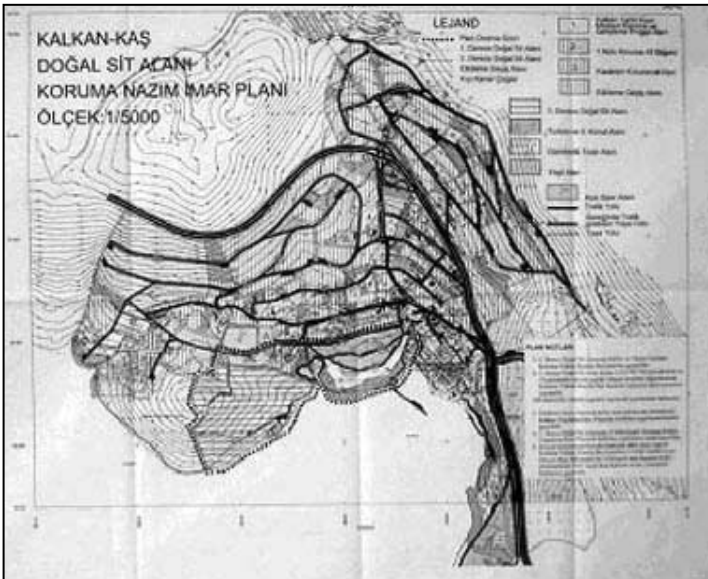
1/500 ölçekli plan, Antalya KTVKK'nun 7.08. 2003 gün ve 5960 sayılı karar ile onaylanmıştır. Planın tüm hükümleri ve yaklaşımları bir önceki 1992 ve 1994 tarihli kentsel sit alanı ve koruma imar planı kararlarını aynen içermektedir. Ancak planlama alanı sınırı değiştirilmiştir. Yerleşmenin kuzey doğusundaki "özel proje alanı" ve güney doğudaki "I numaralı Koruma Alt Bölgesini" planlama sınırı dışında bırakılmıştır.

¹¹ Kalkan Kentsel Sit Alanı Komşu Bölgeleri İmar Planı Revizyonu, Açıklama Raporu, Ekim 1996, Fon Mimarlık

¹² Kalkan Kentsel Sit Alanı Komşu Bölgeleri İmar Planı Revizyonu, Açıklama Raporu, Ekim 1996, Fon Mimarlık

Resim 8: Kalkan Koruma İmar Planı Revizyonu, 2003.

Resim 9: Kalkan Koruma İmar Planı Revizyonu, 2004.

İçerik ve hükümler açısından büyük değişiklikler getirmeyen bu revizyonun, gerekçesi anlaşılmamıştır.

Doğal Sit Alanı Koruma Nazım İmar Planı, 2004

Bu nazım imar planı değişikliği ile 1. Derece Doğal Sit Alanının bir bölümü 3. Derece Doğal Sit Alanı olarak değiştirilmiştir.

Bu plan paftası üzerinde gözüküp ancak planlama alanı sınırı dışında yer alan bir başka plan değişikliğinin söz konusu olduğu anlaşılmaktadır. Bu Kalamar Koyu Mevkiinde kuzey yönünde karayoluna kadar uzanan alandır.

GELİŞME VE KORUMA PLANI KARARLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

1984 Tarihli imar planı ile Revizyon İmar Planı ve bu plana ek nitelik taşıyan 1994 tarihli İlave İmar Planı arasında şu temel farklılıklar saptanmaktadır:

- Revizyon İmar Planının nüfus varsayımı 1984 planının varsayımının üç katından fazladır. Toplam planlama alanı ise 1984 tarihli planın iki katıdır.
- 1984 tarihli planda yerleşmenin turizm gelişmesi karşısında sosyal ölçeğinin bozulması tehlikeleri dikkate alınarak büyük ölçekli turizm tesislerinin yerleşmede konumlandırılmamasına dikkat edilmesi gereğine işaret edilmiştir. Oysa Revizyon İmar Planı turizm tesisleri için bir bölgeleme getirmemiş, tüm konut alanlarında turizm tesisi kullanımını mülk sahibini seçimine bırakmıştır. Buna karşın bu plan yoğunluklar açısından farklı hizmet alanları gerektiren işlevleri çözememiştir.
- 1984 tarihli planda kentsel gelişme belirlenirken nüfus kestirimleri yerine toprak kullanma disiplininin ve yerleşmenin doğal ve tarihi eşikler dikkate alınarak taşıyabileceği nüfus büyümesinden hareket edilmiştir. Buna karşın Revizyon İmar Planının bir büyüme planı olduğu ve talebe yönelik bir arazi kullanma yaklaşımı sergilediği gözlenmektedir.
- Gerek 1986 tarihli gerekse 1994 tarihli planların ortak özelliği olarak yeşil alanlarda

öngörülmüş olan süreklilik bozulmuş, buna bağlı olarak da yapılaşmış alanda kent görünümünü bozacak bir kütesellik yaratılmıştır. Yeşil alanlar, gelişme alanları arasında rastlantısal biçimde dağılır hale gelmişlerdir. Bu şekilde yapılaşmış alan-yapılaşmamış alan, dolu-boş, açık alanlar-yapılaşmış alanlar ilişkisinin son derece önemli olduğu Kalkan yerleşmesi açısından kent görünümünü bozan bir yapı çevre yaratılmıştır. Deniz yönünden kent görünümü açısından dile getirilen *kesintisizlik* nedeniyle tarihi Kalkan yerleşmesini yeni gelişme alanlarından ayırt edebilmek neredeyse olanaksız hale gelmiştir.

• 1984 İmar Planında gelişme alanlarında kıyıya yönelen yeşil koridorların yanı sıra gelişme bölgeleri arasında belirli araçlarla (doğal karakteri korunacak alanlar, yeşil alanlar, vb kullanımlar ile) kesintiler yaratılmışken, 1986 planında doğal karakteri korunacak alanların büyük bir bölümü yapılaşmaya açılmıştır.

• 1986 Planında turizm öncelikleri nedeniyle turizm tesisleri için yapılaşma hakları artırılmıştır (inşaat emsali yanı sıra iki kat bodrum izni). Yerleşmede tüm imar adalarının isteğe bağlı olarak turizm konaklama amacına yönelik olarak kullanılması öngörülmüş olduğundan 1984 Planı ile öngörülmüş olan tüm kentte yapılaşmış alan yoğunluğu artırılmıştır. Bunun kentteki mevcut altyapıyı oldukça sorunlu hale getirdiği belirtilmelidir.

• 1984 planında topoğrafik açıdan yapılaşmanın zor olduğu dikkate alınarak gelişme alanı dışında bırakılan Kömürlük mevki ile Kışla Mevkii arasında karayoluna kadar yer alan bölge Revizyon İmar Planında gelişmeye açılmıştır. Yine bu planda Ortaalan Mevkiinde yeni gelişme alanları yaratılmıştır.

1986 ve 1994 Onay tarihli Revizyon İmar Planı ile İlave İmar Planının toplam planlama nüfusu öngörülürü 27 450'dir. 2004 tarihli Doğal Sit Alanı Koruma Nazım İmar Planı paftası üzerinde görünen buna karşın planlama alanı dışında gösterilen bir başka plan değişikliğinin söz konusu olduğu anlaşılmaktadır. Bu Kalamar Koyu Mevkiinde kuzey yönünde karayoluna kadar uzanan alandır. Planlama aşamasında olduğu anlaşılan ve gelişmeye açılmak istenen bu alan ile Kışla Mevkiinde

1986 planında doğal karakteri korunacak alanların büyük bir bölümü yapılaşmaya açılmıştır.

**PLANLAMA
2005/1**

yer alıp 1994 tarihli İlave İmar Planı sonrasında gelişmeye açılmış olduğu anlaşılan alanlar ve son onay aşamasında olan ve 1. Derece Sit Alanından 3. Derece Sit Alanına dönüştürülmekte olan alanlarla birlikte değerlendirildiğinde kentin 35 Bin civarında bir nüfusa karşılık gelen bir imarlı alana sahip olacağını varsaymak yanlış olmayacaktır.

1986 tarihli Revizyon İmar Planında turizm temel sektör olarak belirlenmiş ve bu temel karara uygun mekansal düzenlemeler ve uygun imar hakları yaratılmıştır. Buna karşın, raporda dile getirilen gelişmeler karşısında belde turizm tesisi talebinin geçmiş dönemlere oranla giderek azalmakta ve başka bir niteliğe bürünmektedir. Turizm tesisi talebinin giderek azaldığı bir dönemde, -aynı zamanda yerleşmenin henüz yapılaşmaya açılmamış planlanmış alanları olmasına karşın- sürekli yeni gelişme alanları yaratılmasını, yabancılara mülk satışı ile hızlanan Kalkan'a sıcak para girişiyle oluşan spekülasyon ile ilişkilendirmek anlamsız olmayacaktır. Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre 1997 yılında 1918 nüfusa sahip olan Kalkan kenti için 35 bin civarında kişiyi barındıracak bir planlama nüfusu, verili koşullar altında abartılıdır.

Yeni gelişme alanlarının yaratılmasının yabancılardan satılık mülk talebinin karşılanmasından öte bir anlam taşımamaktadır. Bu nedenle, yeni gelişme alanları yaratılmasına yönelik planlama çalışmalarının, beldenin iktisadi ve toplumsal gelişimine katkıda bulunması olanaklı gözükmemektedir.

İmarlı alanın barındıracağı nüfus ile kentin yerleşik nüfusu arasında olası nüfus gelişimi dikkate alındığında ciddi bir fark olduğu gözlenebilecektir. Kalkan'ın turizm gelişimi karşısında toplumsal dokusunun korunmasına yönelik önlemler alınmadığından ve yerel siyasalar geliştirilmediğinden, turizm tesislerinin bağımsız mülklere dönüştürülmesi eğilimi karşısında, gereğinden fazla gelişme alanları yaratılması yerel halkın

Kalkan'dan sürülmesi sürecini kaçınılmaz olarak güçlendirecektir.

Zeytincilik ve balıkçılıkla geçinen küçük bir yerleşmede 1984-2004 yılları arasında, 20 yıllık süreçte değişik ölçek ve nitelikte (imar planı, koruma imar planı, çevre düzeni, revizyon, ilave plan vb) 10 plan üretilmiş olması bütçenin ekonomik kullanılmaması yanı sıra planlama süreçlerinin yeterli gelişmediğinin göstergesidir.

Planlama çalışmasında "Kalkan kentsel sit alanı sınırları içindeki doğal ve kültürel değerlerin korunması ve sağlıklılaştırılması, olası yeni kullanımlara açılmasına yönelik ilkelerin belirlenmesi ve bu ilkeler doğrultusunda uygulamaya yönelik proje ve modellerin oluşturulması" ilkesine yönelik araçların ve modellerin geliştirilememesi, planlamanın sadece fiziksel boyutta kalması değişen ekonomik koşullar çerçevesinde alanın turizm sektörüne terk edilmesi bugün yerleşmede yaşanan sorunları oluşturan en önemli neden olarak ortaya çıkmaktadır. Koruma amaçlı planlama çalışmalarında, sosyal, kültürel ve ekonomik yapılanmaya yönelik planlama kararları ve uygulama modellerinin oluşturulmamış olduğu gözlenmektedir.

Kentsel sit alanı içinde koruma imar planına göre 53 adet geleneksel yapı parseli ve 172 yeni yapılaşma parseli bulunmaktadır. Alan içindeki yapıların bir bölümünün zemin katları özgün tasarımlarında dükkan ve depo olarak tasarlanmıştır. Koruma imar planları bu yapıların potansiyellerini dikkate almamış, farklı amaçlara yönelik kullanım kararları getirmemiştir. Özellikle zemin katlarının turizm amaçlı (restoran, dükkan, bar vb.) kullanımlara dönüştürülmesinin sonucu olarak geleneksel yapılar özgün plan özelliklerini yitirmişlerdir.

Merkezin turizm, ticaret işlevleri ile yüklenmesi sonucu olarak kentsel sit alanındaki konut kullanımını yok olmuş, konut olarak tasarlanan yapılar ticari işlevlere yönelmiş, bu dokunun

Tablo 5: Kalkan nüfus gelişimi

	1970	1975	1980	1985	1990	1997	2000*
Kalkan (kent)	746	2359	622	1252	1793	1918	2543
Kalkan köyler ve bucak toplamı	15 886	16 632	16 963	18973	21087	?	?

* 2000 Yılı nüfusu Kalkan Belediyesi verilerine dayanmaktadır.
Kaynak: DİE Genel Nüfus Sayımı sonuçları

etrafında konut kullanımı için yeni alanlar açılmıştır. Kentsel sit alanı içinde konut ve pansiyon türü konaklamaya yönelik kullanımı özendiren modellerin oluşturulması, alandaki ticari kullanımların yeni yapılarda çözülmesi dokunun özelliklerinin korunmasını sağlayacak, kültür varlıklarının kapasite üstü ya da altı kullanımı ortadan kalkacaktır.

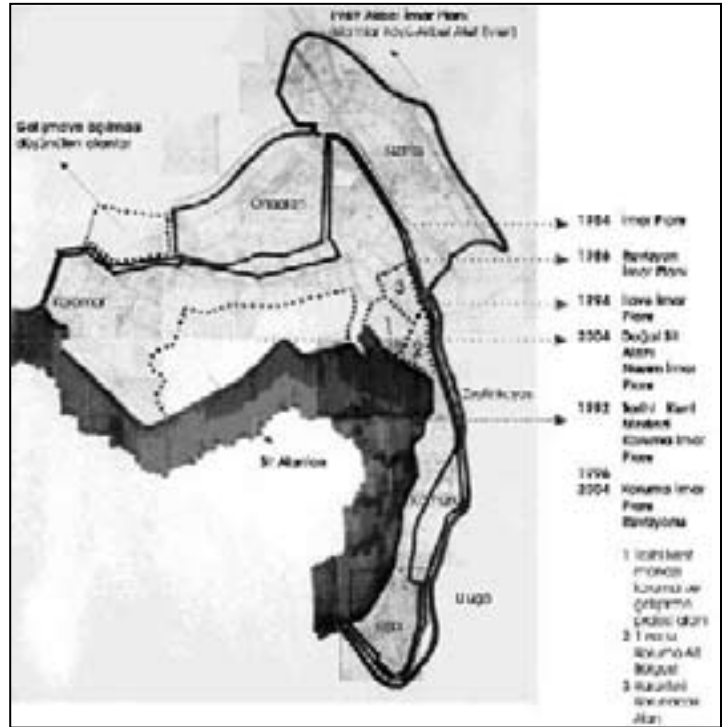
Yeni yapılaşma için getirilen hükümler alanda tek tip yeni yapıların oluşmasına neden olmakta, dokunun benzer fakat farklı geleneksel mimarisinin oluşturduğu çeşitliliği tek düzeye indirmektedir.

Geleneksel yapı parsellerindeki kültür varlığı yapıların özgün özelliklerinin korunması, konfor koşullarının (banyo, mutfak, tuvalet) sağlanması amacıyla yeni kitle eklerine olanak tanıyan yaklaşım geleneksel yapıların yaşamlarına katkıda bulunmaktadır. Geleneksel yapı parsellerinde nitelsiz kitle eklerinin kaldırılarak yerine yine aynı taban alanı ve kat yüksekliğinde yeni yapı yapma hakkı verilmesi kendi içinde çelişkileri getirmektedir. Uyumsuz kitle ekleri böylesi bir kararla yeniden yapılaşmaya yönelik haklar almakta, doku özelliğini bozan özellikler yeni yapılaşma hakkı ile başka bir boyut kazanmaktadır.

Bazı korunacak yapı parselleri ve sağlıklaştırılacak geleneksel parsellerde de ek yeni yapılaşmaya izin verildiği ve var olanların aynı taban ve kat yüksekliğinde yeniden yapılması alandaki yeni yapılaşmayı arttırmakta, böylece alandaki geleneksel yapı sayısı 1/3 'lük bir oranın altında kalmakta ve giderek azalmaktadır.

Yeni yapılaşmada kot alma noktalarının belirtilmesi alanda katsayısı, yapı yüksekliği ve kent görünümüne yönelik sorunları çözümlemek açısından olumlu bir yaklaşımdır.

Planlama kararları dışında Kalkan Belediye Meclisinin imar kararları bulunmaktadır. Tarih boyunca avlulu yapı türünün var olduğu, doğal ve iklim koşulları gereği avluların yapıların önemli bir parçası olduğu ve Kalkan'daki tarihi doku içinde var olan ve korumaya değer bulunan yapıların avlularının bulunduğu dikkate alındığında, bir Akdeniz yerleşmesi olan Kalkan'da avlulu yapı tipinin kısıtlanmasının mimarlık, tasarım, planlama kapsamında anlamlı bir gerekçesi saptanamamaktadır.

Resim 10: Kalkan'la ilgili planların kapsadığı bölgeler

Resim 11: Kalkan'ın 1965 yılındaki görünümü, Fotoğraf: Ligya Elibol, Baskı: M. S. Şentürk.

Resim 12: Kalkan'ın 1985 yılındaki görünümü, Kaynak: Manolya Tokalı (1987) A Touristic Settlement Evaluated Through the Values of Vernacular Architecture of Kalkan, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, ODTÜ Mimarlık Fakültesi

Resim 13: Kalkan kentsel sit alanında doku özellikleri, Kaynak: Manolya Tokalı (1987) A Touristic Settlement Evaluated Through the Values of Vernacular Architecture of Kalkan, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, ODTÜ Mimarlık Fakültesi,

SONUÇ: DEĞERLENDİRME VE ÖNERİLER

Son dönemde yabancılara mülk satışına yönelik yasal düzenlemeler ile gündeme gelen gelişmenin çok derin toplumsal ve ekonomik sonuçları olacaktır. Arsa ve araziler üzerindeki spekülasyon baskıları geçmiş ile karşılaştırılamayacak düzeydedir. Bu durum yerleşmedeki ticari etkinlikleri ve üretken sektörleri olumsuz yönde etkilemektedir.

- Kentte yeterince planlanmış alan olmasına karşın, planlı alan dışında kaçak yapılaşma süreci hızlanmıştır.
- Spekülasyon baskıları kent merkezi çevresindeki sit alanlarının yapılaşmaya açılması istemlerini güçlendirmektedir.

Resim 14: Köyiçi mevki (2004)

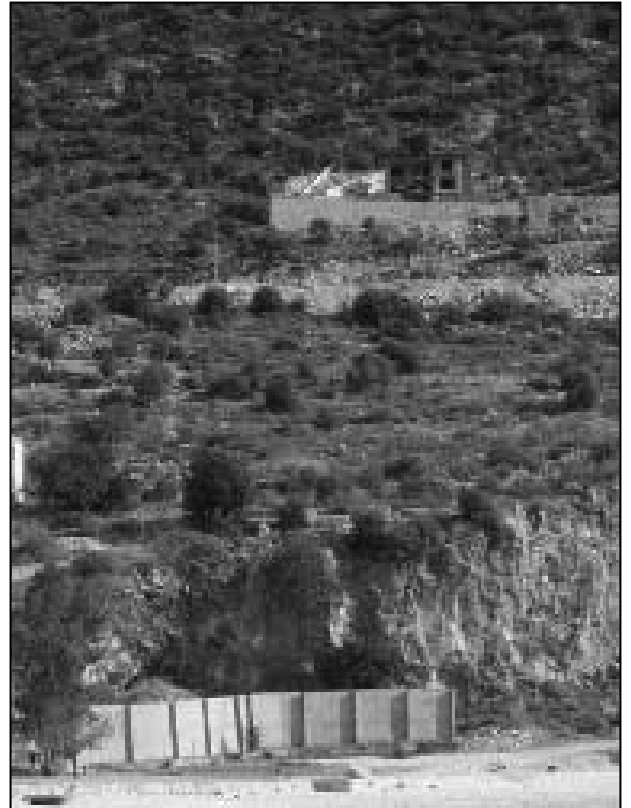
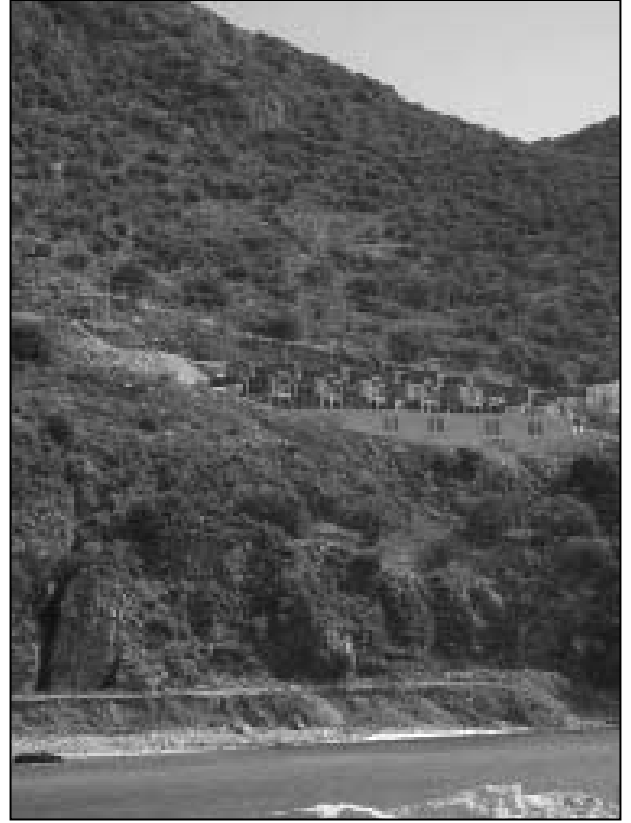

Resim 15: Henüz yapılaşmamış kıyı kesimi, (2004).

- Ciddi ekonomik kaynaklarla yaratılmış olan mevcut turizm konaklama altyapısının iktisadi olarak yitirilmesine yol açacak bir sürece girilmiştir.
- Yerleşmede villa üretimi artmış durumdadır. Bunun orta ve uzun erimde beldenin turizm ekonomisini olumsuz etkilemesi beklenmelidir.
- Yerleşmenin nüfus yapısının giderek yerel halkın aleyhine bozulmaktadır.
- Beldedeki mülk satışları ve emlak piyasası yabancıların eline geçmektedir. Yerli halkın mülksüzleşmesi sürecini hızlandıran bu gelişmenin yanı sıra turizm gelirlerinin de yabancıların eline geçtiği saptanmaktadır.
- Yerleşmede mülk edinmiş yabancıların denetiminde olup vergi denetimi dışında kalan bir turizm sektörü oluşmaktadır. Verili iktisadi koşullar altında, villaların, sahipleri tarafından ülkelerinde pazarlanması eğiliminin genel ekonomik bir faaliyete dönüşmesi beklenmelidir.
- Yeniden üretilmez ekonomik kaynak olarak arsa ve arazilerin yabancılar eline geçmesi bu kaynağın ulusal ekonomi açısından kullanılabilme imkanını ortadan kaldırmaktadır.
- Köylerde yabancılara mülk satışı tarımsal toprağın hızla yitirilmesini beraberinde getirecektir.
- Bu gelişmenin, vergi denetimi dışındaki yurtdışında örgütlenen turizm etkinliği karşısında vergi denetimine tabii yurtiçi turizm ve diğer üretken sektörler üzerinde yıkıcı etkileri olacaktır.
- Altyapı sorunları: Altyapısız gelişme önemli bir sorun olup, mevcut arıtma tesisi kullanılamamaktadır¹³. Spekülasyon gelişme altyapısız gelişmeyi yaratmaktadır.
- Turizm tesislerinin bağımsız birimlere dönüştürülerek satılması eğilimlerine karşı yerel örgütlenmelere gidilmelidir.
- Yerel halkın mülklerini ellerinden çıkarmasına karşı yerel girişimciliği destekleyen, yerel halkın beceri kazanmasına ve örgütlenmesine yönelik yerel siyasalar geliştirilmelidir.

¹³ Kentin altyapı sorunları Prof. Dr. Derin Orhon tarafından dile getirilmektedir. Bkz: Derin Orhon, "Kalkan'ın Geleceği", (Yerel basında yer almak üzere hazırlanmış olan yazı)

- Yerleşmedeki turizm faaliyetlerini, (otel-moteliçilik, restoranlar, sektörde çalışanlar, vd. işletmeler) yerel, ulusal ve uluslararası piyasada tanıtımı ve turların düzenlenmesi konusunda yerel örgütlenmelere gidilmelidir. Yabancı ülkelerde bu konuda ortaklar bulunmasında eşit ilişkiler kurmaya yönelik örgütlenmeler gerçekleştirilmelidir.
- Turizm sektörünün düzenlenmesi çabaları, yerleşmeye özgü belirli standartların (çevre standartları ile birlikte) geliştirilmesini hedeflemelidir.
- Beldenin turizm gelişimine temel olan doğal ve tarihi değerlerinin ve güzelliklerinin korunmasından hiçbir şekilde vazgeçilmemelidir.
- Turizmin yanı sıra beldenin diğer sektörlerinin de güçlendirilmesine yönelik önlemler alınmalıdır.
- Yerel piyasaların güçlendirilmesi, tarımsal üretim ve diğer sektörler, balıkçılık vb üretim etkinlikleri desteklenmelidir.
- Kalkan'da turizm sektörünün gelişim sorunlarının, bölgenin korunması gereken özgün nitelikleri dikkate alınarak değerlendirilmesine ve yeni stratejiler geliştirilmesine gerek bulunmaktadır.
- Uzunca bir süre yerleşmeye yabancı turist gelişini düzenleyen yabancı şirketin beldeyi terk etmesinin yaratabileceği tehdiye karşılık önlemler geliştirilmelidir. Bu terk edişin yaratacağı tehditleri, belde açısından belirli fırsat ve olanaklara dönüştürecek stratejiler geliştirilmeli ve yerel örgütlenmelere gidilmelidir.
- Yazındaki karşılığı ile "soylulaş(tır)ma", yani yerel halkın yerleşmeyi terk etmesi süreçlerine karşı bir strateji geliştirilmelidir.
- Kalkan'ın turizm gelişimi karşısında toplumsal dokusunun korunmasına yönelik önlemler alınmalı, yerel halkın yerleşmeden sürülmesi eğilimlerine karşı yerel siyasalar geliştirilmelidir. Gereğinden fazla gelişme alanları yaratılması, bu süreci kaçınılmaz olarak güçlendirmektedir.
- Yerel halkın iktisadi örgütlenmesi için siyasalar geliştirilmelidir.
- Turizm tesislerinin kapanmasına karşı önlemler alınmalıdır. Bütün bunlar yapılırken beldedeki turizm tesisleri ile bugüne dek dikkate alınmamış olan kent ve turizm tesisi ilişkisini ve etkileşimini sağlayacak ve güçlendirecek yöntemler geliştirilmelidir.

Resim 16 ve 17: Fiziksel eşiklerin bulunduğu bölgelerde yapılaşma, (2004).

- Yürürlükteki imar planında kullanımı tanımlanmamış olan Özel Proje Alanı tanımı planlama esasları açısından uygun değildir. Mevzuatta kullanımın belirlenmediği ya da daha sonradan belirleneceği bir lejant maddesi yer almamaktadır. Bu alan kesinlikle yapılaşmaya açılmamalı, kamuya açık alanlar olarak değerlendirilmelidir. Bu şekilde 1986 ve 1994 planlarının kenti yoğunlaştırma kararlarının yarattığı sorunlar belirli ölçüde hafifletilebilecektir.
- Kamuya ait gayrimenkullerin korunması ve kamusal kullanımlara tahsisi yoluna gidilmelidir. Kıyıları kamusal yarar ilkesine uygun olarak kullanılmalı ve değerlendirilmelidir.
- Yapılaşma açısından sakıncalı alanlar, kent ve çevresinin doğal niteliği ile korunacak alanlar olarak değerlendirilmeli, yeşil alan vb. günübirlik kullanımlara ayrılmalıdır.
- Planlama kararlarında ve projelendirmede yerel mimari karakteri bozacak imar hakları yaratılmamalıdır.
- Sit alanı içindeki taşıt trafiği düzenlenmeli, yapı-sokak düzenini ve ilişkisini bozacak büyük otopark alanları şeklindeki düzenlemelerden kaçınılmalıdır.
- Yerleşmenin yakın çevresinde, sit alanındaki yapı-sokak ölçü ve ölçeğini aşan yapılaşmalardan kaçınılmalıdır.
- Tarihi okul vb. kamusal tesisler, korunarak yine kamusal gereksinimleri sağlayacak kullanımlara tahsis edilmelidir.
- Kent merkezi ve çevresindeki yeşil alanlar öncelikle ele alınmalı ve güçlendirilmelidir. Doğal karakteri korunacak alanlar yeşil ve kamuya açık alanlar olarak düzenlenmelidir.
- Zeytinkaya Mevkiinde, karayolu üzerindeki (doğusundaki) gelişmeler imar planlarında

öngörülmemiş olup plan dışı gelişmelerdir. Bu bölgede yapılaşmadan afet riskleri, fiziksel ve doğal veriler, kent görünümü, hizmet sunumunda yaratacağı sorunlar, karayolu üzerindeki trafik güvenliği vb. açılardan kesinlikle kaçınılmalıdır.

- Belirsizliğini koruyan ve doğal niteliği son derece yüksek olan kıyı kesimi yeni yapılaşma hakları yaratılmaksızın ve doğal karakteri bozulmaksızın tümüyle kamuya açık dinlenme ve günübirlik kullanımlar olarak geliştirilmelidir.

• Liman çevresinde yer alan 1. Derece Sit Alanının 3. Derece Sit Alanına dönüştürülmesi kararı olumsuz bir plan değişikliği kararı olmuştur. Burada günübirlik kullanımlar dışında yapılaşmaya gidilmesi, yerleşmenin kullanma-koruma dengelerini bozacak, kent kimliğinin yitirilmesine yol açacaktır. Bu şekilde, tarihi Kalkan yerleşmesinin görsel anlamda ayırt edilebilmesi olanaksızlaşacaktır. Bu alandaki bir yapılaşma, liman çevresindeki ve tarihsel kentteki mevcut yol altyapısının aşırı yüklenmesini beraberinde getirecek ve tarihi kentin niteliksizleşmesine yol açacaktır.

• Kimi yazılarda dile getirilen Kalkan'ın Bodrumlaşması eğiliminin güçlendirilmemesi açısından, verilmiş olan yapılaşma kararları, istemlere bağlı olarak değil, yine 1984 planı raporunda dile getirildiği üzere doğal eşikleri dikkate alan bir yaklaşım ile gözden geçirilmelidir.

• Kentsel sit alanı içindeki yeni yapılaşma özendirilmemeli, korunması gerekli kültür varlığı geleneksel yapı stokunun kullanım potansiyeli araştırılarak yapıların korunarak yaşatılmaları sağlanmalıdır.

Resim 18: 1. Derece Sit Alanı iken 3. Derece Sit Alanına dönüştürülen bölge, (2004).

Özelleştirme-Planlama-Kalkınma İlişkisi(*)

Yerel Yönetimlerde Özelleştirilen Mal ve Hizmetlerin Kalkınma Boyutu

Genel Giriş

Bu bildiri, yerel yönetimlerdeki ve merkezi yönetimin özelleştirme uygulamalarının kent planlama ve kentsel mal ve hizmetlerin sunumu kapsamında kalkınma hedefli sonuçlarını tartışmaktadır. Bildiride özelleştirme, planlama ve kalkınma arasında ilişkiden hareketle özelleştirmenin toplumsal ve tarihsel sonuçlarına değinilmekte ve toplum yararının yaratılması düşüncesiyle ilgili tüm kesimlere uyarılar yapılması hedeflenmektedir. Kamu kaynakları olarak tanımlayabileceğimiz KİT ve Kamunun (Maliye Hazinesi) sahip olduğu veya denetimindeki mallar (özellikle taşınmazlar) ile, belediyelerin sunduğu kamu hizmetlerinin özelleştirilmesi, tartışmanın çerçevesini oluşturmaktadır.

Kamu elindeki kaynakların özel sektöre satışı veya devri “Özelleştirme”ye konu olmakla birlikte, bu çalışmanın konusu olan “Özelleştirme” kavramı, Özelleşmeden, kamu tarafından değerlendirilebilecek kaynaklar üzerinde özel sektöre kullanım ve değerlendirme yoluyla kar elde etme hakkı tanınması ve merkezi idarenin yasal bir çerçeve dahilinde yaptığı bilinçli bir eylem olması anlamında farklılaşmaktadır. Bunun insan yerleşmelerine olan etkileri ani ve geri döndürülmez boyutta olmakta, planlama araçları ile denetlenememesi durumunda ise, “ulvi” anlamında sapmaktadır.

Ülkemizde sonuçları ile değerlendirildiğinde Özelleştirme, üretimden kopuşu, hizmet ticaretine yönelmeyi işaret etmektedir. Özelleştirme açık olarak, planlı kalkınmayı ve planlamayı engellemektedir.

KİT ve Kamu taşınmazları (bina, arsa, arazi, vb.) ile, kamu hizmetleri; farklı özelleştirme yaklaşımları bulunan, farklı dönüşüm modelleri uygulanan kaynakları ifade etmekte olup, çalışma kapsamında her iki boyutun etkileri tartışılmaktadır. Kamu ve KİT’lerin elindeki taşınmazlar ile hizmetlerin devri, kent ekonomileri ve yerel ekonomiler bünyesinde ele alınmakta, özelleştirmenin sonuçları bu açıdan irdelenmektedir.

Tespit Dizini

Ülkemizde bugüne kadar yapılan özelleştirme uygulamalarında; ister mal isterse de hizmet bağlantılı olsun, uygulama sırasında rant hareketliliğinin denetlenebilmesi ve rantın kamu yararına kullanımının denetlenmesi amaçlı müdahale düzeyleri hiç düşünülmemiştir.

Bilindiği üzere, özellikle kamu ve KİT arsa ve arazileri üzerinde geçmişten günümüze uygulanan politikalar ile özel mülkiyetin ülkemizdeki gelişimi desteklenmiş, son dönemlerdeki idari ve yasal düzenlemelerle birlikte, haksız gelir dağı-

* Bu çalışma sekreteryasını TMMOB’un üstlendiği Türk-İş, Hak İş, DİSK, KESK, TMMOB, TTB, KİGEM tarafından ortaklaşa 26-27 Mayıs 2005 tarihinde “1985-2005 20. yılında Türkiye’de Özelleştirme Gerçeği Sempozyumu”nda Yerel Yönetimler ve Özelleştirme başlığı altında yapılan oturumda Şehir Plancısı Ş. Gülcen Eren tarafından sunulmuştur. Rapor Şehir Plancıları Odası’nda oluşturulan komisyonun Çağatay Keskinok, Ş. Gülcen Eren, Funda Erkal, Nevzat Can ve Hayriye Çelik tarafından hazırlanmıştır.

lımı ve devletin tasfiyesi süreci hızlandırılmıştır. Ülkemizde sadece özel veya kamu mülk sahipliği tanınmakta, diğer mülkiyet hakları üzerinden kalkınma tavırları belirlenmemektedir.

Kamu hizmetlerinin özel sektör tarafından sunumu ile ise, sürdürülebilir yerel kalkınmanın sağlanabileceği, merkezi idarenin üretici gücü yerine denetleyici rolünün oluşturulacağı açıklanmıştır.

Kamu ve KİT taşınmazlarının satışıyla sürekli açık veren bütçelere kaynak yaratılması yaklaşımı serbest piyasa ekonomi politikası ile ilişkilidir ve devletin küçültülmesi, devletin elindeki değerlerin özel sektöre devredilmesi anlayışının bir sonucudur. Kullanım değerleri hızla metalaştırılarak piyasa malı haline, değişim değeri haline dönüştürülmekte, toplum tüketime alıştırılmakta ve kamu idarelerinin denetim yetisi azalmaktadır.

KİT'lerin özelleştirilmesi tüketimin gelişmesine, tüketime yönelik yatırım ve kullanımlara sebep olmuştur. Alışveriş merkezleri gibi tüketime yönelik ticari hizmet ve faaliyetler en sık rastlanan yatırım türleridir. Bir başka deyişle, kentlilerin ihtiyaçları değil, müşterilerin/sermayedarın ihtiyaçları giderilmeye çalışılmaktadır. Dolayısıyla, kamusal yarar ve kamu hizmetini öngören devlet geleneği ortadan kaldırılmaktadır.

Kentleri pazar, kentliyi müşteri olarak gören bu anlayış, yerel ekonominin küçülmesine, küçük kentler açısından gelişme ve altyapı sorunlarına yol açmaktadır. Ulaşım hizmetleri gibi hizmetlerdeki maliyetlerin özelleştirilmesi, toplumsal dayanışma ve bütünleşmenin koşullarını ortadan kaldırmış, etik ve toplumsal değerlerin yitirilmesi ve kentin sağlıklı kullanımının engellenmesine yol açmıştır.

Özelleştirme, sosyal ve ekonomik gerekçelerinin yanı sıra, küreselleşmenin bir aracı ve siyasi bir yaklaşım olarak gündeme gelmiştir. Yaygın olarak 1980 sonrası uygulama alanı bulan yaklaşımın özünde devletin üretimden vazgeçmesi ve küçültülmesi vardır.

Bugün, 20-25 yıllık özelleştirme deneyimine bakarak öncelikle, özelleştirme uygulamaları ile elde edileceği taahhüt edilen mali kaynakların kente ve kamuya geri dönüp dönmediği konusu, sorgulamanın ana eksenini oluşturmaktadır.

Özelleştirmenin yeni bir kamusal değer yaratıp yaratmadığı da sorgulanmaktadır. Özelleştirme ile planlama süreci bütünlük arz etmemekte ve edememektedir.

Özelleştirme, özel ve kısıtlı bir çevreye sağladığı serbest hareket alanıyla, kamuoyunu ilgilendiren alanda denetimsizlik getirmiş, yurttaşlar aracılığı ile yapılması gereken kamusal denetimi olanaksızlaştırmıştır. Katılımcı demokrasi yaratılamamıştır.

Aslında Belediyeler, özelleştirme sürecinin önemli parçaları, araçları haline gelmiştir. Yasal ve idari düzenlemeler de, bu süreci destekleyecek, tamamlayacak biçimde gerçekleştirilmektedir. Büyükşehir belediyesi, belediye ve il özel idaresi yasaları, sosyal devlet anlayışından uzaklaşarak, kamu hizmetlerinin özel kesim eliyle yürütülmesine yönelik düzenlemeler getirmekte, katılım payları adı altında hizmetlerin ticarileşmesine, piyasa malı haline getirilmesine yol açmaktadır. Yerel yönetimler özerk yapılarıyla, birer ticari işletme haline dönüştürülmekte, uluslararası piyasalara bağımlı hale getirilmektedir.

Kalkınma ajansları tasarıları ile kamu yönetimince kamu hizmetlerinin görülmesi yerine, hizmetlerin sermayeye hizmet edecek şekilde sermayenin yönetimine devredilmek istenmekte, yerel yönetimler bu ajansların hizmetine sokulmaktadır.

Yasal düzenlemelerin belediyelere tanıdığı özelleştirme yetkileri çerçevesinde borçlanma, devletin hazine garantisinin de ortadan kalkmasıyla, yerel yönetim kaynaklarının yabancılar eline geçişini ve iktisadi bağımlılaştırmayı beraberinde getirecektir.

Yerel yönetimler, yasal düzenlemelerle ekonomik, teknik ve istihdam açısından güçlü yönetimler haline getirilmekten uzaklaştırılmakta, piyasa mallarının sınırsız, istediği yerde dolaşımını düzenleyen uluslararası piyasalarla bütünleşen bir konuma dönüştürülmektedir.

Mal ve hizmetlerin özelleştirmesi, 1-işletme veya sahiplilik hakkının devri ve 2-maliyetlerin özelleştirilmesi biçiminde gündeme gelmektedir. Birinci yöntemin açıklanması, yıllar boyunca borç yükü altında kısıtlı hareket alanı tanınan kamu gerçekleri açısından kolay olmuş, ikinci yöntem ise, çoğu kez önce maliyetlerin yükseltilmesi ve

tek seçenek olarak özelleştirmeye zemin hazırlanması biçiminde kabul ettirilmiştir.

Özelleştirme, ağırlıklı olarak, kaynakların el değiştirmesi (elden çıkması) ve kullanım hakkının el değiştirmesi biçiminde gerçekleştirilmektedir. KİT ve kamu taşınmazları bu faaliyetin temel odağıdır. Birinci yöntemde kamu taşınmazlarının önce uzun dönemli kiralaması gerçekleştirilmekte, sonrasında satışı gündeme gelmekte, ileri aşamada yabancı sermayeye yönelme ve yabancıya satış da gerçekleşebilmektedir. Süreç hangi vadede tamamlanırsa tamamlansın; mülkiyeti el değiştiren kamu işletmelerinde özellikle üretime veya mevcut faaliyete devam edilmemekte, özel sermayenin yatırım mantığına gereken kar amaçlı işlev değişikliği gerçekleştirilmektedir. Ülkemizdeki uygulama temelde bu nedenle dünya uygulamalarında farklılaşmaktadır. Dünya devletleri özelleştirme ile kendi kendilerini tasfiye etmemektedir. Yakın gelecekte özelleştirilecek meta kalmadığından kamu finansman darboğazı nasıl aşılabacaktır.

Özelleştirilen arsa ve arazilerin imar plan değişikliği ile rant odaklarına dönüşmesi, özel sektör rasyonalitesinin gereğidir. Doğal sonucu da planların yönlendiriciliğini yitirmesidir. Büyük alışveriş merkezleri, ticaret merkezleri, konut dışı kentsel kullanımlar gibi kentsel rant alanları yaratılmaktadır. Bu gelişmenin bir başka sonucu tüketim sektörü yabancı şirketlerin denetimine geçmektedir. Küçük ya da büyük her kentte bir hipermarket örneği yatırımların, yerel esnaf ve kültüre de zarar veren boyutları bulunmaktadır. Bu işletme anlayışı, yatırım riskini göze almayan, yatırım ve altyapıyı geliştirmeyen bir nitelik taşımaktadır.

İşletme hakkının devri ve maliyetin özelleştirilmesi ise, daha çok belediye hizmetlerinde görülmektedir. Herkesin ulaşabileceği, maliyetleri karşılanabilir hizmetlerin “ihtiyacı olana sunulması” kalkınmanın temeli iken, hizmetlerin denetimsiz olarak sunulduğu bir ortam oluşmuştur. Hizmetin üretimi ve sunumunda yabancı sermayenin etkisi yerel ve kamu ihtiyaçlarından çok, gelir getirici tekel tüm hizmetlerin sunulmasıdır.

Sermayenin rasyonalitesi her yerde her şeyi yapma yönünde olmaktadır. Sermaye önünde bir engel istememekte ve yanlış yatırımın bedelleri-

nin, sonuçlarının yalnızca kamu açısından değil, kendisi açısından da ağır ve yıkıcı olacağını gözardı etmektedir. Bilinmelidir ki, taşınmazlara ayrıcalıklı imar hakkı verilmesi ve mülkiyet devri; bu alanların tümüyle öngörülen gelişmeye açılacağı anlamına gelmemektedir. Sermaye de sınırsız değildir.

Diğer yandan, üretim faaliyetleri sona erdirilen KİT’lerin arsa ve arazilerinin büyük şirketlerin alışveriş merkezleri gibi rant merkezlerine dönüştürülmesi, kentsel sektörde tekelleşmenin yanı sıra, vergisini İstanbul’da ödeyen, buna karşın belediye hizmetlerinden yerel olarak yararlanan, yerel ekonomilerde yıkıcı etkiler yaratan bir ticari etkinliğin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Ayrıca bu uygulama ile, merkezi idare tarafından üretilen KİT’lerin istihdam olanakları ile karşılaştırılamayacak kadar az bir istihdama sahip bir iktisadi etkinlikle yetinilmektedir.

Sermayenin ödediği vergiler, toplandığı kent ve bölge içinde değil, büyük kentleri güçlendirecek, eşitsizliği derinleştirecek yönde değerlendirilmektedir. Vergisini İstanbul’a ödeyen ticari bir etkinlik ortaya çıkması ülke kalkınma dengelerini de değiştirmektedir.

Özelleştirmenin ölçek boyutu olduğu da bilinmelidir. Her özelleştirme kent için aynı sonuçları yaratmaz. Orta ve küçük ölçekli bazı kentlerin yaşamsal faaliyetlerinin sonu anlamına gelebilir. Yerel yönetimlerin bu konuda itirazları dahi dikkate alınmadığı sorunlarla baş başa bırakıldığı ve planlara kararları işlediği durumlar da oluşabilmektedir.

Uygulamanın Bölgeleme ve belirli kısıtlara bağlı olmaması durumu, gerçekte fiziki mekana ilişkin hiçbir teknik ve idari kararın olmaması anlamına gelir.

Özelleştirme, kentin sağlıklı ve dengeli gelişimi için araç olarak kullanılmamaktadır. Kentsel rant olanakları nedeniyle özelleştirilen kamu arsa ve arazilerinin ayrıcalıklı imar hakları ile donatılarak gelişmeye açılması ile kentlerin planlama ve makro gelişme dengeleri alt üst edilmekte, planlama süreci çok parçalı hale getirilmektedir. Devlet eliyle plansızlık süreci yaşanmaktadır. Diğer yandan, düzenlenmeyen ve planlanmayan özel sermaye yatırımlarının zaman içinde ölü yatırımlara dönüşmesi riskleri göz ardı edilmektedir.

Yasal düzenlemelerde yer alan dayatmalar ile planlama konusunda yetkili olmayan Özelleştirme İdaresi Başkanlığı gibi kurumlar, kamu ve KİT taşınmazlarını yüksek rant gelirleri sağlamak amacıyla yönelik kentsel kullanımları planlarda yaratırken, özelleştirme ihtiyacının yerel anlamda tespiti süreci ile, arazi kullanım değişikliği karar verme sürecinde yerel yönetimleri sürecin dışına itmekte, kent planlamasının varoluş nedenini bertaraf etmektedir. Söz konusu idare aslında emlakçılık yapmaktadır.

Özelleştirme ile kamu arazilerine müşteri olacak rant elde etmeyi hedefleyen yatırımcılara, özel imar haklarını en üste çıkaracak kararlarla bağışlayarak, bu uygulama cazip hale getirilmektedir. Özelleştirme uygulamalarında da benzer yaklaşımlar görülebilmektedir. Örneğin; Gelibolu Milli Parkı bile yatırımcılara açılmaktadır.

Taşınmazların kent içinde taşıdıkları konumlarına göre merkezi ve yerel yönetimler tarafından arsa ve arazi spekülasyonuna yol açacak şekilde ve bu anlayışla satışları gündeme gelmesi, kentin ekonomik, sosyal ve kültürel geleceği açısından telafisi mümkün olmayan sorunların önü açmaktadır. Tüm kamu ve KİT taşınmazlarının özel mülke konu edilebileceği mantığı topluma yerleşmiştir.

Kamu ve KİT arsa ve arazileri, diğer arazi kullanım kararlarından çok daha önemli oranda toplumun ihtiyaç duyduğu eğitim, sağlık, yeşil alan, kültür, spor ve idari tesisler için stok niteliğindedir. Bu ihtiyaçlar kentlilerin sağlıklı mekanlarda yaşaması için temel unsurlardır. Diğer taraftan bu kullanımların elde edilmesi günümüzde büyük maliyetler getirmekte olduğundan, kamu ve KİT arsa ve arazilerinin plan kararları ile bu tür kullanımlara ayrılması, israfa neden olmaktadır. Planlarda belirlenmiş eğitim, sağlık, yeşil alan gibi kentsel kullanımların işlevsel değişime uğramadan, ancak özel sektör kuruluşlarına kiralanma, tahsis edilme gibi işlemlerle bu alanların bölgede veya kentte yaşayanlarca eşit olarak kullanılmasını engellemekte, bu fonksiyonları ticari hizmete dönüştürmektedir.

Özelleştirme, kent kimliği ve dokusunun korunması açısından bugüne kadar önemli bir rol oynamamış, hatta korumaya izin vermez bir tavır almıştır.

Kamu hizmetinin özelleştirilmesi konusundaki temel eleştiri ise, kamu hizmetinin özel sektöre

yapılması konusunda değil, kamu hizmetinin niteliği ile ilgili yanlış anlayış ve yaklaşımlar ile bu yeni yaklaşımların kente ve kamu hizmetinin özüne verdiği zarara ilişkindir.

Rekabet açısından tekel olan hizmetler ile, kamu güvenliği, kamu sağlığı ve milli güvenlik konuları kapsamındaki hizmetlerin özelleştirilmemesi esastır. Süreç dahilinde, hizmetlerin kapsamı veya sonuçlarının kim tarafından belirleneceği ve denetleneceği açık değildir.

Belediye hizmetlerinin özelleştirilmesi, hizmet çeşidini arttırsa da, hizmet kalitesi ve istihdamı azaltmıştır. Hizmetlerde nitelik sorunları yaratmıştır. Hizmet maliyetlerinde bir düşüş de yaratılamamıştır. Bu çerçevede halen neden bu kadar şevkle özelleştirme yapılmak istenildiği sorusunun sorulması gerekmektedir. Kamu yarından çok kişisel yararların süreci şekillendirdiği belirlenmiştir.

Özelleştirme hizmete erişimde eşitsizlik yaratmış, özellikle yoksul kesim hizmetlere politik beklentilerin hedefi değilse, erişemez hale gelmiştir. Yoksullaşma en genel ve temel sorundur.

Kamu idaresi, taşınmaz değerlendirme ve planlama kriterlerini belirleyemediği gibi bürokratik mekanizmada bu yönde bir ihtiyaç da hissedilmemektedir. Aslında reel durumdaki ilginç çelişki, özelleştirmeden sorumlu idarelerin de beklentilerini elde edememesidir.

Hizmetlerin özelleştirilmesi ile istihdam, iş güvenliği, sosyal güvence sorunları da nitelik değiştirmektedir. İşgücünün iş güvencelerinden ve haklarından yoksunlaşarak istihdamı gündeme gelmiştir. Yerel ekonomilerin istihdam yaratan niteliği yokedilirken, küçülmenin getirdiği gelişme sorunları yaşanmakta, emekçi kültürü gibi, kültürel yaşamın kaynakları da yok edilmektedir.

Yerel yönetime ilişkin yapılan düzenlemelerde çalışan emekçi kesimin hakları kısıtlanmakta, sözleşmeli personel istihdamına yönelik hükümler ile işten çıkartmalar kolaylaştırılmakta, sendikalaştırma amaçlanmakta, çalışma ortamı siyasallaştırılmakta, keyfi ve kayırmacı uygulamaların önü açılmakta, "hizmet verimi" ortamı zedelenmektedir. Yerel yönetimlerdeki özelleştirme yerel yönetimlerde örgütlü işgücünü eritme yöntemi

ile, kamu hizmeti üretme geleneğini, birikimini, yeteneğini yok etmekte, ihale süreci ile hizmetin amacını, içini boşaltmaktadır.

İnsan hakları, sosyal hak, etik, moral, dayanışma, insani değerler, sorumluluk, vb. değerler yok edilmiş, bireyselleşme, birliktelik, kurumsal ve toplumsal hafıza kaybı gibi sonuçlar ve sorunlar ortaya çıkmıştır. Sosyal haktan ianeye, hak sahibi yurttaştan yardım yapılan, bağımlılaştırılan tebaya doğru bir geri gidiş yaşanmakta, yerleşmenin yerini cemaat/tarikat dayanışması almaktadır.

Devlet, özelleştirme yoluyla tasfiye sürecini tamamlama aşamasına gelmiş, kalkınma da yaratamamıştır. Bu noktadan sonra artık sorun tespitinden öte, yapılması gerekenlerin irdelenmesi gerekmektedir.

Yapılması Gerekenler (Uyarı)

Yerel yönetimler-özelleştirme bağlantısını inceleyen kişinin bu tespitler ışığında ilk olarak her yerleşme için üretim sürecini tasfiye eden, teşvik eden nesnel durumu belirlemesi ve bilinmesi gerekmektedir.

Mal özelleştirmelerinde yerel yönetimler, ilgili toplum kesimleri ve halkın karar mekanizmalarına alınması gerekir.

Yerel yönetimlerin, kamu ve toplum yararı odaklı kamu hizmeti üretimi ile verimlilik hesapları ötesinde ve kar güdülerinin dışında öncelikle yoksullara, emekçilere mal ve hizmetlerin ulaşılabilirliğini, kullanılmasını ve dağıtımını sosyal devlet anlayışı çerçevesinde ele alması gerekir. Yerel yönetimler kamu ve KİT arsa ve arazilerinin gerçek sahiplerinin toplum ve kamu olduğunun bilinci içinde planlama ilkeleri, şehircilik esasları ve kamu yararı doğrultusunda bu taşınmazları kullanmaları gerekir.

Kamu hizmetlerini sunumunun da kamu (toplum) yararı doğrultusunda hizmetin güçlendirilmesi, yaygınlaştırılması, kamusal yararlanma olanaklarının, potansiyellerinin en geniş biçimde katkı ve katılımlarla araştırılarak geliştirilmesi gerekir. İhtiyaç hakkı belirleyici olmalıdır. Herkesin malyeti karşılayabilmesi kalkınmanın temelidir.

Açıktır ki, kamu hizmeti herhangi bir hizmetin gerçekleştirilmesi ardındaki gerekçe ve mantıktan farklı olarak kar amacıyla gerçekleştirilmez,

aksine, gerekirse desteklenerek sürekliliği ve bütünlüğü sürdürülür.

Kamusal hizmet sunumu politikalarının gerek ülke düzeyinde gerekse kentsel düzeyde toplumsal bütünleşmenin en önemli aracı olduğu gözardı edilmemelidir.

Yerel kalkınma, ortaya konulan ve uygulanan kalkınma politikaları ve stratejik planlama anlayış çerçevesinde; bölge ve alt bölge planları doğrultusunda, piyasanın kısa erimleri çıkarları yerine uzun vadeli eylem programları oluşturulmalı ve toplumla birlikte gerçekleştirilmelidir.

Sorumlu İdare taşınmaz değerini bulmaya çalışmakta, ancak gayrimenkul ve planlamadan sorumlu idareleri sürecin dışında bıraktığı için başarılı olamamaktadır.

Bilinmelidir ki, kamusal değer sadece planlama ile yaratılır.

Planlama kent parçalarının yeniden üretimi, rant hareketliliğinin denetimi ve çevresel değerlerin korunması açısından sermaye istemlerini elde etme aracı değil, kalkınma ve dengeleri korumanın ortak bir kabulü olmalıdır. Planlama ilgili tüm aktörlerin katılımını sağlayan esnek ve kentsel özelliklerini dikkate alan bir yapıda olmalıdır.

Kent planlarının ortaya koyduğu sorunların çözümlenmesi, amaçlarına ulaşması ve uygulanması boyutunda en önemli araçlardan biri aslında kamu ve KİT arsa ve arazileridir. Bu alanları daha yoğun korumak ve süreçleri takip etmek baskı unsuru olmak gerekir.

Kentsel gelişmenin yönlendirilmesi, kentsel maliyetlerin düşürülmesi ve topluma kazandırılması, yaşanabilir, yaşam kalitesi yüksek, sosyal ve teknik altyapı hizmetlerinin yeterli ve nitelikli sağlanması, kentsel zorunlu ihtiyaçların karşılanması, sosyal adalet ve eşitliğin gerçekleşmesi, yoksulluğun giderilmesi için kamu ve KİT arsa ve arazileri mülkiyetinin toplumun denetimine açık olacak şekilde bu taşınmazların toplumun yararına kullanılması zorunludur.

Kamu arazilerinin toplum yararı doğrultusunda kullanılmasında merkezi yönetim ve yerel yönetim, kendi görevleri kapsamında eşgüdüm sağlamalı, toplumun ve kamunun malı olan bu taşınmazların envanterleri çıkarılmalıdır.

Kamu elindeki arsa stoku belirli dengeler içinde ve toplum yararı doğrultusunda, kent planları kararına göre zamanla piyasaya arz edilerek planlı gelişmenin gerçekleşmesi sağlanabildiği gibi, aynı yaklaşımla kamu tarafından da yönetilebilir ve işletilebilir.

Kamu ve KİT arsa ve arazileri arsa politikaları kapsamında ele alınarak, mülkiyetin herkes tarafından kullanılabilir ve ulaşılabilir hale getirilmesi, arsa ve arazi spekülasyonunun sınırlandırılması, vergi araçları getirilmesi, kentsel planlama kararları ile kaynakların, kamuya kamu yararı doğrultusunda dönüştürülmesi kapsamında değerlendirilmesi gerekir.

Kamu arazilerinin mülkiyeti, hangi gerekçe ile olursa olsun elden çıkarılmamalı, kullanım hakkının kamuya dönüşünü sağlamayacak modellerle özel işletmelere verilmemesi, verilmesi durumunda kamuya yaratılan ranttan pay aktarılabilmesi ve kentsel politikaların yaşama geçirilmesinin bir aracı olarak düşünülmesi gerekir. Özelleştirilmemesi gereken alanları belirlemek amacıyla standart ve kurallar geliştirilmelidir.

Yerel yönetimlere ilişkin yasal düzenlemelerin; yerel yönetimleri mali, teknik ve istihdam açısından güçlendiren, toplum yararı doğrultusunda plan ve projeler geliştiren ve buna karşılık merkezi idare tarafından desteklenen, yaratılan değerlerin tekrar kamuya dönüşünü sağlayan, yerel kalkınma modelleri geliştiren ve uygulayan, istihdam yaratan bir şekilde yeniden yapılandırılması gerekmektedir.

Özelleştirme uygulamaları her ne kadar kendine özgü şart, amaç ve yöntem farklılıkları gösterse de, uygulama alanlarının kentsel konumları ve özellikleri özelleştirme amaç ve yöntemlerine göre genellenebilir. Bu amaç doğrultusunda merkezi ve yerel idarelerin ve dolayısıyla toplumun, bundan pay alması sağlanabilir ve İmar Kanunu bu söylemlerin aracı olmalıdır. Bu nedenle, İmar Kanunu'nda özelleştirme süreçlerini ve denetim araçlarını içeren ve planlama ile

rantın tekrar kamuya dönebilmesi için düzenleme yapılmalıdır.

Kentlerde yaratılan rantların vergilendirilmesi için de düzenleme yapılmalıdır.

Mevzuatta taşınmazların kentsel gelişmeye açılması problemine bu alanların tek başlarına ele alınıp planlaması şeklinde değil, kamu yararını dikkate alan bir planlama etkinliğinin parçası olarak yaklaşılmalıdır. Planlama kurumunun etkinliği planlama kurumunun teknik yapısına bağlıdır.

Özelleştirilen ve yerel yönetimlere verilen/devredilen yatırımlarda üretim faaliyetinin devam etmesi gerekir. Özelleştirme programına alınan yatırımların, kaynakların yeniden ekonomiye kazandırılması için üretim planlamasının sendikalar, yerel yönetim birlikleri, kooperatifler, TMMOB ve bağlı meslek odaları örgütleri, sermaye temsilcileri ile birlikte ele alınması gerekir. Sosyal politikaların artık devlet tarafından değil, bu yapıların birlikteliğinde hazırlanması önerisi yapılmalıdır.

Bir başka deyişle, taşınmazların asıl sahipleri olan merkezi ve yerel idarelerin bu süreçlerin içinde yer alması ve kentsel ihtiyaçların birlikte tespitinin yapılması sağlanmalıdır. İdarenin, üretim planlamasını ilgili aktörlerle yapmasına ek olarak, yerel eş sorumlulukta arazi kullanım kararlarını geliştirmesi, genel gelişme şartlarını belirlemesi gerekir.

Vurgulanması gereken bir diğer nokta da, uyarısını kendi içinde barındıran, kentlerdeki tüm mal ve hizmetler özelleştirilip özel mülke konu edildiğinde bağımlılık arttığında kamu maliyesinin açıklarının kapatılması için ne yapılacağı sorusudur.

Siyasi iradenin tercihini yapma zamanı gelmiştir. Kente ve kentliye karşı uygulamaların, planlama aracılığıyla rantın denetimi yoluyla sonlandırılması gerekmektedir. Bir diğer sonlandırılması gereken yaklaşım da, İdarenin gelir beklentisi ve özel sektörün çıkar beklentileri temelinde işlem yapılmasıdır.

Planlama Dergisi'nde Yer Alacak Yazılara İlişkin Notlar

1. KAYNAKÇA YAZIM KURALLARI

Yazıda gönderme yapılan tüm kaynaklar, yazarlarının soyadı sırasına göre kaynakçada yer almalıdır. Kaynak gösterilen kitap ya da makalenin kaynakçada yer alışıdaki genel kural aşağıdaki gibidir:

Öncelikle yazarın soyadı ve adı ya da adının ilk harfi yazılır. Bundan sonra kitabın yayım yılı parantez içinde yazılır. Daha sonra ise italik olarak yazılmış kitap adı gelir. En son olarak, yayım yeri ve konacak noktalı virgülden sonra yayımcının adı yazılır.

Bu genel kural ışığında kaynak gösterim örnekleri şöyledir:

KİTAPLAR

Fukayama, F. (1992) *The End of History and The Last Man*. New York: Free Press

ÇEVİRİ KİTAPLAR

Marx, K. (1979) *Ekonomi Politikin Eleştirisine Katkı*, çev. S. Belli, Ankara: Sol.

DERLEME KİTAPLAR

Deckker, T. (2000) (der.) *The Modernist City Revisited*. Londra: Spon Press

MAKALELER

Cohen, J ve Joel, R. (1992) 'Secondary Associations and Democratic Governance', *Politics and Society*, Vol. 20, n.4, ss. 393-472

DERLEME KİTAPTAN ALINMIŞ MAKALELER

Healey, P. (1993) 'Planning Through Debate: The Communicative Turn in Planning Theory', F.Fisher ve J.Forester (der.), *The Argumentative Turn in Policy Analysis and Planning* içinde, Londra: UCL Press

2. METİN İÇİNDE KAYNAK GÖSTERME KURALLARI

a. Yazar adı metin içinde geçiyorsa,

Gönderme yapılan yazarın adı metin içinde ilk defa anıldığında, kaynağın yayım yılıyla birlikte yazarın adı soyadı, aynı yazar daha sonra tekrar anıldığında ise sadece soyadı ve kaynak tarihi kullanılır.

İlk Kullanım- David Harvey'e (1972) göre.....

Diğer Kullanımlar- Harvey (1972).....öne sürmüştür.

b. Yazarın adı metin içinde geçmiyorsa, metin sonunda (Marx, 1964) şeklinde belirtilir.

- Belli bir sayfa numarasına gönderme yapılıyorsa (Marx, 1964: 38) şeklinde gösterilir.

• Kaynak iki yazara ait ise ve yazarların adı metinde geçmiyorsa (Urry ve Lash, 1993) şeklinde ifade edilir.

• Kaynak 3 ya da daha fazla yazara ait ise ve metinde yazar adları geçmiyorsa (Urry vd., 1993) şeklinde gösterilir.

• Aynı yazarın aynı yıl içinde basılmış eserlerine gönderme yapmak için yayım yılına harfler eklenir. (Thompson, 1978a) gibi.

• Aynı konuyla ilgili olarak değişik kaynaklara gönderme yapmak için yazar adı, yayım yılı ve gerekiyorsa sayfa numaraları birbirinden noktalı virgülle ayrılır ve yazarların soyadları alfabetik olarak sıralanır. (Marx, 1964: 34; Thompson, 1978a: 47) gibi.

3. PLANLAMA DERGİSİ'NDE YAYIMLANACAK YAZILARA İLİŞKİN DİĞER BAZI NOTLAR

• Planlama Dergisi'ne gönderilen yazıların daha önce başka bir yerde yayınlanmamış veya yayınlanmak üzere eşzamanlı olarak başka bir yere gönderilmemiş olması gerekir.

• Yazılar açık ve anlaşılabilir bir dil ve üslupla yazılmış olmalıdır.

• Yazılar yayın kurulu tarafından değerlendirilir ve yayımlanıp yayımlanmamasına karar verilir. Yazarlardan değişiklik, düzeltme yapması istenebilir. Gerekli görmesi halinde yayın kurulu yazım kurullarına uygunluk ve arı türkçe kullanımı açısından düzeltmeleri kendisi yapabilir.

• Yazarlar yazıları ile ilgili kısa bir özet ve yazarın adını, adresini, telefon numarasını, e-posta adresini ve yazarı tanıtan notu birer fotoğraflarıyla birlikte yazılarına eklemelidir.

• Planlama Dergisi'nde yayınlanmak üzere gönderilecek yazıların, 9000 kelimeyi geçmemesine özen gösterilmelidir.

• Metnin içinde geçen ve dikkat çekilmek istenen cümleler, sayfa yanlarında yer almak üzere yazının sahibi tarafından 25 kelimeyi geçmeyecek şekilde belirlenmelidir.

• Planlama Dergisi'nde yer alacak çevirilerde, "çevirilen metin" ifadesi kullanılarak çevirilen metnin orijinal adı, yazarı, kaynağı vb. belirtilecektir.

• Planlama Dergisi'nde yer almak üzere dijital ortamda gönderilen görsel malzemeler (plan, harita, resim, fotoğraf vb.) en az 300 dpi çözünürlükte (tiff formatında) ve orijinal boyutta olmalıdır.

• Yazı ve çevirilerin sorumluluğu yazar ve çevirmenlere aittir.

Planlama Dergisi

2003-2004 Yılları Arası Dizin

Yıl/Sayı	Makale Konusu	Makale Adı	Yazarın Soyadı/Adı	Yazarın/ Yazarların Mesleği	Sayfa
03/1	Çevre Sorunları, Ekoloji ve Çevre Planlaması	Ekoloji ve Planlama	ARAPKİRLİOĞLU, Kumru	Öğretim Görevlisi, Şehir Plancısı	4-8
03/1	Çevre Sorunları, Ekoloji ve Çevre Planlaması	Fiziksel Planlama, Toplumsal Bilinç ve Ekoloji	SILAYDIN, Burcu	Araştırma Görevlisi Şehir Plancısı	9-13
03/1	Çevre Sorunları, Ekoloji ve Çevre Planlaması	Eko-Faşizm	BİLGİN, Haluk	Şehir Plancısı	14-18
03/1	Çevre Sorunları, Ekoloji ve Çevre Planlaması	Stratejik Çevresel Değerlendirme (SÇD)	AYDIN, Mustafa		19-25
03/1	Çevre Sorunları, Ekoloji ve Çevre Planlaması	Endüstriyel Ekoloji: Planlamaya Ekolojik Yaklaşım	ŞENLİER, Nihal ALBAYRAK, Ayşe Nur	Öğretim Görevlisi Şehir Plancısı	26-29
03/1	Çevre Sorunları, Ekoloji ve Çevre Planlaması (Çeviri)	Quebec Eko-Turizm Deklerasyonu	ÇAMUR CİHANGİR Kübra	Öğretim Görevlisi, Şehir Plancısı	30-33
03/1	Çevre Sorunları, Ekoloji ve Çevre Planlaması	Daha Yaşanabilir Yerleşmeler Arayışında Kentsel Tarım	KOÇ, Hülya	Öğretim Görevlisi, Şehir Plancısı	34-40
03/1	Çevre Sorunları, Ekoloji ve Çevre Planlaması	Güneş-Kent: Anadolu İçin Yeni Bir Kent Modeli	GÖKSU, Çetin	Öğretim Görevlisi, Şehir Plancısı	41-46
03/1	Çevre Sorunları, Ekoloji ve Çevre Planlaması	Ormanların Özelleştirilmesi, Kıyılar ve Dünya Bankası Doğal Değer mi, Ekonomik Kaynak mı?	DURU, Bülent	Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimci	47-51
03/1	Çevre Sorunları, Ekoloji ve Çevre Planlaması	Ormancılık, Aynı Zamanda Bir Alan Yönetim Etkinliğidir...	ÇAĞLAR, Yücel	Orman Mühendisi	52-64
03/1	Çevre Sorunları, Ekoloji ve Çevre Planlaması	"Beyşehir Gölü Yüzey Su Toplama Havzası Yönetim Planı" Örneğinde Ekolojik Planlama Yaklaşımı	EZER, Ayşe	Şehir Plancısı	65-74
03/1	Çevre Sorunları, Ekoloji ve Çevre Planlaması	Ekoloji, Ekonomi ve Planlama: DOKAP'ın Çevresel Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme	KURT, Hacı	Araştırma Görevlisi	75-79
03/1	Planlama/Tasarım Kuram ve Pratikleri	Cumhuriyetin 75. Yılında Planlama Sergisi (1956 Sonrası)	KÖROĞLU, N. Tunga ÖLMEZ, Ebru	Araştırma Görevlisi Şehir Plancısı	80-94
03/1	Siyaset ve Kent Yönetimi, Toplumsal Sorunlar ve Planlama	Bir Yaşam Sorunsalı Yoksulluk ve Kent Mekanına Yansımaları	KAHRAMAN, Tayfun AKGÜN, Gürkan	MSÜ, ŞBP Öğrencileri	94-101
03/2	Planlama/Tasarım Kuram ve Pratikleri	Planlama Uygulamaları, ya da "İmar Planlama Zihniyeti İçin Deniz Bitti!!!"	Raci Bademli - Ankara Kentsel Planlama İşliği Çalışma Notları	Öğretim Görevlisi, Şehir Plancısı	7-11
03/2	Planlama/Tasarım Kuram ve Pratikleri	Köprü ve Tüneller	Raci Bademli - Mersin Kentsel Planlama İşliği Kent Merkezi Çalışma Grubu Notları	Öğretim Görevlisi, Şehir Plancısı	12-13
03/2	Planlama/Tasarım Kuram ve Pratikleri	Kent ve Yeşil	Raci Bademli - Mersin Kentsel Planlama İşliği Kent Merkezi Çalışma Grubu Notları	Öğretim Görevlisi, Şehir Plancısı	14-19
03/2	Planlama/Tasarım Kuram ve Pratikleri	Mezuniyet Öncesinde "Genç" Kentsel Plancılara Önemli Hatırlatma	Raci Bademli - Mersin Kentsel Planlama İşliği Kent Merkezi Çalışma Grubu Notları	Öğretim Görevlisi, Şehir Plancısı	20
03/2	Kentsel Koruma ve Kentsel Yenileme	Arkeoloji/Planlama ve Uluslararası Yaklaşımlar	MADRAN, Emre ÖZGÖNÜL, Nimet	Öğretim Görevlisi, Mimar	21-25
03/2	İmar Planlaması ve İmar Mevzuatı	Planlamanın Yeniden Kurumsallaşması (Söyleşi)	BALAMİR, Murat; CAN, Nevzat; DUYGULUER, Feridun; KIRAL, Ömer; KİPER, Perihan; TEKİNBAŞ Belma; UĞUREL, Ü. Nevzat	Komisyon	26-55

03/2	İmar Planlaması ve İmar Mevzuatı	Kamu Yönetimi Temel Kanunu Tasarısı Taslağı Hakkında Şehir Plancıları Odasının Görüş ve Önerileri	ŞPO Yönetim Kurulu		56-60
03/2	Planlama/Tasarım Kuram ve Pratikleri	İmar Uygulama Sürecinde, Plan Değişikliklerinin Trabzon Kenti Özelinde Değerlendirilmesi ve Kente Getirdiği Yükler	ŞEN BEYAZLI, Dilek	Araştırma Görevlisi	61-78
03/2	Kentsel Ekonomi ve Planlama (İmar Afı)	Türkiye’de Ruhsatsız Yapılaşma ve İmar Afı Üzerine Bir Değerlendirme	GEDİKLİ, Bahar	Araştırma Görevlisi, Şehir Plancısı	71-78
03/2	İmar Planlaması ve İmar Mevzuatı	“Çeşitli Kanunlarda ve Maliye Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılması Kanun Tasarısı” Hakkında Görüş	ODTÜ Mimarlık Fakültesi “Fakülte Kurulu” Görüş ve Değerlendirme Raporu	Komisyon	79-85
03/2	Kentsel Ekonomi ve Planlama (İmar Afı)	Basın Açıklaması: Yasalara Aykırı Kaçak Yapı Yapmak Suç Olarak Kabul Edilmemektedir	ŞPO Yönetim Kurulu		86-100
03/2	Kentsel Ekonomi ve İktisadi Politikalar	Ankara Metropolitan Alanı’nda Yenilik Sisteminin Değerlendirilmesi	CIHNIOĞLU, Sinem OĞUZSOY, Cenk Mehmet	Şehir Plancıları	101-109
03/2	Siyaset ve Kent Yönetimi, Toplumsal Sorunlar ve Planlama	Kentsel Yoksulluk	LÖK, Sıdka; SELEK, Tuba	Gazi Ü., ŞBP 4. Sınıf Öğrencileri	110-119
03/3	Planlama/Tasarım Kuram ve Pratikleri	Cumhuriyet’in 80’inci Yıldönümünde: Şehirciliğimiz ve Ankara	GERAY, Cevat	Öğretim Görevlisi, Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimcisi	5-13
03/3	Planlama/Tasarım Kuram ve Pratikleri	Anadolu’da Bir “Yarı-Çevre Modernite Deneyimi”: Kemalizm’in Şehirciliği”	ÇALIŞKAN, Olgü	Araştırma Görevlisi, Şehir Plancısı	14-23
03/3	Afetler ve Planlama	İstanbul Deprem Master Planı Şehircilikte Reform Arayışlarında Bir Fırsat Olabilir mi?	ÖKTEN, Ayşenur; ŞENGİZER, Betül; DİNÇER, İclal; EVREN, Yigit; İNAL ÇEKİÇ, Tuba		24-34
03/3	Siyaset ve Kent Yönetimi, Toplumsal Sorunlar ve Planlama	Merkezi Yönetim Seviyesinde Planlamanın Geçmiş ve Geleceği	EKE, Feral	Öğretim Görevlisi	35-40
03/3	İmar Planlaması ve İmar Mevzuatı	Planlamada Denetim Mekanizmalarının Yeniden Tanımlanması Gerekliği Üzerine	ÜNLÜ, Tolga	Araştırma Görevlisi, Şehir Plancısı	41-50
03/3	İmar Planlaması ve İmar Mevzuatı	Yapı Denetimi ve Türkiye’deki Uygulaması	YENER, A. Zerrin	Şehir Plancısı	51-57
03/3	Kentsel Dönüşüm	Kentsel Dönüşüm Süreci ve Proje Ortaklıkları	GÖKSU, Faruk	Şehir Plancısı	58-63
03/3	Kentsel Ekonomi ve İktisadi Politikalar	Yerel Ekonomik Kalkınmada İşçi Yatırım Ortaklıkları: Yimpaş Örneği	SARIOĞLU, G. Pelin	Araştırma Görevlisi, Şehir Plancısı	64-71
03/3	Kentsel Koruma ve Kentsel Yenileme	Kentsel Sit Alanlarının Korunması Geliştirilmesinde Temel Belirleyicilerin Üç Kentsel Sit Alanında Araştırılmasına Dair Bir Çalışma	AYTEN, Asım Mustafa	Şehir Plancısı	72-78
03/4	Bölge Planlama, Kırsal Alanlar ve Sorunları	Tarımda Üretim ve Gelişme	TARAKLI, Duran	Öğretim Görevlisi	4-16
03/4	Bölge Planlama, Kırsal Alanlar ve Sorunları	Türkiye’de Köylülüğün Çözüm Süreci	ÖZKAN, Alper	Şehir Plancısı	17-28
03/4	Bölge Planlama, Kırsal Alanlar ve Sorunları	Kent Kır Ayrımında Kırın Planlanması Sorunsalı	KÖROĞLU, N. Tunga	Araştırma Görevlisi, Şehir Plancısı	29-34
03/4	Bölge Planlama, Kırsal Alanlar ve Sorunları	ABD’de Katılımcı Kırsal Planlama Uygulamaları: Toplum Tasarımı Araştırma Merkezi (TTAM) Örneği	KARAKURT FRANCO, Elif; FRANCO, Michael	Şehir Plancısı/ Peyzaj Mimarı	35-40

03/4	Siyaset ve Kent Yönetimi, Toplumsal Sorunlar ve Planlama	Merkezi ve Yerel Yönetimlerin Yeniden Yapılanmasına İlişkin Taslakların Getirdikleri	ERSOY, Melih	Öğretim Görevlisi, Şehir Plancısı	41-46
03/4	Siyaset ve Kent Yönetimi, Toplumsal Sorunlar ve Planlama	“Yerel Yönetimler Reformu Yasa Tasarısı” Üzerine...	TANIK, H. Bülent	Şehir Plancısı	47-50
03/4	Siyaset ve Kent Yönetimi, Toplumsal Sorunlar ve Planlama	“Yerel Yönetimler Reformu Yasa Tasarısı” Üzerine...	KESKİNOK, H. Çağatay	Öğretim Görevlisi, Şehir Plancısı	51-55
03/4	Siyaset ve Kent Yönetimi, Toplumsal Sorunlar ve Planlama	“Yerel Yönetimler Reformu Yasa Tasarısı” Üzerine...	ŞENGÜL, H. Tarık	Öğretim Görevlisi, Şehir Plancısı	56-58
03/4	Siyaset ve Kent Yönetimi, Toplumsal Sorunlar ve Planlama	Yerel Yönetimler Yasası Genel Değerlendirme Raporu	TMMOB Kentleşme Çalışma Grubu		59-65
03/4	Siyaset ve Kent Yönetimi, Toplumsal Sorunlar ve Planlama	Yerel Yönetimlerle İlgili Tartışma Metni	DİSK, KESK, TMMOB, TTB		66-69
03/4	Siyaset ve Kent Yönetimi, Toplumsal Sorunlar ve Planlama	Japonya’da Yönetim Yapısı ve Şehir Planlama Pratiği	KALKAN, Semra	Şehir Plancısı	71-77
03/4	İmar Planlaması ve İmar Mevzuatı	Federal Almanya Cumhuriyeti’nde Mekan Planlama Sistemi	KAYIKÇI, Sabrina	Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimci	78-85
03/4	Kentsel Koruma ve Kentsel Yenileme	Uri Adania (Adana) Koruma Amaçlı İmar Planı Gerçekleşme Süreci ve Uygulamadaki Sorunlar	YILDIRIM, Tevfik	Şehir Plancısı	86-92
03/4	Şehir Planlama Mesleği ve Pratiği	Türk Kent Planlama Sisteminin Dünya Planlama Teorisindeki Yeri ve Açmazları	ÇELİK, H. Murat	Öğretim Görevlisi, Şehir Plancısı	93-105
03/4	Planlama/Tasarım Kuram ve Pratikleri	“Kızılay Kent Merkezinde Yaya Ulaşımı İçin Bir Mücadele” Öyküsü	ATAK, Eser; KARADUMAN, E. Serdar	Şehir Plancısı	106-113
04/1	Planlama/Tasarım Kuram ve Pratikleri	Esat Turak	UĞUREL, Ü. Nevzat	Şehir Plancısı	4-5
04/1	Planlama/Tasarım Kuram ve Pratikleri	Esat Turak’ın Türkiye Kent Planlama Tarihi İçindeki Yeri	TEKELİ, İlhan	Öğretim Görevlisi, Şehir Plancısı	6-11
04/1	Şehir Planlama Mesleği ve Pratiği	Aynayı Kendimize Tutmak	ÖZDEMİR, Semahat	Öğretim Görevlisi, Şehir Plancısı	12-14
04/1	Afetler ve Planlama	Deprem Konusunda Güncel Gelişmeler ve Beklentiler	BALAMIR, Murat	Öğretim Görevlisi, Şehir Plancısı	15-28
04/1	Şehir Planlama Mesleği ve Pratiği	Yeni Bir Planlama Anlayışı/ Arayışı	KÖROĞLU ARMATLI, Bilg; YILMAZ, Gülsen	Araştırma Görevlisi, Şehir Plancısı	29-34
04/1	İmar Planlaması ve İmar Mevzuatı	İmar ve Şehirleşme Kanun Tasarısına İlişkin Endişe ve Umutlar	EKE, Feral	Öğretim Görevlisi	35-38
04/1	Siyaset ve Kent Yönetimi, Toplumsal Sorunlar ve Planlama	Yeni Başkentler, Tasarım ve Siyasi İktidar	ULUĞ, Hande	Peyzaj Mimarı ve Kentsel Tasarımcı	39-57
04/1	Çevre Sorunları, Ekoloji ve Çevre Planlaması	Çevre ve Turizmin Sürdürülebilirliği	GÜNDÜZ, Fuat	Şehir Plancısı	58-66
04/1	Bölge Planlama, Kırsal Alanlar ve Sorunları	Türkiye’de Bölgesel Planlama ve Bölgesel Örgütlenmeye İlişkin Sorunlar	ECEMİŞ KILIÇ, Sibel	Araştırma Görevlisi, Şehir Plancısı	67-78
04/1	Planlama/Tasarım Kuram ve Pratikleri	Avustralya Şehir Planlama Pratiği ve Kentleşme Dinamikleri	YİĞİTCANLAR, Tan; AY, Nevin	Şehir Plancısı, Mimar	79-98

04/2	Kentsel Koruma ve Kentsel Yenileme	“Koruma Siyasal Bir Silahtır” (Söyleşi)	TANKUT, Gönül	Öğretim Görevlisi	4-13
04/2	Şehir Planlama Mesleği ve Pratiği	Planlama Mesleğine ve Planlama İlkelerine Etik Açından Eleştirel Bir Bakış	DUVARCI, Yavuz	Öğretim Görevlisi	14-27
04/2	Siyaset ve Kent Yönetimi, Toplumsal Sorunlar ve Planlama	Haklar Üzerinde Yenilikler Yapan Bir Planlama Süreci Tanımlanabilir mi?	GÖKÇE, Buğra	Şehir Plancısı	31-43
04/2	Şehir Planlama Mesleği ve Pratiği	Değişen Paradigmalar Ekseninde Kent Planlamaya Yeni Yaklaşımlar	FİRİDİN, Ebru	Araştırma Görevlisi, Şehir Plancısı	44-50
04/2	Afetler ve Planlama	Şehir Planlamada Felaketten Sakınım ve Risk Azaltmaya Japonya’dan Mahalle Ölçeğinde Bir Örnek	KALKAN, Semra	Şehir Plancısı	51-61
04/2	Afetler ve Planlama İmar Mevzuatı	Deprem Şurası-2004- Kaynak Temini ve Sigorta Komisyonu Çalışmalarına İlişkin Değerlendirme, Öneriler ve Karşı Görüşler	KIRAL, Ömer	Şehir Plancısı	62-66
04/2	Planlama/Tasarım Kuram ve Pratikleri	Engelliler, Kamu Mekanı ve Engelsiz Tasarım: Kamusal İç Mekanlarda İrdelenmesi İçin Bir Çerçeve	KAPLAN, Hülagü; ÖZTÜRK, Mustafa	Öğretim Görevlisi, Endüstri Mühendisi	67-74
04-3	Planlama/Tasarım Kuram ve Pratikleri	Gelibolu ve Çevresi Planlama ve Tasarım Projesi	KESKİNOĞLU, H. Çağatay	Öğretim Görevlisi, Şehir Plancısı	4-22
04-3	Şehir ve Bölge Planlama Eğitimi	Selçuk Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Stüdyo Deneyimleri	Selçuk Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü		23-25
04-3	Siyaset ve Kent Yönetimi, Toplumsal Sorunlar ve Planlama	Küreselleşme ve Kent-Bölgelerin Yükselişi	SCOTT, Allen J.; Çev. CİHANÇİFTÇİ, Kubra	Öğretim Görevlisi, Şehir Plancısı	26-32
04-3	Şehir Planlama Mesleği ve Pratiği	Sürdürülebilir Kent Formu: Derişik Kent	ÇALIŞKAN, Olgu	Araştırma Görevlisi, Şehir Plancısı	33-54
04-3	Planlama/Tasarım Kuram ve Pratikleri	Şehircilik ve Planlama Tarihinden: Doktor Emin Bey ve Edouard Joyant	DUYGULUER, Feridun	Şehir Plancısı	55-58
04-3	Şehir Planlama Mesleği ve Pratiği	Kentsel Değişimin Kent Kimliğine Etkisi	ULU, Ali; KARAKOÇ, İlknur	Şehir Plancısı; Mimar	59-66
04-3	Çevre Sorunları, Ekoloji ve Çevre Planlaması	Çevre Duyarlı Planlamanın ve Deprem Duyarlı Planlamanın Bütünleştirilmesinin Sağlayacağı Faydalar	TAM, Deniz	Şehir Plancısı	67-74
04-3	Planlama/Tasarım Kuram ve Pratikleri	Kerala Eyaleti (Hindistan); Bir Sosyal Adalet Modeli	Çev. SİNEMİLLİOĞLU, Mustafa Oğuz	Öğretim Görevlisi, Şehir Plancısı	75-79
04-3	Planlama/Tasarım Kuram ve Pratikleri	Atatürk Orman Çiftliği’nin 79 Yılı ve Çiftliğin Korunmasına Yönelik Politika Arayışları	ATAK, Eser; ŞAHİN, S. Zafer	Şehir Plancıları	80-88
04-3	Şehir Planlama Mesleği ve Pratiği	AOÇ Kimin?	BADEMLİ, R. Raci	Şehir Plancısı	89-91
04-3	Kentsel Ekonomi ve Planlama (İmar Afı)	“Kaçak Yapılaşma İle İlgili Süreçler, Sorunlar, Çözüm Önerileri” Değerlendirme Raporu	TMMOB Kentleşme ve Yerel Yönetimler Çalışma Grubu		95-105
04-3	Planlama/Tasarım Kuram ve Pratikleri	Planlamada Uzaktan Algılama ve Coğrafi Bilgi Sistemi Disiplinleri Entegrasyonu: Urla ve Balçova Örnekleri	TARHAN, Çiğdem	Araştırma Görevlisi, Şehir Plancısı	106-112
04-3	Planlama/Tasarım Kuram ve Pratikleri	Engelliler, Kamu Mekanı ve Engelsiz Tasarım: Ankara Metrosu ve HRS İstasyonlarında Bir İnceleme	KAPLAN, Hülagü; ÖZTÜRK, Mustafa	Öğretim Görevlisi, Endüstri Mühendisi	113-128

04-4	Biyografi	İlhan Tekeli: Mesleki 'Yolculuğun' Başlangıcında Kişisel 'Duruşunun' Oluşumu	ŞENYAPILI, Tansı	Öğretim Görevlisi, Şehir Plancısı	4-13
04-4	Siyaset ve Kent Yönetimi, Planlama	Küreselleşme Sürecinde Kentlerimize Giren Yeni Tüketim Mekanları ve Yitirilen Kent Kimlikleri	KİPER, Perihan	Şehir Plancısı	14-18
04-4	Kentsel Koruma ve Kentsel Planlama	Korunmak İçin Sevdalı Olmak Gerekir Enis Yeter, Gülşen KIRBAŞ Nurettin ÇAKIR, Serdar İZBELİ İle Söyleşi	ÇAKIR, Aynur Yasemin; YILDIRIM Ege	Şehir Plancısı	19-33
04-4	Kentsel Koruma ve Kentsel Planlama	Bir Stüdyo Çalışması, İYTE: Alaçatı Tarihi Yerleşim Alanı Koruma Projesi	YILMAZ SAYGIN, Nicel; KİPER, Nilgün; GÜÇER, Evrim	Öğretim Görevlisi, Şehir Plancısı; Araştırma Görevlisi; Araştırma Görevlisi	34-47
04-4	Kentsel Koruma ve Kentsel Planlama	Çok Katmanlı Tarihi Kent Merkezlerinin Yönetimi: Kentsel Arkeoloji ve Planlama	BELGE, Burak	Araştırma Görevlisi, Şehir Plancısı	48-56
04-4	Kentsel Koruma ve Kentsel Planlama	Kentsel Sitlerde Değişim: Doğu Karadeniz Bölgesi Kentsel Sitleri	CANDAŞ KAHYA, Nimet; SAĞSÖZ, Ayşe	Araştırma Görevlisi; Öğretim Görevlisi	57-66
04-4	Planlama/Tasarım Kuram ve Pratikleri	Yeni Atina Bildirgesi (Şartı) 2003	Çev: DAĞISTAN ÖZDEMİR, Melike Z.	Şehir Plancısı	67-78
04-4	Kentsel Koruma ve Kentsel Yenileme	Kentsel Koruma ve Yenileşmede Dönüşüm Projeleri – Eyüp Rehabilitasyon Projeleri	ERDEN ERBEY, Dilek	Öğretim Görevlisi, Şehir Plancısı	79-89
04-4	Siyaset ve Kent Yönetimi, Toplumsal Sorunlar ve Planlama	Değişen Kent ve Anladıklarımız	AKINCI, Burcu; YIKICI Ayşe; YİĞİT, Eda	Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Öğrencileri	90-95

İl Özel İdaresi Kanunu

5302 sayılı "İl Özel İdaresi Kanunu" 4.3.2005 tarihli ve 25745 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu Kanun ile, il özel idaresinin kuruluşu, organları, yönetimi, görev, yetki ve sorumlulukları ile çalışma usul ve esasları düzenlenmektedir.

Kanunun "İl özel idaresinin görev ve sorumlulukları" başlıklı 6. maddesinde; ilin çevre düzeni planını yapmakla görevli ve yetkili kılınmaktadır. İl çevre düzeni planı; valinin koordinasyonunda, büyükşehirlerde büyükşehir belediyeleri, diğer illerde il belediyesi ve il özel idaresi ile birlikte yapılmakta ve il çevre düzeni planı belediye meclisi ile il genel meclisi tarafından onaylanmaktadır.

4562 sayılı Organize Sanayi Bölgeleri Kanunu ile Sanayi ve Ticaret Bakanlığına ve organize sanayi bölgelerine tanınan yetki ve sorumluluklar bu Kanun kapsamı dışında bırakılmaktadır.

Kanunda İl Özel İdaresinin Organları olarak İl Genel Meclisi, İl Encümeni, Vali olarak sayılmaktadır. İl genel meclisi, il özel idaresinin karar organı olmakta olup, ildeki seçmenler tarafından seçilmiş üyelerden oluşmaktadır.

Kanunun 10. maddesinde "İl genel meclisinin görev ve yetkileri" sıralanmaktadır. Stratejik plan ile yatırım ve çalışma programlarını, il özel idaresi faaliyetlerini ve personelinin performans ölçütlerini görüşmek ve karara bağlamak, İl çevre düzeni planı ile belediye sınırları dışındaki alanların imar planlarını görüşmek ve karara bağlamak Meclisin plan ile ilgili yetkileri arasındadır.

Kanunun 16. maddesi uyarınca oluşan ihtisas komisyonlarına Kaymakamlar ve ildeki kamu kuruluşlarının amirleri ve ildeki kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, üniversite ve sendikalar ile gündemdeki konularla ilgili köy ve mahalle muhtarları ile sivil toplum örgütlerinin temsilcileri, oy hakkı olmaksızın kendi görev ve faaliyet alanlarına giren konuların görüşüldüğü ihtisas komisyonu toplantılarına katılabilmekte ve görüş bildirmektedir.

Kanunun "Stratejik plan ve performans planı" başlıklı 31. maddesinde; Vali, mahallî idareler genel seçimlerinden itibaren altı ay içinde; kalkınma plan ve programları ile varsa bölge planına uygun olarak stratejik plan ve ilgili olduğu yıl başından önce de yıllık performans planı hazırlayıp il genel meclisine sunmakta; stratejik plan, varsa üniversiteler ve meslek odaları ile konuyla ilgili sivil toplum örgütlerinin görüşleri alınarak hazırlanacağı ve il genel meclisinde kabul edildikten sonra yürürlüğe girmekte; stratejik plan ve performans planı bütçenin hazırlanmasına esas teşkil etmekte ve il genel meclisinde bütçeden önce görüşülerek kabul edilmektedir.

"Uygulanmayacak hükümler" başlıklı 70. madde içinde il özel idaresinin sorumlu ve yetkili kılındığı görev ve hizmetlerle ilgili olarak, 24.4.1930 tarihli ve 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, 10.6.1949 tarihli ve 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu, 3.5.1985 tarihli ve 3194 sayılı İmar Kanunu, İl Özel İdaresi Kanunu hükümlerine aykırılık bulunması durumunda bu Kanun hükümleri uygulanacağı belirtilmektedir.

Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğünün Kaldırılması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun

Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğünün kaldırarak "Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğünün Kaldırılması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun" 28.01.2005 tarihli ve 25710 sayılı Resmi Gazete'de yayımlandı. Anılan Kanun ile 9.5.1985 tarihli ve 3202 sayılı "Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun"un adı, Köye Yönelik Hizmetler Hakkında Kanun olarak değiştirildi. Kanunun amacının köye ve bağlı yerleşim birimlerine yönelik hizmetleri ve bu hizmetlerin yerine getirilmesi ile ilgili esasları düzenlemek olduğu belirtilmiştir.

Kanunda belirtilen hizmetler, İstanbul ve Kocaeli illeri dışında il özel idarelerince, İstanbul ve Kocaeli illerinde ise il sınırları dahilinde yapıl-

mak üzere büyükşehir belediyelerince yerine getirileceği öngörülmüştür. Kanunda yer alan iskan konularına ilişkin hizmetlerin, Bayındırlık ve İskan Bakanlığınca yürütüleceği hükme bağlanmıştır.

Tarım Arazilerinin Korunması ve Kullanılmasına Dair Yönetmelik

13.6.2003 tarihli ve 25137 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Tarım Arazilerinin Korunması ve Kullanılmasına Dair Yönetmelik yürürlükten kaldırılmış, 25 Mart 2005 tarihli ve 25766 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Tarım Arazilerinin Korunması ve Kullanılmasına Dair Yönetmelik 16.03.2005 tarihinden geçerli olmak üzere yayımı tarihinde yürürlüğe girmiştir. Yönetmelik değişikliği Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğünün kaldırılması nedeni ile yapılmış, anılan yönetmelikte geçen Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü görevleri yürürlükten kaldırılmaktadır. Bu yetkiler Tarım ve Köyşleri İl Müdürlüklerine verilmektedir. İl Müdürlükleri gerekli belgeler tamamlandıktan sonra en geç bir ay içinde müracaatları sonuçlandırmakla yetkilendirilmektedir.

Anılan yönetmelikte arazi kullanma kabiliyeti sınıflaması olarak kullanılan I'den VIII' e kadar yapılan sınıflama kaldırılmaktadır. Yönetmelikte belirtilen istisnalar hariç, tarım dışı amaçlarla kullanılmaya tahsis edilmeyecek araziler arasından I. sınıf ve II. Sınıf kuru tarım arazileri çıkarılmaktadır. Tarım dışı amaçlarla kullanılabilecek kuru tarım arazilerinde akaryakıt satış istasyonları yanısıra yeni olarak bu istasyon ile birlikte planlanacak sosyal tesislerde eklenmektedir. Ayrıca madencilik arama ve işletme faaliyetleri için gerekli yapı ve tesislerde bu kapsama alınmaktadır. Maden arama faaliyetleri sulu tarım arazilerinde de tarım dışı faaliyetlere tahsis edilen amaçlar arasında sıralanmaktadır.

Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği

Çevre ve Orman Bakanlığı'na yayımlanan Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği 31.12.2005 tarihli ve 25687 sayılı Resmi Gazete'de yürürlüğe girmiştir. Anılan yönetmelikle 4.9.1988 tarihli ve 19919 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği yürürlükten kaldırılmıştır.

Anılan yönetmelik suların korunması ile ilgili esasları düzenlemektedir. Yönetmelik havza, havza koruma planları ve havza planları tanımları içermektedir. Havza planının Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğünce, havza koruma planlarının ise Çevre ve Orman Bakanlığınca yapılacağı öngörülmektedir.

Yönetmelikte, su kalitesine ilişkin planlama esasları ve yasaklar da yer almaktadır. Mutlak koruma alanı, kısa mesafeli koruma alanı, orta mesafeli koruma alanı ve uzun mesafeli koruma alanı ile ilgili düzenlemelere yer verilmektedir.

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Koruma Bölge Kurulları Çalışmaları ile Koruma Yüksek Kuruluna Yapılacak İtirazlara Dair Yönetmelik

Kültür ve Turizm Bakanlığınca Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Koruma Bölge Kurulları Çalışmaları ile Koruma Yüksek Kuruluna Yapılacak İtirazlara Dair Yönetmelik 12.01.2005 tarihli ve 25698 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Yönetmelik kurulların oluşumu, çalışma usul ve esasları ile koruma bölge kurulu kararlarına karşı Koruma Yüksek Kuruluna yapılacak itirazlarla ilgili usul ve esasları düzenlemektedir.

Yönetmeliğin 18. maddesinde; planlama yetkisi bulunan kamu kurum ve kuruluşları ile valilik ve belediyeler, kurullarca alınan kültür ve tabiat varlıklarının koruma alanları, sit alanı, derecelendirilmesi, sit geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartları, koruma amaçlı imar planları ve revizyonlarına ilişkin kararlara karşı altmış gün içerisinde Koruma Yüksek Kuruluna itiraz edileceği hükme bağlanmaktadır.

Dergilerden Seçmeler

Hazırlayan: Dr. Ömür KIZILGÜN, Şehir Plancısı-TÜBİTAK Merkez ve Enstitüler Eşgüdüm Ofisi

Neoliberalizm çağında aşk ve para: Devrim sonrası Nikaragua’da cinsiyet, çalışma ve bekar annelik (*Love and money in an age of neoliberalism: gender, work, and single motherhood in postrevolutionary Nicaragua*)

Julie Cupples

Environment and Planning A 2005, Cilt 37(2) Şubat, s. 305-322

Bu makalede, Matagalpa (Nikaragua)’da 1999 ve 2001 yıllarında bir grup bekar anne ile gerçekleştirilen niteliksel araştırmaya dayanılarak, neoliberalizmin iş hayatı üzerindeki çelişkili etkileri incelenmektedir. Bunu yaparken, ekonomik yeniden yapılanmanın hem kriz hem de cinsel kimliklerde değişimler için alan yaratabildiği anlayışı esas alınmaktadır. Daha geniş bir çerçevede, kadınların çalışması ile ücretli ve ücretsiz çalışma arasındaki kesişim konularına odaklanılarak, makalede yoğun ekonomik ve politik değişim zamanlarında bu kesişimlere neler olduğu tartışılmaktadır. Neoliberalizmin neden olduğu cefalara karşın, öyle görünmektedir ki çalışma hayatı cinsiyete dayalı ideolojilere meydan okunan bir ortamdır.

Makalede 4 ana bölüm vardır. Birinci bölümde, erillik ve dişilik kurulları arasındaki ilişkiyi etkileyen neoliberalizm altında, bazı kültürel süreçlerin yoğunlaşma biçimleri ortaya konmaktadır. İkinci bölümde neoliberalizmin yerel işler üzerindeki etkisi ve bunun GAD (cinsiyet ve gelişme) için sonuçları, çifte sorumluluk anlayışı ve kadınların ücretli ve ücretsiz işlerinin dengesindeki değişimleri neoliberalizmin nasıl etkilediği değerlendirilmektedir. Üçüncü olarak, dişilliğin ve anneliğe ilişkin baskıcı anlayışlar ile devrimci mirasın bugünkü neoliberalizme karşı direnç biçimleri incelenmektedir. Makalede son olarak, “çalışma” kavramının neoliberalizm kapsamında, kadının yetkilmesi veya kendini beslemesi için bir ortam olabileceği durumu tartışılmaktadır.

Planlama kent formunda bir fark yaratır mı? Son zamanlara dair Orta İskoçya’dan bir kanıt (*Does planning make a difference to urban form? Recent evidence from Central Scotland*)

Glen Bramley, Karryn Kirk

Environment and Planning A 2005, Cilt 37(2) Şubat, s. 355-378

Britanya’da kentsel biçim, rekabetin giderek arttığı ekonomik, teknolojik ve taşıtım koşullarını yansıtan yeni gelişme biçimlerinin etkisiyle değişiyor. Kentsel biçimdeki değişikliklerin, çevresel sürdürülebilirlik, bütünlüşme ve birleşme ve uzun vadede kentlerin içindeki ve çevresindeki yaşam kalitesi açısından sonuçları vardır. Britanya, bu amaçlara yönelik güçlü politika söylemi ile kapsamlı bir planlama sistemine sahiptir. Bu makalede yazarlar, Orta İskoçya’daki son araştırmaların kanıtlarına dayanarak, planlamanın sadece pasif bir şekilde taleplere yanıt vermek yerine, kent formunda gerçekten nereye kadar bir değişiklik yarattığını değerlendirmektedirler. Makalede, planlamadaki ademi merkezîyetçi karar verme sürecinin bazı

sistematiik eğilimleri, kalkınma çıktılarının bazı seçilmiş kanıtları ve kapsamlı kalkınma çalışmalarının bazı öngörülleri dikkate alınmaktadır. Sonuçlar, gelişmenin değişik sektörleri arasında planlamanın farklı etkisine ve daha sürdürülebilir bir düzeni başarmadaki engellere dikkat çekmektedir.

Konutlanma nasıl sürdürülebilir kılınır? Hollanda deneyimi (*How to make housing sustainable? The Dutch experience*)

Hugo Priemus

Environment and Planning B: Planning and Design 2004, Cilt 32(1) Ocak, s. 5-19

Sürdürülebilir konutlanma 15 yıldır Hollanda’da ulusal politikanın önemli bir başlığıdır. Yazar sürdürülebilir konut tanımının hem bilimsel literatürde hem de politika dokümanlarında kötü bir ifade olduğunu tartışmaktadır. Hollanda hükümeti konutun sürdürülebilirliğini nasıl ölçüleceğini hiçbir zaman ortaya koymadı ve hiç ölçüm yapmadı. Oysa bunlar, araştırmacıların konut sürdürülebilirliğini uygun şekilde geliştirmek üzere, çevresel politikaları değerlendirmelerini mümkün kılacaktı. Makalede sürdürülebilirliğin, sera gazı etkisi, hava, su ve toprağın kalitesi, gürültü sorunu, kötü kokular, yenilenemeyen malzemeler stoğu ve biyoçeşitlilik gibi ekolojik boyutları üzerine yoğunlaşılabilir bir tanımla yapılmaktadır.

Makalede konutun sürdürülebilirliğinin ne şekilde ölçülebileceğine ilişkin bir genel yaklaşım verilmekte, çok değişkenli bir ölçünün kullanımı savunulmaktadır. Sürdürülebilir konutun geliştirilmesine yönelik bir yol hakkında politikacılar ve kamu görevlileri için bir dizi öneri getirilmekte ve konutun sürdürülebilirliği üzerine bir araştırma gündemi sunulmaktadır. Yazar makalesini, Hollanda hükümetinin sürdürülebilir konutu geliştirme politikası ile ‘imparatorun yeni elbiseleri’ hikayesi arasında bir analogiye işaret ederek sonlandırmaktadır. Buradaki ahlaki yaklaşım şudur: sürdürülebilir konuta sadece “inanmak” yerine, onun hakkındaki temel şeyleri bilmiyor olmak daha iyidir.

Sürdürülebilir kentleri desteklemek için yönetim düzenlemeleri geliştirme (*Improving governance arrangements in support of sustainable cities*)

Ellen van Bueren, Ernst ten Heuvelhof

Environment and Planning B: Planning and Design 2004, Cilt 32 (1) Ocak, s. 47-66

Yönetişim, sürdürülebilir kalkınmayı desteklemek için daima aynı güçlüklerle karşılaşacak gibi görünmektedir. Başarılı yönetişimin şansı, yönetim düzenlemelerinin değiştirmeye çalıştığı çevreye uyumlu olduğu durumda artmaktadır. Bununla birlikte, daha iyi bir uyum, değişikliğe daha az bir alan bırakmaktadır. Sürdürülebilir gelişmeyi destekleyen yönetim düzenlemeleri, bu çevreyi değiştirmeyi amaçladığı için başarısızlığa daha yakındır.

Radikal kurumsal değişiklikler, sürdürülebilir kalkınmanın merkezin-
dedir. Fakat, 1970'lerdeki petrol krizi benzeri dış faktörlerin yardımı
olmadan, böyle radikal değişikliklerin aciliyeti duygusu hissedilme-
mekte ve aşamalı değişim uygun tek yol gibi görünmektedir. Yazarlar,
yönetişim düzenlemelerinin, kurumsal değişime karşı bu tekrarlayan
engelle nasıl uğraştığını ortaya koymaktadırlar. Vardıkları sonuç şudur
ki, yönetim düzenlemeleri, kullanıldıkları kurumsal kapsama saygılı
oldukları ölçüde, kaliteleri de daha yüksek olmaktadır. Aşamalı yöntemi
hızlandırmak üzere, yönetim düzenlemelerinin tasarımı işbirliği
yapılacak aktörlere yönelik olumlu teşviklere yer verilmelidir.

Kurallı tasarım: Yerel hayat evlerinin çağdaş kapsamda yorumlanması ve yeniden üretilmesi (*Design by grammar: an interpretation and generation of vernacular hayat houses in contemporary context*)

Birgül Çolakoglu

**Environment and Planning B: Planning and Design 2004, Cilt
32(1) Ocak, s. 141-149**

Bu makale, amacı 'hayat' tarzında yeni ev tasarımları üretmek olan
informel biçim uygulamasını ortaya koymaktadır. Hayat, bahçeye
açılan büyük ve gölgeli bir galeridir. Evin oluşumunda en önemli
yerdir hayat. Bu çalışma, Saraybosna'da 18. ve 19. yüzyıllarda klasik
Osmanlı tarzında tasarlanmış sekiz hayat evinden oluşan külliyyata
dayanmaktadır. Makalede, yeni evlerin üretilmesi vurgulanmaktadır.
İnformel kurallar, tasarımları ayrıntılı olarak açıklamamakta, özgün
tasarımlara iliştilmiş bilgiyi dönüştürerek yeni ev tasarımlarını üret-
mektedir. Kurallar içinde yeni bir ev tipinin üretimi üç aşamada gelişir:
1) asıl hayat evinin üretimi 2) ikincil evin üretimi 3) ev değişiklikleri.

Senaryo temelli çalışmalara yaklaşım: Geleceğe dair üç algılama ve peyzaj planlaması için ele alınışı (*Approaching scenario-based studies: three perceptions about the future and considerations for landscape planning*)

Allan W. Shearer

**Environment and Planning B: Planning and Design 2004, Cilt
32(1) Ocak, s. 67-87**

20. yüzyılın ortasından beri, karar vericilerin alternatif eylem biçim-
leriyle ve belirsizliklerle başetmelerine yardımcı olmak üzere, olası
geleceklerle ilişkin senaryo temelli araştırmalar kullanılmaktadır.
1970'lerin başından beri bu yaklaşımlar peyzaj planlaması için de
artarak kullanıldı. Senaryo temelli her çalışma, olası değişimler hak-
kındaki varsayımlar üzerine kuruldu. Bu inanışlar sadece senaryo
yaratıcıları ile senaryo kullanıcıları arasında paylaşılır. Makalede
senaryo yaratıcıları ile senaryo kullanıcılarının geleceğine dair
inanışlar ve algılamalar tartışılmakta; senaryoların yaratılmasın-
daki yöntemsel sapmaları ve sonuçlarının yanlış anlaşılmasını
önlemek üzere, bir araştırma başlatılmadan önce bu inanç ve
algılamaların özel olarak ele alınması gerektiği öne sürülmektedir.
Bu tartışmanın bir parçası olarak, senaryo temelli bir çalışmanın
temel özellikleri gözden geçirilmekte ve peyzaj ve çevre planlama
üzzerindeki uygulamaları, aynı bölgede ve aynı kaygılara yoğunlaşan

ama farklı senaryoların kullanıldığı iki çalışmadan seçilen örneklerle
ele alınmaktadır.

Kentsel alanlarda fiziksel ve sosyal değişimi anlamak üzere CBS: Amman (Ürdün)'dan bir örnek (*GIS for understanding physical and social change in urban settings: a case from Amman, Jordan*)

Nabil Abu-Dayyeh, Firas Ziadat

**Environment and Planning B: Planning and Design 2004, Cilt
32(1) Ocak, s. 127-140**

Tahmin edileceği üzere, hakkındaki bilgiler yetersiz olan ortamlar
ya da düzenli olarak veri toplanmayan ve/veya arşivlemesi yetersiz
olan veya kamu kayıtlarına kolayca erişilemeyen ortamlar, araştırma
yapmak için de, kent yönetimi ve kentsel politika araştırmalarından
yarar sağlamak için de başlıca engeli oluşturmurlar. Bununla birlikte,
araştırma açısından olumsuz ortamlarda Coğrafi Bilgi Sistemleri (CB-
S)'nin eldeki küt verilerden maksimum yararı sağlamak için önemli
fırsatlar sunduğu görülmektedir. Bu durum, burada sunulan örnek
çalışmaya özgü olmayıp, gelişmekte olan dünyadaki birçok ülkeye
uyumaktadır. Yazarların Amman'daki eski bir mahallenin durumunu
analiz için CBS'ni kullanım biçimleriyle, inşaat bölgelerine odaklanma
ve fiziksel değişim ile sosyal değişim (burada arazi mülkiyetindeki
değişim olarak tanımlanmaktadır) arasındaki ilişkiyi anlamak için bir
süreç tanımlanmaktadır.

Göçebelik karşıtlığı, kurumlar ve çocukluk coğrafyaları (*Anti-nomadism, institutions, and the geographies of childhood*)

Robert M. Vanderbeck

**Environment and Planning D: Society and Space 2005, Cilt
23(1) Şubat, s. 71-94**

Çocukluğun coğrafyalarına giderek artan ilgiye rağmen, coğrafi
araştırmalar çingeneler ve diğer göçebeler gibi geleneksel olarak
yarı göçmen gruplara mensup genç insanlarla ilgili konulara az
önem vermektedirler. Bu makalede, çağdaş Britanya'da çocukluk
göçmenliğinin tartışmalı oluşumu ortaya konmakta ve devletin
eğitim yaklaşımındaki, genç göçmenlerin "ana" (mainstream)
eğitim sistemine daha fazla dahil olma ihtiyacında olduklarına
ilişkin farklı kurgulama biçimlerine ağırlık verilmektedir. Belgeler,
katılımcı gözlemleri, 1998-2001 arasında yapılan göçmen eğitimi
katılımcılarıyla yapılan mülakatlar gibi çeşitli kaynaklardan yarar-
lanılarak yürütülen çalışmada, geçmişe göre daha örtük şekilde
ifade edilse de, kültürel dezavantaj ve zarar gibi göçmenlere hep
uygulanagelen eski kavramların günümüz tartışmalarında da
yansımaya devam ettiği ileri sürülmektedir. Makalede ayrıca,
çocuk hakları söyleminin göçmen ebeveynlerini tanımlamak
üzere kullandığı ve bunun çocuklarının gelişimini ve iyiliğinin
engeli olduğu, bu tartışmaların çeşitli güç elde etme çabalarını
(ebeveynleri suçlamanın yasal ölçülerini gibi) meşrulaştırmak üzere
kullanıldığı öne sürülmektedir. Araştırma kanıtları, göçmen
çocuklarla devlet kurumları arasındaki arayüzde, şimdiye kadar
olandan daha incelikli, verilerle desteklenmiş kuramsal genelle-
melere ihtiyaç olduğunu vurgulamaktadır.

**Mali ademi merkeziyetçilik,
kamu sektörünün büyüklüğü ve
Türkiye’de ekonomik büyüme** (*Fiscal
decentralisation, the size of the public
sector, and economic growth in Turkey*)

İsa Sağbaş, Hüseyin Şen, Muhsin Kar
Environment and Planning C: Government and Policy 2005,
Cilt 23(1) Şubat, s. 3-19

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de mali desentralizasyonun kamu sektörünün büyüklüğü ve ekonomik büyüme üzerindeki etkisini incelemektir. “Büyük canavar” (Leviathan) varsayımının son yıllarda geliştirilen ekonometrik araçlarla ampirik olarak test edilmesi göstermektedir ki, ademi merkeziyetçilik merkezi hükümetin büyümesine engel olmamaktadır. Araştırmanın sonucu, daha kapsamlı bir ademi merkeziyetçiliğin, etkinlikle ilgili yararlarına ilişkin açıklamalarla uyumlu değildir. 1982-2000 döneminde, üretime ilişkin zaman serileri ve 67 ildeki karşılaştırmalı analizleri kullanılarak, mali ademi merkeziyetçiliğin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin araştırılması, mali ademi merkeziyetçilik ile ekonomik büyüme arasında negatif ilişki olduğunu göstermektedir.

**Endonezya’da toplum kalkınmasında
katılımın bireysel belirleyicileri**
(*Individual determinants of participation
in community development in Indonesia*)

Victoria A. Beard
Environment and Planning C: Government and Policy 2005,
volume 23(1) February, pages 21-39

Endonezya’da ademi merkeziyetçi yeni mevzuat nedeniyle halk katılımı planlama ve kalkınma politikalarında giderek daha önemli bir etmen olmaktadır. Politika yapımcıları henüz kalkınma sürecine kendi bilgisi, zamanı ve ekonomik kaynaklarıyla katkıda bulunacak insanlar hakkında yeterli bilgi sahibi değiller. Bu makale, Endonezya’da toplum kalkınmasında halk katılımını anlamanın yanısıra, sivil toplumun ve sosyal sermayenin bununla ilgili bileşenleri için de bir arka plan ve kavramsal çerçeve sunmaktadır. Araştırmada, bireysel, demografik ve sosyoekonomik özelliklerin toplum kalkınmasına katılım ihtimali üzerindeki etkilerini analiz etmek için, bilinen regresyon modelleri ve mantık serileri kullanıldı. Elde edilen sonuçlara göre, katılımcı toplum kalkınmasının 1) kadınların katılımını aileye bakma rolü dışında sınırladığı, 2) yoksullara yardım için sınırlı bir kapasitesi olduğu görülmektedir.

**Çoklu Vizyon: Uluslar aşırı mekansal
vizyon oluşturmaının yeni yolları**
(*Multiple visioning: new ways of
constructing transnational spatial visions*)

Wil Zonneveld
Environment and Planning C: Government and Policy 2005,
Cilt 23(1) Şubat, s. 41-62

Avrupa’nın birçok bölümünde, özellikle de Avrupa birliği seviyesinde, hatta Avrupa Konseyi seviyesinde mekansal vizyon yaratılması halen devam etmektedir. Bununla birlikte, bu mekansal vizyonlar sıklıkla mekansal planlamanın temel bir bileşkesinden, haritalardan yok-

sundurlar. Bu ihmal paradoksal görülebilir, çünkü fikirlerin mekansal boyutta iletişimi için haritalar zorunludur. Ulus aşırı ve Avrupa düzeyinde dev mekansal ve politik oluşumlara, vizyon ve harita oluşturma gibi temel süreçlerle yönelinmektedir. Haritalar sosyal kurgular olduğu için, tek bir harita veya optimal harita olmaz. Bu nedenle ulus aşırı vizyon, çoğul haritaların ve çoğul vizyonların yaratılmasını ifade etmektedir.

Karanlıktaki Kentler (*Cities in shade:
urban geography and the uses of noir*)

Matthew Farish
Environment and Planning D: Society and Space 2005, Cilt
23(1) Şubat, s. 95-118

Bu makalede, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonraki Amerikan şehirleri zengin ‘kara edebiyat’ ve ‘kara film’ yoluyla hikaye edilmektedir. Fakat bunu yaparken ‘kara’nın kent çalışmalarında kullanımına eleştirel bir tavır da benimsemektedir. ‘Kara’, genellikle yararlı bir şekilde olmakla birlikte yine de ne yazık ki, kendi anlamlarından, doğrudan çağırıştığı alandan ve de çelişkilerinin en açıkça görüldüğü mekanlardan uzaklaştırıldı. Makalede ‘Çin Mahallesi’ ümitsizliği tartışmasından ‘hareketlilik’ ve ‘yıkım’ gibi kavramsal temalara geçilerek, ‘kara eleştiri’ ve ‘kara metin’leri savaş sonrasındaki şehircilik ve modernleşmenin daha genel tartışmaları ile ilişkilendirmektedir. Bu tartışmaların bir parçası olarak, ‘kara’ sadece bazı özlere indirgenebilir olamakla kalmayıp, kentsel anlayış ve uygulamadaki geleneklere meydan okuyarak, aynı zamanda karşıt rolü oynama potansiyelini de taşımaktadır. Sonuç, modernizmdeki Amerikan coğrafyalarının daha ayrıntılı ve incelikli bir ifadesi olmaktadır.

**Avustralya-Sidney’de cami yapımının
yerel politikasında tekrarlayan ve
sıkıcıtı yaratan milliyetçilik tartışmaları**
(*Repetitive and troubling discourses of
nationalism in the local politics of mosque
development in Sydney, Australia*)

Kevin M Dunn
Environment and Planning D: Society and Space 2005, Cilt
23(1) Şubat, s. 29-50

Avustralya’da çok kültürlülüğün yarışmacı doğası Sidney’de cami gelişmeleri üzerindeki tartışmalarda ortaya çıkar. Makalede, kuşku teorinin atfı, tekrar, çökme ve sorun yaratma gibi kavramları, milliyetçilik tartışmalarının değişik kullanımlarını gündelik hayat düzeninde göstermek üzere kullanılır. Yeni tutucular, Anglo-Kelt kültürün gerilemekte olan kuralcılığına karşı çıkarak, ‘Beyaz’(veya Anglo-Kelt) Avustralya kavramını nostaljik şekilde kullanırlar. Sayıları az olan cami karşıtları, bu milliyetçi söylemle güç bulmaktadırlar. Avustralya’nın çok kültürlü kompozisyonuna ilişkin resmi tanımlama ve ulusal kimlik söylemindeki yükseliş, Anglo-Kelt Avustralya’nın hala daha hakim olan kurgularına karşıt bir ideoloji geliştirdi. Müslüman dernekler ve onların destekleyicileri, planlamayla ittifak içindeki otoritelerle ve diğer yerel politik forumlarla olan ilişkilerinde bu sembolik araçlara başvurmakta-dırlar. Onlar, yerel hemşehrilik ve ulusal vatandaşlık iddialarını tekrarlamak suretiyle ve çok kültürlülük söylemine atfı yaparak Anglo-Kelt kültürün hakimiyetine meydan okumaktadırlar. Daha derin ve geniş bir çok kültürlülüğe, çok kültürlülüğün ulusal tartışmasının tekrarlanarak yayılması yoluyla erişilebilir.

Tez Özetleri

Hazırlayan: Uzman Elif KARAKOÇ YERSEN

KENTSEL TASARIM, UYGULAMA ARAÇLARI, SORUNLAR VE ÖNERİLER

ÇETİZ Mukadder

Tez Danışmanı: Aykut Karaman

MSGÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, 2000

Kentlerin fiziki yapısındaki işlevsel ve estetik bozukluklar, kentsel bütünün ve kimliğin kayboluşu fiziki çevrenin düzenlenmesinde kentsel tasarımı kentsel gündeme getirmiştir. Yeni bir meslek olarak gelişmeye başlayan kentsel tasarım günümüzde süreci-, uygulama araçları ve teknikleri ile kendi uzmanlık alanını oluşturmuştur. Böylece kentsel tasarım yapılanmış çevrenin düzenlenmesine, değişim ve gelişim yönlenmesinde bir gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tezin birinci bölümünde kentsel tasarım, kentsel tasarımcı ve kentin gözlemlenmesi, potansiyellerin ve sorunların ortaya konmasında başlayıp, tasarım, uygulama ve değerlendirmeye kadar uzanan kentsel tasarım sürecine ilişkin konulara değinilmektedir.

İkinci bölümde kentsel tasarım uygulama araçları anlatılmıştır. Kentsel tasarım uygulama araçları proje, tasarım kontrol parametreleri ve yönetsel araçlardır.

Ölçekler arası bir disiplin olan kentsel tasarım içeriği, uygulama araçları ve metodları, süreci, bu süreçte yer alan rol grupları ile planlamadan ve mimariden farklı bir yapı sergilemektedir. Yapılanmış çevrenin yönlendirilmesinde planlamayı tamamlayan ve mimariye veri üreten bir görev üstlenmektedir. Kentsel sürekliliğin sağlanabilmesi, yerel ve çevresel kimlik değerlerinin korunabilmesi ve başarılı kentsel mekanların oluşturulabilmesi için planlamadan mimarlığa geçen sistemin, bu iki disiplinin arasında yer alan kentsel tasarım süreci ile tamamlanması gerekli koşuldur. Tezin üçüncü bölümünde Türkiye’de kentsel tasarım süreci ve bu sürece ilişkin sorunlar yer almaktadır. Türkiye’de kentsel tasarım yaklaşımı

proje bazında gelişmiştir. Yapılı çevreyi yönlendiren teknik ve hukuksal belgelerde ve kurumların yapılanmasında henüz yer almayan kentsel tasarım isteye bağlı bir hizmet olarak algılanmaktadır. Bu nedenle yapılanmış çevreyi yönlendiren yasaların planlama tasarım bütünlüğü içerisinde, kentlerin yaşadığı deneyimleri dikkate alarak, yeniden yapılanması kaçınılmazdır. Çağın kentlerin yapısına getirdiği dinamizmi kentsellerin gelişimini yönlendiren alanlara da yaymak böylece sağlanabilir.

RİSK TOPLUMU OLGUSU- DEPREM RİSKİ ETKİSİ ALTINDAKİ YERLEŞİMLERDE KENTSEL AÇIK ALANLARIN BİR YÖNTEM OLARAK İRDELENMESİ

ÖZKAN Müge

Tez Danışmanı: Güzin Konuk

MSGÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, 2000

Endüstrileşme dönemiyle birlikte, toplumlar hızlı bir modernleşme aşamasında geçmişlerdir. İlk toplumdan modern topluma geçişte yaşana hız olgusu, bireylerde bir adaptasyon sorunu doğurmuştur. Çünkü ilkel, toplumlarda gelişmeler doğayla paralel hatta doğanın egemenliği altında sürerken toplumun da buna adaptasyonu kolay oluyordu çünkü değişimler yavaş ve olumlu yöndeydi. Ancak modernleşme aşamasından bireyin eline verilen teknoloji denilen müthiş güçle birlikte toplumlar hızla değişip, gelişiyor ve bu sefer adaptasyon zorluğu çeken bu değişime ayak uyduramayan doğa oluyordu.

Sanayileşme süreci, hızlı kentleşme ve nüfus artışını getirmiştir. 19. yy. öncesi nüfusu bir milyon olan yalnızca iki düzine kent varken, 1900 yılından itibaren bu sayı katlanarak artmaya başlamıştı. Çünkü modernleşme, bireyi kırsal alandan çıkarıp hızla, modern dünyanın beşiği olan kentlere sürüklüyordu.

Hızlı fabrikasyon ve teknolojik gelişmeler sanayi kentlerinde yaşayan toplumların bireyselliğini elinden alıp, onları

yeni bir sistemler dünyasına fırlatmıştır. Bu konularda araştırmalar yapan, Marx, Durheim, Max Weber ve Engels gibi toplumbilimciler modern dünyanın karanlık yüzünü bize göstermişler, ama onlar bile ileride teknolojinin bu kadar büyük felaketler yol açacağını tahmin edememişlerdir.

19.yy.’ın ikinci yarısından sonra, teknolojik gelişmelerle yaşanan, çevre kirliliği, savaşlar hızlı nüfus artışı, kentlerin yetersizliği gibi sorunlar modernleşme denilen sürecin yeniden tanımlanması gerektiği zorunluluğunu sunmuştur. Çünkü geleceğin görüntüsü artık hiç de parlak değildir ve uzmanlar bu çıkmaza karşı araştırmalarında yoğunlaşmaya başladılar. Bu anlamda tüm sorunlara gerekli yanıt veren Alman sosyolog Ulrich Beck olmuştur. Kendisi araştırmalarında bu karanlık fenomoniye dikkati çekiyor ve ilk kez modern toplumun yeni adı olan “Risk Toplumu” kavramını ortaya atıyordu. Bu kavramın altına modernleşmenin, modern toplumun tüm paranoyalarını ve çıkmazlarını koyuyordu.

Risk toplumu, modernleşmenin eski yüzüdür, risk toplumu ile endüstri toplumu arasındaki en önemli fark ise; endüstri toplumunda oluşumlar iyilerin (sosyal güvenlik, iş vb.) dağılımı iken, risk toplumunda oluşum risklerin dağılımıdır. Bu yüzden endüstri toplumları birbiriyle ilişkiliyken, risk toplumları daha dağınık bir yapıya sahiptirler. Bu anlamda risk toplumları üzerinde çalışmalar yapılırken geleneksel endüstri toplumunun formatlarından yararlanmak yalnızca bir zaman kaybıdır.

Risk toplumu güvensizleştirilmiş bir toplumdur. Güvenliğin olmadığı yerde korkular başlar ve bizler de bu korkularımızla yaşamaya çalışıyoruz.

17 Ağustos 1999 depremi ile birlikte bizler de birer risk toplumu olduğumuzu anlamış bulunuyoruz. Bu önemle felakete karşı hazırlıksız yakalanmamızdaki en acı nokta, depremin bilincinde olunsaydı bile alınacak önlemlerin gene de yetersiz olacağını biliniyordu. Çünkü gerekli gelişme dinamiğinde ve kentsel

ölçekte yapılanmalara yaklaşımda metodolojik hatalarla doluyduk. Bu kadar çok hasarın olmasını nedeni de bu hatalarımızdır.

Deprem sonrası incelemelerde anlaşılan en önemli nokta, gerekli açık alanlara sahip olmamızdır. Deprem sonrasında birey, güvenliği için aradığı açık alanları bulamadığı gibi, bir diğer yandan da mekanından uzaklaşmak istememiştir. Bu da mahalle ölçeğinde ihtiyaç duyulan açık alanlara karşı duyarsız planlamaların bir sonucudur. İkinci bölümde üzerinde durulan, iki yerleşim tarzının karşılaştırmalı analizi üzerinedir. Marmara Bölgesi ve içinde yaşadığımız İstanbul, farklı tipolojik ve morfolojik gelişmelerle sahiptir. Bir yandan hızlı nüfus artışını dengelemek için devlet desteği ile oluşumlarına hız verilen modern yerleşimlerle doluyken, bir diğer yandan da yüzyılların izini taşıyan geleneksel kent dokusuna sahiptir. Bu açıdan bakıldığında incelemelerde bu iki oluşum üzerinde durmak gereği duyuldu. Modern yerleşim olarak seçilen Ataköy 7-8. kısımla birlikte, geleneksel yerleşim alanı olarak da Kumkapı-Kadıköy bölgesi seçilmiştir. Bu yerleşimlerde gözlemlenen açık alan süreçlerinde, modern yerleşim dokusunda görülen planlı açık alan kavramıyla, geleneksel yerleşimlerde görülen günümüzdeki hak etmedikleri kullanım ve ticari baskının altında ezilmeleridir. Bu anlamda bakıldığında ise geleneksel yerleşimler her ne kadar ilk planlama aşamalarında yeterli açık alana sahip olsalar da, günümüzdeki rantçı mantıkla bu açık alanların deforme olduğu gözlemlenmektedir. Konstrüksiyon olarak sağlam olan inşa edile eski binalar ticari mekanların kullanım şekillerinden dolayı değişime uğratılıp, kullanıcıların da o yerleşimdeki kentsel bilince sahip olmamaları nedeniyle kötü kullanım şekillerine maruz kalmışlardır. Modern yerleşimler de ise bu olgu sağlam konstrüksiyon ve sahiplenmişlik duygusuyla sürdürülebilir bir hal almıştır.

Kentsel açık alanlar olarak ifade ettiğimiz kentsel dış mekanlar, risk anında dönüşecek risk zonları ve kurtarıcı mekanlardır. Risk toplumunda yaşayan bireyler ve uzmanlar olarak bizler bu konunun bilincine vardığımız zaman, risk anı geldiğinde hazırlıklı bir şekilde davranırız

GEÇİŞ SÜRECİNDE KENTLER ENFORMASYON VE İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİ BAĞLAMINDA KENT

ÖZTEP Emel

**Tez Danışmanı: Güzin Konuk
MSGSÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, 2000**

Günümüzün en belirgin özelliği, teknolojinin, insanın kavramakta zorlandığı değişim hızıdır. Bireyden başlayarak bütün ilişkiler etkilenip dönüşmekte ve yeni ilişkiler tanımlanmaktadır. Bu noktadan hareketle çalışmada yeni teknolojiler-kent ilişkisi ele alınmıştır.

Sözü edilen teknolojik değişim, 1970'lerden bu yana kapitalizmin yeniden yapılanması temelinde yaşanmaktadır. Bu süreç içerisinde, kentler de bir dönüşüm yaşamaktadır. Kentlerin rolleri farklılaşmış ve ilişkileri yeniden tanımlanmıştır. Bunun yanı sıra, kentsel örüntüde önemli değişimler gözlemlenmektedir. Merkezin yeniden yapılanması ve merkezsizleşme, kentin sınırları ötesine yayılması bu değişimin iki yönünü oluşturur. Enformasyon ve iletişim ağları, kentsel değişimde bir faktör ve aynı zamanda bireyin gündelik yaşamına yeni bir girdidir. Çalışmanın iki ana alanını, siber mekan olarak adlandırılan enformasyon ve iletişim ağları toplama ve siber mekan tartışmasından üretilen sanal kent olgusu ile kentsel değişim oluşturmaktadır.

Çalışmanın amacı, teknolojik gelişmeler ışığında yaşanan ve yaşanılması olası değişimin tanımlanmasıdır. Yöntemi ise, konuyla ilgili tartışmaları, sorgulama temelinde aktarmaktır. Sonuçta varılmak istenilen nokta geleceğe ilişki ön görülerde bulunmak değil, kentsel duruma anlık bir bakıştır.

İNSAN DAVRANIŞLARI- KENTSEL MEKAN ETKİLEŞİMİ KADIKÖY ÇARŞI İÇİ ÖRNEĞİ

FİRİDİN Ebru

**Tez Danışmanı: Gülşen Özyayın
MSGSÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, 2000**

Bu çalışmanın amacı, kentin mekansal kurgusunda insan davranışları- kentsel mekan etkileşimini ele almaktır. Yüzyıl ortalarında kentlerde yaşamaya başlanan sorunlar, kentin farklı biçimlerde ele alınması gerektiği fikrini doğurmuş, bu

konudaki en kapsamlı çalışmalar da 1960 ve 1970'lerde yapılmıştır.

İnsan, çevresiyle etkileşiminde, öncelikle algılama yoluyla çevresinden bilgi edinir, bu bilgi sonucunda bilişsel taslaklar oluşturur. Taslakların önemi, çevreden edinilen yeni bilgilerin düzenlenmesine izin vermesidir. Böylece insan edindiği yeni bilgileri eski-leriyle karşılaştırarak kaydetmekte ve değerlendirmektedir. Kişinin çevresine verdiği davranışsal tepki ise grup kimliğine ve sosyo- kültürel özelliklerine göre ortaya çıkmaktadır.

Dolayısıyla bilgi kaynağı olarak çevrenin özellikleri, mekanların biçimlenişleri, dokusu, arayüzleri, kamusal/ özel alan sistemleri, geçirgenliği önemlidir. Bütün bunları içeren, kentin mekansal kurgusu ise incelikli düşünülmüş olmalıdır. Bunların sınanması için Kadıköy çarşı için alanında çalışma yapılmıştır.

Kentin mekansal kurgusu ve bu kurgu içinde yer alan sokaklar, meydanlar, açık alanlar imgelemeye, bilişsel taslaklara, aidiyet ve kimli duygularının oluşmasına izin verirken, mekansal kurgunun sosyo- kültürel davranış örüntülerine uygun kurulması gerekmektedir.

AFET YÖNETİMİNDE COĞRAFİ BİLGİ SİSTEMLERİ

BOZKURT Serkan Bahri

**Tez Danışmanı: Sümer Gürel
MSGSÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, 2000**

The use of Geographic Information System in disaster management has transformed the way societies view disasters. Disasters are no longer seen as inevitable events that lead to death and destruction, but are recognized as natural phenomena that can be managed with the deployment of scientific methods and tools.

The August 17 and October 12, 2000 earthquakes in Turkey have raised the consciousness of both the authorities as well as the general public in this regard. While lack of preventive measures magnified the scale of the destruction, the absence of coordination and information dissemination hampered the rescue and recovery efforts and created more problems. Poor construction practice and uncontrolled urbanization have surely contributed most significantly to the catastrophe caused by these earthquakes.

akes. İn spite of an overall deficiency in disaster preparedness, response and recovery, actions of certain institutions have given hope for the future. The rapid rise to prominence of AKUT in search and rescue and the organizational seccesses archieved by the İzmit Kent Kurultayı (İzmit City Assembly) portray such examples. By employing a Geographic Information System, the İzmit Kent Kurultayı has been especially efficient in organizing disaster recovery efforts.

This study postulates that even with limited financial resources and time, it is possible to rapidly and deploy a Geographic Information System that serves a specific purpose. This thesis is then tested against the experience of the postearthquake İzmit City Assembly GIS project, namely the Disaster Recovery Geospatial Information Sharing System.

KENTSEL BİÇİMBİLİM ÇÖZÜMLEMESİNDE GÖSTERGEBİLİMSSEL YAKLAŞIM: “KAYAKÖY” ÖRNEĞİNDE İRDELEME

ŞAHİN İnci

Tez Danışmanı: Aykut Karaman

MSGSÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, 2000

Bir kentsel mekanın diğerlerinden ayırt edilebilirliğine ilişkin en temel özelliği, mekanın kimliğini ve barındırdığı canlılığı ifade eden görüntüleridir. Üç boyutlu cansız hacimlerin, aralarına insanı katarak oluşturduğu bu farklı kompozisyonlarda kent, onu deneyimleyene seslendiği özel bir dille, mekanın kendi varlığına dair söylem oluşturmalarını sağlar ve çoğu zaman da dikkatli bir okuyucunun çözümlemesiyle

anlamlandırır. Bu açıdan dili, her kentsel mekanın kendi içinde gözettiği, çıplak gözle görülemeyen, bütün içinde malzemeye karşı kendini eritebilen teknik bir çizim olarak da değerlendirilebiliriz. Çalışmanın da hedefini belirleyen bu nitelendirme, kentsel biçimlenişe biçimbilimsel analiz çerçevesinde ele alabileceğimiz, özgün bir yaklaşımın benimsememize neden olmuştur; göstergebilimsel yaklaşımdır.

Göstergebilimsel yaklaşım mekansal metnin çözülmesinde bir yöntem denemesinden çok, sistemli bir algılamayla toplumsal yapının sınırlarını taşıyan “kentsel üst-dil”in anlaşılabilirliğine yöneliktir.

Metnin anlamlandırılmasına dair oluşturulan bu araştırma sürecinde, mekanın sentaktik yapısı üç kademede ele alınır. Bunlar; metni birimlere ayırma, daha sonra bu birimleri biçimsel sınıflandırmalara sokma ve üçüncü olarak da bu biçimlerin ve modellerin birleşme ve değişme kurallarını bulma.

İlk aşamada kentsel mekanın, birimlere ayrılabilmesi için öncelikle mekanı kendi öğeleri arasındaki bağıntılardan oluşan bir “dizge” olarak ele almak; ve söz konusu dizge içinde, her zaman işlevi göz önünde bulundurarak, her olguyu bağlı olduğu dizgeye dayandırmak gerekir. Bu nedenle belli sıra ilişkilerinin anlam niteliklerine dair, kavrayış sağlayacak biçimbilimsel analiz sürecinden yararlanılır. 2. aşamada ilk kademede dökümü yapılmış olguların dizim ve dizge eksenine göre dağılımı gerçekleştirilerek kodlanır ve birimlerin biçimsel sınıflandırması yapılır. Biçimlendirici öğelerin ilişki, ilke ve kural kavramlarına dayandırılarak birleşim ve değişim şartlarının incelendiği süreç ise son aşamayı oluşturur.

Bu kademeli yaklaşımın uyarlanacağı örneklem bölgesi olarak, “Kayaköy” yerleşimi seçilmiştir. Günümüz kent ölçeğine uymamakla beraber, yine de bir dönem hizmet ettiği toplumun kültürel değerlerinden kaynaklanan kurgusunun zenginliğiyle, analiz çalışmalarına ilginç veriler sunan “Kayaköy”, her anlamda özel bir konumlanışa sahiptir. Yapılan araştırmalarda, civardaki Türk yerleşimleriyle karşılaştırmalı olarak ele alınan “mekansal biçimleniş”i, aile tipi, sosyal yapı ve insanın doğal çevreye karşı tutumuna dair taşıdığı izlerle, tipoloji ve kültürel tercihler arasındaki uyumu sergiler niteliktedir.

Doğru, açık uçlu, belirgin yapısıyla mekanların kısa süreli paylaşımcılarının belleklerine, algısal açıdan birçok farklı mesaj yükleyen yerleşim, bütünde anlamlandırılması gereken pek çok göstergeyle doludur. Çalışma, bu göstergelerin genel anlamda incelenerek, duyumsatıklarını ifadelendirilmesi, ve sonuçta bellek-mekan arasındaki ilişkiye bağlanması üzerine kurulmuştur.

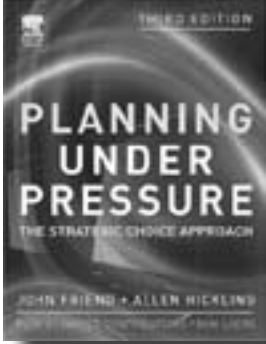
Birinci bölüm, “göstergebilim”in kavram olarak açıklamasının ve ilgili başka terimlerinin tanımlarının yapıldığı, ana konuya ön hazırlığı oluşturmaktadır. İkinci bölümde, mekanın dilsel yapısını biçimleyen kültür olgusu ve

İletişim sürecine bağlı olarak “çevresel anlam” ele alınmıştır; “kentsel göstergebilim”in devamında, “kentsel metnin anlamlandırılması”nın, “biçimbilimsel analiz” kapsamı içinde tartışıldığı üçüncü bölümde anlatılmaya çalışılan göstergebilimsel yaklaşım ise dördüncü bölümde “Kayaköy” örneklem bölgesi üzerinde uygulanmaya çalışılmıştır. Ve sonuç; elde edilen veriler doğrultusunda mekansal oluşumun, algıya etkisi üzerine yoğunlaştırılmıştır.

Kitap Tanıtımı

Hazırlayan: Tan YİĞİTCANLAR, Müge BAHÇECİ, Ege YILDIRIM

PLANNING UNDER PRESSURE: THE STRATEGIC CHOICE APPROACH Oxford, Butterworth-Heinemann,

416 Sayfa,
ISBN: 0750663731,
Fiyatı: \$44.95.

John FRIEND ve
Allen HICKLING

Baskı Altında
Planlama: Stratejik
Seçim Yaklaşımı

Dilimize çevrilmemiş ve orijinali İngilizce olan *Baskı Altında Planlama: Stratejik Seçim Yaklaşımı* adlı eser, planlama alanında 30 yıldır kullanılan önemli bir karar verme modelini, *Stratejik Seçim Yaklaşımı* okuyuculara tanıtmaktadır. Birinci baskısı 1987, ikincisi 1997 ve son baskısı ise 2004 yılının sonunda çıkan bu kitap planlama öğrencilerinin, eğitmenlerin ve pratisyenlerin planlamada karşı karşıya gelinen problemler ve çetin kararlarda yararlanabilecekleri önemli bir yapittir.

Çakışan çıkarların dengelenmesi, sorumlulukların birlikte paylaşımı, karar eylemleri üzerindeki belirsizlikler ile değişken koşullar ve baskılar gibi konular bu kitapta dikkatle ele alınarak, yöneticiler, danışmanlar, proje yürütücüleri, karar vericiler ve plancılar için pratik bir uygulama mekanizmaları önerilmektedir. Modelin temel prensiplerin açıklanmasıyla kitaba başlayan yazarlar, ardından yardımcı şekil ve açıklayıcı bilgiler kullanarak, problemlerin nasıl ele alınması gerektiğini, planlama sürecinde ilerlemek için nasıl yeni yollar aranabileceği ve eylemlerin nasıl hedefini bulan ve sürdürülebilir kılınacağını okurlara aktarmaktadırlar.

Kitabın bu üçüncü baskıda önceki baskılardan farklı olarak, kitaba dünyanın farklı ülkelerinde bu yaklaşımı kullanılarak hayata geçirilmiş 16 proje ilave edilmiştir. Bu uluslararası projeler, nükleer santrallara yönelik ulusal planlama politikalarının tespitinden, kentsel arazi kullanım kararlarının verilmesine ve oradan da aykırı kent karnaval geçitlerinin güzergahlarının belirlenmesine kadar geniş bir yelpazeye yayılmıştır.

Friend ve Hickling'in bu eseri, *Stratejik Seçim Yaklaşımı*nın uygulamasının adımlarını detaylı olarak İngiltere'den bir projede göstererek, okuyucuların bu karar modelinin etkinliğini örnek bir projede baştan sona tüm süreçte görmelerini sağlamıştır. Aynı şekilde kitap bu yöntemi kendi projelerine ilk kez tatbik etmek isteyenlerce bir yol gösterici

kılavuz olarak kullanılabilmektedir. Dünya'nın farklı yerlerindeki farklı planlama sistemlerine bu karar modelinin tatbikini sergileyen eser, bu problem çözme yaklaşımının nasıl farklı ortam ve problemlere başarıyla uygulanabileceğini ve etkinliğini gözler önüne sermektedir.

Bu kitapta *Stratejik Seçim Yaklaşımı* ilk gelişim aşamalarından bu yana kullanmakta olan tecrübeli yazar ikilisinin, bu yaklaşımını bugünkü haline nasıl getirmiş oldukları anlatılmaktadır. Eser aynı zamanda okuyucuların yazarların tecrübe ve uzmanlıklarından faydalanmalarının yolunu da açmış bulunmaktadır.

Yapıtın bu son baskısı sırasıyla; (a) yaklaşımın temel ilkelerini aktarmakta; (b) planlamada kullanılan çeşitli analitik metodları tanıtmakta; (c) bu metodların başarılı uygulanabilmesinde dikkat edilmesi gerekli noktaların altını çizmekte; (d) düzenlenmiş olan etkileşimli stratejik seçim eğitim ve atölyelerinin sonuçlarını paylaşmakta; (e) modelin elektronik yazılımına değinmekte; (f) yüksek katılımlı projelerin yönetilme biçimlerini tartışmakta ve son olarak; (g) büyük kensel gelişim sorunlarında modelin yeteneklerinin sınırlarını okurlarla paylaşmaktadır.

Kitapta *Stratejik Seçim Yaklaşımı*, herhangi bir problemin çözümünün tasarımı yönelik çok etkin ve başarılı bir metod olarak tanımlanmaktadır. Bu yaklaşımdan mantıklı, organizasyonu mümkün ve taktimi kolay faydalı bir yöntem olarak bahsedilmektedir. Ve kitapta modelin geleneksel biçimde uygulanmasının yanı sıra aynı zamanda modelin geliştirilen elektronik sürümünde tanıtılmaktadır. *Stratejik Danışman* yada kısaca *STRAD* olarak adlandırılmış olan yazılım, kapsamlı yoğun sınıflandırılmış bilgiyi içeren projeler yada sorunlarda ve karmaşık boyutlu, belirsizliklerle dolu ve aykırılık içeren alanlarda, plancıların hatalarını en aza indirecek şekilde çalışmalarında yardımcı olmayı amaçlamaktadır. *STRAD* aynı zamanda kolay kullanımıyla *Stratejik Seçim Yaklaşımı* daha geniş bir kullanıcı kitlesine ulaştırmakta ve daha etkin kararların verilmesine katılımcı yapısıyla yardımcı olmaktadır.

Bu yaklaşım ve yazılımını detaylı olarak inceledikten sonra bir bakıma bu yaklaşımın planlama teorisine son yıllarda yapılan en büyük ve yenilikçi katkılardan bir olduğunu söylemek mümkündür. Yaklaşım halkın, çıkar gruplarının ve mesleki örgütlerin çözüm için birbirleriyle bir bilgi ağıyla bağlanmalarının önemini açıkça sergilemektedir.

Eser sayfalar ilerledikçe okurun sıkça önceki bölümlere geri dönmesini gerektirse de, sadeleştirilmiş bir anlatımla karmaşık problemlere bile kolayca algılanır çok yönlü bir sadelikte yaklaşan ve anlatan bir yapı ve dile sahiptir.

Baskı Altında Planlama, biz plancılar için çok yönlü ve pratik planlama metodlarını ve katılıma açık karar verme yöntemlerini teşvik eden yeni fikirleri ortaya koymaktadır. Bu yaklaşım özellikle baskı ve belirsizlik

koşulları altında nasıl karar vereceğimiz hakkında bizlere yol göstermektedir. Tanıtılan bu yaklaşım, yerel ölçekten metropitan ve hatta bölgesel ekonomik planlara kadar geniş bir perspektifte uygulama alanı bulmuş ve bulmaya dünya çapında devam etmektedir. Sadece planlamaya yönelik kararların alınmasında olmayıp örneğin yerel yönetimlerin diğer fiziksel, sosyo-ekonomik kararlarının verilmesinde, kentsel politikaların belirlenmesinde, kentsel yönetimde, sürdürülebilir kentsel gelişim çabalarında ve planlamaya halk katılımının sağlanmasında da aktif olarak kullanılmaktadır.

Bu yaklaşım 1987 yılından beri yurtdışında önemli üniversitelerin planlama, mühendislik, yönetim ve politika bölümlerinde okutulmaktadır. Yaklaşım yurdumuzda ise ilk kez 2004-2005 güz yarısında İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Bölümünde yüksek lisans ve doktora öğrencilerine seçmeli ders olarak açılmıştır. Türkiye’de çeşitli akademik tez ve projelerde kullanılmış olan ve şimdi de planlama pratiğinde de yavaş yavaş uygulama alanı bulmakta olan Stratejik Seçim Yaklaşımı ve STRAD yazılımı, sağlıklı kent mekanlarının planlanmasında önemli planlama destek sistemi olarak teori ve uygulamada yerini almaktadır.

Kıtapta yurdumuzdan bir örnek bulunmamasına rağmen, bu yaklaşımın Türkiye’den bir uygulama örneği Planlama Dergisinin bu sayısında yer almakta, yaklaşım ile bir uygulaması dergi okuyuculara tanıtılmakta ve yerel yönetimlerin planlama bölümleri tarafından adaptasyon potansiyeli tartışılmaktadır.

İlgilenen okuyucular bu eseri www.amazon.com web sitesinden 44.95 dolar karşılığında sipariş edilebilirler. Ayrıca bu karar modeli hakkında daha fazla bilgi aşağıdaki websitelerinde mevcuttur:

www.stradspan.com

www.stratchoice.net

KÜLTÜREL VE DOĞAL DEĞERLERİN KORUNMASI

Emre MADRAN Nimet ÖZGÖNÜL

Şubat 2005 tarihinde TMMOB Mimarlar Odası tarafından yayınlanan Koruma ve Restorasyon Uzmanları Demeği kurucu üyeleri, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Restorasyon Bölümü öğretim üyeleri Doç. Dr. Emre MADRAN ve Dr. Nimet ÖZGÖNÜL’ün hazırladıkları bu kitap, ‘kültür

mirası’ olarak adlandırılan arkeolojik ve mimari kültür değerleri ile doğal değerlerin korunmasına yönelik doğru uygulamaların gerçekleştirilmesi için koruma ile ilgili konuları ve temel bilgileri toplu olarak veren pratik ve anlaşılır bir kılavuz niteliğindedir.

Ele alınan konu başlıkları arasında kültürel ve doğal varlıkların tanımları, türleri ve karşı karşıya kaldıkları sorunlar; koruma nedenleri; korunmanın finansmanı; korumayla ilgili ulusal ve uluslararası kuruluşlar ve sorumluluk alanları ile korumayla ilgili ulusal ve uluslararası düzenlemeler; koruma uygulamalarındaki süreç; kültür varlıklarının çağdaş yaşamda değerlendirilmesi/yeniden kullanımı ve koruma/planlama ilişkileri bulunmaktadır.

Bu konuda verilen yurtiçi ve yurtdışı örneklerin yanı sıra Doç. Dr. Emre MADRAN ve Dr. Nimet ÖZGÖNÜL akademik ve pratik deneyimlerini bizimle paylaşarak kültürel ve doğal mirasın korunması konusunda önemli katkı ve yarar sağlamışlardır.

Ayrıca koruma alanında başvurulacak temel kaynaklar ve ülkemizde yürürlükte bulunan yasal düzenlemeler dizinin sonunda ek olarak yer almaktadır.

COMMON CULTURAL HERITAGE (ORTAK KÜLTÜR MİRASIMIZ)

2005 Şubat ayında, Lozan Mübadilleri tarafından yayınlanan ‘Common Cultural Heritage’ (‘Ortak Kültür Mirasımız’) kitabı, Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu tarafından da desteklenen Türk – Yunan Sivil Diyalogu çerçevesinde gerçekleştirilen ‘Türkiye ve Yunanistan’da Nüfus Mübadelesinden Kalan Mimari Mirasın Korunması ile İlgili

Yerel Bilincin Geliştirilmesi’, kısa adı ile ‘Ortak Kültür Mirasımız’ projesinin sonuçlarını aktarmaktadır.

Lozan Mübadilleri Vakfının öncülüğünde ve Türkiye’den Mustafa-paşa belediyesi, TMMOB Mimarlar Odası, Koruma ve Restorasyon Uzmanları Demeği (KORDER), Yunanistan’dan ICOMOS Yunanistan Milli Komisyonu ortaklığında gerçekleşen proje kapsamında, Nevşehir/ Kapadokya – Mustafapaşa (Sinasos) ve Girit – Resmo (Rethymno) yerleşimlerinde birer hafta süren konferanslar, sergiler ve atölye çalışmaları aracılığıyla, her iki ülkeden konu ile ilgili uzmanların, yerel yönetim ve sivil toplum örgütleri temsilcilerinin ve yerel halkın bilgi ve fikir alışverişinde bulunabileceği bir ortam sağlanması amaçlanmıştır. Bu çalışmalar sonucunda, katılımcılar, ortaklaşa hazırladıkları açıklama ile her iki ülkenin devlet kurumlarını, ilgili kuruluşlarını ve göreve çağırmışlardır.

Kitabın içeriğini, proje ortaklarının temsilcileri ile konferanslara katılan çeşitli üniversitelerden ve kuruluşlardan Türk ve Yunan uzmanların bildirimleri ve değerlendirmeleri, ortak açıklama, sergi kataloğu, etkinliklerden izlenimler ve fotoğraflar oluşturmaktadır. Proje kitabı, Lozan Mübadilleri Vakfı Sekreteri Sefer Güvenç editörlüğünde İngilizce olarak yayına hazırlanmış, Mustafapaşa’da düzenlenen serginin kataloğu ise Türkçe ve İngilizce olarak sunulmuştur.

**KENTSEL DÖNÜŞÜM KANUNU
TASARISI YENİ SORUNLAR
YARATMAYA ADAY - 31 Mart 2005****Kentsel Sorunlar, Söylemi Bilimsel
Ancak Önerileri Parçacı ve Rant Odaklı
Yaklaşımlarla Çözümlemiyor**

Son dönemde, kent ve kamu yönetimi, yapı, afet, planlama ve imar mevzuatlarına ilişkin bir çok düzenleme gerçekleştirilmekte. Bu yeni yasal düzenleme arayışlarının bir kısmı kamuoyunca yeterince tartışılmaksızın çok kısa sürelerde yasalaşıp yürürlüğe girerken, bir kısmı çok uzun süren tartışmalara ve uzlaşmalara karşın yasalaşamıyor.

Bu anlamdaki en çarpıcı-çelişkili düzenleme arayışına, Başbakanlık tarafından 01/03/2005 tarih itibarıyla TBMM Başkanlığına sunulan "Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Kanunu Tasarısı" örnek verilebilir.

İlgili Bakanlıklar, yerel yönetimler, ilgili diğer kamu kurum ve kuruluşları yanı sıra, meslek odaları, üniversiteler ve ilgili sivil toplum örgütlerinin önemli bir bölümünün de "meclis gündeminden" öğrendiği Kanun Tasarısı, Meclisin ilgili komisyonlarının gündemine girmiş bulunmaktadır.

Kamuoyunda yeterince tartışılmaksızın kısa sürede yasalaştırılmaya çalışılan bu tasarı, diğer kanunlarla dil ve anlayış açısından bir bütünlük kuramamakta, imar ve planlama sürecinin parçası olamamakta, günübirlik sorunlara parçacı çözümler bulmak isterken telafisi mümkün olmayan yeni sorun alanları yaratmakta.

Sihirli bir değnek, kurtarıcı bir formül gibi özellikle yerel yönetimlerin sarıldıkları, ancak içini dolduramadıkları kentsel dönüşümü, planlamadan kopuk, sosyal ve ekonomik boyutları bulunmayan, yalnızca fiziksel bir düzenleme olarak kabul etmek, yasadışı alanların yasallaştırılmasının aracı olması tehlikelerini büyütmemekte.

**• Sözde Bilimsel Amaçlara, Bilim ve Koruma
Kurulları Atlanarak Ulaşılmaya Çalışılıyor.**

Kentsel Dönüşümün özellikle İstanbul örneğinden başlayarak kentlerimizin en önemli gündem maddesi haline gelmekte olduğu gerçeği ortada. Ancak kentsel dönüşümü, sadece yasa dışı ya da yıpranmış yapıların yıkılarak daha yüksek yapılarla fiziksel olarak yenilenmesi olarak algılayan anlayışın çok büyük sorunlar taşıdığı da açık. Nitelikli ve sağlıklı bir kentsel dönüşümün,

kent bütünü içerisindeki gereklilikleri ve plan kararları üzerinden, ekonomik ve toplumsal boyutları gözönüne alan, bir yerel kalkınma-uygarlaşma projesi olarak ve rant odaklı değil kent ve kamu yararı odaklı bir çıkış noktası ile hayata geçirilmesi gerekmekte. Çözüm gerektiren sorunlar çok boyutlu ve karmaşık, ancak yasa tasarısı yetersiz ve dar kapsamlı.

Tasarının genel gerekçesi ve amaç maddesi özetle "...eskiyen ve özelliğini kaybetmiş kent bölgelerinin yeniden inşa ve restore edilmesi", "...deprem risklerine karşı tedbirler alınması", "...kentin tarihi ve kültürel dokusunun korunarak yenilenmesi" gibi bilimsel bir söyleme oturma çabasında görünmekte.

Ancak bu amaca ulaşılması için tarif edilen yol;

- Nasıl ve hangi kriterlere göre seçileceği belirsiz, "eskiyen ve özelliğini kaybetmiş kent bölgeleri"nin, daha sonra her türlü spekülasyona konu olabilecek biçimde "Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Bölgesi" ilan edilmesi,
- Bu alanlar için daha önce verilmiş "Kentsel Sit Alanı" kararlarının gözardı edilmesi ve bunlara uygun yapılmış koruma amaçlı imar planlarının yok sayılması,
- Kentsel Dönüşüm Alanları için Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu uyarınca yetkili kılınan Koruma Bölge Kurulları yok sayılarak bölgeye özel koruma kurulları oluşturulması,
- Yine bu kanunla, bu alanlar için özel olarak tanımlanmış ve ilgili tüm toplum kesimlerinin katılımını gerekli kılan "Yönetim Alanı" ve "Yönetim Planları"nın gereksiz ve süreci uzatan bir fazlalık olarak görülmesi ve bu yaklaşımlardan vazgeçilmesi,
- Tüm bunların sonucunda dönüşüme konu alanların hızla yeniden yapılması,

olarak, mevcut yasal ve kurumsal yapıyı ve kentbilim ilkelerini göz ardı eden bir biçimde tanımlanmış.

**• Daha İlerici ve Uygulanabilir Çözümler Yerine
Dönüşümü "Rant" Odaklı Çözmeyi Amaçlayan
Öneriler Getiriliyor.**

Yasa tasarısı, gerekçelerinde ortaya konulan amaçlara ulaşılabilmesi için gerekli, gerçekçi uygulama araçlarını tanımlamıyor. Oysa, yeni yasalaşan Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile tescilli kültür varlıklarını yenileyebilme amaçlı olarak, emlak vergilerine katkı payı konulması, gereğinde taşınmaz haklarının başka alanlara

aktarılması, menkul değere dönüştürülmesi biçiminde çağdaş ve gerçekçi uygulama araçları belirlenmişti. Bir yandan kültür varlıklarının korunması, diğer yandan da bu alanlardaki mülkiyet sahiplerinin sorunlarının giderilmesi anlamında “koruma-kullanma” dengesi içinde ilerici ve uygulanabilir çözümler öneren bu yasanın, uygulanmadan bir kenara bırakılması ve şüpheler uyandıran çözüm arayışlarına girilmesi de düşündürücü.

Bu çözüm arayışları, kentsel sit alanları için kentlerin üst ölçekli planları uyarınca hazırlanan koruma amaçlı imar planlarını bir yana bırakıyor, kente dair planlama gereksinimlerini dışlıyor. Kentsel dönüşüm alanlarının ilanı ve bu alana özel koruma kurulunun oluşturulması yoluyla, koruma planlarına aykırı olabilecek ve koruma kurullarınca yerinde görülmeyen dönüşümlerin gerçekleştirileceği yönünde endişeler yaratıyor. Planlamanın üstünlüğü ve bağlayıcılığı ilkelerinin yerine idarenin takdir yetkisi getiriliyor.

• Mevcut Yasalarla Çelişen, Yetkileri Parçalayan Hükümler Yeni Sorun ve Çözumsuzlükler Üretiyor.

Tasarının gerekçeleri incelendiğinde İstanbul özelinde özellikle Süleymaniye, Zeyrek gibi Tarihi Yarımada çevresindeki kentsel sit alanlarının dönüşümü için alternatif çözüm arayışları içinde olunduğu gözleniyor. Ancak, yalnız bu alanlar özelinde, koruma kurullarında tıkanıp ya da iş yoğunluğu nedeniyle gecikileceği düşünülen projelerin uygulamaya geçirilebilmesi için önerilen çözüm, sözkonusu alanlarda ve ülkenin diğer kentleri için daha önce yapılmış koruma planlarını da hükümsüz kılarak, bu alanların plansız kalmasına ve ticari amaçlarla kullanılmak üzere gereğinde belediyelerce ilgili kamu-özel kuruluşlara tahsis edilmesi yoluyla kamu yararı dışında kullanılmasına yol açabilecek bir yaklaşıma açık kapı bırakıyor.

Ayrıca bu tasarı, “...mevzuata uygun yapılmış imar planı kapsamında kalsalar dahi” ifadesi üzerinden, gereğinde mevzuata aykırı kaçak yapılar için de uygulanabilecek, yasadışı yapıların dönüşüm sınırı içine alınması yoluyla yasallaştırılması sürecini gündeme taşıyor. Böylece çözüm olarak üretilen yaklaşım, plansızlık ve planlara aykırı yapıların yasalaşması, tescilli yapıların kamu yararı dışında tahsisi tehlikesini de beraberinde getiriyor.

Bunların yanında yine kısa süre önce yasalaşan 5272 Sayılı Belediye Kanunu'nda belediyelere verilen, kimi

zaman keyfi olarak kullanılabilecek kentsel dönüşüm ve gelişim alanı ilan etme yetkisi, alan büyüklüğü, yetkili ilan merci açısından da bu tasarı ile çelişmekte.

Tasarı, yakın zamanda yürürlüğe giren Belediye Kanunu, Büyükşehir Belediyesi Kanunu, İl Özel İdaresi Kanunu, 5226 sayılı Kanun ile değişik 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununda yer alan hükümler dışında yeni bir düzenleme ve çözüm de getirmiyor. Buna karşın böylesi bir düzenlemeye gereksinim duyulması, çözüm arayışının, sorunların kümelenildiği düşünülen koruma planları ve koruma kurullarının nasıl devre dışı bırakılacağı niyeti üzerine kurulu olduğunu düşündürüyor. Tasarının kanunlar üstü yetki tarifleri ile Kıyı ve Boğaziçi Kanunları gibi korumaya ilişkin hükümler taşıyan düzenlemeler geçersiz kınıyor.

• Parçacı Çözüm Önerileri Gerçek Çözümlerin Hayata Geçmesini Güçleştiriyor.

Bu parçacı ve noktasal çözüm yaklaşımı, kültürel mirasın korunmasını, yönetimini, planlanmasını, sağlıklılaştırılmasını amaçlayan yeni yasaların da işlevsizleşmesine yol açabilecek görünüyor. Ayrıca tasarı, kentsel sit alanları ile de sınırlanmadığından, tescile konu olmayan yasa dışı yapılaşma alanlarının da dönüşüm projelerine konu edilerek yasallaştırılmasının amaçlandığını düşündürüyor.

Diğer taraftan tasarının gerekçeleri içerisinde vurgulanan, afet ve depreme karşı önlem alınması gereksinimi, tasarının maddelerinde unutulmuş görünüyor. İstanbul özelinden yola çıkan tasarı, İstanbul'un deprem açısından görece daha az riskli tarihi yarımadası için çözümü, noktasal koruma kurulları ve bütünden kopuk parçacı dönüşüm projeleri ile tariflerken, İstanbul'un deprem ve afetler açısından en yüksek risk taşıyan bölgeleri için gerçek ve kalıcı çözüm önerilerini gözardı ediyor. Bu çelişki de, yasanın amaç ve gerekçelerinde ifade edilen bilimsel söylemlerden çok noktasal ve parçacı çözümlerle en yoğun speküle edilen alanların rant güdüsüne yönelik olarak “dönüştürülmesi” amacına yöneldiğini akla getiriyor.

Oysa tüm bu sorunların çözülebileceği gerçek, bütünlüklü, ilgili tüm yasalara referans veren ve ilgili tüm devlet ve toplum kesimlerinin katılımı ile hazırlanmış bir “omurga yasa”ya gereksinim olduğu açık. Bu gereksinimin uzun süredir meslek çevrelerinin gündeminde bulunan, üniversite, meslek odaları, ilgili kamu kurum kuruluşlarınca tartışılarak olgunlaştırılmış “İmar ve Şehirciye Kanunu

Tasarısı" ile giderilmesi yerine, bu tasarı yokmuşçasına hareket etmenin mantığını çözmek güç. Bayındırlık ve İskan Bakanlığınca ilgili tüm kesimlerin tartışmasına açılan İmar ve Şehircilik Kanunu Tasarısındaki kapsamlı, bütünlüklü çözüm önerileri geçen aylara karşın hükümet tasarısı olarak meclis gündemine gelmezken, kamuoyunun bitmiş bir tasarı olarak güçlüğüle öğrendiği ve bir çok sakınca içeren "Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Kanun Tasarısı"nın hızla yasalaştırılmaya çalışılması, yukarıda sıralanan birçok endişeyi de güçlendiriyor.

• Oysa Doğru Yol Bulunmuştu...

Son dönemde kentlerimizin önemli bir kısmı için çözüm önerisi olarak önem kazanan kentsel dönüşüm, geçtiğimiz yıl da kamuoyunun gündemine bir başka yasa tasarısı ile gelmişti. Bu ilk tasarı "af" nitelikli hükümleri nedeniyle büyük tepki toplamış ve tepkiler Bayındırlık ve İskan Bakanlığı tarafından yerinde görülerek tasarı geri çekilmişti. Geri çekilen yasa tasarısı kamuoyunun ve ilgili uzman meslek odalarının görüş ve önerileri doğrultusunda, af nitelikli yaklaşımlardan arındırılıp, uzun süredir tartışılan ve bütünlüklü kentsel çözümleri olanaklı kılacak İmar ve Şehircilik Kanunu Tasarısı içerisine yerleştirilmişti. Üniversitelerin ve tüm uzman kuruluşlarca birlikte geliştirilen yaklaşım ve çözüm önerisi ortadayken, şimdi yepyeni bir kentsel dönüşüm yasasına neden ve hangi gerekçelerle gereksinim duyulduğunu anlamak güç.

• Tasarı Geri Çekilmeli...

Katılımlı süreçler içinde geliştirilmiş yasa ve uygulama araçlarını hayata geçirmek yerine dar kapsamlı, özel nitelikli yasa enflasyonu ve yetki karmaşası üreterek, planlama ve koruma yaklaşımı terkedilerek, kentler sağlıklı biçimde dönüştürülemez.

Tüm bu gereksinimleri fark eden, üniversiteler, meslek odaları ve konuyla ilgili uzman bakanlıklar olan Bayındırlık ve İskan ile Kültür ve Turizm Bakanlıklarının İmar ve Şehircilik Kanunu ile gerçekleştirdikleri/gerçekleştirmeye çalıştıkları kapsamlı-bütünlüklü çözüm önerileri, bu ve benzeri parçacı uygulamalarla işlevsizleştiriliyor, ölü doğmaya zorlanıyor.

Geldiğimiz noktada kentlerimiz için kaçınılmaz bir gereklilik haline gelen kentsel dönüşümün, af yasalarıyla yaratılan ve bugün hala nasıl dönüştürüleceği tartışılan sağlıklı yapı stoğumuz gibi yeni niteliksiz kent çevreleri yaratmaması hedeflenmeli. Bunun için, bir çok sorunu beraberinde getirecek söz konusu tasarının, ilgili tüm toplumsal kesimleri içerecek katılımcı, müzakereci, oydaşmacı bir yaklaşımla "İmar ve Şehircilik Kanunu Tasarısı" içerisinde yer almak üzere geri çekilmesi konusunda umudumuzu ve TBMM komisyonlarının sağduyusuna güvenimizi kaybetmek istemiyoruz.

TMMOB Şehir Plancıları Odası Yönetim Kurulu